

ŽARE RISTIĆ 72

MONOGRAFIJA

ESEJI · MOMENTI · STVARALAŠTVO

Izdavači:
Institut za finansije i makroekonomsku politiku
Fondacija prof. dr Žarko Ristić, emeritus
Naučna bibliotela Libertas
Ristic est. Ristic edicija

Poslovni i pravni fakultet
Univerzitet Union - Nikola Tesla, Beograd

Monografiju priredio:
prof. dr Kristijan Ristić
Poslovni i pravni fakultet
Univerzitet Union - Nikola Tesla, Beograd

Za izdavače:
msc.sci Ljubica Ristić
prof. dr Milija Bogavac

Recenzenti:
prof. dr Aleksandar Živković
Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu

prof. dr Milija Bogavac
Poslovni i pravni fakultet
Univerzitet Union - Nikola Tesla, Beograd

Dizajn i prelom knjige:
Pavle Kaplanec

Tiraž:
100 primeraka

Štampa:
Planeta print Beograd

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд
330 Ристић Ж.
016 Ристић Ж.
РИСТИЋ, Жаре, 1944-2017
Žare Ristić : 72 : monografija / [monografiju priredio Kristijan Ristić]. - Beograd : Institut za finansije i makroekonomsku politiku, Naučna biblioteka Libertas, 2018 (Beograd : Planeta print). - 353 str. : fotograf. ; 21 cm. - (Ristic est. Ristic Edicija)
Tiraž 100. - Sadrži i: Spisak objavljenih radova autora ; Prikazi.
ISBN 978-86-81262-00-9
a) Ристић, Жаре (1944-2017) - Библиографије b) Економија c) Финансије
COBISS.SR-ID 264479756

ŽARE RISTIĆ 72

MONOGRAFIJA

E S E J I • M O M E N T I • S T V A R A L A Š T V O

SADRŽAJ

- UMESTO PREDGOVORA | 7
- AGRAR U ČELJUSTIMA POSTDOGMA | 9
- DOMAĆIN ILI MENADŽER. ŠTA JE JAČE? | 21
- BUDUĆI RAZVOJ ČOVEKA I POREZI | 29
- POSAO, KUĆA, PORODICA I POREZ | 33
- NOVA POLJA PRESTIŽA PORESKE POLITIKE | 37
- FILOZOFIJA BAŠTE, PASULJA I POREZA | 51
- SAN, SMEH, RIZIK I FISKUS | 59
- JAVNO BESEDNIŠTVO VERSUS FISKALNA RETORIKA | 77
- NAPREDNA PRAVOSLAVNA EKONOMIJA | 89
- NOVI ATRAKTIVNI BIZNIS PROSTORI | 105
- PETOOKTOBARSKA POLITIČKA EKONOMIJA | 127
- SRPSKA PORESKA DŽUNGLA | 149
- U ĐUL BAŠTI SRPSKIH DUGOVA | 165
- VLADAVINA NOVCA. DA LI JE NOVAC BOGATSTVO ILI MIT? | 175
- GLOBALNI FINANSIJSKI IMPERIJALIZAM | 189
- ŠTA SU NAS SLAGALI NEOLIBERALI | 195
- KRIZA GLOBALIZMA I SMIŠLJENA EKONOMSKA KRIZA | 205
- TRANZICIONA RECESIJA | 219
- JAVNO VERSUS PRIVATNO OBRAZOVANJE | 227
- KREIRANJE VREDNOSTI ČOVEKOVOG ŽIVOTA | 249
- UNITARIZAM VERSUS KONFEDERALIZAM | 267
- DA LI JE EKONOMIJA SUMORNA NAUKA? | 285
- Prof. dr Žarko Ristić - BIOGRAFIJA | 307
- REKLI SU | 317
- SPISAK OBJAVLJENIH RADOVA AUTORA | 323
 - KNJIGE I UDŽBENICI | 323
 - STUDIJE, MONOGRAFIJE I ZBORNICI RADOVA | 338
 - ČLANCI | 346
 - REFERATI, SAOPŠTENJA I UVODNA IZLAGANJA NA NAUČNIM SKUPOVIMA, SAVETOVANJIMA, SIMPOZIJUMIMA I OKRUGLIM STOLOVIMA | 357
 - PRIKAZI | 363

UMESTO PREDGOVORA

Čika Šefe,

Volim da te se setim, da o tebi slušam i od onih koje ne poznajem. Bio si mi inspiracija, podrška a i strašni sud. Žurio si stalno. Imao si svoj svet asocijacija i večne "zelene" inspiracije. Ljudi su u tvojim očima rasli i dosezali visine o kojima nisu ni sanjali. Bio si kompozicija kompleksnosti u svetu hiperbolične geometrije.

Ja ču sad lagano, da stignem i tamo gde si ti hteo. Pomoći će mi Bog. A i ljudi su tu. Mnogi žele da ti kažu hvala.

Ova knjiga je zapis i oda vremenu u kome si živeo i stvarao i mnoge živote ljudi dodirnuo. U konceptualnoj formi, ona je dokaz tvog vanvremenog postojanja, načina promišljanja i stila života.

Neka neprestano budi inspiraciju , emociju i slobodnu asocijaciju svima koji je dotaknu.

Kris

Monografija priređena u periodu od sv. Jovana do Ivandana, 2018.
Zahvaljujući recenzentima na moralnoj i emotivnoj podršci
i podršci Poslovnog i pravnog fakulteta iz Beograda,
ova monografija gleda svetlost dana.

prof. dr Kristijan Ristić

U mnogim životnim situacijama, zajedno!
Milija, Milanka, Žare.

AGRAR U ČELJUSTIMA POSTDOGOMATA

Gradskom i industrijskom postsocijalizmu je izgleda konačno došao kraj. Sada valja vratiti deo duga poljoprivredi i selu, pošto se takav „socijalizam“ gradio „otimanjem“ od agrara. Društvo se, donekle, osvestilo, ali država još uvek spava na lovorkama industrijalizacije, koja je spremna čak i himnu da otpeva „puntu“, kad prelazi granicu, nehajući za „propadanje“ poljoprivrede. Kompletan državni aparat je i dalje gradsko-industrijski orijentisan sa strahom od povampirenja nekadašnjeg kulaštva na selu. Sprega sa poljoprivredom sada se isključivo ostvaruje preko poreskih „kožnih kaputa“, odnosno birokratskih predstavnika službe javnih prihoda. Komunikacija je i dalje finansijske prirode, jer valja preko poreza, doprinosa, samodoprinosa i parafiskaliteta namiriti kompletnu administrativnu režiju. Verovatno zato i imamo najopterećeniju poljoprivredu u Evropi, pošto je opterećenje katastarskog prihoda porezima, doprinosima, naknadama, taksama i samodoprinosima iznosilo frapantnih 49,5% (a poznato je da to opterećenje ne sme da pređe 1/3, odnosno 1/4).

Agrarni socijalizam je pokušao da uništi namerno siromašnog seljaka na srpskoj zemlji politikom sistematskog gaženja agrara. Zato je četrdesetogodišnji intendant snabdevač gradsko-industrijskog uživanja, praktično za državu u kojoj ministar za poljoprivredu, sa svojim „pajtašima“ (koji nemaju nikakva finansijska prava) može da ojade i ono malo agrara svojim nakaradnim odlukama. Sreća je što se poljoprivrednici od njihovih nasrtaja brane smanjenjem proizvodnje iako postsocijalizmu treba više hleba da bi reflektovao tzv. postsamoupravno društvo u tranziciji (na putu generalne demokratizacije i tržišne orientacije, ekonomske transformacije i privatizacije, finansijske liberalizacije i deregulacije). Ministarstva za poljoprivredu postala su administrativni saradnici sa tzv. kombinatima iza leđa neposrednih poljoprivrednih proizvodača na selu (iako ima toliko sposobnih zemljoradnika koji bi zaista mogli da preuzmu funkciju ministra za poljoprivredu). I zemljoradničke zadruge su već postale menadžerski centri sa uperenim „trange-frange“ sistemom protiv seljaka.

U kooperaciji, poljoprivrednik, takođe, manje - više gubi. U otkupu ništa bolje čak kad je i sve „idealno“, seljak dugo čeka na svoje rođene pare. Cene poljoprivrednih

proizvoda su izgleda večna „rak rana“, dok su cene industrijskih proizvoda za poljoprivrednu već ubitačne (jer se za jedan traktor pre pet godina davalno 10 tona žita, a danas čak 40 tona žita; jer se za 1 kg ureje - veštačko đubrivo - već daje 3 kg pšenice). Sada se kamata natovarila poljoprivrednicima. Kamatna politika, otvarajući iznova juriš na progognjenog poljoprivrednika, već preti da „sahrani“ poljoprivredu, jer za uzetu kokošku na kredit treba vratiti vola. Kamate sada predstavljaju najdirektniji vid prelivanja sredstava iz poljoprivrede i agroindustrijskog kompleksa u korist države, koja putem kamata pegla neke svoje „začarane potrebe“, ali sada na novi neokomunistički način.

Razoreno selo + nepoorana njiva = katastrofa poljoprivrede + kriza hrane

Jasno je da, u tom kontekstu, nema ekonomije agrara. Poljoprivreda - ta četrdesetogodišnja „krava muzara za svje i svja“ - prestala je praktično da „postoji“ u seljačko-radničkoj zemlji, ali sa nesalomljivim seljakom na brdovitom Balkanu. Nekada su ovce blejale na Zlatiboru; danas Zlatibor bleji bez ovaca zajedno sa vikendašima i turističkom manguparijom (koji bi i da gaze travu i da jedu jagnjetinu). Dogmati su davno koze uništili. Sada su politikokrati pojeli stočni fond. Birokratija, dakle, jede živo meso, što je još jedan novi dokaz da je naš čovek postao od proždrljivog majmuna. Pa, šta je onda ostalo od stare seoske dosetke: „Majstorija koze pase, tri otera - dve dotera, pa se čudi koje' nema.“ Izgleda - sasvim ništa, osim pesme „Mile ore sa četiri vola, dva su tuđa, dva nisu njegova“ - dva birokratska i dva bankarska, pa i oporezivanja i onog čega nema - iako je akumulacija u poljoprivredi manja od znanog - neznanog pevačkog budžeta. No, vremena su se naglo izmenila. Sada dinar iz poljoprivrede valja vratiti natrag u poljoprivrednu, ali bez prava birokratije da zavlaci ruke u džep poljoprivrednika. Ali, kako u sadašnjim uslovima u kojima je mnogo sedam padaža u skorašnjoj Vukovoj godini slavlja za „ovakve;“ promene u poljoprivredi, jer je poljoprivreda iscedeđena kao drenovina Kraljevića Marka. Seljacima se više ni ljubav - rađanje ne isplati, jer preporučena teorija „osemenjivanja rasta“ ne daje rezultate u poljoprivredi i na selu. Umesto da smo seli na „poljoprivrednog mrava“, pa da nekako doguramo od 2010-te godine, mi sedosmo na „industrijskog raka“ i odosmo prema 45-oj godini. Da li je doista moguće da do danas niko iz političkih struktura nije shvatio da je „socijalistički“ model poljoprivrede društvenog sektora faktički iščilio iz staljinističkih kolhoza i sovhoza, koji po definiciji odbacuje degradirajuće rezultate u agraru, čak i po cenu uvoza hrane i obezvređenja najjačeg potencijala Srbije. Da li je moguće da se i danas na poljoprivrednu gleda kao na sestru koja noćnim zanatom hrani porodicu.

No, šta to vredi kadaje i za zakasnelu poslednju prozivku „otpisanih“ ostao veoma

mali broj čičica, koje sarost i senilnostštiti od izvođenja pred sud Sada je seosko siromaštvo teže od gradskog siromaštva.

Večno ukotvljena „kriza na njivi“ vuče svoje korene još od posleratne agrarne reforme i kolonizacije praćenih obaveznim otkupom poljoprivrednih proizvoda i kolektivizacijom sela (pa i rekvizicijom), kao najdramatičnijih epizoda „socijalističkog“ preobražaja i klasne diferencijacije. U opštoj nemaštini i oskudici cilj je bio da se razvije duh solidarnosti i egalitarizma, da se savladavanje zaostalosti obavi putem akumulacije stečene na račun sela i poljoprivrede, da se stezanjem privatnog sektora u poljoprivredi obezbedi industrijalizacija, da se obaveznir otkupom najbrže i najdirektnije pređe u socijalizam sovjetskog administrativno-centralističkog tipa. Ali, tu se i posrnulo: poljoprivreda je katastrofalno unazađena, jer je tek 1965 godine dostigla predratni nivo po obimu i vrednosti proizvodnje. Iz tih razloga, agrarna politika Srbije i globalna strategija društveno - ekonomskog razvoja poljoprivrede treba, najpre, da raskrste i razračunaju se sa zabludama u prošlosti i sadašnjosti, i zatim, da redefinišu ulogu agrarnog sektora u ekonomskom životu društva i karakter odnosa na selu.

Kriza u poljoprivredi ili poljoprivreda u krizi - ta nesalomljiva dama koja nema za koga da se uda - u aktuelnom trenutku podrazumeva iznalaženje čitavog arsenala mera i instrumenata ekonomske i finansijske politike u formi prave poljoprivredne reforme ili kompletne agrarne reforme u sklopu operacionalizacije privredne reforme.

Kamate i porezi jesu „postsocijalistički“ degradatori zakona biologije.

**Kamatama se, bar za sada, ne hrani stoka niti se porezima gaji pšenica.
Izuzetak su jedino nezajažljivi birokratski apetiti.**

Sadašnje vreme, prema tome, traži radno angažovanje selo i aktivan razvoj poljoprivrede na osnovama tržišta, jer selo nije zabita periferija niti je negativna odrednica postsocijalizma. Zato je potrebno da se slome dogmatska shvatanja, kojima čas smeta zadruga, čas privatno vlasništvo, čas mešovita gazdinstva, čas bogat seljak, čas poljoprivredni maksimum zemljišta, čas „mala“ privreda na selu. Posledice zabluda su katastrofalne: naglo smanjenje broja zemljoradnika kakvo nije zabeleženo ni u jednoj evropskoj zemlji i rđavo korišćenje poljoprivrednog zemljišta, objekata i mehanizacije kako ne dolikuje srednje razvijenoj zemlji evropske agrarne tradicije.

Poljoprivredu valja imperativno rehabilitovati iako je srpski ekonomski brod zatalao uprkos brojnih upozorenja i preporuka. Torpedovanu privredu i opasnu inflaciju, eksplozivnu nezaposlenost, degradirani životni standard, istopljenu akumulaciju, unakažene banke i diskreditovano privređivanje sada valja spašavati od definitivnog potapanja,

jer je i kupljeno vreme za „Good bay stand-bay“ uzaludno utrošeno od strane političkog voluntarizma i neautoritetne države. Ali i tu poljoprivreda može pomoći. Dubiozna privreda, zagrljena policentrično-stranačkim etatizmom, i skupa država, obavijena crnim florom dugova, kao siromašni partneri, i dalje siromaše, i, napuštajući ekonomiju, iz socijale sada teže da padnu na prosjački štap; jer je to tako želeta tranziciona ekonomija. Poljoprivreda i tu može pomoći. Država i privreda toliko su se međusobno približile i istovremeno toliko udaljile da ih je epidemija deficit-a, po definiciji, morala zajedno zagrlići kao nesposobne maloletnike. Zato je poljoprivreda izazov za državu koja pre malo radi za svoju sadašnjicu i nimalo za svoju budućnost.

Sve je potrebno promeniti u poljoprivredi iz prostog razloga što je hrana ponovo izbila u prvi plan: i potrošače, koji sve teže podnose ogromni teret troškova ishrane, i proizvođače, koji, u sadašnjim ekonomskim uslovima, ne mogu više da opstanu, a kamo li i da proizvedu jeftinu hranu. Agrar se, prema tome, danas ne može autonomno razvijati bez društvene podrške, pošto je njegovo stabilizirajuće delovanje plaćeno visokom cenom sopstvenog slabljenja. Sa poljoprivreda, dakle, treba, skinuti hipoteku „intendanta“. Ali, naša poljoprivreda ne može se razvijati bez državne intervencije, jer i najrazvijenije zemlje imaju najrazvijeniju poljoprivredu samo zato što država obezbeđuje visoke subvencije, uspostavlja protekcionističke mere, planski koriguje nemirno tržište hrane i sufinansira nove tehnologije (pre svega genetski inženjerинг i biotehnologiju). U krajnjoj instanci, podrška je potrebna i iz razloga što na cene hrane ne utiče samo agrar nego i vanagrarni \ činioci (cena kapitala, energija, repromaterijal), odnosno cene niza proizvoda i usluga, koje, u svojoj produkciji, troši poljoprivreda.

Državni zajam za preporod srpskog agrara bio bi velika istorijska šansa za razvoj poljoprivrede i sela na pragu 21. veka. Jer, „zemlju nismo nasledili od naših očeva; pozajmili smo je od naše dece“ (UNEP). Da li je na vidiku srpsko agrarno čudo?! Nije, jer bi sredstva srpskog zajma bile proćerdana, opet na srpski volšeban način. Nazdravlje Vam, gospodo, uvoz pasulja! Umesto da se pozabavi problemom „kako do jeftine hrane“, vlada preti seljacima niskom zaštitnom cenom pšenice, intervencijama iz robnih rezervi, uvozom prehrambenih proizvoda, visokim kamataima i poreskim nametima. Vlada se ne pita da li je moguće da hleb na putu od njive do trpeze mora biti dva puta skuplji sada, a na jesen čak i pet puta. Kakva je to država koja omogućava da kilogram veštačkog đubriva košta koliko i tri kilograma najkvalitetnije pšenice ili pak da se meso i mleko ot-kupljuju od seljaka po poražavajuće niskim cenama, a u prodavnica narodu prodaju po astronomskim cenama.

Srpska vlada - umesto da širi polje za treću agraru reformu, da podstiče privatizaciju zemljoradničkog fonda koji je prinudnim otkupom viška zemlje od seljaka dodeljen „socijalističkom“ sektoru, da ispravlja posedovne i sve druge greške prema

poljoprivredi i selu iz 1946. i 1953. god. (uključujući i 1965. i 1974. god.), i da subvencijama, porezima, kreditiranjem i državnim rezervama ekonomski stimulira razvoj poljoprivrede, a naročito jeftinu i zdravu hranu - nipodaštava agrar i prkos seljacima. Postdogmati zaboravljaju da zbog hleba pada reforma, a kamoli mangupsko društvo, koje se zove Vlada. Seljak je i bez hleba neuništiv. Verovatno zato Vlada i zazire od „skupa“ poljoprivrednika, pošto treba da se „dogodi seljak“, koji se priprema da je ruši.

U jesen srpska vlada može da se slika sa seljacima za uspomenu i dugo sećanje na državno pražnjenje ambara i sistematsko osiromašenje sela. Možda je ipak verodostojnije da Vlada urami paritet: Za najmanju mašinu (traktor) treba dati gotovo tri vagona pšenice, odnosno rod sa pet hektara. No, naša Vlada pre slikanja ne sme da smetne s uma da davno ujedinjeni srp i čekić nisu više zaslepljeni boljševičkom parolom „Fabrike radnicima, zemlja seljacima“, niti pak dogmatskim programom „Industrijalizacija plus elektrifikacija jednako socijalizam“. Radnici i seljaci, zbog obmana, sada zbijaju svoje redove, nažalost, pred pekarama. Zbog toga, i Vlada treba da upamti da se niko više ne ceni po onome što daje nego po onome što uzima. Zato celu Vladu treba malo prikačiti za ona dva besposlena konja ispred zatvorene skupštine za utehu srpskom seljaku.

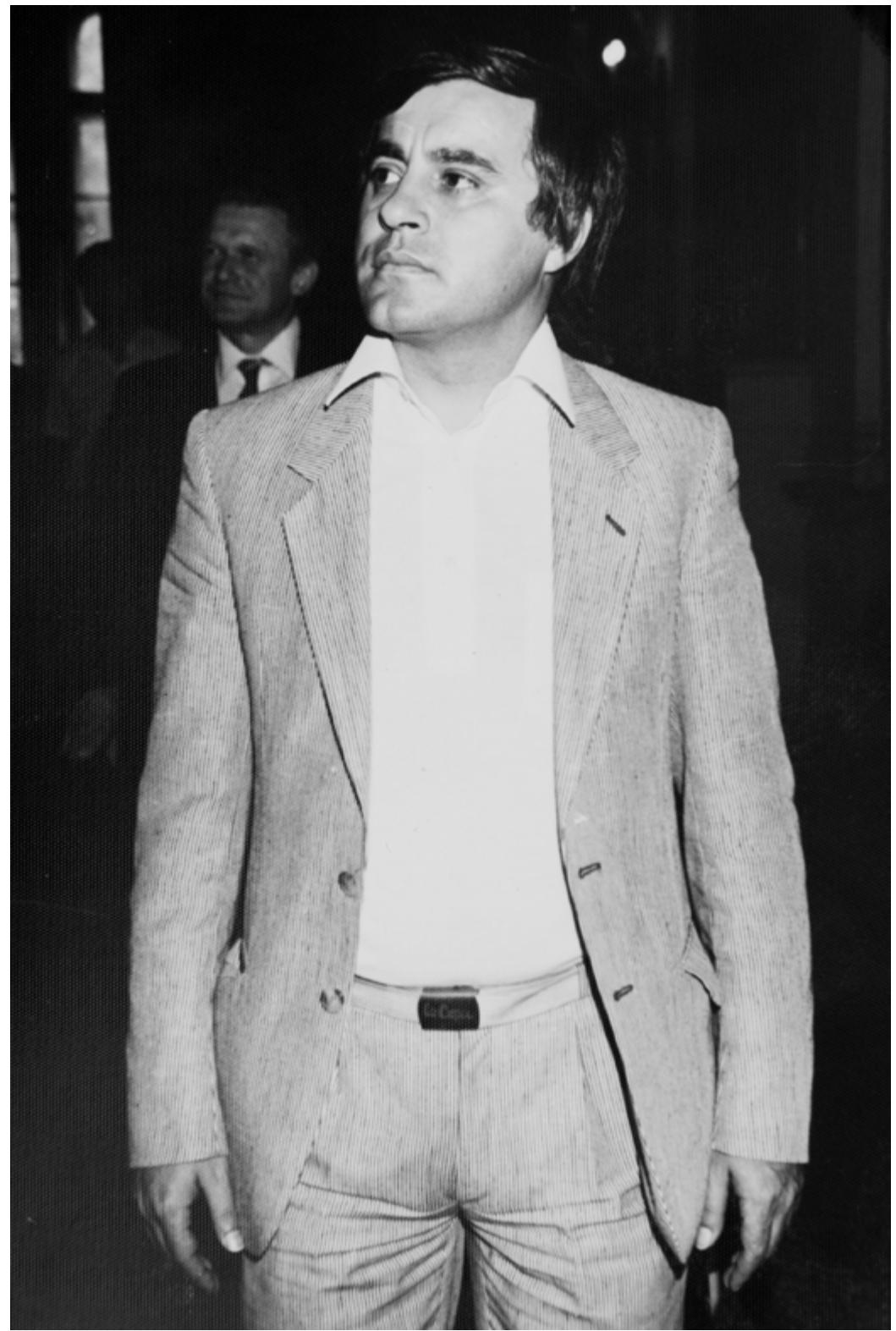
Vlada beži od činjenice da pokrete za zdravu hranu treba da prate povoljni bankarski kredili i specijalne poreske olakšice, pa i vraćanje kredita ili plaćanje poreza predajom poljoprivrednih proizvoda. Vlada voli zaštitnu cenu, ali beži od garantovane otkupne cene, koja je u skladu sa cenama na svetskim berzama. Vlada i ne pomišlja o bespovratnim kreditima za oživljavanje poljoprivredne proizvodnje preorientacijom nepotrebitne radne snage iz grada i tzv. društvenog i javnog sektora - natrag u selo i na njivu, kao pravi domaćini.

Država štedi 40 godina na javnim investicijama u razvoj sistema navodnjavanja, regulisanja rečnih slivova, zaštitu zemljišta od poplava i odrona, i plodova od elementarnih prirodnih nepogoda (grad), u razvoj infrastrukture na selu, itd. Država se pravi mutava kada su u pitanju javni fondovi za poljoprivredni razvoj. Država beži od direktnog davanja regresa poljoprivrednim proizvođačima niti razmišlja o hipotekarnim kreditima za opremanje poljoprivrednih gazdinstava.

Birokratiji ne odgovara slobodno formiranje cena poljoprivrednih proizvoda, jer se „brisanjem“ nadaleko čuvenih makaza ce na onemogućava prelivanje akumulacije iz poljoprivrede u industriju, iz sela u grad, iz privatnog u javni sektor. Naša država gotovo ništa ne radi na modernizaciji i tržišnoj organizovanosti agrarnog sektora. Državi „dinosaurusu“ jedino odgovara da seljaci pomno plaćaju poreze i to „što više i što brže“.

Srp i čekić jesu u postsocijalizmu, i nadalje simbol bede i siromaštva, koji su ponikli iz simbolike veštačkog savezništva radnika i seljaka. Ali, postkomunizam valja jednom da upamti da je glad avet koja luta srpskim prostorima posle doživljenog prehrambenog

šoka. Višedecenijska anti ratarska i antistočarska politika stvorila je - bez presedana - naturalnog anarhistu, seoskog polugospodina, gradskog poluradnika, agrarnog lutalicu i prigradskog đilkoša, koji u kafiću čeka zoru za polazak na njivu.

DOMAĆIN ILI MENADŽER.

ŠTA JE JAČE?

Termin „domaćin“ jeste najlepša reč u našem srpskom jeziku, koja se s velikim pijetetom i respektom izgovara u školi, parlamentu, preduzeću, crkvi, kafani. Reč domaćin je teška, lepa, puna, okrugla, snažna, sjajna, ponosna reč, koja zvuči kao pravoslavno odlikovanje ili srpska ornamentika, koja obavezuje i koja se poštuje. Ta se reč najmanje koristi u satirici, u politici, u zlu, u svadbi. Svaki čovek - domaćin ili domaćin čovek jeste „car“ u svom poslu i po svom ugledu, bez obzira na to da li je u pitanju šansonjer, profesor, političar, pekar, fizičar, poljoprivrednik, zanatlija, bankar, poreznik. Čovek- domaćin, po pravilu, živi od plodova svoga rada, koji je uvek iznad proseka. Domaćin čovek voli svoj posao i u suštini je iznadprosečno uspešan i, stoga, ugledan i cenjen. Domaćin čovek je pošten čovek. On pošteno radi i neće tuđe. On se i pošteno odnosi prema svojoj državi. Uvek plaća redovno porez. Nikada ne zakida i ne traži specijalne povlastice. On poštije poresku vlast i ceni svoju vladu, naročito vladu koja se domaćinski ponaša uataru svog budžeta i po poreskim avlijama. Domaćin se „klanja“ poreznicima koji ne arče i koji štede poreskog obveznika od (poželjno) racionalne države.

Domaćin čovek mnogo ne bira poslove. On može biti privatni preduzetnik, žetelac na njivi, kosač na livadi, ratar na njivi, čuvar koza i ovaca, šumar, drvoseča, rudar, knjigovođa. Njemu je najvažnije da radi pošteno, da korektno zaradi, da standardno živi, da izdržava decu, da gradi budućnost (da štedi i investira), da povećava bogatstvo i širi imovinu, da zajmi bližnjima i da pomaže drugima.

Domaćin domaćinski vodi svoje domaćinstvo. Kod domaćina soba nikada nije neokrečena. Na kući domaćina nema nijednog polomljenog crepa. Kod domaćina kuća nikada nije ostala nedovršena. Domaćin ne drži njivu u parlogu. Kod domaćina stoka nikada nije neuhranjena i neotimarena.

Domaćin uvek piće zdravu vodu i jede zdravu prirodnu hranu. Za svoje goste domaćin uvek ima gostinsku sobu za konak i revnosno čuva slavsku sobu sa svećom i ikonom. Domaćin čovek se nikada ne žali na poreze. On nikada u životu ne dobija opomene za neplaćene račune, takse i globe. Kod njega je uvek sve plaćeno na vreme, kao što je

i domaćinski ručak održan na vreme.

Domaćin čovek je domaćin i u privatnom životu. Domaćin u svom domaćinstvu pomno vodi brigu o svim čeljadima zajedno i o svakom pojedinačno. Domaćin vodi računa kako o svojoj deci tako i o svojim starima. Deca domaćina ne vaspitavaju se na ulici. Roditelji domaćina ne završavaju svoj život u staračkom domu. Sve je to sređeno na domaćinski način.

Domaćin je srećan čovek. Domaćin čovek lepo živi i teži da još više ugodi svojim ukućanima. Oseća se srećnijim ako doprinese da njegova deca žive još bolje od njega, a pogotovu ako uspeju u životu. Mnogo je srećan kada su mu roditelji zadovoljni i kada mu se dive što ih je prestigao sa stanovišta doprinosa razvoju istog domaćinstva.

Domaćin je čovek iza koga trag miriše na čoveka. Njegov trag nikada i nigde ne smrdi, jer on permanentno afirmiše proverene ljudske vrednosti s čvrstim korenima i za sebe i za druge. On je dostoјna ličnost bez obzira na vlasničke odnose u preduzećima, školama, bolnicama, rudnicima, fabrikama, zadrugama.

Domaćina obavezno kralji humanost, solidarnost, milosrđe i dobrovorstvo. On jednostavno voli da pomogne u nesreći, u nezgodi, u bedi, u siromaštву, u ljudskoj tragediji, u elementarnoj nepogodi, u životnoj opasnosti. On to nikada ne želi da ističe, zato što je po prirodi skroman, nemetljiv. On bez reklame i pompe pomaže onima kojima je njegova pomoć (moralna, materijalna, finansijska) potrebna.

Domaćin čovek je pre svega domaćin u svojoj zemlji - tamo gde mu je kuća, porodica, njiva, radionica, selo, familija, zastava, himna, slava, otadžbina. Domaćin, po pravilu, nikada ne napušta svoju otadžbinu i svoj prag. Domaćin ne želi i neće da ode igde od svog ognjišta i nikada od svojih najmilijih. A mogao bi, itekako bi mogao. Čak ga i traže. Ali, on smatra da njegova kuća nije na prodaju, a ni on se ne prodaje. Sve belosvetske ponude su nevažne i ništavne. Domaćin se ne može kupiti niti potkupiti. On čak ne prodaje ni staro dobro vino ako je ostavljeno za svadbu sina, bez obzira na ponuđenu cenu. Domaćin je karakteran. Njegova reč je jača od ustava, ugovora, zakona. On će radije da umre nego da ne ispuni obećanje. Spreman je na sve žrtve - samo obraz da spase.

Domaćin je čovek sa višim vrednostima (zapamtimo to) od menadžera. Domaćin mora biti i menadžer. Menadžer ne mora biti domaćin. Menadžer je profesionalac, kome je isključivi cilj stvaranje profita. On je u stanju da gazi preko „mrtvih“, samo da dođe do cilja. Domaćin to ne radi. Menadžer se, zbog svoje zarade, lako može internacionalizovati, jer je njemu svejedno da li novac zgrće u Parizu, na Kipru, u Istanbulu, u Tirani, u Čileu, na Tajvanu, u Bejrutu, u Sarajevu, u Požarevcu. Domaćinu to nikada neće biti svejedno. A kad bi ga neko primorao, on bi patio i ugasio bi se zbog gubitka samoga sebe, kao domaćina. Zato se najbolji među domaćinima morati birati svake godine, jednakost isto kao i menadžer ili poljoprivredni rekorder godine, pevač godine ili sportista godine.

Najveća razlika između domaćina i menadžera nalazi se, ipak, u bukvaru pravoslavlja: menadžer još uvek ne zna kako se slavi slava i da li se za krsnu slavu Sveti Nikola može služiti pečenje. Menadžer je, uz časne izuzetke, novokomponovani vernik, koji i svoju i tuđu slavu shvata kao svako drugo slavlje, jer ne zna ni zašto se slavi, ni kako se pravilno slavi. Domaćin, pak, vrlo dobro poznaje svoju pravoslavnu tradiciju i uvek slavi krsnu slavu svojih predaka (i to bez iznuđenog prekida i bez uslovljene pauze). Za domaćina slavu slavi svaka porodična zajednica, koja živi pod istim krovom, sa svećem koga slave kao krsnu slavu (a na čiji su dan njegovi preci kršteni). Za domaćina nema slave bez žita, sveće, kolača i vina. Domaćin nikada ne čini verski prestup (greh), čak i kada je slava posna. Za domaćina slava nije obična gozba niti svakodnevni krkanluk, čemu su inače skloni menadžeri. Domaćin voli da ga za slavu obide i pop, dok menadžer često voli da „zaboravi“ da ode u crkvu. Menadžer „voli“ kafanu, „nežnu pratnju“ (i tuđu ženu) i novokomponovanu muziku; dok domaćin daje prednost kućnom ambijentu, porodičnom ručku, domaćinskoj večeri, gostoprimstvu, prijateljskom dočeku i ispraćaju, bogatoj trpezi, toploj reći, pravom veselju i izvornoj muzici. Pravi domaćin stalno služi i stalno nudi. Domaćin prosto bdi nad gostima.

Za nadaleko čuvenog domaćina je najbolnija činjenica ta što su porodice u rasulu (kao da je „đavo uzeo sviralu u ruke“, pa mladež sve ređe ozvaničava svoju ljubav pred matičarem). Tako mladi ljudi svakodnevno trasiraju staze samotništva i život bez porodice, u inače opasnom i kobnom labyrinту samoće, ne znajući da je porodica svuda u svetu osnov napretka, oaza sreće, hram ljubavi, fabrika podmlatka, fundament statusa i prestiža, „banka“ zdravlja i duha, motor uspeha, arhitektura sistema vrednosti, paradigma morala i etike. U nas je, međutim, gotovo u potpunosti nestala tradicionalna patrijarhalna porodica, u kojoj se zna ko je gazda u kući, u kojoj vlada običaj no pravoslavno pravo poštovanja starijeg, red i rad, čest i čast. Nasilnom urbanizacijom svi smo postali siromašni građani kojima je „vladajuća“ ideologija pomešala mentalitet, vaspitanje, obrazovanje, naciju, veru, običaje, tradiciju, istoriju, geografiju, moral, etiku, privilegije, nerad, partiju. I tako smo pristali na samouništenje i samonestajanje, u inače rastućem trendu samačkih domaćinstava koja su u potpunosti potrošila psihičku i moralnu ušteđevinu nekadašnjih tradicionalnih porodica. Prenaseljena usamljenost (naročito po gradovima) nagnala je ljudе na sebičnost i život u kome čovek čoveku postaje smetnja, a ne tanana ljudska potreba. Međugeneracijska nerazumevanja razorila su višegeneracijska zajednička staništa u kojima srećno žive bake, deke, mame, tate, seke i bate (roditelji i deca). Danas i deca osećaju roditelje kao smetnju, pošto su porodice izgubile svoj kreditibilitet čim je umrla vladavina ljubavi, poštovanja, razumevanja, tolerancije, sigurnosti, stabilnosti, napretka, bogatstva, sreće i pravde. Domaćina porodica više ne čeka s osmehom.

Takav samotnjak ne plaća ni porez, mada ga treba „teško“ oporezovati, baš zato što je sam. Poreska politika pametne države treba da „natera“ samotnjaka da stvori porodicu bez obzira na to kakva bi bila i koliko bi mogla da traje. Važno je da se ljudi „porodično kuvaju“ i da zajednički dišu kad spavaju. Tada zajednički duh ispunjava odaje življenja. Život udvoje klijia i širi domaćinstvo. Rađa se neki novi dasa domaćin, kome i poreska vlast treba da skine kapu. Samo domaćin misli o biološkoj reprodukciji, tkanjem buduće demografske politike koju fiskalna politika velikodušno nagrađuje. Zagrljene iznova zora budi s dnevnom srećom pružene ruke deteta, kao izdanak glasa subbine. I tako se kapanjem dana i godina vaja ljudsko biće domaćina, koga nikada duša ne ostavlja; ona samo prati telo na svim njegovim lutanjima, kao poziv i opomena, a u samoći čeka tiha u strpljivoj ljubavi (Andrić). Ima jedna knjiga nad knjigama i jedna pesma nad pesmama to je jedna neopevana pesma i jedna nenapisana knjiga života domaćina, koji je tužan što se čovek od čoveka udaljava i što se zaboravlja svetost već izduhle reči „domaćin“. Doduše, sve odlazi i prolazi: ljudi, društva i narodi propadaju; najumnije naučne teorije i najlepši tehnički pronalasci zastarevaju; slike, statue i palate nestaju „jedno po jedno“, no, ni razvaline ne traju večito. Samo jedna knjiga ostaje, večita knjiga o čoveku - domaćinu, kao cvet uma i duše ljudske. Knjiga znanja upućuje nas na zakone utemeljenja domaćina, pošto je osećanje zakonitosti osnova domaćinskog uspeha. Poštovanje zakona jeste osvajanje puta ka dobrom domaćinu. Svaki domaćin otkriva suštinu i smisao zakona: Zakon ima svoj razlog u potrebi ljudskoj. Zakon zrači svetlost koju um čovekov otkriva. Snaga zakona je u njegovoј ideji, a snaga ideje u potrebi ljudskoj. Najbolji zakon najviše stvara. Zakon zadivljuje sadržinom, a rasvetljava jezikom. Zakon u ostvarivanju humanizacije čoveka, preobražava društvo. Zakon pravu vrednost pokazuje u životu. Zakon stvara polako i evolutivno. Zakon menja, obnavlja, uvodi novine. Uspravimo onda barjak posrnulog domaćina i medijsku tamnicu zatočene kulture odgoja čoveka - domaćina. Ali, današnji novi čovek nije više organski deo celine: on je odvojen, izolovan i otrgnuti atom; on pristaje da bude prikovan za tehniku, uljuljkan dostupnošću virtuelnog sveta i sve teže razlikuje privid od stvarnog. Virtuleizacija i komjuterizacija nagnale su moderne teoretičare da govore i pišu o postčoveku sredstvima masovne komunikacije. U sonovi, radi se o nekom hipotetičkom biću, hibridu čoveka i kompjutera, ili genetskom mutantu, koji treba u budućnosti da zauzme mesto čoveka sa frapantnim antropološkim rizikom. Sinergijska antropologija ipak treba da izgradi strategiju neutralizacije sa punovrednim izuzetnim znanjem o čoveku u formi nauke nauka o čoveku, koja vraća sjaj domaćinu - tom izdanku ljudskosti, koga uzbaja jedino napredno društvo i promoviše samo napredna ekonomija. Napredno napred ka domaćinu!

BUDUĆI RAZVOJ ČOVEKA I POREZI

Biogenetičari već oholo tvrde da bi čovek u budućnosti mogao sopstveni razvoj uzeti u svoje ruke i birati koje psihičke i fizičke osobine želi da ima. Do sada savremeni biolozi smatrali su da je motorna snaga evolucije zakon prirodnog odabiranja. Ali, evolucija usmerava našu ljudsku vrstu u novom pravcu, zbog infektivnih bolesti, prenaseljenosti zemlje, zagađivanja čovekove okoline i preteranog mešanja ljudi, što vrši pritisak na razvoj čoveka. Mešanje naroda i prođor u čovekove nasledne faktore tek treba da odigraju pravu ulogu u novom razvoju budućeg čoveka. Genetske promene, na kojima se inače zasniva potpuno prirodno odabiranje, ispitane su do nivoa biomolekula i zna se da kroz mutacije, slučajne promene na končastom molekulu nosiocu nasleda DNK nastaju na hromozomima varijante jednog istog gena, koji se zove alela. Sada se i alele mešaju i seksualnim rasplodavanjem nasledne osobine roditelja rekombinuju u novoj generaciji. Rekombinacije i mutacije iznova obezbeđuju bogatu ponudu raznovrsnih i raznoraznih osobina unutar jedne populacije koja je sada novo polje za delovanje evolucije, koja podstiče prirodno odabiranje s rasprostiranjem gena koji nosiocima pružaju šanse za preživljavanje i razmnožavanje. I tu najnovija naučna istraživanja ne otkrivaju znakove vidno novog usmeravanja razvoja čoveka. Ne postoje dokazi o tome da nasleđujemo nove gene za bolje zdravlje, za veće srce, za lepši izgled, za viši stas, za snažnije zube, za veću strast. Za „inoviranje“ razvoja modernog čoveka, tj. za evoluciju čoveka, daleko je značajnije genetsko izjednačavanje zbog migracija i ukrštanja rasa, čime postepeno nestaju prosečne razlike među ljudima u raznim delovima sveta. Čak se rekombinuju i boje kože, i crte lica, i snaga i sposobnosti, pa i ostale genetski uslovljene osobine. Genetska ukrštanja ljudske populacije posle stotina generacija izbrisale bi gotovo sve razlike među ljudskim grupama i rasama. Tada bi ljudi iz Konga bili genetski isti kao oni iz Amsterdama.

Međutim, najnovija istraživanja genetičara i mikrobiologa govore o tome da će čovek kroz nekoliko decenija tačno znati sastav gena i, na taj način, moći će da bira i određuje svoju evoluciju. Naučnici su već ozbiljno počeli da kartiraju oko 100.000 gena

iz kojih su sagrađeni naši hromozomi, da bi uticali na gene time što bi promenom strukture DNK po svojoj volji menjali naslednu supstancu. Naučnici, nadalje, ispituju razvoj individue od gena preko sinteze belančevina do krajnjeg proizvoda, koji se zove čovek. Kroz 50 godina saznaćemo verovatno kako geni zajedno sa svojim ćelijskim okruženjem stvaraju čoveka sa svim njegovim psihološkim osobinama. Čovečanstvo će tada moći da po svojoj volji unapređuje anatomiju, inteligenciju, kreativnost i osećanja, i sve ono što čoveka doista čini čovekom.

No, to je uvod u dragu fazu razvoja čoveka, odnosno novu fazu čovekove evolucije, koja će bitno izmeniti genski sadržaj kod čoveka. Srećom, ova faza razvoja čoveka trajeće kraće i poslužiće kao preduslov za treću (poslednju) fazu razvoja kada će čovek svesno upravljati svojom evolucijom i kada će se i defekti u genskom nasleđu moći „popravljati“. Radi se, u osnovi, o novim terapijama za gene. Naučnici se nadaju da bi mogli da izleče čoveka obolelog od cistične fibroze ako mu u tkivo pluća usade zdrave gene. To bi se isto moglo uraditi i sa hemofilijom. Genetska terapija ostvarivaće i konkretne komercijalne uspehe, jer svaki čovek u sebi nosi neispravne gene, odnosno defektne gene u hromozomima u recesivnoj formi.

Genetska terapija zahtevaće i nov etički kodeks:

- Sme li čovek da svoje i nasledne gene menja po svojoj volji i do koje granice?
- Po kojim merilima valja procenjivati koliko je dozvoljivo menjati telesne, duševne osobine ljudi?
- Da li je potrebno ustanoviti etičku liniju razdvajanja između lečenja defektnih gena i usavršavanja normalnih osobina individue?

Gde su te nove ljudske granice i da li bi se izmenom gena povećala matematička sposobnost čoveka, povećala sportska sposobnost, povećala potenciju i snagu? Tada bi ljudi mogli da poboljšaju svoju sposobnost prilagođavanja, da unapređe svoje talente, da izmene svoj temperament. Tako bi nastali genetski oblikovani stručnjaci visoke produktivnosti. Tada bi se homo sapiens potpuno oslobođio zakona prirodne selekcije i sve bi bilo po slobodnom izboru i po volji čoveka. Neki dobri momci koji bi uticali i na to da evolucija postane oblast nauke, etike, politike, ekonomije, finansija, marketinga i menadžmenta. Da li bi to ipak nateralo novog čoveka (računamo i dalje na njegovu savest) da se zagleda duboko u sebe i da odgonetne ko je on i šta želi da bude?

Sadašnja faza medicinskih istraživanja svodi se na utvrđivanje granice između života i smrti u funkciji produženja trajanja života. Novija istraživanja već potvrđuju tezu

da nema prirodne gornje granice za čovečiji život (Majkl Roz) i da, stoga, čovek može živeti između 100 i 200 godina (Majkl Lazvinski). Glavni pravac u borbi za duži život je usmeren protiv prirodnog propadanja čovečjeg tela, pošto je starenje proces gomilanja manjih grešaka u funkcijama ćelija, nastalih od povreda na molekularnom nivou. što i dovodi do smrti. Starenje jeste genetski određen proces, jer se posle 89, 100, 120 godina organizam sam isključuje i smrt nastupa. I zato se često konstatuje: čovek je umro od duške starosti. Naučnici i istraživači treba, stoga, da utiču na gene koji su nosioci zadatka podmladivanja. Doduše, trud istraživača oko vrela večne mladosti pružio je malo nade. Uspeh se, uglavnom, odlaže za budućnost u kojoj je sasvim izgledno da čovek dostigne maksimalno moguću starost. I tu je sada važno ekonomsko pitanje: da li će se time produžiti aktivne, zdrave godine ili penzionerske godine životarenja?

Zbog toga je veoma važno pitanje: Koliko ulažemo u razvoj čoveka? Savremenom čoveku je potrebno da stalno menja informacionu bazu na kojoj gradi tok misli i da se, pri tome, oslobađa ustaljenih i ukalupljenih neprimerenih znanja, navika i ponašanja, da odbacuje primitivna jednosmerna objašnjenja društvenih, ekonomskih i socijalnih pojava, tvorevina i procesa. To naročito vredi za ljude uronjene u ekonomski stereotipe i finansijske strukture, koji slepo robuju teoretskim dogmama u rešavanju tekućih životnih problema društva, koji prenebregavaju ljudske resurse i koji marginalizuju faktore koji menjaju čoveka. Znati u današnjici ne znači posedovati samo knjiško, školsko, akademsko znanje nego i znanje koje čovek stiče u školi života, uključujući i nasledne potencijale i autonomnu ljudsku raznovrsnost, koja je utemeljena promišljanjima o ljudskim kapitalima (talentima, stvaraocima, liderima, menadžerima, inovatorima) i o tržištu sposobnosti (znanja i umenja). Jer, u budućnosti neće više biti stalnih poslova, stalnih zanimanja. Nastupa era intelektualizacije svega i svačega, koja traži novog čoveka, s novim performansama stručnjaka za novu civilizaciju. Tzv. postbiološko društvo zahtevaće „stvaranje“ gotovo svih organa čoveka koje treba zameniti, pri čemu „humanoиди“ bez mozga treba da zamene banke ljudskih organa, a laboratorije da gaje organe potrebne za transplantaciju. Novo „ludilo u stvaralaštvu“ ponovo reafirma francuskog prirodnjaka Dekarta: „Ako sledite moju nauku, vi ćete jednog dana savladati starost, a možda i smrt.“ Vizija je ono što može biti.

Misija je ono što želimo da bude. Plan strategije je kako to postići. No, i viziju i misiju i strategiju valja podržati, i to finansijski, kako bi se osigurao zdrav budući razvoj čoveka. Ulaganja u bioinženjeringu (bez poreske pravnje) reprezentuju investiranje u humani kapital i ljudske potencijale s dugoročnim efektima. Valjalo bi, stoga, institucionalizovati specijalni fond za razvoj bioinženjeringu koji bi se alimentirao porezima, doprinosima, parafiskalitetima, taksama, naknadama za pružene usluge, sredstvima sponzora i donatora, zajmovima, kreditima, dotacija, participacijama i samofinansi-

ranjem. Treba kreirati tzv. finansijski menadžment bioinženjeringa i konstruisati finansijski mehanizam genetskih promena čoveka.

POSAO, KUĆA, PORODICA I POREZ

U savremenoj civilizaciji kuća je reflektovala „fizičku“ sredinu u kojoj se pretežno odvijao porodični život. No, u poslednje 23 decenije ovog veka, kuća je postala laboratorijski sukoba, koji vrlo često, ukoliko se ne razrešavaju dostojanstveno kuću pretvaraju u naselje a čoveku donose usamljenost. Neretko je istina da svaki član porodičnog jezgra ima dve maske:

- jednu navlači čim otvoriti vrata stana,
- drugu stavljaju kada je na poslu ili u lokalnu s prijateljima.

Kuća, po pravilu, tada postaje mesto neuspeha, jer postoje osobe mudre i cenjene na poslu, a nasilne i nezgodne u porodici (odnosno osobe koje prijatelji izuzetno poštuju i respektuju, a porodica ih ogovara i grdi). Pojedine osobe su velikodušne sa prijateljima u svakom pogledu, a veoma škrti „u novcu i osećanjima“ sa svojim najmilijima.

Danas postoje izuzetni preduzetnici koji se kod kuće nalaze pod prinudnom upravom, u kućnom pritvoru i u životnom bankrotstvu. Čak i vrhunski menadžeri, heroji sadašnje privrede, često u porodici poništavaju svoje poslovne sposobnosti. Pri tome se ne misli toliko na ekonomski balans koliko na upravljanje osećanjima.

Porodica u civilizovanim društvima postala je „preduzeće“ koje „trenira“ osećanja, emocije, uzbudjenja, strasti, neurozu, ljubav, mržnju. To su, verovatno, „materijali“ koji su „najpotrošniji“ u čitavom beskrajnom „robnom“ assortimanu čoveka. „Potrošnja osećanja“ ogromno se akceleratorski usmerila u pravcu „brzog topljenja emocija“. Utopija je razmišljati i verovati u trajnu i stabilnu emocionalnu vezu. „Parovi prošlosti“ su oduvek stremili onome što „parovi sadašnjosti“ brzo upropaste i pogaze. U prošlosti parovi su trajali večno, pa i onda kada su iz raja prelazili u pakao.

Mladi današnjice, međutim, odabrali su sledeću strategiju: „odnos“ počinje uz prepostavku da će trajati sve dok je paru zajedno dobro. To znači neizmerno kratko, jer se veza raskida odmah pri prvom neslaganju. Par je kratkoročno komponovan i liči

na novokomponovanu narodnu pesmu, koja se zove „šund“. Sve je privremeno, kao na probnom radu. Tu ne postoje osećanja koja se mogu kontrolisati, racionalizovati, civilizovati. Njima i jeste cilj da se gotovo „sve i svja“ ispostavlja bez kontrole ljudskosti. Tako se emotivni život današnjice pretvara u burnu strast i život „udvoje“ koji je regulisan strastima, koje su, po pravilu, nagle, primitivne i niske. Posve je jasno da nema nade u život koga determinišu strasti. Tako se stvara haos koji vodi u pakao.

Bračni parovi, poput porodičnog preduzeća, moraju iznova da odaberu strategiju minimiziranja eksplozije u kući, kako bi ljudski modifikovali „animalno“ ponašanje koje se pripisuje frustracijama nagomilanim na poslu. Fundamentalni kriterijum zajedničkog upravljanja biznisom u porodičnom preduzeću jeste profit koji ne trpi svađe i ispoljavanje besa pri prvom poslovnom kiksu. Strategija samokontrole negativnog naboja, razvodnjavanja eksplozivne energije i odlaganja rasprave o novonastalom (iskrsrom) problemu, jeste refleksija „kulture pogleda“ bez konfliktnog paljenja, „ratio tolerancije“ bez teatra potencijalne svađe i bez sedanja za sto (ručak ili večeru) s uverenjem da će biti svađe. Tada je mnogo važno prisetiti se potrebe da se predupredi atmosfera na poslovnom sastanku i podstakne dijalog za efikasan ishod. Poput posla, i porodicu valja obogaćivati novim tematikama koje otkrivaju kulturu interesovanja bračnih parova, kako bi se kuća iznova preobrazila u mesto sreće i zadovoljstva. I, upravo, ta nova kuća „nežnosti“ treba da omogući porodici da stvori „ugao za sastajanje“, mesto gde će moći da se govori, sluša i čuti; jer čutanje prenosi poruke, pogotovu čutanje koje nema ničeg zajedničkog sa gluvonemošću. Biti okružen porodicom čiji su članovi elegantni, doterani i nasmejani, podstiče raspoloženje i spremnost za dijalog i toleranciju.

Ljudi današnjice treba da nauče da se „odnosi“ troše i „veze“ iscrpljuju, ali i revitalizuju i konsoliduju. Odnosi i veze, zapravo, imaju ogromnu sposobnost obnavljanja i ispoljavanja na nov način. Trenutku osećajnog zamora pripada jedna sezona odmora u kome vreme poprima funkciju preporoda. Tada i osećanja dobijaju sposobnost ponovnog buđenja na neobičan način, iako se stekao utisak da „osećanja“ više ne postoje, čim je „par“ ušao u mračni tunel. To je dokaz da i kuća može da bude mesto trajnih osećanja; treba ih samo kultivisati kriterijumima kojima se vodi preduzeće. Pri tome, valja upamtiti da osećanja („para“) vrede više nego ekonomski profiti, iako ih poslovne banke i finansijske berze ne uvažavaju.

Sve to, međutim, valja imati u vidu pri koncipiraju personalne fiskalne politike, koja treba da je u funkciji dugoročnog razvoja braka, trajnosti životnog saputništva i stabilnosti „parova“. Umerenije oporezivanje radnih dohodaka treba da je u funkciji povećanja kulture rada i komuniciranja među poslovnim akterima u hijerarhijskoj lestvici na principu eliminisanja tenzija i frustracija. Poreska politika treba, dakle, da deluje i na poslu, i to racionalno i efikasno, od samog dolaska na posao pa sve do dolaska kući,

po konceptu (prisetimo se) porodičnog preduzeća. Uviđavna pratinja „parova“ na poslu može se ostvariti i putem politike ekonomskih i socijalnih transfera javnog budžeta, posredstvom kojih se „pegla“ životni standard (premije za mleko, dotacije za saobraćaj, regresi za zdravu hranu, subvencije za odmor, sport i kulturu, dečiji dodaci, socijalne pomoći, naknade nezaposlenima, specijalne finansijske potpore samohranim majkama i majkama sa više dece, prevremeno penzionisanje parova sa 56 dece, funkcionalna davanja za „borbu“ protiv tzv. bele kuge). Oštrijim oporezivanjem razvedenih dopunski bi se obezbeđivali finansijski resursi budžeta za alimentiranje razvoja braka i porodice, i za zaštitu domaćinstva od nasrtaja inflacije, monopola, bezposlice, nestasice i bolesti u teškim vremenima. Fiskalna politika je, prema tome, utoliko traženja, ukoliko je akomodirana pojedincima i parovima, koji bitišu sa srećom i tugom, sa zadovoljstvom i frustracijom, s dobrim i zlim, s nežnošću i grabošću, s ljubavima i patnjama. Za takvim „uslugama“ raste tražnja uporedno sa spremnošću građana da sufinansiraju gotovo čitavu paletu ponude usluga javnih institucija države, bez korelativne redukcije poreskog opterećenja pojedinca, braka, porodice, domaćinstva, familije.

NOVA POLJA PRESTIŽA PORESKE POLITIKE

Naučna istraživanja (u SR Nemačkoj) pokazuju da jedan vrhunski menadžer u proseku godišnje zaraduje oko 349.000 maraka za normalnu 38 časovnu radnu nedelju (što znači 116 maraka po satu). Menadžeri, po pravilu, rade između 50 i 60 sati i po tom osnovu praktično ostvaruju gotovo nevidenih 5,35 mlrd. maraka. Međutim, oni naknadu za svoj „prekovremeni“ rad uopšte ne prime. Oni taj novac „poklanjaju“ svojoj kompaniji. Dobit zbog odricanja od godišnjeg odmora procenjuje se na 2,13 mlrd. maraka. Poslodavci, po pravilu, menadžersku velikodušnost ne nagrađuju. Prema tome, u praksi ne postoji direktna veza između većeg učinka menadžera i njihove veće plate. Time se praktično dokazuje da opterećenost menadžera dostiže granice izdržljivosti nezavisno od finansijske ekvivalentnosti. Menadžerska elita savremenog sveta (japanskog, nemačkog i američkog menadžmenta) na taj način plaća cenu svoje blistave karijere.

Međutim, novi talas mlađih menadžera više je zainteresovan za kraće radno vreme i za duže godišnje odmore. Novi menadžeri teže da vise vremena provedu sa porodicom (64%), da se vise bave rekreacijom, da se vise kulturno uzdižu i da se vise druže s prijateljima. Menadžersko opterećenje, u tom kontekstu, moglo bi se reducirati primenom pogodnih mera, a u prvom redu prenošenjem rutinskih poslova na kadrove čiji se kvalitet mora podići novim obučavanjem. Postaje preko potrebno kreiranje nove kulture rada. Pitanje radnog vremena i nagrade vrhunskog menadžera je isto što i pitanje „Šta je starije: kokoška ili jaje?“ U stvari, i aktuelizovano pitanje se mora pojednostaviti: da li su ljudi na šefovskim spratovima došli tako visoko u pogledu moći, odgovornosti, uticaja i standarda zato što rade vise od drugih, ili moraju tako mnogo da rade zato što se to na određenom položaju od njih očekuje, odnosno zato što je to obavezno.

U praksi postoje dve osnovne vrste motivacija za ljude koji mnogo rade i postižu natprosečne rezultate. Prva vrsta nominuje „krtice iz besa“. Oni su bili zanemareni kao deca i, eto, sada teže da dokažu da i oni mogu vredno da stvore. Druga vrsta nominuje „krtice iz zadovoljstva“. Oni su u detinjstvu bili mnogo uvaženi i, eto, sada teže da svoje sposobnosti razviju na bazi osećaja o sopstvenoj vrednosti. U celini posmatrano, i jedni i

drugi su obdareni jakim vizionarstvom i neverovatno izraženom voljom da nešto stvore i da nešto ostave čovečanstvu, da budu plodotvorni i korisni, efikasni i racionalni. Sve to, međutim, zahteva vreme: vreme za sedenje na konferencijama, vreme za obradu i analizu informacija, vreme za sopstveno sposobljavanje, vreme za komuniciranje, vreme za izgradnju društvene, interkulturne i rukovodeće kompetencije, vreme za kreativnost i inovativnost. Čak i vreme za poslovno igranje golfa, vreme za jedrenje u „četiri oka“, vreme na poslovne ručkove, vreme za „malo, lepo,“ kockanje i sl. treba shvatiti kao investiciju. Zbog tog „izgubljenog“ vremena niko ne sme da se žali, jer se sve to dešava u poslovnom i ličnom interesu.

U svom neodmerenom radu bez godišnjeg odmora mnogobrojni menadžeri greše sa stanovišta zdravlja i visoke cene uspešnosti. Naime, brojni menadžeri vode nezdrav život: stres, neredovna i nekontrolisana ishrana, pušenje i konzumiranje alkohola, nedostatak kretanja nagrizaju njihovo zdravlje. U životu i radu menadžera već su ustoličene specifične menadžerske bolesti: problemi sa srcem i krvnim sudovima, bolesti želuca i crevnog trakta, problemi s metabolizmom i oboljenja organa za kretanje. Postavljanje dijagnoze je samo prvi korak, a onda dolazi najteži deo posla – svesna izmena navika i načina života. Menadžerima užasno teško pada da preuzmu odgovornost za sopstveno zdravlje i za efikasno funkcionisanje sopstvenog tela, duha i duše. Svi menadžeri vrlo dobro znaju da se izvor svih nedaća nalazi u nedostatku kretanja, u pogrešnoj ishrani, u stresu i zloupotrebi lekova. Međutim, oni nisu u stanju da iz toga izvuku odgovarajuće pouke i da prekinu sa ukorenjenim navikama i samorazarađujućim načinom života, i da preokrenu način ponašanja koji šteti zdravlju. Sastavljanje individualnog preventivnog programa jeste opomena i preporuka da se dublje zaviri u dušu menadžera. Kompanije treba da preuzmu brigu o zdravlju menadžera preko države koja za to naplaćuje porez. U te svrhe kompanije treba da dopunski izdvajaju novac sa neporeskim tretmanom.

U osnovi, radnu naviku je teško pobediti, jer je rad kao droga. Unosi red u živote koji bi inače bili depresivni i haotični, bez radne rutine. Pri tome, ljudi nisu uopšte ludi za radom, ali ih plavi pitanje gde bi tumarali 810 sati dnevno ako ne bi radili. Velika je životna istina da ima veoma malo ljudi koji zaista uživaju radeći. Danas niko nije protiv rada, ali svi osećaju da je besmisleno otvoreno uživati u radu. Šta učiniti da rad ostane potreba koju treba radom zadovoljiti? To je naročito važno za sadašnje mlade generacije, koje „izlaze“ u 00 sati i „rade“ u diskoteka i kafićima do pojave sunca. Radni dan pretvor u preteške snove preskočenih noćnih mora. Država, naravno, ponovo treba da položi ispit pred mladima i da ispita tajne mentalnog sklopa mlađih, koji, nažalost, ne vole da rade, iako im mozak još uvek dobro radi.

Još su stari istraživači, upućeni u tajne mozga, utvrdili da njegova leva strana kontroliše čitanje, pisanje, verbalne sposobnosti i proces pohranjivanja informacija, dok je

desna strana odgovorna za vizuelnu i prostornu percepciju, emocije i apstraktno mišljenje. Takva struktura mozga utiče na razlike između polova, mada su tokom poslednje dve decenije potvrđena mišljenja da između žena i muškaraca nema razlika u pogledu sposobnosti i obdarenosti. Doduše, mentalni aerobik ne može da promeni činjenicu da su žene i muškarci, ipak, međusobno različiti, iako su jednaki u zajedničkoj pripadnosti istoj vrsti. Zbog toga su muškarci nepričuvani kada je reč o čitanju mapa, matematički logici, dok se žene bolje prisećaju poznatih lica i bolje izlaze na kraj s vlastitim osećanjima. Snimanjem ženskih i muških mozgova (uz korišćenje magnetne rezonance) naučnici iznova dokazuju da se tokom povećane mentalne aktivnosti mozak „zagreva“ i da sve više krvi stiže do određenih delova mozga. Time se faktički brišu razlike između žena i muškaraca i u prvi plan izbija „sposobnost“ spajanja leve i desne moždane hemisfere, što je od posebne važnosti za menadžere. Što je više povezanosti između leve i desne hemisfere, to je menadžer artikulisani, a njegova moć govora veoma jaka, nametljiva i ubedljiva. Zato oni nadmoćno utiču na razvoj i rast kompanije koja se menja kroz promene koje su proces, kroz viziju koja daje smer, kroz sledbenike koji su sredstvo, kroz lidera, koji su autori. U tom kontekstu, menadžerska kultura jeste kultura u kojoj se ljudi trade da sačuvaju ono što imaju. Preduzetnička kultura jeste kultura u kojoj se ljudi trade da stvore nešto novo. Liderska kultura jeste kultura u kojoj se ljudi trade da izmene ono što postoji.) Jedino država nije definisala svoju fiskalnu kulturu, koja ne treba da dira u ono što treba sačuvati, u ono što treba stvoriti i uvećati i u ono što treba izmeniti i unaprediti.

U menadžmentu postoji još jedna veoma važna stvar: koji od muškaraca želi da se popne do šefovskih spratova, mora da ima i odgovarajuću suprugu. Stvar je sasvim jednostavna. Menadžer koji ima perfektnu biografiju i raspolaze izvanrednim bizniskvalitetima i „ubitačnim“ poslovnim rezultatima, najteže preskače poslednju prepreku: večeru sa kolegom (menadžerom) koji ga vrbuje. Večera u ugodnoj atmosferi sa suprugama jednom menadžeru donela je totalni poraz, zahvaljujući supruzi čija je konverzacijom bila relativno vulgarna i čija je sukњa bila prekratka. Personalni „lovac na glave“ doneo je negativnu odluku i diskretno je saopštio svom kolegimenadžeru. Od tada pa do danas, u poslovnom svetu, supruga menadžera je itekako uticala i utiče na karijeru. Sve promene u shvatanjima društvenih vrednosti nisu imale upliva na promenu aplikativnog principa, po kome je „samo oženjen menadžer“ dobar menadžer. Samački život i zajednički život heteroseksualnih parova u formi nezvaničnog braka nisu se proslavili na teškom putu pentranja po „šefovskim spratovima“. Danas je gotovo 89% muških rukovodilaca oženjeno i, verovatno, zato uspešno u nadzornim odborima. Izvod iz matične knjige venčanih, međutim, nije sam po sebi dovoljan. Samo je zvanična supruga (prisutna uz svog muža) sastavna komponenta „opisa radnog mesta“ menadžera s važnom ulogom

pri odlučivanju o postavljanju na vrhunska rukovodeća mesta. U definitivnoj fazi odlučivanja o izboru menadžera supruga ima ulogu „jezička na vagi,“ iako se o tome zvanično ne govori niti se „propast“ pri izboru oficijalno vezuje za optičke i karakterne deficite supruge. Zvanični lovci na kadrove od supruge zahtevaju „ugodni prosek“ i „društvenu sposobnost“. Supruga „mogućnog“ menadžera mora predstavljati „negovanu princezu“, kao jemstvo za sređene odnose. Ona mora biti privlačna (ali ne i upadljiva), obrazovana, pametna i lucidna, razumna i tolerantna, moderna (ali ne obučena u drečave boje, prekratke suknje i sa preteranom šminkom). Prema tome, u formulisanju procene budućih vrhunskih kadrova (menadžera, rukovodilaca, lidera) ne uzima se u obzir samo ličnost menadžera, njegova stručnost, organizaciona sposobnost i dosadašnja poslovna uspešnost, nego se traže i podaci o okolini u kojoj se menadžer kreće, o stabilnom porodičnom okruženju, o prirodnom ambijentu (kuća, stan) u kome menadžer sa suprugom i decom svakodnevno bitiše, o privatnoj sferi i klimi i ambijentu po kome se tačno vidi koliko se menadžer sa suprugom „uklapa“ itd. To pak znači da uspeh menadžera u mnogome zavisi od stabilnog i uravnoteženog porodičnog života. „Samo ako uveče u kući vlada mir, onda jedan menadžer može preko dana da legne na posao.“ Uz žensku lojalnost i spremnost na žrtve firma dobija na snazi i u imidžu, naročito kada su u pitanju delikatni reprezentativni zadaci, gde nastup i spoljašnjost bračnog druga igra odlučujuću ulogu. Bračne i porodične krize mogu firmu da koštaju i do 400.000 maraka. Zato se životna saputnica tretira kao faktor rizika u planovima personalaca kompanija koji brinu o kadrovima. U biznisu je mnogo ružno kada se zna čija žena „pravi probleme“ (alkohol, droga, neverstvo). Takve supruge menadžera kompanije ne vole jednako isto kao i neoženjene samce koji vode nekontrolisan seksualni život na koji se troši mnogo snaže, od čega firma ima štete. No, katalog želja je još uvek konzervativan, jer samosvesne, samostalne, podsticajne i ozbiljno shvaćene supruge menadžera mogu da predstavljaju odgovarajući input u pravljenju karijere svojih muževa. Poreklo, izgled i odustajanje od sopstvene karijere jesu stare fasade kojih se moderna žena već odriče. Ona ne želi da bude samo lepa lutka, ne previše inteligentna i bez sopstvenih ciljeva. Moderna žena želi obrnuto: da bude i lepa, i inteligentna, i edukovana, i porodična i žena od karijere. Takva žena na svog muža-menadžera gleda kompleksnije i simultano ga shvata kao menadžera, supruga i oca. Iz egoističkih razloga su neke kompanije tu činjenicu previdele i pokušale su da zarobe supruge menadžera u zamenu za novčani status. Zato je danas više od polovine menadžerskih brakova popucalo, zbog žena razočaranih u svoje muževe-menadžere koji nisu shvatili porodične, roditeljske i kućne probleme. Oni su postali gosti u kući i zato moraju da odu iz nje. U razmeni za emocionalnu stabilnost žena zahteva vise slobodnog prostora i vremenskog suvereniteta, uz manje novca i manje luksuza. Pametna država (zajedno za multinacionalnim kompanijama) to treba da shvati dok ne bude

kasno, i da „porobljenu“ ženu „nagradi“ za dobrovoljno žrtvovanje u korist kompanije. Te i takve žene valja za sva vremena oslobođiti plaćanja poreza, kao zahvalnost države za „uspešno izvođenje muža na put“.

Žestoka borba među polovima besni od onog trenutka kada su bogovi odlučili da razdvoje jedinstveno muškožensko biće. U „dugotrajnoj“ borbi menjaju se samo sredstva, dok cilj ostaje uvek isti. Zato i nema nikakve razlike između ljubavi u pećini i ljubavi na 55. spratu super modernog Hilton hotela. Sramota je što još uvek nije napisan nijedan udžbenik za stručnu upotrebu muškarca, da se žene konačno spasu neprijatnih iznenadenja pre nego što bude isuviše kasno. I žena i muškarac oduvek su nastojali da upoznaju biće koje vole; a takvu težnju ni do dandanas nisu napustili bez obzira da li se radi o tzv. mudrom izboru partnera ili o tzv. ljubavi na prvi pogled. Karakterne osobine se, međutim, ne mogu tako lako i brzo prepoznati i otkriti. Da li će se i koliko uštedeti na vremenu, na suzama, na energiji i na maštanju ako se mudro postupi. Ali, i taj izbor ne pruža garancije za uspešan zajednički život. A šta je to danas večno, pošto je i ljubav postala roba koja se troši, kao i kečap sa picom ili viski sa kokakolom.

Eto, takav je životni reljef u državi koja drema na oltaru sopstvene pravne i socijalne propasti. Takva je država koja nema vrednosnu i humanu perspektivu. Ljudi u njoj sasvim legalno lome civilizacijski trend, banalizujući sami sebe sa nakaznim šminkama.

Za menadžment i menadžera važna je edukacija. Danas je neophodno da univerziteti postanu preduzeća koja prodaju usluge u tržišnoj privredi. Tako glasi holandski (pa i nemački) kontroverzni reformski korak u visokom obrazovanju, kao doprinos smanjenju javnog duga kroz kresanje budžeta obrazovanja. To implicira smanjenje broja studenata (tokom narednih pet godina), koji se inače nepotrebno udvostručio i skraćivanje trajanja studija bar za dve godine (tako da student ekonomije u svojoj 22. godini dobije diplomu). San o lepom studentskom životu, dakle, treba preseći bilo putem strožijih upisa (koji treba da doprinesu odvajanju kukolja od žita) bilo putem rigoroznog iskazivanja na jednom međuispitu na kome student ima pravo samo jednom da padne.

Reforma finansiranja, nadalje, treba da dovede do maksimalne samoodgovornosti i univerziteta i studenata. Do sada su studenti u Holandiji i Nemačkoj sami pokrivali svega 1/3 prosečnih troškova studiranja. Po reformskim intencijama studenti bi morali da snose vise od 50% troškova. Osnovnu finansijsku podršku vlada će zameniti pozajmicama koje bi zavisile isključivo od porodične situacije. Za duže studiranje studenti će biti primorani da uzmu kredit kod banke. Studenti bi kreditima kupovali „profesionalno obrazovanje po meri“ bilo preko privatnih bilo preko državnih univerziteta. Za talente zadržale bi se državne pozajmice, a za ostale (dobre) studente država bi preuzeila samo

garancije. To je ta nova reformska lekcija, koja glasi: „Visoko obrazovanje za sve pripada prošlosti.“ Dakako, kreditori reforme visokog obrazovanja su svesni da će time međunarodna konkurenčija studenata biti ugrožena i da će studenti iz finansijski slabostojećih porodica, i fakulteti za koje privreda nije zainteresovana, biti pogodeni. Uravnoteženost u šansama ostavlja se posle studija i prepušta se tržištu rada da se ekvilibristika izvede putem zarada.

Reforma pogda i univerzitet, koji se vise neće finansirati na bazi broja studenata. Finansijska reforma univerziteta okreće se tzv. autputu: visokoobrazovne ustanove dobijaće fiksni budžet za 10 godina na bazi broja diplomiranih studenata. Država time štedi, a univerzitet gubi. Cilj je jasan: nezadrživo obaranje državnih izdataka za visoko školstvo, ali i troškova obrazovanja u celini, koji iznose od 3,6% društvenog proizvoda u Japanu (preko 4,1% u Nemačkoj i 7,5% u Švedskoj i Danskoj) do 8,3% društvenog proizvoda u Finskoj.

Univerziteti, fakulteti i visokoobrazovne institucije finansiraće se ubuduće iz sredstava dobijenih vršenjem istraživačkih i konsultantskih usluga za privredu i državu, banke, osiguravajuće kompanije, institucionalne investitore, agencije i inostranstvo. Da-nasnja ugovorna istraživanja donose svega 1/4 istraživačkog budžeta. To podrazumeva novi uzlet u visine u pogledu kvaliteta u nastavi, istraživanju i menadžmentu, što treba da doprinese rastu autonomije univerziteta i međunarodnoj reputaciji nastavnika, istraživača i diplomiranih studenata.

Finansijska reforma reflektuje zapravo skriveni oblik privatizacije univerziteta i fakulteta kao jedini mogući put izlaska iz „političkog zatvora“, koji samo troškove obrazovanja stavlja na kantar i koji gunda protiv preguste mreže visokoškolskih ustanova (koja često nema mnogo veze sa potrebama privrede i društva). U toku narednih pet godina holandska i nemačka preduzeća treba da slede primer Rabobanke, koja jednostavno „kupuje“ univerzitsko obrazovanje za svoje radnike. Otvorena i direktna „kupovina“ znanja je efikasnija od zaobilazne poreske „nabavke“ edukovanih ljudi.

Svuda u svetu vodi se „bitka“ protiv prepisivanja na univerzitetima, koji skrnave edukaciju i sam proces sticanja znanja. Prepisuje se svuda sa raznim varijantama pod firmom „naše je da probamo“. Prepisivanje je postalo normalna pojava na fakultetima u svetu. Verovatno da i ne postoji menadžer koji nikada ništa nije prepisao. Samo ga je sramota da prizna. Veština prepisivanja podrazumeva postojanje brojnih varijanti koje pale, idući od profesora do profesora. Ukoliko profesor sedi za vreme pismenog ispita, student najbolje prepisuje iz klupe. Ako profa voli da pregleda klupe, student može svoj tekst da pripremi na nekom stranom jeziku (društvenjac). Prirodnjaci imaju svoju šifru (znak ili brojku) koja pali na klupi. Ova varijanta je uspešna ako student sedi do prozora ili do zida. Ako profa želi iznenada da prošeta amfiteatrom, na scenu stupaju stare do-

bre „puškice“ koje „život znače“, koje se lako sklanjaju od „radoznalih očiju“, koje se lako „doture“, ali i preprodaju. Lepo pisanje je ovde od izuzetne važnosti. Zamisli profa situaciju: umesto da učiš celu noć, pišeš puškice i budeš toliko umoran da i ne obratiš pažnju na rukopis; jedva čekaš da legneš da malo spavaš, a ujutru tek na pismenom ukapiraš da ništa ne možeš da pročitaš. Glupo, ali se dešava. Zbog toga neko se doseti da piše po rukama, po nogama (i butinama prednost je na strani devojaka s kratkim suknjama koje se lako podižu, spuštaju, otkrivaju i pokrivaju), puškice se čuvaju u džemperima, duksericama, torbicama, rancima. To moraš da pripremiš, jer se ne možeš osloniti na koleginicu koja sedi do tebe (pošto i ona eksplatiše pomenute „rudnike“) i radi za sebe (a nema vremena da ti pomogne). Ako prepišete od koleginice do sebe, profa može da uporedi tekstove i da otkrije „zaveru“. Tada ste „pukli“ svi redom. Najlošija je varijanta prepisivanje iz knjige (ili sveske), jer to privlači profesorovu pažnju, a i teško se nalazi potrebna stranica. A ako ne „padneš za slobodu“, postoji mogućnost da bude prepoznata rečenica koju niste reinterpretirali (već si je glupo prepisao onako kako стоји u knjizi). Tzv. sluške mogu da posluže (efikasno) za usmeni ispit, ali to zahteva „dobru organizaciju“ (i više uključenih lica) i dosta je skupo (tehnika). Tu je i problem otkucavanja. Promena slike na indeksu „za male pare“, takođe, može da upali, ali samo 23 puta (jer se haba indeks i slika). Igrati na kartu „gluvog i čoravog“ profesora može da donese rezultate, ali su potpitanja opasna. Najbolja varijanta je ipak prepisivanje iz glave. To je i najteža i najisplativija varijanta. Problem je samo u tome da treba imati u glavi ono što je potrebno i dovoljno za prolaz ili za uspeh. Tada profesori nemaju potrebu da se ljute, kada njihovi studenti „prepisuju“. Gospodo, vaše je da probate! A kako da prepišete i da vas ne uhvate, bilo je i ostalo staro istorijsko pitanje fakulteta i univerziteta, jednako aktuelno kao i pitanje: „Šta je starije: kokoška ili jaje?“ Na prepisivanje se ne plaća porez, pošto se već plaćaju doprinosi za obrazovanje, paralelno sa procvatom samofinansiranja umesto presušenih budžetskih dotacija.

Stara je profesorska šala da mladići i devojke uče kampanjski tokom godine, a sistematski uoči ispita. Ipak pslholozi tvrde da su oscilacije u učenju normalna pojava, a akademci imaju tri vama zadatka u isto vreme: da nauče da uče, da „nauče život“ i da za vrše fakultet. Nadoknađivanja kasnije jednostavno nema.

Uspeh u srednjoj školi i položen prijemni ispit dokazuju da su brucoši inteligentni mladi ljudi zainteresovani za studiranje, ali je ipak broj upisanih i završenih studenata u velikom raskoraku. Neki studenti, do juče odlični đaci odustaju od studija već posle prve godine, drugi se na ovaj potez odlučuju u narednim semestrima, a većina produžava studije i nekoliko godina posle apsolviranja. Zašto i pored svih kvaliteta mladi ljudi

posustaju na studijama, gube snagu, demoralisu se, a često ih nikad i ne završe?

Srednjoškolci nepripremljeni dolaze na studije. Od đaka se traži „bubanje“ pojedinačnih lekcija, tj. izlaganje gradiva kao što nastavnik izdiktira, ili onako kao što piše u udžbenicima. Studije zahtevaju sasvim drugačiji pristup učenju. Studirati znači analizirati činjenice, uočiti odnose među njima, sagledati ih u celini. Ako se ne usvoji ovaj model učenja odlikaš već na prvoj godini pokazuje znatno slabiji uspeh nego što ga je imao u srednjoj školi - kaže Sanja Milićević, psiholog iz beogradskog Zavoda za zdravstvenu zaštitu studenata.

Osim prelaza i adaptacije na novi način učenja, brucoši iz unutrašnjosti moraju da se priviknu i na nove uslove života. Student koji dolazi iz porodice gde važi pravilo „samo ti uči, a mama i tata će sve ostalo“, nema razvijenu obavezu i odgovornost prema sebi. Zato on ne može da organizuje svoj dan, uskladi brigu o sebi sa učenjem i odlaskom na nastavu.

Značajna prepreka uspešnom studiranju je i to što student shvata da nastava na fakultetu nije obavezna. Studente na učenje vise ne prisiljavaju roditelji, a ni školski autoričeti. Oslobođeni „tutorstva“ pojedini studenti računaju da su inteligentni, da im učenje nije problem i da će pred ispit propušteno nadoknaditi. Drugi na učenje uz obaveze reaguju kao da gube tlo pod nogama, povlače se, pasiviziraju, postaju neraspoloženi. Javlja se i nostalgija za roditeljskim domom, traže se saveti od roditelja i očekuje da oni odlučuju umesto njih. Neki studenti „spas“ od odgovornosti prema sebi traže i bekstvom u bolest ili loše mentalno stanje, podseća stručnjak.

Deo studentske populacije uspešno prede prvu, pa i drugu godinu, zasite se učenja i odjednom izgube snagu i motivaciju za dalji rad, kaže Sanja Milićević i dodaje:

„Oscilacije u učenju su normalne, budući da mladi imaju i druge potrebe, značajne za sadašnjost i budućnost. Upravo zato studenti imaju tri podjednako važna zadatka: da nauče da uče, nauče „život“ i završe fakultet. Krajnje je nepovoljno samo učiti i završiti sa obavezama. Za studenta je podjednako važno i upoznavanje, druženje sa kolegama, ljubav. Oni koji ove potrebe zanemaruju i odlažu posle završetka studija, retko uspevaju da ih nadoknade. Predah u studiranju ne mora biti obično dangubljenje. Gubitak jedne godine na studijama može biti dobro iskorišćen za preispitivanje životnih i profesionalnih stavova.“

Apsolventi su priča za sebe, kaže psiholog. Događa se da relativno uspešni studenti postanu „večiti studenti“. Nedovoljno zreli uprkos godinama svesno žele završetak studija, a nesvesno „sabotiraju“ i dalje bi da budu đaci, zaštićeni od obaveza odraslih.

Deo studenata boji se neuspeha na ispitu i odlažu ga dok ne budu apsolutno sigurni u svoje znanje. Propuštajući rokove student sam sebe obara, a strah i nepoverenje u sebe se povećava. Bolje je izlaziti na ispit, pa i ne položiti ga, nego odustajati. Zbog

straha od neuspeha na ispitu, pojedini studenti kad uče svega se lišavaju, čime ulaze u začaran krug: ili učim, ili se mučim što ne učim, što je takođe velika prepreka uspešnom studiranju.

Za uspešno studiranje važno je i da student prvo prihvati činjenicu da se gradivo može savladati, da nije besmisleno studirati i da je on istraživač, a ne đak. Osim pozitivnog stava, uspeh na ispitu neće izostati ako student učenje organizuje u nekoliko faza.

- Student prvo treba da prikupi sve iz čega sprema ispit. Letimičnim pregledom trebalo bi da pročita naslove, podnaslove, poneki pasus, kako bi na samom početku učenja stekao uvid u celinu gradiva, njegovu težinu i obim. Ujedno procenjuje koliko se novo gradivo nadovezuje na već poznato i koliko mu je potrebno truda i vremena da ga savlada. Ova priprema za učenje traje nekoliko dana.

- Prvo čitanje gradiva podrazumeva povećanu pažnju i razumevanje. Tokom drugog čitanja trebalo bi da podvlači značajne delove gradiva, kao što su, na primer, definicije, objašnjenja, podele i slično. Pojedine delove i podatke nije loše preskočiti, budući da svi nemaju isti značaj. Time se postiže veća efikasnost u učenju celine gradiva. Za učenje je štetno zadržavanje na svakom detalju, jer takav rad stvara konfuziju, umanjuje koncentraciju i bez potrebe produžava učenje. Korisno je, međutim, pročitati zanimljivosti u fusnotama. Ta zapažanja, mada nisu bitna, pomoćno su sredstvo u prisećanju na gradivo, koje se pod uticajem treme na ispitu zaboravi.

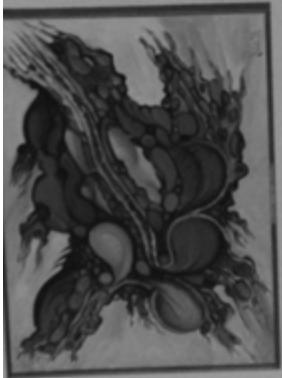
- Pre provere znanja preslišavanjem najčešće je potrebno svega nekoliko čitanja. Ako student posle čitanja gradiva ne prede fazu preslišavanja, on samo prepoznaće gradivo, ali nije kadar da ga reprodukuje na ispitu. Najbolje je proveriti znanje preslišavanjem u delovima većim od jedne lekcije, a posle i u celini. Preslišavanje pomaže da se uoče „rupe“ u znanju, nauči propušteno, a daje i samopouzdanje studentima koji su potcenili svoje znanje.

- Postavljanje pitanja je takođe obavezni deo rada. Provlači se kroz sve faze učenja. Pomaže studentu da se rekonstruiše gradivo prema njegovom načinu razmišljanja. Postavljanjem pitanja imitira se ispitna situacija, učenje je neuporedivo zanimljivije, za razliku od pasivnog pristupa učenju koje izaziva dosadu.

- Završni pregled gradiva je njegova rekapitulacija u celini, a podrazumeva i preslišavanje slabije naučenih delova. Idealno bi bilo da se učenje završi nekoliko dana, ili jedan dan pre ispita.

- Osim kvaliteta učenja, važna je i efikasnost. Ona se jednostavno proverava. Sve dok se u svakom satu postiže veći broj predenih stranica od prethodnog ne bi se trebalo udaljavati od učenja. Prvi znak zasićenja je isti broj pređenih stranica kao u prethodnom satu. Tada bi trebalo napraviti pauzu, ne dužu od pola sata. Kad se postiže manje čitanja nego u prethodnom satu treba napraviti veću pauzu. Tokom učenja važno je misliti na to što se radi, a u časovima odmora opustiti se, baviti se sportom, hobijem, družiti se i ne opterećivati se krivicom što u tom danu nije postignuto više.

- Rasporedjenim učenjem tokom godine smanjuje se rad uoči ispita. Kampanjski pristup studiranju izaziva napetost i stres. Naučeno se brzo zaboravlja, što nije bez značaja za kontinuitet studiranja. Studentima koji su zbog posla ili bolesti napravili veći prekid u studiranju, potrebno je određeno vreme za sticanje kondicije. Ako i pored svih navedenih saveta i dalje postoji teškoće u pripremi ispita, treba otici studentskom psihologu za detaljnije savete. To nije manjak sposobnosti, već traganje za načinom da se nade optimalno rešenje.

FILOZOFIJA BAŠTE, PASULJA I POREZA

Filozofija bašte

Nijedan dan ne treba propustiti a da ne posetite baštu, vrt ili kultivisani zeleni kutak ljudske duše. Jer, valja uživati u razgovorima rasprostranjene tolerancije rastresite zemlje, bez prisustva profesije i dnevne psihičke preokupacije. Druženje s biljkama jednak je važno kao i druženje s ljudima. U tihim dijalozima nije na odmet savetovanje s graškom, blitvom, pasuljem, paradajzom, šargarepom. I malo konfrontacije nije na odmet. Bašta je ogledalo ljudskog identiteta, mini duhovne ekonomije i finansijska potpora porodice. Obavezna prisutnost jeste važna jednak kao i pregled reči koje sejemo kazivanjem. Jer, u bašti boranija izgleda kao da sve zna o Platonu. Tada i cvekla ište čitanje Vitmanove pesme, dok pasulj „naređuje“ obligatno učenje Retorike. Po prirodi stvari, bašta ne trpi obmanu, foliranje, licenciranje, nerad, zabušavanje. Izgled baste jeste refleksija izgleda naše firme, koja se neguje isto kao i lepota. Ako je negujemo, plevimo, okopavamo, zalivamo i čuvamo, naša i vaša bašta izgledaće zanosno, kao telo grčke boginje lepote. U suprotnome, ako baštu zapustimo, njen izgled će zapravo odslikati našu aljkavost, sebičnost, zlobnost, tragičnost.

Bašta je izvor vedrine i opojnog mirisa. Ta vedrina se permanentno razliva po sa-gnutom položaju kičme, brazdama i semenu koje polažemo u zemlju. I tu je čitava filozofija povrtnog sveta čije iznikle biljke pišu moje tekstove zdravlja, rekreacije i uživanja. Nazivam to floralnom ekonomijom u kojom nema mesta za poreske namete i budžetske dotacije. U osnovi, radi se o ekonomiji samozadovoljstva kao embriona socijalnog blagostanja, bez prisustva državne javne kase. U tom ambijentu ne morate da se svađate dok sadite da bi crni luk bio ljut. Ljudi su danas, naročito u odnosima muško i žensko, dovoljno zavađeni da ne mogu Zajedno ni u bašti ni u kući. Zalivani su, dakle, nesporazumi i netolerancija. Žene su napustile nežnost. Muškarci su izgubili snagu neba. Ugasila se erotiku. Napušteni su zeleni vrtovi. Zaboravljeni su stihovi duše. Napuštenaje priroda. To je, nažalost, naša civilizacijska zabluda koju već ispaštamo. Valja se, stoga, vratiti

majci prirodi vrtu, bašti. Parcele su i dalje male, malene; ali je zato plodnost ideja velika. Nije nam teško da spajamo slabo i jako, korenito i lisnato nad zemljom (paradajz) i ispod zemlje (krompir). Tragajmo za ravnotežom u bašti, u voću i povrću koje se neguje s ljubavlju i bez hemije. Cveće u bašti je naša prava izvozna radost. To je epoha u kojoj čovek uzima baš onoliko koliko mu treba. Bašta je utočište nemirne egzistencije, raskopanog straha od gladi, zlatnog doba prirodnog ukusa hrane. Zato sadimo i verujemo u seme koje klija i koje krije nadu za život. Na to se bar ne plaća porez, mada bi preduzetnički motivisana država mogla da kanališe jedan deo budžetskih premija i regresa u „očešljane“ baštne.

Pasulj

U strukturiranom životu naiđu prosti trenuci kada male, proste, banalne, svakodnevne i neprimetne stvari skrenu prosto pažnju na sebe. Tada se, po pravilu, iznenadimo neodgovarajućim respektom, npr. prema pasulju, kao muškoj hrani koje se ne stide ni muškarčine koje zaziru od tzv. ženskih poslova. Iz pasulja se čita sudbina i samo se pasulju daje epitet vojničke hrane. Zrnca pasuljasu i važne figure za drevnu igru homo ludenska (tzv. mica). U Indiji pasulj ima ulogu ljudske magije zbog sličnosti sa testisom. U Japanu pasulj, pak, odvraća zlo i štiti od groma. U nas, pasulj jeste simbol ljubavi, drugarstva, poštenja, hrabrosti, privrženosti, zdravlja i preživljavanja, čija vrednost dolazi do izražaja u kriznim vremenima. Pasulj je čudo. Onako mali, zamišljen kao kamen i stamen kao kosmos, deluje tajanstveno i skromno kao monah. Tvorac pasulja nije hteo njime samo da nas nahrani, već i da nas poduči kojim vrednostima treba da stremimo. To je veoma važno za nas koji smo napustili baštu; da nas podseti:

- šta je važno, a šta nevažno,
- da i malo može da bude veliko,
- da nije sjajno samo ono što blješti,
- da nije rečito samo ono što galami,
- da gledanje u pasulj nije samo gatanje.

Na pasulj se treba ugledati pre nego što se zapadne u situaciju u kojoj smo se mi već našli. Pasulj, dakle, treba vratiti u napuštene bašte i to „malo“ kao „veliko“. Za sve to vreme u gradovima planduje nekoliko stotina hiljada ljudi od kojih su mnogi jednostavno došli sa imanja svojih dedova i očeva, i uporno se (mnogi i polupismeni) drže fabrika koje ne rade godinama, da bi dobili bar nešto od nerada. Mnogi se bave uličnom trgovinom, dilovanjem, preprodajom, švercovanjem i sivom ekonomijom, iako su nji-

hova dedovina i očevina zarašle u korovu. Svi žele lagodan život u gradu koji stenje i koji sve to ne može da podnese, pa da mu je kasa deset puta dublja. Umesto da uzmu pravu alatku u ruke i prihvate se važnog i korisnog posla, bar u svojoj bašti, oni se sudaraju s ekonomskom krizom i provociraju socijalne tenzije, koje vise ni državni budžet ne može da podnese (jer poreski teret nema vise ko da plati). Na naš pasulj ne plaća se porez i zato ga valja gajiti uz pomoć države, koja treba da odreši kesu za premije i regrese.

Beli luk

Beli luk ima posebno mesto u životu ljudi i u našoj civilizaciji. Koristili su ga svi stari narodi, sve napredne kulture i verovatno će biti korišćen sve dok postoji ljudska vrsta. Njegova moć zaštite prerasla je u mitove i legende, tako da je postao simbol borbe protiv zlih sila: vampira, veštice, demona, ali i bolesti, epidemija i smrti. Narodna predanja kažu da beli luk u sebi nosi lek protiv 77 bolesti, iskazujući tako ljudsku potrebu da se ritualno vezuju za brojeve kojima pridaju magijsko značenje. U svakom slučaju, reč je o zaštitniku sa preventivnim delovanjem, o biljci nesvakidašnjih mogućnosti.

U prirodi ima oko četrdeset vrsta samoniklog divljeg srodnika belom luku koji nosi naziv sativum (sađen, sejan) i koji mi upotrebljavamo. Od lekovitih materija on sadrži etarsko ulje sa sumporom (aliin), vitamine A, C, B1, B3, holin, jod, enzime i hormone sa svojstvima sličnim muškim i ženskim polnim hormonima.

Aliin je antibiotički prethodnik koji se aktivira u momentu kad mrvimo čen belog luka i prevodi se u aktivnu antibiotsku materiju alicin, koji je nestabilan i pod uticajem kiseonika iz vazduha oslobađa sumpome supstance koje šire neprijatan miris. Antibiotičnost belog luka zasnovana je i na fitoncidnim materijama nešto slabijeg dejstva (sativin, garlicin), a spektar delovanja alicina se širi i na virusе.

I zvanična medicina preporučuje preventivnu primenu belog luka pred sezonom gripa, a narod ga se u takvim situacijama nikad i nije odričao. U poslednje vreme ima mnogo galenskih preparata u obliku tableta i kapsula koji u sebi imaju nepromenjeni sastav ove biljke, pa se tako izbegava širenje neprijatnog mirisa. Za razliku od industrijski proizvedenih antibiotika, beli luk deluje samo na štetne bakterije i mikroorganizme, oduzimajući im njihovu patološku moć.

Dakle, prvo važno lekovito svojstvo belog luka je borba protiv infekcija respiratornog, ali i digestivnog trakta, gde eliminiše štetne gasove, nadimanje i procese truljenja i raspadanja. Beli luk pojačava rad creva, peristaltiku i pokrete pražnjenja debelog creva što ukazuje na njegovu primenu i protiv zatvora (opstipacije). Rasterećenjem digestivnog trakta uravnotežuje se i funkcionisanje jetre (eliminišu se masnoće i otrovne materije) i žučne kese koja se bolje prazni.

Sposobnost belog luka da sprečava taloženje masnoće utiču i na stanje krvnih sudova u organizmu koji sporije stare i manje su sklerotični. Šireći krvne sudove, on obara krvni pritisak. Sve to za posledicu ima još jedan efekat - smanjenje predispozicije za zgrušavanje krvi, što je od posebne važnosti za sprečavanje infarkta srca i mozga. Bolja prokrvljenost mozga umanjuje i vrtoglavicu. Pored antidiabetičnog efekta, jod iz belog luka doprinosi jačanju i tonizovanju organizma, čime se nadoknađuje organizmu potrebna energija. Beli luk smanjuje i zujanje u ušima (tinitus).

Beli luk je i poznati afrodizijak, a ljudi su ga kroz vekove u te svrhe koristili usitnjavajući ga i mešajući sa kiselim mlekom ili jogurtom (2-3 čena na čašu mlečnog napitka). Zahvaljujući materijama sa dejstvom sličnim ženskim polnim hormonima, ova biljka olakšava ženama klimakterične tegobe, a posebno osećaj navale topote u glavu i lice (valunzi) u menopauzi. Osim neugodnog mirisa (zadaha), beli luk je potpuno neškodljiva biljka.

Orah

Orah je u narodnom verovanju poznat kao drvo koje je vezano za donji svet demona, veštice i zlih duhova. Dokaza ima u brojnim običajima i verovanjima kako našeg tako i drugih indoevropskih naroda. U narodu postoji verovanje da ko se penje na orah, može mu se lako dogoditi da mu veštice prožderu srce. Na ovu voćku penju se najradije kada je mesečina, ali isto tako i u podne, koje je kao i ponoć vreme nečistih duhova.

Pored toga, rasprostranjeno je verovanje da ko poseče orahovo drvo ispred kuće i sam će umreti. Mladi ljudi ne treba da sade ili presaduju orah jer će im to skratiti vek („umreće kada orahovo stablo odeblja kao njihov vrat“). Otuda se orah smatra za nesrećno drvo.

U okolini Prespanskog jezera na dan Svetе trojice grobovi se kite orahovim lišćem, a u Bosni veruju da je pod njim zborni mesto nečastivih i da ko zaspi pod orahom izgubiće snagu i pamet. Ali i drugi narodi veruju da orah ima veze sa demonima donjeg sveta. Na Siciliji se veruje da na svakom orahovom listiću leži đavo. U Lakoniji i Meseniji postojao je Artemidin kult koji je bio vezan za ovo „nesrećno“ drvo. Za njega je vezana legenda u kojoj se pričalo kako je Artemidina sveštenica pretvorena u orahovo drvo, a devojke kojesu tu igrale kolo pobegle su na orah i tu večno ostale (pretvorile se u plove). Takođe, legenda kaže da je iz Neronovog groba iznikao orah na kome su živeli đavoli. On je kasnije posećen i bačen u Tibar a na torm mestu podignuta je u 11. veku crkva, da bi se oslobođili od demona.

Iz svih ovih verovanja i legendi vidi se da plod služi za hranu podzemnim demonima. I zaista je tako - priča Jelena Tešić i dodaje da se orasi često prinose na žrtvu po-

kojnim precima i demonima uopšte. Primera radi, oni su obavezni dodatak najvažnijoj mrtvačkoj žrtvi - koljivu.

Pored toga, poznato je da na Badnje veče domaćin uzima orahe i baca ih u četiri ugla sobe, a po narodnom verovanju to je jedino mesto gde obitavaju duše predaka. Ovaj običaj, zabeležen je u svim našim krajevima, pa bi se moglo reći da je srpski i vrlo star. Takođe, orasi koji se na Badnji dan bacaju uz odžak, namenjeni su dušama predaka koji se nalaze na ognjištu i odžaku.

Žrtva u orasima očigledno je vrlo starinska i, s obzirom na značaj koji orah ima i kod drugih indoevropskih naroda, verovatno da pripada još indoevropskom vremenu. Povoda za žrtvu naročito je bilo prilikom neke promene, novog događaja u porodici, bilo rođenje, svadba, smrt. Akcenat se posebno dodaje prilikom svadbe, naročito u onom sudbonosnom trenutku, kada mladu uvode u novi dom. Tada je potrebno, na neki način, odobrovoljiti duše predaka i privoleti ih da prime novog člana porodice. Zato je u Rimu mladoženja tada bacao orahe, a kod nas, kada mlada uđe u svoj dom, mladoženjin brat posipa orahe ili razbijje tepsiju punu oraha kada mladenci prve bračne noći uđu u sobu. I ovo ukazuje da su i u ovoj prilici orasi žrtva precima, objašnjava Jelena Tešić.

Za orahe vezana su još neke radnje i verovanja. Tako orahe ne valja uzimati o Božiću, jer će se dobiti čirevi. Isto važi i za orahe koji se na Badnje veče bacaju u četiri ugla. Ako ih deca na Božić jedu patiće od krajnika. Ili ako se porodilja na tri dana posle porodaja okupa u vodi u koju je stavila tri orahe, pa onda stane u seno, radaće sinove.

Na Badnji dan i Božić pomoću oraha može se i gatati o zdravlju i beričetu. Pre ručka stavljuju se u čanak sa vinom i medom tri oraha, pa se onda izvade i namene za zdravlje, plod i rod. Posle ručka se razbijaju i ako neki bude kvaran, omanuće godina u onome čemu je bio namenjen.

Postoji li trava života? Ili je, možda, postojala?

Gilgameš je, veli predanje, pronašao takvu travu, ali mu je, avaj, ukrala zmija! Aleksandar Veliki je, kažu, umesto te travke besmrtnice našao - vodu života. Ali je, nažalost, nije sačuvao. Predanje za to okrivljuje njegovog kuvara.

Prvi vavilonski čovek, Adala, da nije bio odveć nepoverljiv, bio bi, kaže predanje, i danas živ: odbio je ponuđeno jelo besmrtnosti, plašeći se da mu ne podvali vrhovni bog Anu. A Adam je, kao što se zna, svoju besmrtnost žrtvovao zarad puke radoznalosti: okusio je „plod koji će ga dovesti do saznanja dobra i zla“.

Ni naše narodno predanje nije bez tragova o nastojanjima da se pronikne u tajnu besmrtnosti ili, bar, dugovečnosti.

„I nasi preci verovali su da je besmrtnost moguća, ali da nam je, grabeći za sebe

jelo života, osporavaju vile: međutim, mada su zbog ovog mogli negodovati, nisu ovi nikada gubili uverenje da se eliksir života ipak nalazi u tajanstvenoj snazi svetih drveta i matičnih biljaka. Na tome uverenju počiva cela religija drveća i biljaka, koju su nasi preci sa puno pjeteta čuvali i ostavili je svojim potomcima u amanet.“

U te, kultne biljke naših predaka spadaju: bosiljak, maslina, lipa, hrast, leska, bor, kruška, brest, tisa, javor, glog...

U našim narodnim pripovetkama poznat je motiv rođanja devojke - iz bosiljka, jabuke ili bora.

U nekim krajevima (u Hercegovini naročito) i danas živi predanje da vile postaju iz biljke mrazovca (*Colchicum autumnale*), „zato momci nikada neće ovu biljku da zgaze, dok, naprotiv, stare žene čine to krišom, rano u zoru“.

„Ima još jedna biljka ili bolje reći, jedan biljni supstrat koji nam može osigurati dugovečni život - to je jedna na prvi pogled, tako obična stvar kakvo je seme belog luka. Ali to seme никада nije video niti za njega čuo. Za njega znaju samo vile...“

Te nevaljale vile nisu, međutim, čoveku nikada otkrile tu „tajnu“ i on je morao da se zadovolji „samo“ belim lukom. A on je više struko upotrebljav i lekovit. Moderna medicina čak tvrdi da, pored ostalog, utiče na dugovečnost!

Ovu pradavnu čovekovu težnju da otkrije „eliksir dugovečnosti“, pothranjivale su maštarije alhemičara i pesnika, razna mitska predanja, ali ništa manje i primeri dugovečnosti u prirodi, u životinjskom svetu naročito.

Ako orlovi mogu, govorilo se, da se izlaganjem jakoj sunčevoj svetlosti oslobođe perja i dobiju novo, da produže sebi život za još stotinak godina — zašto to ne bi mogao i čovek!? U razgovorima ove vrste takođe je iznošena tvrdnja da se i jelenima, s vremena na vreme, vraća mladost.

Jedan primer navodnog „čudesnog podmlađivanja“ opisao je Lope de Kastaneda, istaknuti portugalski dvorski hroničar.

Glavni junak njegove neverovatne priče je jedan Indus koji se u svom impresivnom veku od 370 godina čak četiri puta podmlađivao, živeći kao „zreo muškarac pun mладалаčke snage i poleta“.

Po ovom piscu tajna dugog života ovog Indusa koji se mudro služio neiscrpnim „izvorima mladosti“, pored ostalog je i u tome što se - često ženio. On je, uverava nas Lope de Kastaneda, promenio čak 700 žena.

„Recept“ ovog induškog metuzalema koristili su, zacelo, i drugi tragači za eliksirom mladosti. Nije, međutim, poznato da li je to još nekom pomoglo da živi 200 - 300 godina... Sve je, ipak, svet mašte.

Narodna medicina stoljećima, hiljadama godina, prenosi neka iskustva, istina ne tako spektakularna, o životodavnoj snazi bilja, o sredstvima za podmlađivanje.

Valja reći da ni moderna medicina nije odolela iskušenju traganja za „pilulama besmrtnosti“. Rezultati su, zasad, sasvim skromni...

Ako nije uspeo da dokuči „tajnu besmrtnosti“, čovek je, ipak, uspeo da znatno pomeri granicu prosečnog trajanja ljudskog veka. O tome je, nema sumnje, podosta naučio iz prirode.

U tome su, svakako, značajnog udela imali prirodna hrana i lekovito bilje. Naš najveći istraživač lekovitog bilja, akademik dr Jovan Tučakov, beležio je:

„Lekovito bilje je zaoralo duboku brazdu u životu svih naroda. Poznavanje i upotreba biljnih, životinjskih i anorganskih sirovina razvijali su se, dizali do izvesnog uspona i propadali zajedno s kulturom tih starih naroda. Važnost lekovitog, začinskog, aromatičnog i tehničkog bilja i životinjskih droga velika je u miru, a u ratu još veća jer se tek u neredovnim prilikama oseća nedostatak mnogih sirovina iz prekomorskih i zaraćenih zemalja. Svaki narod, svako pleme, svaki kraj, pa i svaka epoha imali su i imaju svoje lekovite droge. Kao i u svemu drugom, tako i ovde često vlada moda. Danas, na primer, živimo u doba vitamina, hormona, antibiotika, sulfonamidnih preparata i bez njih se ne može zamisliti moderna tehnologija...“

Danas mnogi istraživači širom sveta prosto prekopavaju riznice u kojima se čuva veliko narodno blago - veština lečenja lekovitim biljem. Priroda je pretvorena u džinovsku laboratoriju u kojoj se traga, proverava, eksperimentiše...

Na sve strane se čuju glasovi otrežnjenja, o povratku prirodi i što prirodnijem načinu života.

Otkuda, sada, to? I zašto?

Vodeći tristogodišnji rat protiv prirode čovek je do te mere ugrozio biosferu da je i sam postao jedna od prvih žrtava. Čovečanstvo još nije uključilo alarmno zvonce opstanka, ljudi još „popravljaju“ prirodu. Svet još nema utvrđenu i prihvaćenu ekološku etiku.

Na sav taj vandalizam čovekov (mrtva mora i okeani, pomor životinjskih i uništenje mnogih biljnih vrsta, usijani otpaci, veštački parkovi i šume, ptice bez perja i krila...) priroda odgovara punom merom, sveti se i kažnjava.

Dalji čovekov opstanak na zemlji je više struko ugrožen: radijacija, zagadživanje vazduha, uništenje netaknute prirode, zalivanje velikih površina zemlje asfaltom, plastični otpaci, nuklearna prašina...

Jedna od najtežih posledica takvog čovekovog odnosa prema prirodnoj sredini začelo je frontalni napad na sistem prirodne zaštite čovekovog zdravlja.

Tako se sve vidljivije ispoljava paradoks: u sve bogatijem svetu, uz sve veći napredak medicinskih saznanja, pored sve primetnijeg progresa opšte i zdravstvene kulture - sve je više bolesti i bolesnika!

SAN, SMEH, RIZIK I FISKUS

San

U savremenoj civilizaciji san potroši trećinu ljudskog života. Gotovo 25 godina čovek provede u krevetu (između 20.000 i 30.000 noći ili vise od 200.000 časova), što znači da je čovek od 3 sata 2 sata budan. San, prema tome, zauzima vrlo značajno mesto u ljudskom životu. Ljudi toga nisu svesni. Dobar san uslovjava celokupnu životnu harmoniju. Od kvaliteta sna zavisi kvalitet življenja. Zato kvalitetan san nema cenu. Od njega, po pravilu, zavisi ostali deo života koji provodimo budni (radno). „Hormoni koji upravljaju kvalitetom našeg života dok smo budni, stvaraju se tokom sna, a oni koji nam omogućavaju dobar san, proizvode se dok smo budni.“ Spavati znači i sprečiti i lečiti.

Nedostatak sna uslovjava smanjenu otpornost organizma prema intoksaciji, nepogodnostima, mikrobima i agresiji. Stalan zamor, malaksalost i depresivnost, prema tome, izviru iz lošeg ili slabog sna. Otpornost, vedrina, vitalnost, svežina i raspoloženje izviru iz dobrog sna, što je od prvorazrednog značaja za profesionalni život. Poremećen san reflektuje poremećen ritam života, koji indukuje depresiju, nestabilnost, zabrinutost, klonulost, neraspoloženje, agresivnost, razdražljivost i tome sl. Na intelektualnom planu dolazi do smanjenja mogućnosti shvatanja, koncentracije, pamćenja. Rđav san slabi kreativnost i inovativnost, indukuje zavisnost ličnosti od sredstava za spavanje. Samim tim, loš san vrši pritisak na farmaceutsku industriju, na povećanje bolovanja, na slabljenje produktivnosti u radu, na samopouzdanje, na entuzijazam. Loš san je uzročnik bržeg starenja i loše naravi. Neobnovljeni organizam je uzrok iznurenosti zbog lošeg sna. San je, prema tome, salon lepote organizma. Dobar san je faktor podmlađivanja. Osoba koja lose spava nema lep ten lica. Dobar san leči bore. Čovek je jedina „životinja“ na svetu koja pati od nesanice i zato brže stari i uvećava bore. Dobar san, po pravilu, zavisi od porodičnih i profesionalnih prilika, od ishrane i vremena odlaženja na spavanje, od ritma sna i buđenja u isto vreme, od dnevne aktivnosti, od psihičkih i fizičkih napetosti, od zamora, od stresa i raspoloženja. Tokom noći mozak prolazi kroz aktivne ciklične

faze, od kojih jedna zasigurno proizvodi snove. Tokom sna smenjuju se 45 ciklusa od tzv. lakog sna pa sve do tzv. paradoksalnog sna (uspavljanje, lak san, duboki san, paradoksalni san). A to je izuzetno važno za finansijske (monetaryne i fiskalne) i bankarske menadžere, koji, po pravilu, pate od nesanice. No, ima menadžera koji spavaju samo po tri-četiri sata za noć, tokom čitavog radnog veka i osećaju se relativno dobro. Ima pak menadžera koji, ako ne odspavaju najmanje osam (ili deset) sati bez prekida, ne osećaju se dobro na poslu (nesposobni su za biznis). Međutim, i jedni i drugi treba da se čuvaju da im nedostatak sna ne postane patološka pojava. A to će se desiti onda kada razmišljanje o tome koliko smo spavali ili koliko ćemo spavati, počinje da dominira našim radnim danima, i kada smo time previše zaokupirani. Za finansijske menadžere, evo „deset pravila za dobro spavanje“:

1. - ustajati i odlaziti na spavanje uvek u isto vreme,
2. - ako ti se ne spava, a legao si, ustani i radi nešto po volji,
3. - održavaj spavaču sobu kao svetilište sna (bez muzike, televizora, novina, telefona i sl.),
4. - ne spavaj preko dana nipošto,
5. - ne angažuj se radno previše tokom večernjih sati pre spavanja,
6. - nemoj zaspati ispred televizora, knjige i žene pri samom odlasku na spavanje „u svoje precizno utvrđeno vreme“,
7. - ne spavaj u pretoploj sobi i sa previše punim stomakom,
8. - nemoj piti kafu, čaj, viski, vino i pivo, jer ta hipnoza dugoročno ne važi,
9. - ne puši previše i ne brigaj pre odlaska na spavanje, i
10. - proveravaj sve što si pojeo i popio (pa čak i ono što si uzeo kao lek), da li to ne izaziva nesanicu.

Preduzetnički orijentisana država trebalo bi da se stara o bonitetu klime za dobar san koji je u funkciji rasta produktivnosti rada, povećanja radne angažovanosti, reduciranjem bolovanja i odsustva s posla, smanjenja pritiska na farmaceutsku industriju (putem uzimanja prevelike doze medikamenata za spavanje) i smanjenja broja besanih noći s nervoznim ustajanjem, koje se negativno reperkujuje na tekuću aktivnost, s izvedenim pritiskom na zdravstvo koje za svoje usluge traži povećanje doprinosa. I, tako sve u začaranom krugu, dok država ne interveniše kako valja.

Krevet i mozak

U krevetu se rada, voli, razmišlja, pati. Videti i spavati. Žmirkati i odmarati. Misliti i stvarati. Gledati i patiti.

Ne zna se baš sasvim izvesno ko se prvi sa vučjih koža, razastrtih po podu, preselio na ležaj. Ali, ovaj komad nameštaj a ima podeblji „dosije“. Kao bračni, pravljen je još u doba Rimljana, na šezlongu su se vodili intelektualni razgovori, na sofama sedelo i dremalo. Pod baldahinima se odmaralo bez buke i svetlosti, a neki slavni junaci „padali“ su u bitkama baš pod „jordan planinorm.

Spavati, a možda i sanjati, kako je rekao Šekspir, može se svuda: pod vedrim nebom, pod drvetom, sa rukom ili kamenom ispod glave, u senu, na podu - ipak najčešće u krevetu. U krevetu se rada, voli, razmišlja, pati, leči, ali i umire. Postelja je sveto središte tajni života i postoje ustaljeni pojmovi kao što su: postelja rođenja, bračna postelja, samrtna postelja. Postelja ima dvostruko značenje, kao i zemlja, ona daje i uzima život.

Još u Bibliji nalazimo izraze svadbena i samrtna postelja. U Knjizi Postanja Jakov se opršta od svojih sinova opružen na postelji. Međutim, mnogo pre biblijskih vremena bili su poznati ležajevi, odnosno kreveti, kao deo nameštaja. Da bi se zaštitili od vlage, prašine, insekata i domaćih životinja, koje su preskakale preko njih dok su spavali na vučjim kožama razastrtim po tlu, ljudi su morali da smisle neki praktičniji način da se izdignu iznad podloge. Nije baš poznato ko je izmislio prvi krevet, ali su još stari Asirci i Persijanci imali kitnjaste krevete od kamena, drveta ili od metala, izvanredno lepo i maštovito dekorisane.

Stari Egipćani imali su samo niske ramove za krevete. Jastuke nisu koristili, a za uzglavlje su imali naslone načinjene od drveta ukrašene slonovačom. Domaći život njihovih savremenika Grka bio je vrlo jednostavan: oni su od pokućstva koristili samo krevete, stolice i lake stočice, na kojima se služila hrana. Za vreme obeda muškarci su ležali na niskim kanabeima. Na njima su se odmarali i prilikom dugotrajnih gozbi, jer usled obilja raznovrsnih jela i „potoka“ pića, nijedna se zvanica ne bi održala na nogama.

Smisao za praktično u Starih Grka bio je podjednako razvijen kao i smisao za lepo, pa su krevete na kojima su provodili noć pravili od drveta, kao i Egipćani, sa sličnim drvenim uzglavlјima, ali su isprepletane trake od kože služile kao elastična podloga preko koje su stavljali krvna. Krevetski ram kasnije su počeli da oblažu skupocenim drvetom a ponekad bi postelja bila napravljena i od slonovače sa „nogama“ od srebra! Kreveti su izradivani i od bronze.

Homer u *Iljadi* kaže da je Penelopa prepoznala Odiseja, posle dugogodišnjeg izbijanja sa Itake, po tome što je znao tajnu njihove bračne postelje: da je četvrta nogu kreveta napravljena od posečenog drveta koje je svojevremeno na tom mestu raslo.

Rimljani. Njihovi kreveti su imali bogate draperije i bili su raskošno ukrašavani. Priča se da je jedan od rimskih careva imao krevet od čistog srebra. Obični Starorimljani mogao je da svoje slatke snove sanja u krevetima kakvi su tada bili u modi: visoki, na koje se moglo popeti samo uz pomoć klupice ili malih stepenica.

Očekivalo bi se da svaka naredna epoha donese i nešto savršeniji stil življenja, ako ne i raskošniji. Međutim, to se, kao što je poznato, nije dogodilo u periodu srednjeg veka. Tada se spavalo na prostirkama, na podu ili na klupama.

Iz istočnjačkih zemalja potiču sofe - široke klupe duž zida u sobama, pokrivenе tkaninama na kojima se danju sedelo a noću spavalo. Persijski divani, koji su se kasnije odomaćili u čitavom svetu, imali su još i jastuke koji su služili za udobnije sedenje preko dana.

Najčešće se ipak spavalo samo na dušecima punjenim perjem, čekinjom ili vunom, koji su se stavljali noću na pod. U „Žitiju sv. Simeuna“ zabeleženo je da je sveti Sava tražio da mu se po podu prostre rogozina, pod glavu stavi - kamen. Jednostavni ležajevi bili su „rezervisani“ ne samo za isposnike već i za raju koja drugaćiji izbor nije ni imala.

Oni koji su imali izbora već od 13. veka počeli su da uživaju u udobnim, mnogo luksuznijim krevetima. Što je kuća bila bogatija, nameštaj je bio kitnjastiji i luksuzniji, pa su kreveti dobili i baldahine sa svilenim „nebom“ bogato ukrašenim draperijama koje su se mogle razvući oko čitave postelje i štititi od buke i svetlosti. Prvobitno su raskošni baldahini pravljeni ne toliko zbog lepote, koliko da zaštite od insekata koji su padali sa tavanica. Po starim dvorovima sačuvali su se još do danas takvi „kišobrani“ protiv stenica kojih je bilo neobično mnogo čak i na tako otmenim mestima.

Po dvorovima i po salonima, pojavio se još jedan tip kreveta - ni fotelja ni postelja - šezlong, polusofa sa naslonom za ležanje. Služio je za odmor, čitanje i dnevni predah. Proslavila ga je francuska mondenka madam Rekamije, Šatobrijanova priateljica, u čijem se salonu okupljala opozicija protiv Napoleona, ali i sav otmeni obrazovani Pariz. Madam Rekamije je uvela u modu da sa gostima vodi intelektualne razgovore oprážena na šezlongu - što je dotad bilo obeležje samo intimnih trenutaka opuštanja isključivo u krugu porodice. Portretisali su je čuveni Zan Luj David i Gros, a posle njene smrti ovaj komad nameštaja je nazvan rekamije.

Poslednju dekadu XX veka Ujedinjene nacije proglašile su dekadom istraživanja svesti i mozga. Smatra se da će najveći izazov u sledećem stoljeću biti upravo otkrivanje novina i dostignuća u ovoj naučnoj oblasti. Svetski stručnjaci su se zahvaljujući svom dugogodišnjem naučnom radu približili i potpuno novom konceptu sagledavanja realnosti u kome je ljudska svest osnovni i objedinjujući faktor celokupne stvarnosti. Konkretni odnosno kvantitativni pomaci ne mogu se ostvariti samo umnožavanjem prostih merenja, već pre svega, na osnovu idejnih koncepcijskih rešenja, novih teorija, koje su

„skrivene“ u ljudskoj glavi.

„Savremenim dostignućima na polju istraživanja svesti“ bio je posvećen i okrugli sto održan nedavno u Institutu za psihijatriju Kliničkog centra Srbije u Beogradu.

Doktor Ljubimov je pred okupljenim stručnjacima prezentovao svoj rad o mogućnostima primene relaksacionog treninga - transcendentalne meditacije u stimulisanju skrivenih potencijala mozga, njegovih funkcija i stanja kako kod zdravih, tako i kod ljudi koji su doživeli teške povrede ovog organa. Da je primena transcendentalne meditacije (tehnike čiji je efekat aktiviranje skrivenih potencijala i rezervi mozga, a koja dovodi do proširenja ljudskih saznanja i kroz duboki odmor omogućava rekonstrukciju i integraciju sistema ličnosti i lakše suočavanje sa svetom koji nas okružuje), pokazala veoma dobre rezultate u rehabilitaciji pacijenata sa teškim povredama mozga. Ovaj ruski stručnjak potkreplio je i rezultatima preciznih neurofizioloških merenja, koja se u Institutu u Moskvi sprovode već punih deset godina.

O značaju spavanja i sanjanja u održavanju kontinuiteta psihičkog života čoveka govorio je prof, dr Nikola Ilanković, neuropsihijatar, načelnik odeljenja u Institutu za psihijatriju KCS, naglasivši da zahvaljujući određenim procesima u toku sna, ljudski mozik može da obradi, složi, uredi po značaju i važnosti mnoštvo informacija i pripremi programe delovanja čoveka za naredni dan. Broj vizuelnih informacija koje u toku 16 sati budnog stanja primi ovaj organ je ogroman, a u toku spavanja mozik određene izdvoji, sortira, ostale eliminiše i tako daje uputstva za dalje delovanje.

Da nema te njegove funkcije, ljudi bi se budili kao iz kome, ili bolje rečeno „kao pali sa Marsa“. Svest, po njegovim rečima, ima trodimenzionalni kontinuitet - prošlost, sadašnjost i budućnost, svi ih povezuje i slaže...

Na ovom okruglom stolu profesor Ilanković ponudio je i nekoliko interesantnih modela sačinjenih na osnovu dugogodišnjih istraživanja koji se odnose na promene u spavanju mentalnih bolesnika, a dovode do izmena u opsegu komunikacije ličnosti sa okolinom i to onih koji su bili i pored očuvanih čula potpuno nekomunikativni. Nije čak, po njegovim rečima, isključena ni mogućnost da su u pojedinim fazama spavanja mogući elementi neke interpersonalne komunikacije ili komunikacije sa kolektivnom bazom podataka koju Trofimov zove „bikosmička“ a Jung „kolektivno nesvesno“.

Ovom skupu, po rečima Milije Petrovića, učitelja transcendentalne meditacije, prethodila su dva domaća i jedan međunarodni simpozijum o istraživanju svesti, a naši stručnjaci će i dalje nastaviti istraživanja u tom polju, kako bi rezultate primenili na unapređenju ljudskog zdravlja i kvaliteta života. O tome koliko je ovaj domen za sada nedovoljno istražen, po njegovim rečima možda najbolje ilustruje podatak da od ukupnih znanja kojima danas raspolaže čovečanstvo 95 odsto je iz nežive, pet odsto iz žive prirode, a samo jedan odsto je o čoveku. A kada, kako je Ajnštajn rekao, nauka počne

da istražuje nefizičke pojave celokupna dotadašnja dostignuća biće prevaziđena za svega nekoliko godina.

Smeh

Škola smeha i zaborava jeste civilizacijsko vaspasenje sopstvenih života. Umetnost smeha najbolja je odbrana od straha i briga. Dobar smeđ je bolji čak i od najboljeg seksa, i jednak je koliko i deset minuta veslanja. Humor je jedina zabava za sirotinju na kojoj im bogati zavide. Smeđ je stari fenomen avanture duha koji u moderno doba leči bolesti. Smeđ proizvodi dobro raspoloženje, lek je za ljudske patnje (Niče) i terapeutika duše (Hipokrat). Smeđ nije više znak ludosti niti je „gost na usnama budala“. Nova filozofija smeha otkriva (ponovo) da je smeđ stvorio svet i da novo osvajanje umetnosti smeha ublažava patnje obolelima od raka. Zato je smeđ nova duhovna medicina na klinikama specijalizovanim za terapiju smehom. U San Francisku je već osnovan institut gelotologije, a Japanac Al Huang u Njujorku podučava ljude kako se treba pravilno smejeti, polazeći od tačke nazvane „hara“, koja se nalazi nedaleko od pupka. Smeđ je doista potreban svim ljudima u svakom trenutku života. Stoga, ne smemo propustiti priliku da se nasmejemo i da se prepustimo događajima s osmehom na usnama i u srcu. U svakom čoveku smeđ usporava proizvodnju supstanci koje slabe imunološki sistem, kao što je npr. kortizon. Smeđ olakšava proizvodnju materija koje povećavaju imunologiju. Smeđ nas oslobađa blokiranih impulsa i smanjuje nam štetne posledice napetosti. Odbrambeni mehanizam smeha pomaže nam da se oporavimo od svih negativnih posledica stresa i frustracija. Smeđ je i odraz društvenosti. On pomaže da se prevaziđu i određeni tabui. Uz smeđ uspevamo da se s humorom odnosimo prema životu. Smeđ omogućava rast želje za zaboravom. U smeđu svi problemi gube na dramatičnosti, a pozitivni efekti koji se postignu zavise u mnogome od kvaliteta smeha. Žene se vise smeju od muškaraca, koji opet više zasmejavaju. Ženama odlično pristaje smeđ, što je znak velike slobode duha koja je zamenila nekadašnje samosažaljenje. Evo, lepe prilike da se i država neporeski nasmeši svojim već nasmejanim damama „reprodukтивне sreće“ i da s osmehom neporeski pozdravi njihove muževe (postojeće, dolazeće i odlazeće). I smeđ valja podsticati, pa makar to bilo i putem poreza. Sve se to vraća preko zdravlja, i privredi i društvu, i to višestruko.

Rizici

Svaki ponedeljak (ne zna se zašto) je potencijalno minsko područje svake ličnosti koja postaje zadovoljna kada uspe da ustane živa iz svog kreveta. Ali, ustajanje nije jedini čin prkošenja smrti. Tu je i brijanje, i tuširanje, odlazak na posao, rad do kraja dana, korišćenje dokolice i sl. Studije o smrtnosti već razotkrivaju da gotovo nema nijedne obične stvari koju možete da učinite u običnom danu, a da nije dovoljno riskantna da postane i poslednja stvar koju ste ikada učinili. „Knjiga rizika“ prof. Larija Ludana utvrđuje da za većinu ljudi nema utočišta od rizika. U SAD, na primer, 130 Amerikanaca ili jedan na 2 miliona stanovnika umire zbog pada iz kreveta, a jedan od 400 se povredi dok leži u krevetu. Rizik se povećava kada u krevetu radite nešto strastvenije od običnog ležanja. Rizik se naglo povećava kada se naglo prelazi iz stanja odnosa u stanje visokog uzbudjenja, koje sa sobom donose strasti u ljubavi. Oko 500.000 srčanih udara godišnje desi se u krevetu zbog „kvalitetno“ provedenog vremena. Tokom godine svaki Amerikanac susreće se bar s jednim rizikom, od ukupno 13 rizika, da bude povređen kod kuće, počevši od uključivanja alarma za buđenje, pa sve do uključivanja noćne lampe pored jastuka. Šansa za taj rizik iznosi 1:30.000, a fatalni pad iz kreveta iznosi 1:20.000 slučajeva. Klizanje i pad u kupatilu kreće od 1:1000.000 slučajeva. Jedan od 7.000 ljudi povredi se tokom brijanja u takvom stepenu da mu je potrebna lekarska pomoć. Okliznuće u kupatilu smrtno se završi u jednom od milion slučajeva. Toalet je izvor novih rizika: jedan Amerikanac od 6.500 njih povredi se u sopstvenom toaletu. Nije uopšte čudno što je jedan od 7.500 Amerikanaca povredi oblačeći pantalone.

Kancelarija je novo poprište potencijalnih rizika od povreda na radu, počevši od doručka, pa sve do polaska kući pri kraju radnog dana. Gotovo 200.000 Amerikanaca umire godišnje zbog gojaznosti, a kancelarijski radnici imaju šansu da umru na radnom mestu u jednom od 37.000 slučajeva. I tako se lepeza rizika širi: od jela, preko vode i alkohola, do tramvaja, autobusa, tornada, pada aviona, itd. Da li javna vlast razmišlja o ljudskim rizicima i da li poreska politika može biti u funkciji zaštite od rizika? Ne, ni jedno ni drugo nije na sceni svakodnevce, kao i realnost i oni beže od istine zvane rizik koji potencijalno vreba svakog iz sata u sat. Država bi, u tom smislu, nekada morala da formira fond rizikokapitala koji bi se „punio“ personalnim porezima za refinansiranje rizika i za saniranje rizikoudara (posledica).

Naše zemlje su sve bogatije, a mi smo sve vise deprimirani. Psiholozi objašnjavaju da ovaj paradoks nastaje zbog toga što kapitalizam kod pojedinaca uzrokuje manjak moždanog serotonina, molekula vezanog za raspoloženje i osećanja.

Jesmo li manje srećni nego juče? Očigledno, jer dobitak materijalnih dobara preva-

zilazi snove; ali smo uskraćeni na emotivnom planu.

Mladi od dvadeset pet godina su danas, prema anketama, tri do deset puta izloženiji depresiji. Pored toga, dogodila se eksplozija nasilja. Prisilne misli, kao i poremećaji ishrane i razne štetne navike dobijaju endemski karakter. U određenom životnom periodu imamo 20 odsto ljudi sa ozbiljnim mentalnim oboljenjima i 20 do 40 odsto sa pristupnim simptomima.

Zbog čega smo toliko nesrećni kad smo dostigli ekonomsko bogatstvo?

Istraživanja pokazuju da su depresija, agresivnost i prisilne radnje u vezi sa niskim nivoom serotonina, supstance koja se izlučuje u mozgu. Savremeni antidepresivi stimulišu njegovu produkciju. U ovom trenutku jedna od dve osobe pati od nedostatka serotonina.

Količina serotonina proizvedenog u mozgu životinje i čoveka odražava ono što se događa u njihovom društvenom i emotivnom okruženju. Da li se osećate jadno, imate potrebu da pijete, da se drogirate, da činite ludosti, da se potučete? Ukoliko se tako osećate, vaš nivo serotonina je nizak, što se objašnjava savremenim načinom života. Ovako kako je organizovan, kapitalistički sistem proizvodi društvo čiji članovi imaju nizak nivo serotonina.

Istraživanja pokazuju da, u vrstama sa jakom hijerarhijom, proizvodnja serotonina u velikoj meri zavisi od promene statusa u grupi. To je slučaj i sa čovekom. Dominantne životinje imaju viši nivo serotonina od onih koje su podređene. Ali, da li je to posledica socijalnog položaja ili povećanog nivoa serotonina? U jednoj seriji eksperimenata dominantni primerci su bili izbačeni iz grupe, i tada je među podređenima nastala borba za prevlast. Nivo serotonina kod pobednika se povećava od trenutka kada je „osvojio kraljevstvo“. Na isti način, uspešni studenti proizvode više serotonina od onih koji su manje uspešni.

Socijalno podređene osobe, kao što su žene i osobe sa slabim primanjima, u većoj meri podložne problemima vezanim za nizak nivo ove supstance (depresija, prisilne misli kod žena i agresivnost kod muškaraca).

Zbog čega su se ovi problemi pogoršali? Kako objasniti povećanje broja osoba sa niskim nivoom serotonina u vremenu u kome je povećan broj pripadnika srednje klase, pri čemu su mogućnosti, društveni položaj i materijalno bogatstvo žena napredovali?

Odmakli kapitalizam ne zadovoljava naše potrebe. On razara sve temeljne veze koje želimo da izatkamo: on odvaja oca od majke, roditelje od male dece, starije osobe od njihove porodice. On nam donosi osećanje promašenosti. Jedan od razloga može se naći u povećavanju individualizma kao i bujanju naših želja.

Jučerašnji nevoljnici nisu samo uvereni da mogu dostići visok status i nezamisljiv životni nivo, već takvo postignuće posmatraju kao svoje pravo, iako društvo nije sposob-

no da im to omogući. Kada očekivanja prevazilaze ostvarene rezultate, dolazi do agresivnosti i frustriranosti ili deprimiranosti. Ova osećanja ne nestaju sve dok se u realnosti ne dostigne željeni cilj.

U razvijenim zemljama naročito su na udaru žene. One tri puta više od muškaraca pate od depresije, problema sa načinom ishrane i samoubilačkih namera.

Kako se čuditi širenju depresije i problema sa ishranom ako su žene prisiljene na svakodnevna i višestruka poređenja sa svojim idealima? Psiholog Daglas Kenrik je napravio eksperiment u kome je od studenata koji su gledali televizijsku emisiju prepunu žena sa idealnim telesnim proporcijama zatražio da ocene privlačnost jedne studentkinje sa fotografije. Učinio je to isto sa studentima koji su pratili informativnu emisiju. Studenti iz grupe koja je gledala emisiju sa idealnim ženskim likovima su, uopšteno, dali mnogo nižu ocenu fotografiji od studenata iz druge grupe.

Fizička perfekcija služi razvijenom kapitalizmu, ali njen koriscenje je kobno po našu mentalnu ravnotežu. Mediji igraju veliku ulogu u nezadovoljstvu ljudi u odnosu na sebe kao i u odnosu na svoje partnera. Kojim interesima služe ove promene?

Ukratko, može se odgovoriti da, u cilju sticanja novca, kapitalizam koristi razočarenja i depresiju, frustracije i bes stvorene usled navale želja i nerealnih poređenja. On ohrabruje na popunjavanje psihičke praznine materijalnim dobrima i proizvodima za utehu (alkohol, droga, hrana, nikotin). On podstiče individualizam, profitirajući, dok nas ohiabruje da procenjujemo sebe preko svoje kupovne moci. To se čini dobro pogodenim proizvodima namenjenim da stvore potrebu posedovanja ovoga, radije nego onoga, iako među njima često nema nikakve praktične i estetske razlike. Ja ne optužujem bankare i velike vlasnike zbog pravljenja zavere koja bi nas unesrećila. Reći da je razvijeni kapitalizam pun namera značilo bi pružiti dokaz deplasiranog antropomorfizma: kapitalizam ne može ništa „učiniti“, ali je evoluirao do tog stepena da je kreirao naše nevolje, da bi se zatim starao o njima prepuštajući našem intimnom životu brigu oko plaćanja računa.

Koliko i objašnjenje i razvijeni kapitalizam je danas demodiran. Možemo razumeti bolje šta je pošlo lošim pravcem, stavljajući akcenat na razbijanje moralnosti i zajedništva.

Ovo je samo jedan primer kako se kapitalizam i nasi primitivni instinkti udružuju da bi nam doneli osećanje ugroženosti. Čovek koji ima nizak nivo serotonina može uzeti pilule i slediti terapiju. Ali, njemu je potreban potpuniji lek: kapitalizam koji mu je naklonjen i koji nije suprotstavljen njegovom mentalnom zdravlju.

Želite mnogo, težite smelo i daleko i visoko, jer visoki ciljevi otkriva-ju i umnogostručavaju snage u nama. Pogrešno je i opasno udariti sebi suviše blisku metu, jer to znači izneveriti i sebe i druge, ostati dužan životu. Kod postavljanja ciljeva budite hrabri i velikodušni, mislite smelo i gledajte daleko.

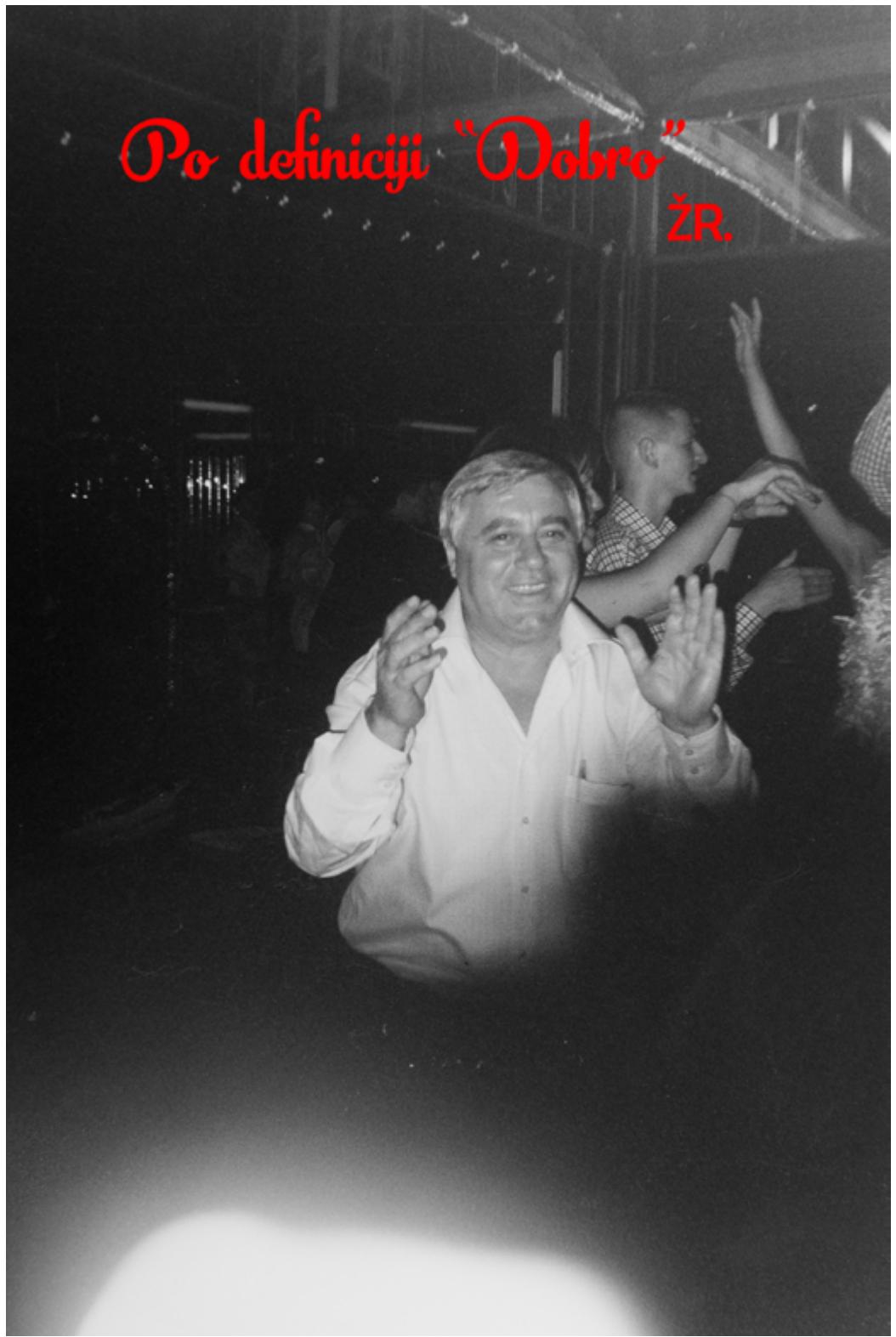
Ivo Andrić

U knjizi : E konomija kapitala i finansiranje razvoja

Po definiciji "Dobro"
ŽR.

JAVNO BESEDNIŠTVO VERSUS FISKALNA RETORIKA

U ljudskoj istoriji, govor i njegov plemeniti izdanak, govorništvo, odnosno besedništvo ili retorika, vrline su svake epohe i posebno pojedinca: čovek od reči i rečitosti najveća je uzdanica čovečenstva, „u kome smo i s kim smo“. Nedosanjani san raskomadanog i namučenog čovečanstva jeste snaga i hrabrost čoveka da stvaralački nadahnuto, kroči od poznatog ka nepoznatom, od lepog ka lepšem i od dobrog ka boljem, da krene iz mraka u svetlost, iz beznađa u nadu, iz zla u dobro, iz pakla trivenja u sunčane padine razumevanja. Trud i muka su „lekovite biljke“ čija reč krepi ljude i rađa ideal čoveka u usponu. Kada lepa reč ozari ovaj svet, klanjamo se mudrosti oplemenjenog čoveka, koji je naoružan i kulturom govora i kulturom mišljenja. Stoga, u nadi živi da se u navodnoj lepoti svoga rada vrati svetinja dela i reči u nacionalnoj baštini kulture govora, kulture mišljenja i kulture stvaralaštva. Besedom se čovek iskazuje kao govornik sa najplemenitijim ambicijama, sa stečenom moći da rečju privoli, pridobije i nadahne slušaoce. Ideja, kao misao, koja vodi ljude stazama uspona i poruka kao sugestija, koja se ljudski akceptira, moć i snaga su ljudskog besedništva, kao preplet stvaralačke čovekove misli i ljudske duhovnosti. Beseda je u poruci kao pesmi i u pesmi kao poruci. Beseda je neslućeni domet duše, duha i duhovnosti, čiji su podsticaji govor reči i govor ruku. Ruka uvodi slušaoca upredvorje reči, a reč u sazrevanje duha preko mosta mudrosti, koji zaboravljenu lepotu reči oplemenjuje stvaralaštvom za ljude dobre volje. Iz poruke su prokljijale ideje, kao izvori nauke, koji spajaju čoveka sa čovekom i vek sa vekom, večnom svetom rekom nedovoljnih nadahnuća i spasonosnih inspiracija (Ciceron).

U fiskalnoj retorici govorna komunikacija se faktički javlja u tri svoja osnovna oblika:

- kao običan svakodnevni govor poreznika, poreskih organa i poreske administracije,
- kao normativni jezik budžeta, budžetske klijentele i budžetskih finansijskih institucija i
- kao umetnost državnog besedništva i političkog govora.

U javnom besedništvu postoji velika razlika između samonikle rečitosti sadašnjeg vremena i učene rečitosti potonjeg vremena: prva postaje u trenutku nadahnuća i onda isčezne bez traga, a druga kad govornik poznaje besedničke veštine i „širokim, dubokim i visokim“ obrazovanjem, studijom života i disciplinom uma, uz potporu nauke, razvija do vrhunca svoj besednički dar. U čitavoj istoriji vladanja, državni umovi naroda trudili su se da svojoj reči daju atribut večnosti. Zato su i javne besede u organizovanoj politici društvenog, ekonomskog i finansijskog života postale moćno sredstvo za pridobijanje javnosti, okupljanje pristalica i privlačenje birača. Državni besednici „postajahu najznačajniji onda kada stekoše moć da snagom svoje besedničke reči upravljuju voljom naroda“. Razviše se velikani koji stvorile nauku o besedništvu, veštinu lepog, slikovitog, snažnog i ubedljivog govorništva, i klasičnu javnu retoriku državnika, koji, visokim stepenom načitanosti i nivoom pismenosti podoše stazom besedničkog uspona, skopčanim sa etikom, estetikom, logikom, psihologijom, stilistikom i sintaksom (Platon).

Govor, osmeh, sposobnost i stručnost u javnom nastupu državnika (predstavnika parlamentarne vlasti i činovnika poreske administracije) refleksija su „božanskog“ načina razdvajanja sveta na njegove delove i njegovo ponovno slaganje u dinamičke slike koje se čuju uhom, vide okom i osećaju duhom. Kao „moćan“ fiskalni retoričar, nauka (i umetnost) i znanje izražavaju savršenu gipkost čovekovog uma. Poreski govor sve-mu daje savršenu slikovitost društvene nadogradnje, unutrašnju svetlost javnog sektora i infrastrukture i čudesnu snagu razvoja čoveka potporama javnih fondova. Preobražaj jednostavnih reči (sa jasnim vrlinama mislioca) u obilje ideja i nadahnuća utežuje i usmerava emocije naroda ka „poreskim“ izvorima sreće, na kojima, inače, počiva javni napredak. Time se energija govora pretvara u poreze, kao seme koje klija po budžetskim oazama za napredak javnih finansija, za razvoj državnog uređenja i za održivost infrastrukturnih nadahnuća (Aristotel).

Fiskalno govorništvo je prednost jezika nad uhom. Poreska rečitost je vezivanje srca sa dušom. Budžetsko besedništvo je prednost znanja nad zakonom (iako put do znanja vodi preko poznavanja zakona). Poznavanje zakona jeste osnova svakog zvanja. Osećanje zakonitosti i sprovođenje zakona refleksija su osvajanja puta ka dobru čoveka. Univerzalne fiskalne knjige nema, pa, prema tome, ni univerzalnih pravila fiskalne retorike; ali, kad državni govornik dostigne moć i sposobnost da slikom u besedi odrazi i zvuk, da nameru pretvoriti u akciju, da mudrošću dočara potrebu, da duhom mobilise narod i da umom pokrene napredak, onda se besednik (orator, retor, vitija) može smatrati velikim znalcem čija reč ječi, poput narodne pesme „slegoše se brda i doline“. Tada se najlakše nameće porez i najbrže naplaćuju dažbine. Tada jezik postaje oruđe mišljenja, a vrlina pouzdano, sveobuhvatno i beskrajno znanje i ubedljenje da su glavne vrednosti čoveka – lepota i istina: lepota (život) je u srcu koje voli, istina je u ruci koja je dala i daje.

Snaga, koja ih spaja, jeste dostoјna reč. A reč je pisana i živa. Pisana reč (po Sokratu) liči na sliku, a slika se pričinjava kao da je živa. Međutim, ako je nešto priupitaš, ona dostojanstveno čuti. Njena rođena sestra, živa reč, se sa znanjem upisuje u dušu ljudi koji uče. Ona je, međutim, kadra da se sama brani, jer zna da govori i zna da čuti (s kim treba, naravno). Živa reč ostaje uvek otvorena, dok je pisana reč, popravilu, konačna. Živa reč je osnova znanja, mudrosti i duhovitosti. Živa reč je, gotovo, ista kao i slika koja liči na pesmu. „Slika je pesma koja se vidi, a ne čuje; a pesma je slika, koja se čuje, ali ne vidi“ (Leonardo da Vinči).

Da li je retorika didaktička i edukativna armatura besede i koji je odnos retorike, kao teorijske armature, i besede, kao građevine ljudskog duha? Retorika je najmladi izdanak kulture komuniciranja, čije je konkretno značenje sledeće: to je pravilima veštine, ustanovljena teorija i tehniku besedništva (pri čemu, pod veštinom podrazumevamo sposobnost da se nađe najbolje rešenje na osnovu postulata struke i nauke). Komponente retorike su, preme tome, sledeće: invencija, dispozicija, elokacija, akcija i memorija sa mnemotehnikom (Hegel).

Retorike su:

- invencija (izbor argumenata i metoda dokaza),
- dispozicija (stavljanje argumenata u najbolji poredak),
- elokacija (podizanje besede do savršenstva i utiskivanje poruke u biće slušalaca)
- akcija (intonacija, diktacija i gest, majstorski usklađeni sa idejom i porukom besede)
- memorija sa mnemotehnikom (veština pamćenja i reprodukovanja).

Bogata kultura i široko obrazovanje pomaže govorniku da ostvari, uz pomoć retorike, svoj ideal - po suštastvu, upečatljivu besedu. Retorika je prema tome rođena iz besedništva. Retorika je, zapravo, ono što je u mozgu centar za vrednovanje stvaralaštva. Besedništvo je, pak, bogata i plodotvorna društvena delatnost, koja je nastala potporom retorike (Kvintilijan).

Ciceron je pravio razlike između retorike, kao tehnike (nauke) i govorništva, kao prakse (elokvencije): „Nije elokvencija rođena iz retorike, nego je retorika rođena iz elokvencije“. Podela retoričkog područja u modernoj nauci izvršena je prema logici, etici i estetici, odnosno prema sferi teorijskog, praktičnog i estetskog uma, ili, u psihološkoj perspektivi, prema saznanju, volji i osećanju, odnosno prema logosu, etosu i patosu.

Sklop klasične besede ima tri osnovna dela, i to:

- 1) pristup
- 2) izlaganje
- 3) zaključak

Bez pristupa (uvoda) ne smeju biti državne, političke, naučne, svećane i pozdravne besede. On mora biti originalan i primeren trenutku. Uvodom besednik ispoljava svoj talenat, ukus i smisao za pridobijanje naklonosti slušalaca, za šta je Julije Cezar dao lep primer: „Sentori! Jak je i moćan samo onaj ko se samo razumom rukovodi, ali će razum izgubiti svaku moć nad onim ko se poda osećanjima“.

Izlaganje je, za razliku od pristupa, srce besede čija se lepota ogleda u upečatljivosti misli i dubini osećanja, u snazi poruke i tragovima izlaganja. Zaključak je, pak, treći (poslednji) ili završni deo besede, koji ima odlučujuću ulogu u pridobijanje slušalaca i uticaja na njihovu volju i osećanje.

Zaključak, po pravilu, ima tri dela:

- 1) rekapitulaciju
- 2) strasno - patetični segment (deo)
- 3) završnu misao.

U rekapitulaciji se ističe bitna misao besede i njen smer. U strasno-patetičnom delu se ostvaruje „završni udarac“ u osvajanju srca i duše slušalaca. U celini posmatrano, u umnim besedama se sjedinjuju jake ličnosti i velika dela. Takve besede su dragocene riznice znanja i stvaralačkog nadahnuka. Etičkim postulatom oplemenjena beseda svoj vrhunac dostiže u čistimi i večnim aktuelnim porukama, koje treba presaditi u dušu kao retku biljku sa tla čestitosti na tle plemenitosti. Lepota je, u tom kontekstu, jedino priznato područje retorike, kao prijatno uzdizanje duše. Lepota govora neizbežno uzbudjuje ostetljivu dušu do suza. Zakoni filozofije kompozicije inkorporiraju istinu (zadovoljenje razuma) i strast (uzbuđenje srca); istina traži tačnost, strast i jednostavnost.

Duhovne predpostavke govornika inkorporiraju čitav niz intelektualnih osobina: znanje, inteligenciju, memoriju i imaginaciju, elokvenciju i improvizaciju. Po Volteru, rečitost je kao vatra: da bi trajala, treba da ima govora. Zato svaki govornik mora da ima moć da ubedi i nagovori, da privoli auditorijum na ideje koje propagira i da nametne svoje poruke. Elokvencija se, kao dar prirode, manifestuje kao moć rečitosti. Ona šarmira zajedno sa inteligencijom i znanjem. Pamćenje (memorija) je rezor znanja koje „kipi iz lonca-glave“. Pamćenje se vežbanjem pojačava. Ono podrazumeva „moćno“ znanje i permanentno razmišljanje. Imaginacija i elokvencija, kao mentalni disponibilitet, stoje

čvrsto vezani za sferu emocionalnog sloja govornikove ličnosti.

Za naše prilike su najvažnije, ipak, političke i naučne besede. Političke besede, oslonjene na klasičan model sa komponentama atinske i rimske škole, reazvile su se u tri podvrste: državničke, parlamentarne i partijske besede, dok su se naučne razvile u akademske, katedarske i stručno-popularne besede. Komponente političke besede su: državni interes, građanska prava i javno mnjenje. Naučna beseda sopstvenu građu nalazi u naučnom otkriću i u imaginarnoj delatnosti, koja, kao misiona aktivnost, dobija ulogu i u kulturi i umetnosti.

Retorski stil i estetske osobine govora, međutim, inkorporiraju:

- figure dikcije (metateza, sinkopa, sinereza)
- figure konstrukcije (pleonazam, ponavljanje)
- figure reči - tropi (metafora, sinegdoha, aluzija, metonomija, alegorija, ironija, sarkazam, katahereza, eufemizam, metalepsa, antifraza)
- figure misli (hiperbola, litota, antiteza, apostrofa, perifraza, pretericija).

Figure dikcije i konstrukcije odnose se na izgovor i na sintaksu, a figure reči i misli na ornamentiku govora. Tropi se, pak, odnose na prenosno značenje reči, koji su prirodno srasli sa jezikom i besedništvom. U besedi je najčešće reč tačka oslonca za snagu ideje i trajnost poruke.

Uman besednik ispituje svojstva i stepen primenjivosti svake reči da bi, odabirom, izdvojena, prikladna reč postala olicenje sejača ideja i poruka nezaboravne besede. Njeno veličanstvo-reč moćno stoji na tronu kod Bude: kao što na zemlji, monasi (čitaj učenici, podvukao Ž.R.), ima malo prijatnih vrtova i prijatnih šuma i prijatnih dolina i prijatnih lotosnih bara, a mnogo više jalove i razrivenе zemlje, neprelaznih voda, žbunjem i korovom obrasle utrine, neophodnih planina; Tako ima, monasi, manje ljudi odabranih okom mudrosti, a mnogo više u neznanju ogreznih; Tako ima manje bića, monasi, koja učenje čuju i shvataju, a mnogo više koja ga čuju, a ne shvataju; Tako ima manje bića, monasi, koja učenje shvataju i smisao njegov ispituju, a mnogo više koja shvataju, ali smisao njegov ne ispituju; Tako ima, monasi, manje bića koja smisao i učenje razumeju i po učenju žive, a mnogo više koja smisao i učenje možda razumeju, ali po učenju žive; Tako ima, monasi, samo malo bića koja ukus najboljega, ukus učenja postižu, amnogo više koja ne postižu; Zato se, monasi, morate vežbat ovako misleći: ukus najboljega, ukus učenja, ukus spasenja, želimo da postignemo?

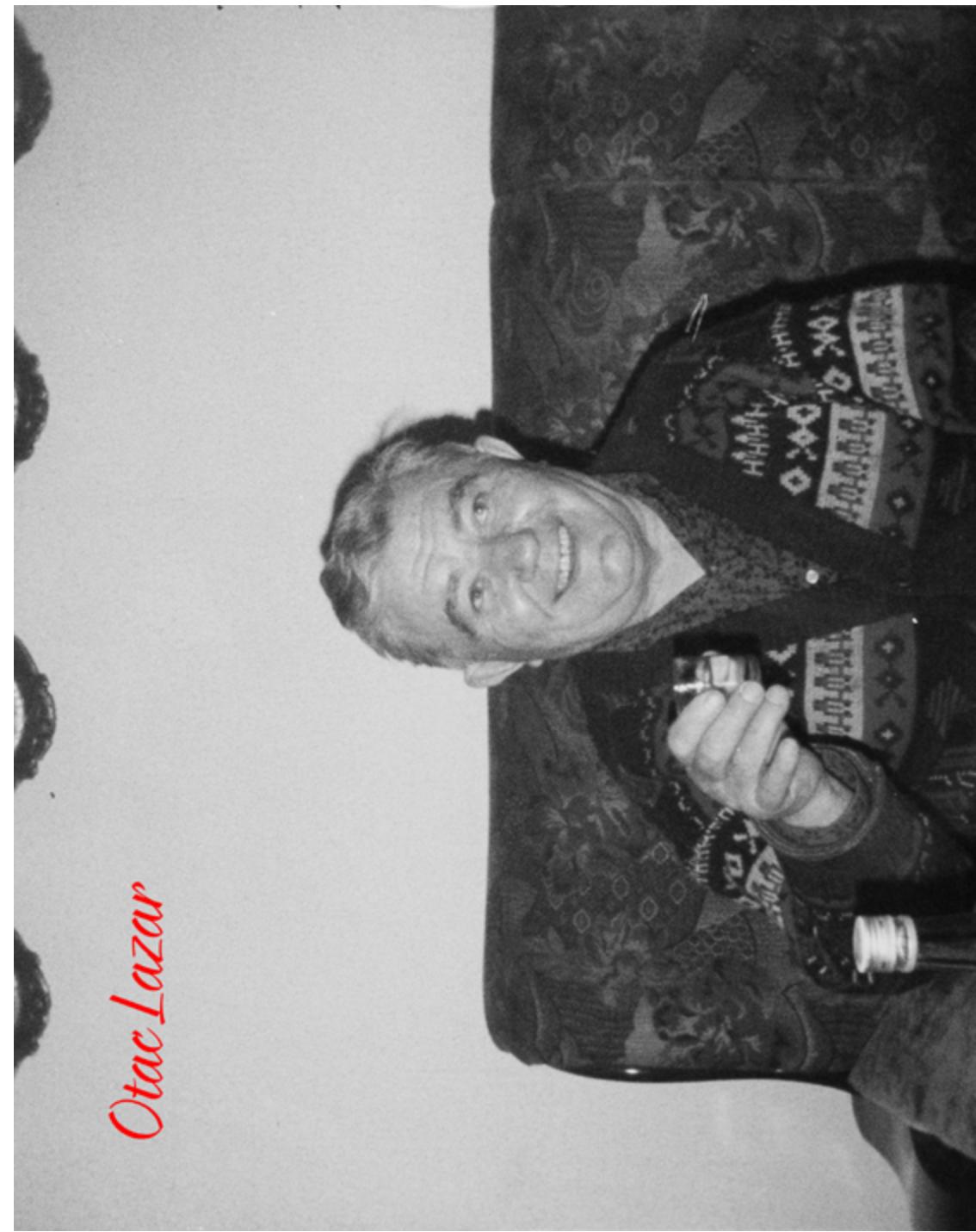
Stilista Djibran u svojim „Duhovnim izrekama“ nadahnuto je progovorio, polazeći od bitnog u osvetljivanju ličnosti i lika: od misli kao vrhovnog reprezenta čoveka i njegovih osobina. Govor je i poučan i dirljiv: „Tvoja misao je društvena nauka, verski i

politički rečnik; moja je prosto načelo. Tvoja misao govori o ženi lepoj, ružnoj, čednoj, bludnici, inteligentnoj i glupoj; moja u svakoj ženi vidi majku, sestru i kćer drugog čoveka. Tvoja misao opisuje zakone, sudove i kazne, moja objašnjava da kad čovek pravi zakon, on ga ili prekršava ili mu se pokorava. Tvoja misao je upućena na veštaka, umetnika, intelektualca, filozofa, sveštenika; moja govori o onima koji vole, koji su nežni, iskreni, časni, pravični, ljubazni – i o mučenicima. Prema tvojoj misli, veličina naroda leži u njegovoj politici, njihovim partijama, njihovim konferencijama, njihovim savezima i raspravama. Ali moja proglašava da značaj naroda leži u radu – rad na polju, rad u vino-gradima, rad na razboju, rad u štavionici, rad u majdanu, rad na seći drva, rad u uredu i u štampi. Tvoja misao vidi u armijama, topovima, bojnim brodovima, podmornicama, avionima i otrovnim gasovima; ali moja tvrdi da moć leži u razumu, odvažnosti i istini. Tvoja pravi razliku između praktičara i idealista, između dela i celine, između mističara i materijaliste. Moja shvata da je život jedan i da se njegove težine, mere i tabele ne podudaraju sa tvojim težinama i merama. Moja misao luta po tami i dalekim dolinama, ona više voli bol smrti nego tvoju muziku i igranje i tvoju utaju poreza dok siročad gladuju“.

Sa Acom Ž.

Otač Lazar

NAPREDNA PRAVOSLAVNA EKONOMIJA

Ekonomija i religija jeste važno pitanje, naročito za postosijalistička havarisana društva u kojima su tržišna privreda i pravoslavna etika, i više od sedam decenija stajale u ekstremno zetegnutom međusobnom odnosu i večnom sukobu doktrinarnog ideolo-poklonstva. Pitanje morala i etike, koje izvire iz religije pravoslavnog koda, po pravilu, saplitano je pitanjem socijalizma, kapitalizma, svojine, tržišta, blagostanja, pravde, slobode. Problemi ekonomske i religijske prirode su samo dugo trajali, ali nisu istrošeni. Istošen je samo socijalizam, ali ne i pravoslavlje. Boljševizam nikada nije imao plodno ekonomsko tlo u pravoslavlju. Beda i siromaštvo nisu inherentne crte pravoslavne napredne ekonomije iako je duh kačamaka odrednica pravoslavnog posta. Kičma pravoslavnog privrednog sistema jeste privatna svojina, tržišna konkurenčija, pravna država, ekonomska sloboda pojedinaca, parlamentarna demokratija, lična inicijativa, socijalna pravda i dobrovorstvo – darodarstvo. Jedino u takvom privrednosistemskom ambijentu dolazi do izražaja tradicionalni srpsko-ruski smisao za privrednu, finansije i trgovinu sa istorijski čuvenim pravoslavnim 3P – pamet – poštenje – patriotizam.

Egoizam, lična korist, profitersko koristoljublje, dobit po svaku cenu, nelojalna konkurenčija, takmičenje do samouništenja jesu arsenal sistema vrednosti tržišne privrede neoliberalizma, koja neminovno dovodi do stvaranja laktaškog i eksplotatorskog društva, do dominacije isključivog ekonomskog interesa u političkom sistemu, do nepravedne raspodele dohotka i dobiti, do uništenja okoline i zdravlja ljudi, do stvaranja bede i siromaštva, do otuđenja ličnosti i do bankrotstva ekonomske pameti.

Pravoslavna etika, u pravilu, čuva socijalnu pravdu, štiti ekonomske slabije, iskorenuje siromaštvo i podstiče ljubav prema bližnjem putem imanentne društvene odgovornosti za zajedničko blagostanje, za privrednu efikasnost i za kreativnost i stvaralaštvo pojedinca. Pravoslavlje je uvek težilo ekonomskom poretku dostojnog čoveka. Čoveka dostojan ekonomski poredak implicirao je tržišnu privredu, koja povezuje društvene, ekonomske i socijalne institucije u skladu sa pravoslavnim pogledom na svet. Pravoslavno hrišćanstvo krilo u saglasju je za tzv. usmeravajućom tržišnom privredom, jer so-

cijalna tržišna ekonomija nije u suprotnosti sa procesom na koji pravoslavce usmerava njihova vera kako bi na krsni način sledili impulse ljubavi prema bližnjem svome i prema božjoj pravdi. To je smisao pravoslavnog ekonomskog i socijalnog delovanja dostojnog čoveka i ljudi dobre volje u – narodnom kapitalizmu pravoslavnog društva - u formi napredne ekonomije.

Ideja vodilja naprednog pravoslavnog društva jeste zajedničko blagostanje i socijalna pravda. To nije ni kolektivno dobro niti uravnilovka administrativnog, samoupravnog i tržišnog socijalizma, već specifičan segment sistema vrednosti tržišne privrede u skladu sa pravoslavnim predstavama o moralu. Samo je socijalizam obećao pravoslavnom čoveku raj na zemlji, koji se tokom boljevičke istorije moralno diskvalifikovao i ekonomski istrošio. Čak je i samoupravni fundamentalizam doprineo samosahrhanjuju komandne privrede na tradicionalni religiozni način. Za idealiste – nevernike, koji su se utrkačali u kaljanju lika pravoslavnog društva, propast socijalističkog projekta, po koncepciji prepoznatljivog brkatog dogmatizma i birokratski profiliranog komunizma, bio je gubitak generalne orientacije i fatalno razočaranje u sadašnjost i budućnost. Pao je i zakleti cilj socijalizma – uništenje kapitalizma za istim stolom umrle alternative – kapitalizam ili socijalizam. Radost dolazi iznenada na krilima pravoslavne crkve i to u pravo vreme, na pravi način i sa novom orientacijom: socijalna tržišna privreda pravoslavlja je otvoren dinamičan sistem sposoban za usavršavanje u skladu sa strogim hrišćanskim zahtevima i izazovima budućnosti. Pravoslavna privreda na ličnoj inicijativi i tržišnoj konkurenciji pruža svojim ljudima ekonomsku slobodu i pravo na samopotvrđivanje, sa sopstvenom odgovornošću za individualni razvoj. Pravoslavna ekonomija je privredni poredak slobode i demokratije, organizaciona forma međuzavisnosti države i privrede, liberalni milje preduzeća i pojedinaca sa moralnim zahtevima hrišćana na planu socijalne pravde i poslovne efikasnosti, što je srce napredne ekonomije.

Pogrešno je tržišnu privredu izjednačavati sa blagostanjem. Očekivano blagostanje automatski ne nastaje sa uvođenjem tržišne privrede. Socijalne razlike su neminovne, jer demokratija i tržište ne produkuju prometno blagostanje. Tržišni privredni poredak samo je neophodan, ali ne i dovoljan uslov za procvat blagostanja. Tržište ovde uopšte ne objašnjava razlike u blagostanju, kao što regionalne razlike u standardu pravoslavaca ne objašnjavaju klima, geografski položaj, istorijski razvoj, tradicija, vera, rasa i običaja. Na dugi rok ekonomski su uvek bili uspešni samo oni koji su sve podredili ekonomskim interesima u tržišnom privrednom poretku. To je ta privredna obdarenost pravoslavnog duha, kod koga i religija, i nauka i tržište, i država stoje u službi ekonomskog uspeha. Delovati rentabilno, efikasno, fleksibilno i tržišno jeste ekomska moć pravoslavlja u razvoju sopstvene materijalne egzistencije. Privredna i radna kultura u tržišnoj ekonomiji oslobađaju snage za podizanje kvaliteta životnog standarda. No, tržišno orijentisana

privreda nosi različite outpute i kvalitete po pravoslavnim zemljama. Npr., u Grčkoj je to manje napredno nego u Rusiji.

Povezivanje društvene supstance sa privrednim poretkom tržišnim ustrojstvom jeste izazov budućnosti u kome pravoslavci moraju imati na raspolaganju instrument privatnog vlasništva, koji unapređuje standard. Tržišna privreda i privatna svojina su vrednosti same po sebi. One mogu da motivišu i pomognu u razvoju i oslobođanju inicijative. Zadatak je pravoslavne države da, u tom kontekstu, stvari okruženje za nove promotivne snage inovativne privrede kako bi se srpska privreda u budućnosti opisivala kao ekonomija proizvodnje, a ne kao ekonomika potrošnje. Konkurenca u savremenim pravoslavnim uslovima je gonitelj na stalno prilagođavanje, inovaciju, rizik i efikasnost. Efikasnost privrednog sistema, međutim, zavisi od toga koliko je sistem nagrađivanja i kažnjavanja, povezan sa konkurencijom, socijalno prihvatljiv. Konkurenca, po pravilu, teži da obezbedi visoku produktivnost rada, racionalnost privređivanja ekonomskih subjekata, tehnološki razvoj i rastuće učešće u međunarodnoj podeli rada. Socijalna politika pak teži da osigura socijalnu pravdu čiji je ideal ravnomerna raspodela dohotka, prihoda i bogatstva u društvu. Dobitak je, u tom kontekstu, nagrada za spremnost na preuzimanje preduzetničkih rizika konkurenca, koja iznuđuje prilagođavanje preduzeća i privrede novonastalim promenama na tržištu naprednog društva.

Privatno vlasništvo po definiciji pomaže minimiziranje transakcionih troškova, jer vlasnik autonomno donosi odluku o tome kako svoju stvar može da koristi, preradi, izmeni, proda i iznajmi. Upotreboom odnosne stvari vlasnik dolazi do dobiti. Vlasnik internalizuje dobit i snosi rizik. Na tržištu konkurenca, potvrđuje se privatno vlasništvo, koje širi ekonomске slobode vlasnika. Privatni sistem vlasništva neminovno implicira određenu savremenu pravnu infrastrukturu koja uređuje princip zabrane povrede tuđih prava raspolažanja. Pravna država mora štititi privatno vlasništvo od nelojalne konkurenca. Deregulacija pak potiskuje državne mere ograničavanja u raspolažanju privatnom svojinom. Privatizacija je zato novi instrument primarne raspodele privatnih svojinskih prava, koja su uslov da se cene mogu formirati u slobodnoj konkurenčiji. Kupovina učešća u preduzećima na berzama jeste kriterijum ocene boniteta firme za angažovanje privatnog kapitala. Disciplina tržišne privrede počiva na pravnom sistemu, privatnom vlasništvu, konkurenциji, oskudnom novcu, riziku i profitu.

Privatna svojina je bila i ostala snažan konstitutivni element socijalne tržišne privrede pravoslavlja, koji determiniše osnovne ekonomске slobode čoveka i – tvrdo – ograničenje države. Privatna svojina nameće državi socijalnu odgovornost, imperativne ekonomiske stabilizacije i aktivno participiranje u izgradnji infrastrukture i ambijenta za održavanje konkurenca. A sposobnost države meri se njenim doprinosom uravnoteženju socijalnog i ekonomskog sistema, s tim da socijalne usluge zavise od ukupnog pri-

vrednog učinka i da javna dobra (troškovi proizvodnje) skupo ne opterećuju dobit firmi i dohodak zaposlenih pojedinaca. Država treba da je jeftina, efikasna, racionalna i liberalna. Njeno moralno opravdanje za svoje postojanje bazira na strukturnim karakteristikama egzistencije dostojeće čoveka, što predpostavlja dovoljnu raspoloživost materijalnih dobara prema socijalnim standardima životnih potreba, uključujući i sigurna radna mesta. Tržišni privredni sistem sa privatnom svojinom sve to omogućava, zahvaljujući efikasnoj alokaciji resursa i zdravoj konkurenciji, ali i racionalnoj državi koja osigurava makroekonomski uslove privredne dinamike. Tržišna privreda bazira ne konkurenciji i ličnoj koristi (profit), koje podrazumevaju deregulaciju i liberalizaciju. Udrživanje lične koristi i konkurencije vodi ka blagostanju društva bez državnog intervencionalizma. Lična korist implicira hrišćanski moral, a tržišna konkurencija poslovnu etiku pravoslavlja. U reintegriranom miljeu materijalne lične koristi i tržišne konkurencije svi pravoslavni ljudi individualno preduzetnički deluju, ali sa utkanom socijalnom odgovornošću napredne ekonomije.

Neograničena lična korist vodi u beskrupulozni egoizam, što je u suprotnosti sa bazičnom strukturu ljudskog bića pravoslavlja. U pravoslavnoj ekonomiji niko ne živi sam za sebe i zbog sebe. Pravoslavci žive u sistemu socijalne kontrole konkurencije koja nije socijal – darvinistička džungla, već tržišno orijentisan milje u kome su objedinjeni poslovna kooperacija i socijalni konflikt, nagon za poslovnim samoodržanjem i osećanje zajedništva, rivaliteta i altruijam, vera i običaji, istorija i kultura, demokratija i sloboda. U tako strukturiranoj socijalnoj tržišnoj privredi egzistiraju i funkcionišu slobodni, nazavni i samoodgovorni sindikati sa tarifskom autonomijom i kolektivnim ugovorima, koji suštinski regulišu plate i zapošljavanje bez državne intervencije. Novi moćni sindikati ograničavaju i kontrolišu moć države u oblasti raspodele putem primene strukturnog (selektivnog) oporezivanja. Dopušta se selektivno usmeravanje investicija i umereno mešanje u ekonomski procese, pod uslovom da država shvati sam čin pravljenja profita. Ali, od pravoslavne države se ne može očekivati njena odgovornost za proces prilagođavanja i prestrukturiranja posredstvom preraspodela. Prosta preraspodela je, po definiciji, problematična, jer neposredno dovodi do okoštavanja postojećih ekonomskih i socijalnih struktura, do reduciranja podsticanja za samopomoći, do stvaranja mentaliteta permanentnog očekivanja, do traženja spasa u prevelikim porezima i budžetskim izdacima za subvencije, premije, regrese i dotacije, do penalizacije sposobnih za zaštitu neuspesnih, do gubitaka i nerada. Na državu pravoslavnog društva ne treba prenositi odgovornost za zapošljavanje, za dobit firme, za dohodak pojedinca, za regionalnu strukturu i za izvoz; jer to od države pravoslavne privrede tržišnog tipa i ne treba tražiti niti očekivati. Od moderne, jeftine i efikasne države može se zahtevati samo stvaranje krajnje atraktivnih institucionalnih makroekonomskih uslova za podsticanje investicija, za otvaranje

novih radnih mesta, za podržavanje razvojnih prioriteta, za stimuliranje izvoza, za harmoniziranje regionalnih privrednih struktura, za očuvanje interne i eksterne ravnoteže. To bi, sa svoje strane, doprinelo otvaranju dinamičkog procesa rasta i inovacija sa ciljem da povećani dohodak nastaje iz povećane sopstvene proizvodnje pravoslavne privrede i da stvoreni profit potiče iz domaćih konkurenčkih preduzeća sposobnih za samostalni preduzetnički razvoj sa rizikom i inovativnim prodorima na svetska tržišta redizajnirane napredne ekonomije.

U pravoslavnoj privredi nema alternative između ekologije i ekonomije. Tržišno privređivanje, koje razara ekološku osnovu života, nema šanse da uspe u pravoslavnom odnosu prema prirodi. Pravoslavci ne ulaze u besmislen i prazan dijalog kada su u pitanju tzv. pogrešne alternative između ekonomije i ekologije bez obzira na to da li je rast dobar ili loš. U odnosu između ekonomije i ekologije za pravoslavlje je samo važno pitanje šta pri tome raste i koji je kvalitet tog rasta, u ekološkom menadžmentu napredne ekonomije.

Usmeravajuća tržišna privreda jeste komotno ogovarajući ekonomski poredak pravoslavlja sa ugrađenom socijalnom pravdom i zajedničkim blagostanjem. Takav socijalni sistem u osnovi konvenira pravoslavcima sa visokim moralnim kodeksom. Zato se taj i takav sistem mora izgrađivati i razvijati kako bi se ekonomski uspešno suprostavljalo izazovima budućnosti daleko težim od sadašnjice. Stoga se taj sistem ne sme prazniti (naročito biološki i imovinski), ukoliko ozbiljno računa na pobedu dostoјnju svojoj istorijskoj slavi ekonomskog naprednjaštva.

Pravoslavoj naprednoj ekonomiji ne konvenira poreski sistem koga karakteriše arbitartnost, nejednakost, netransparentnost, nestabilnost, neefikasnost, diskriminatorsnost, neizvesnost, nejedinstvenost i neracionalnost. Alokativna neutralnost poreskog sistema kompatibilna je sa socijalnom tržišnom privredom, pod uslovom da fiskalna politika arbitarno ne menja relativne cene inputa i outputa formiranih na kompetentnom tržištu. Pravoslavnoj ekonomiji odgovara efikasna redistributivna fiskalna funkcija koja ekonomski respektuje nužnost zaštite praga socijalne izdržljivosti (tzv. neoporezivi minimum), a ne sužavanje raspona dohotka domaćinstva. Razvojno orijentisana poreska politika implicira pozitivno koreliranje poreske presjece sa stepenom ekonomске razvijenosti, uključujući i očekivane strukturne efekte na planu ponude. A to implicira limitiranje širine i dubine javnog sektora, utvrđivanje prioriteta u javnoj potrošnji, racionalisanju strukture javnih rashoda, ekvilibrizaciju budžetskih rashoda i fiskalnih prihoda bez zapadanja države u deficit i emitovanja javnog duga „ememefskog globa“.

U restrukturalizaciji javnih troškova akcenat treba staviti na infrastrukturu, modernizaciju društvenih delatnosti, racionalizaciju socijalnih izdataka države, privatizaciju javnih usluga (alternativna ponuda javnih dobara, kombinovana proizvodnja javnih

usluga, sužavanje mreže javnih službi, sufinsaniranje, kofinsaniranje, participacija i samofinsaniranje), tržišno verifikovanje razvoja kapaciteta javnog sektora. A da bi se pravoslavna privreda vratila na stare dobre poreze (u formi poreskog raja), na mali zdravi budžet i na jeftinu pravnu državu (od 25 do 30% društvenog proizvoda) dozvoljava se privremena upotreba javnog duga, koji bi se koristio za finansiranje prirasta ekonomskog potencijala sa pozitivnim integracijskim učinkom (a ne za finansiranje čiste neproduktivne potrošnje s negativnom intergeneracijskom preraspodelom dohotka u korist štete budućih generacija). I poput crkvenog poreza i hrišćanskog budžeta, fiskalni sistem pravoslavne privrede treba da omogući sjajno školstvo, svetsku nauku, evropsku kulturu, vrhunsku medicinu, trofejni sport i bogat socijalni život naprednog društva.

Pravoslavlju konvenira kooperativni federalizam kao oblik državnog uređenja, da bi se izbegli svi recidivi velikosrpskog hegemonizma, projugoslovenskog centralizma i hrišćanskog unitarizma. Naprednoj ekonomiji je immanentno pravoslavno bankarstvo, ali i pravoslavna trgovina s kojom su se pravoslavci davno srodili. Pravoslavnim finansijama odgovara samo (i uvek) zdrava valuta – konvertibilna ruska rublja i konvertibilni srpski dinar. Pravoslavno privredno čudo vazda počinje sa srpskom- ruskom poljoprivredom. Štednja je imantanata crta pravoslavaca, koji uvek ulažu u bolje sutra. Ne arči i ne akaj jeste ekonomsko jevanđelje pravoslavlja. Kao takvo, ono je bliže (i teži) kapitalističkom načinu privređivanja sa vapajućim uspostavljanjem čvrstih tradicionalnih privredno – finansijskih veza Rusije, Srbije i Republike Srpske i sa drugim pravoslavnim zemljama na zdravim principima dugoročnog i stabilnog ekonomskog interesa. A za to je potrebno vratiti pravoslavnu pamet i pravoslavni kapital (koji zajedno lutaju svetom) kući – u svoju otadžbinu, koja se zove pametna Rusija i zdrava Srbija nove napredne pravoslavne ekonomije, koja inkorporira i progresivno i radikalno, i patriotsko, i demokratsko, i naprednjačko, i tradicionalno i humano.

Postkomunizam jeste infatilni spoj postkomunističke privredne ideologije i postkomunističkog populizma, koji perpetuira u nacionalističku komandnu ekonomiju i ratni postkomunistički etnos, koji se inegrišu u novi prelazni period iz boljševizma u turbokapitalizam u radnji za hemijsko čišćenje privredne pameti. Zato se tragedija volontaričkog razvoja nauke ogleda u sumanutom boljševističkom mentalitetu koji ukršta paradajz i krompir kako bi komunistička klika dobijala plodove i na zemlji i ispod zemlje.

Proleteska proizvodnja u diktarskom komunizmu odbacivala je samo socijalističku pozitivnu nulu. To je bilo dovoljno i za pitomce boljevičke kaste i za potomke etatičke klase. Dodatna naturalna nagrada važila je isključivo za komuniste proleterskog porekla. Komunistički avangardisti su iz politike prelazili u privrednu naopačku i naglašavajuće, ali uz nagradu i plakete. Tako je rođen monopolističko – paternalistički sindrom komunizma, koji je izgradio privredni diletantizam i finansijski analfabetizam. Zato je

sada bogaćenje podkomunista najveća istorijska ironija propasti komunizma. Deoničarska uravnivilovka i jeste primitivna postkomunistička akumulacija koja privatizaciju legalizuje kao pljačku, a pljačku kao nagradu za odustajanje od tatarskog socijalizma i samoupravnog fundamentalizma. Jednakost (i uravnivilovka) jeste centralna ideoleska vrednost etatizma, koja je imala zadatak da pokrije klasne privilegije apostola, da likvidira tržišne radne snage (od strane vladajuće klase), da odgoji proleterski mentalitet, da neguje neradnu etiku, da uništi privatnu svojinu i da državnom intervencijom (preraspodelom komandne ekonomije) zadovolji socijalne apetite zaposlenih neradnika.

U kapitalističkoj političkoj ekonomiji egzistira religiozno jezgro u formi mamonizma- poklonjenju novca i materijalnom bogatstvu sa sračunatim efektima na planu razaranja ljudskih vrednosti (prof. Katasonov).

Osnovne osobine ekonomije zasnovane na mamonizmu jesu sledeće:

- Usmeravanje društva ka gomilanju bogatstva (što je i cilj pohlepnog života u stvaranju imovine koja prevazilazi ljudske potrebe);
- Pretvaranje bogatstva u beskrajni proces akumulacije imovine;
- Gomilanje bogatstva postaje opsesija koja indukuje duhovnu i socijalnu mutaciju;
- Ljudi postaju opsednuti idejom gomilanja bogatsva (što ubija solidarnost i uzajamnost);
- Društvo egzistira na imovinskoj polarizaciji, a bogataši gospodare celim društvom (iako ih niko nije izabrao);
- „Samo Uzabrani“ se iznova opredeljuju za ekonomiju koja im obezbeđuje najbrži rast bogatstva;
- Demos postaje sve siromašniji, jer je sve manje stimulansa za efikasni rad;
- Realna ekonomija se marginalizuje i promoviše se lihvarstvo;
- Novac gospodari i širi liberal-kapitalizam, što u osnovi negira i diskretuje bazične postulate pravoslavne ekonomije.

Meka ekomska diktatura, međutim, dolazi od strane preduzetnika i menadžera, pošto demokratija nije univerzalni lek za razvoj privrede, pa ma koji je vrhunski sveštenik propovedao u formi nove biznis konkurentske ideologije. Kolektivno blagostanje, u tom kontekstu, može imati pravo prventstva u odnosu na individualne slobode. Tada i – različito – nije opasno, pogotovu ako ne reprodukuje negativne vibracije. I poput ekonomije Istočne Azije, koje nosi epitet konfučijanskog kapitalizma, i za nas je važna naglašavajuća uloga državnog autoriteta u privrednim tokovima za vreme sanacije i revitalizacije privrede. Tada bi i vlada postala svojevrsni garant stabilnosti, uspešan dirigent privrednog rasta i zaštitnik dušvenog blagostanja. Opozicioni pluralizam bi, samim tim,

prestao da postoji kao ukras postboljševičkog sistema, jer bi se ispoljavao kao snažna alternativa koja snagom konsenzusa utiče na donošenje ekonomskih zakonika. Ponovo sučeljavanje novog pravoslavnog Istoka i starog tržišnog Zapada jeste naš pravi put razvoja napredne ekonomije u privrednoj strukturi BRICS-a.

Za pravoslavnu ekonomiju je važno: „Ni levo, ni desno, nego napred“. Presudno važno je iz starog centra ići u novi centar dinamičkog globalnog svetskog razvoja, sledeći genezu socioekonomiske strukture narodnog kapitalizma u kome tržišna ekonomija nema alternativu. Pravoslavni privredni sistem, bi, u tom smislu, trebalo da preuzme centralne vrednosti liberalizma, poput ljudskih prava, individualnih sloboda, tolerancije verskih razlika u narodnim običajima i liberalizaciji tržišta, ali ne i egoistički individualizam i otkupljivački tržišni moral, čiji su protagonisti austrijska škola i tačerizam, regonomics i neoliberalizam MMF-a.

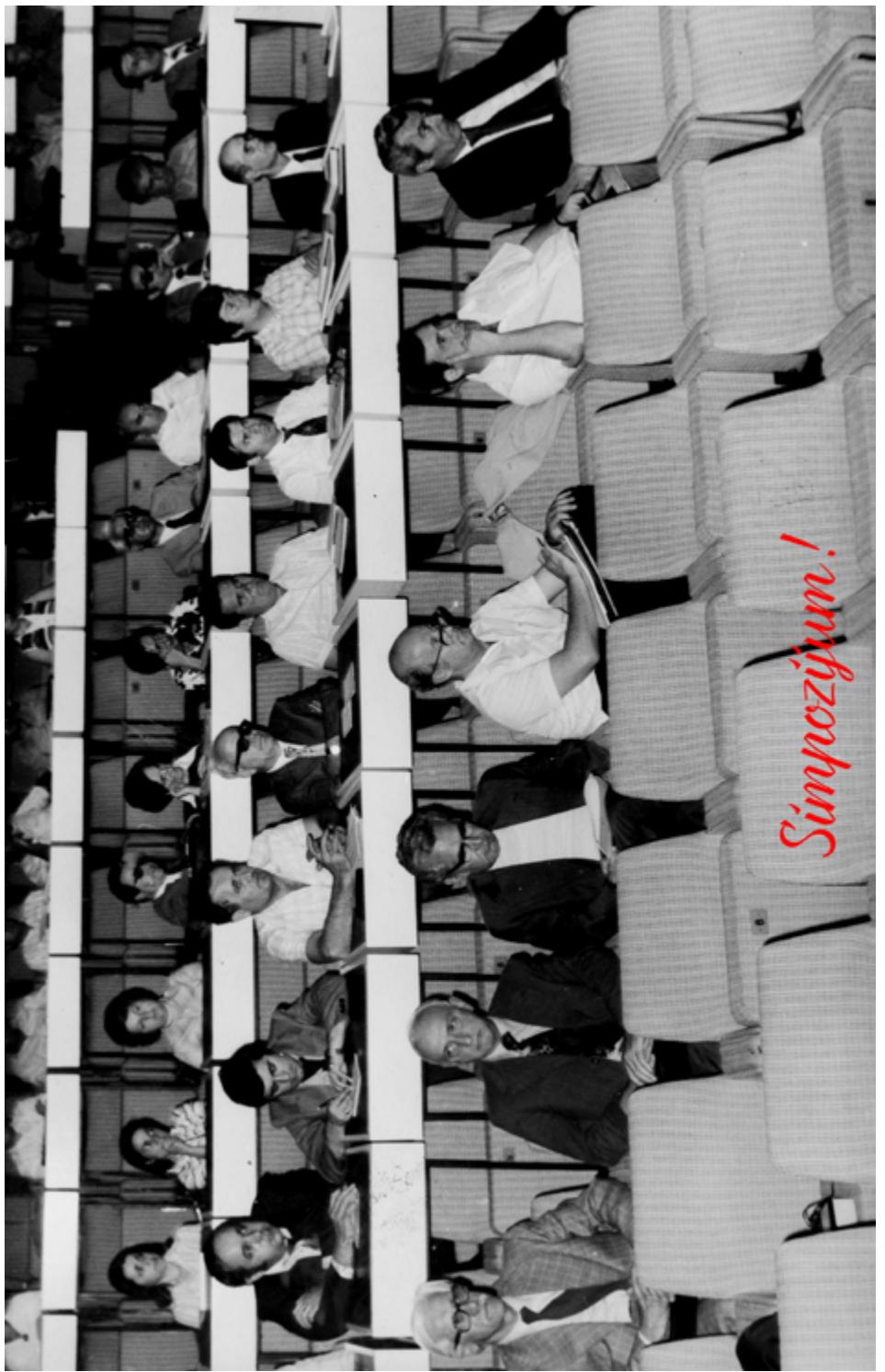
Umesto društva tržišnog individualizma, pravoslavlje neguje društvo socijalne privrede, ali bez uništenja tržišnog mehanizma cena, ekonomskih zakona i vlasništva. Pravoslavlje visoko ceni milosrđe, ali ne i jednakost kroz snažno uplitanje države. Uostalom, pravoslavna religija nikada nije ni stremila da univerzalnim siromašnjem dođe do jednakosti, jer je to standardni recept socijalizma. Radi se zapravo o tome da su sve prirodno nasleđenje i socijalno izazvane nepravde ispravile na društveno tolerantan i ekonomski racionalan način u cilju stvaranja zajedničkih istih životnih šansi. Recimo, integilencija, lepota, mešnost, energija, snalažljivost, snaga, sposobnost jesu nejednakoraspoređeni kvaliteti, koje donose i životne prednosti i prijatelje. Ali, šta su to životne šanse i kada su one jednake, jesu pitanja sa rizičnim odgovorom, pogotovo što je pravdinja raspodela kvaliteta nemerljiva. Naravno, u toj raspodeli neko prolazi bolje, neko lošije. Za prve imamo simpatije, za druge imamo saosećanje. Više pametni se nagrađuju. Manje sposobni se beneficiraju. Ali naša saosećanja prema onima koji su u raspodeli kvaliteta lošije prošli ne mogu da natkrile naše simpatije prema onima koji prave bolji svet. Zar to ne bi bio žalostan svet u kome bi simpatije zamenilo sažaljenje i u kome se ne bismo divili onima koji u potpunosti koriste svoj talenat, koji uzdižu svoje vrline i koji svetu daju pečat. To je važna odrednica solidarnosti i jednakosti u pravoslavlju, koje sintetizira brigu za društvene gubitke i liberalizam u formi zajedničkog blagostanja. To se i na primeru vlasništva ekonomске pameti može videti. Ekonomski znanje je vlasništvo društva u celini i nije moguće držati ga u jednoj glavi poput znanja o tome kako igrati fudbal (Mesi) ili tenis (Đoković). Naprednoj ekonomiji ne konveriraju „ememef“ dileri sa cuclama umočenih u rastvor izbornih obećanja zagarantovane bede. Pravoslavni ekonomisti sada ruše famozna tri žuta stuba: „rasprodaj“, „potroši“ i „zaduži se“; Globalnarecesija i kreditno ropstvo jesu nazadna nepravoslavna ekonomija nenaprednjaka, koju ne akceptiraju ekonomisti naklonjeni BRICS-u, koji gradi napredan i pravedan po-

redak novog društva na principima evroazijskih integracija.

Samo je prof. dr Valentin Katasonov, kao predsednik ruskog ekonomskog društva „Sergej Šarapov“, koji ime nosi po jednom autentičnom ruskom pravoslavnom ekonomistu, skrenuo pažnju da postoji ruski alternativni model ekonomskog mišljenja i da je potpuno moguća pravoslavna privreda u skladu sa Bulkakovom „Filozofijom privrede“, kao pokušaj hrišćanskog zasnivanja ekonomije. Nažalost, danas u ekonomiji mnogo stvari dobre kažu ljudi, koji nisu profesionalni ekonomisti; zato što oni nisu zatrovani znanjima koji daju moderni univerziteti, koji, po pravilu, daju protestanstko obrazovanje i nehumanistički pogled na svet. Naše visokoškolske ustanove nemaju gotovo nikakvog dodira sa tradicionalnim pravoslavnim pogledom na svet. Šarapov je svojevremeno podvrgao sumnji sve zapadnjačke teorije i na vreme shvati šta znači novac: „Novac mora biti i ostati sluga, tj. sredstvo razmene... a kada novac postane sredstvo gomilanja bogatstva, on se iz sluge čovekovog pretvara u njegovog gospodara“.

No, savremena globalistička ekonomija teži pak da promeni svest ljudi u pravcu prihvatanja vlasti svetske bankokratije i neuništivog pokreta finansijalizacije. Cilj je da se promeni duhovni kod čoveka i da se prihvati novac kao najvažnija vrednost čovečanstva. Ali i ruski starovernici, nažalost, bili su u kontaktu sa protestantizmom i sa Rokšildima. Čak je i Sava Morozov, kao poznati industrijalac iz staroverničkih redova pompezo finansirao Lenjina i boljševike, što nije u skladu sa pravoslavljem.

NOVI ATRAKTIVNI BIZNIS PROSTORI

Tržište muzike, kaseta i kompakt diskova permanentno se razvijalo tokom poslednjih dvadeset godina, ali je nagli trend globalizacije zabeležen tokom 90-ih godina. Takav razvoj svetskog muzičkog tržišta nije potpomognut fiskalnom (i monetarnom) politikom, već posredstvom piraterije i paralelnih izvoza koji opsedaju tinejdžere kao glavne kupce singlova i fanove pop i rok muzike (koji kupuju albume). U takvim uslovima razvilo se američko muzičko tržište (čija prodaja vredi oko 12 mlrd. dolara). Njega po pravilu slede japansko, nemačko, britansko, francusko i italijansko muzičko tržište. Istovremeno, ova tržišta opasno bivaju ugrožena naletima proizvoda sa meksičkog, brazилског, argentinskog, korejskog, tajvanskog, singapurskog i filipinskog tržišta. Muzička industrija, potpomognuta specijalnim poreskim stimulansima, beleži novi rast prihoda na čuvenim muzičkim tržištima (koja su globalizovana, liberalizovana i deregulisana) uprkos borbi protiv piratske kontraindustrije i paralelnog izvoza (iz „jeftinih“ zemalja u „skupe“ zemlje). „Velika petorka“ (Soni, Poligram, Vomer, BMG i EMI) kao najmoćnija muzička grupacija koja drži oko 70% ukupne prodaje u svetu, sada podržava administraciju protiv piratstva u međunarodnim trgovinskim pregovorima, ali ne i zemlje koje specijalnim fiskalnim programima (poreske olakšice i budžetske refakcije) potpomažu jeftiniju proizvodnju i izvoz na svetsko muzičko tržište.

Međunarodna liberalizacija muzičkog tržišta negativno se odrazila na naše trendove, pošto se „gotovo sve shvatilo bukvalno“. Naime, honorari se isplaćuju u dinarskoj protivvrednosti to „na ruke“, van domaća žiroračuna i poreza. Naročito se u tome (nelegalno) preteruje od strane megalomanskih pevača, vokalnih solista, folka, popa, tehnodensa, rok-grupa i dr., koji krstare od svadbe do svadbe, od nove godine do nove godine, od Ulcinja do Herceg Novog za vreme turističke sezone, od diskača do diskača, od proslave do proslave, tražeći astronomske honorare (bez plaćanja poreza). Sve to liči na muzički vašar s poslovnom bedom duha, uz napadni miris luka, neukusni roštijl, abnormalnu buku, turističko-ugostiteljsku inertnost, abnormalne cene menadžera i kafana, nepristojne honorare koji se kreću od 20-50 eura (kao najmršaviji), pa do 500-3000

era (kao astronomski). Tako se vara država, koja ne ume da „poreski prošeta“ muzičkim kvazitržištem i da uvede finansijsku disciplinu na terenu sive muzičke ekonomije.

Pored rastućih investicija s fiskalnim beneficijama u muzičku industriju, savremeni svet previše investira u **kupovine nakita i dragog kamenja, kozmetiku i parfeme**. Izgleda da je kupovina nakita i dragog kamenja postala jedan od najinteligentnijih oblika ulaganja novca. No, nakit se ne kupuje samo kao investicija, jer je on više zadovoljstvo nego vrednost. Nezamenljivo obeležje nakita je u tome što se njegovom kupovinom zadovoljavaju estetski smisao i želja za poklanjanjem. Ulaganje u nakit s ciljem da se deponuje u sefove, da se sačuva očekivana dobit od buduće prodaje, ipak pre liči na rasipanje nego na odloženu potrošnju (štendnu) s neporeskim tretmanom. Nakit se troši upotrebot. Tako vele otmene dame. Nakit kao investicija sme da sadrži samo četiri vrste klasičnog dragog kamenja: dijamante, safire, rubine i smaragde, kao komplet. Po red toga, kada se kupuje nikit (pogotovo ako se kupuje isključivo kao investicija), valja odrediti kriterijume izbora koji obično polaze od sposobnosti utvrđivanja vrednosti donje i gornje granice. Kada govorimo o nakuu kao investiciji treba poći od tzv. srednje vrednosti, koja iznosi 50.000 dolara. Maksimalni nivo za hipotetične investitore (elitni sloj) u nikit iznosio bi preko 600.000 dolara i po pravilu važi za dragi kamenje, kao klasični primer čiste investicije. Nakit svakako treba da ima određene konkretnе osobine da bi mogao reprezentovati poželjan oblik investiranja sa poreskim planovima. Nakit za investiranje implicira materijal najboljeg kvaliteta, autentičnost, garanciju, praktičnu firmu, originalni dizajn, uvid u arhiv (proizvodnje i prodaje), trajnost, oznaku kvaliteta i firme (npr. Carrier), retkost lepotu. estetiku. itd. Ako ne volite dijamante, safire, rabine i smaragde, treba da olabavite kriterijume izbora i opredelite se za izbore na tržištu akvamarin, topaza, ametista, turmalina i imperijalnog topaza (koji uživa specijalni fiskalni status „nedodirljivosti“).

Razvoj muzičkog tržišta i tržišta kozmetike, parfema i nakita veoma lako je atraktivirao „tržište seksa“ sa kojeg je poreska politika već davno najurena, bez obzira na velika „noćna ulaganja“ i ogromnu „sentimentalnu oplodnju kapitala“ (kako tvrdi čuveni ženski magazin „Kosmopoliten“ koji je uspešno anketirao svoje čitaocu širom sveta). Prodaja tela, morala i ljubavi postala je unosan posao bez prisustva poreske policije. Anketa je pokazala da su Ruskinje seksualno najaktivnije žene na svetu, iako Španjolke doživljavaju najviše orgazama. Japanke su najuzdržanije, a Francuskinje imaju inicijativu u krevetu. Nemice ubedljivo vode na svetskim spiskovima s najvećim brojem muških partnera (u proseku 11 muškaraca), dok su Tajvanke na začelju liste sa 2 muškarca u proseku. Ruske supruge imaju najvišu stopu neverstava (tri od pet je priznalo preljubu), a jedna od pet Ruskinja svakodnevno ima seksualne odnose. Žene Latinske Amerike po pravilu napuštaju svoje neverne muževe, dok na svetu najviše praštaju Francuskinje.

Žene na Tajvanu, u Portugaliji i u Latinskoj Americi najradije čekaju prvu bračnu noć, dok su pripadnice lepšeg pola u Evropi koje čekaju da stupe u seksualne odnose posle udaje izumrla vrsta. Navedeni podaci iz stračno sprovedene ankete podstakli su brojne države da „opamete“ svoje instrumentarije delovanja na svest, etiku, moral, ljubav, seks, porodicu, brak i demografski razvoj. Poreska i budžetska politika su neopravданo napustile milje ljudske sreće, ljubavi i potomstva. Fiskalna politika se, zapravo, okrenula posledicama kao što su razvodi, bela kuga, javne kuće, noćni parkovi ljubavi i agencije za pratnju i zadovoljstva. Ulaganje u ljude, u humani kapital, jeste prvorazredna funkcija fiskalne politike.

Geometrija ljubavi „otvoreno“ nam otkriva „malu“ fiskalnu priču o kvadratima ljubavi i o trenucima kada ste se zaljubili do ušiju, i, nažalost, o poslednjoj kapi zbog koje se izlila čaša sreće. Sa javnog stanovišta, ljubav je rođena iz emocija i zadovoljstva kojima je ispunjen svaki (ama baš svaki) pogled na voljenu osobu. kao najdraži dragulj na svetu bez koga ne možete da živate. No, svaka sentimentalna veza sačinjena je od dva kruga. Prolazna veza doteče vas samo površno: srećete se relativno često i delite međusobno ono što imate i što smatrate da treba podeliti, ali ipak odlazite svako na svoju stranu; dakle, vaši se krugovi dodiruju po obodu i ništa više, vaši susreti samo su okrznuli vaše emocije. Zato ste ostali ista osoba kao i pre susreta. Romantična ljubav je, međutim, sasvim druge prirode. To znači da ako se opasno i žestoko zaljubite vaša bića postaju jedno: vi ste prosto ludi od ljubavi, ne možete da živate bez njega, sve vreme je u vašim mislima, ne možete mirno ni da jedete, ni da spavate, ni da učite, ni da radite kao pre, kolena vam klecaju kada ga vidite, suze vam same „padaju“ kada se privremeno rastajete. Tada se vaši krugovi potpuno poklapaju: on je deo vas, a zajedno ste postali nedodirljivi segment božanskog ludila ljubavi. Preterivanje? Ne, ni slučajno!

U prvom slučaju, vi ste sreli dobrog „priatelja“, ali krug vašeg bića ostaje očuvan. Vi uzajamno činite ustupke, delite sve, razgovarate, sмеjete se, uživate i osećate se prijatno. Jači ste kada ste zajedno zbog odnosa koji gajite jedno prema drugom. Ali, granice vašeg ega ostaju nedirnute iako je sve zabavno. „Bliski prijatelji“ ipak su svoji i samostalni na svom putu. U drugom slučaju, strastvena ljubav pomera granice vašeg ega. Granice faktički i ne postoje. Kada njega nema vi ste izgubljeni u svemiru. Osećate se kao da ne postojite i da ništa nije stvarno. Da li biste baš sve samo za jedan tren. To je ludilo. Vi se srećno davate u bezumnim strastima. Lavina ljubavi raspršila vam je ceo život, čitavo telo, svu pamet i dušu. Prijateljice ste prosto najjurile iz svog života. Roditelji vam opasno smetaju. Kuća vam je nepotrebni višak. Škola vam je gubitak vremena. Rečju, preti opasnost da vas strast uništi, a niko vam ne može pomoći (jer vi pomoći ne primate i savet ne trpite). Ostaje jedina nada da se molimo bogu da se prirodno izborite sa sećanjem svoga srca koje vas je zavelo poput oka koje mnogo hoće i želi.

Srećom po nas, danas većina ljudi želi da sačuva zdrav razum u ljubavi; da ostane mo ono što jesmo, da doživimo ljubav i da ostavimo malo prostora za sebe i svoju dušu. To svakom daje pravo da od čoveka, u kojeg je zaljubljen, traži prijateljstvo, nežnost, vernošć, iskrenost, lojalnost, poštovanje, odanost, respekt, očuvanje sopstvenog integriteta, učitivost, predusretnost, smisao za humor i pomoć. aktivnu podršku u svemu što želi da uradi, stvori i uspe, naročito u karijeri i edukaciji. Očuvanje ljubavne veze je težak posao. Ako želite da vaša ljubav potraje, morate mnogo ulagati i to svakodnevno: lepa reč, nežan zagrljaj, cveće, briga za „zajedničko zalivanje ljubavnog cveta“, topli pogledi, osećajni dodiri. Pokušajte da iznadete zajednički smisao života, koji će vas stalno iznova podsećati da je ljubav ono što vas je srećno večno spojilo. Mali (i svakodnevni) znaci pažnje čine čuda. Zato je i ljubav životno čudo u tandemu snova. Ako bi sve to geometrijski iskazali onda valja zapamtiti: svaka veza može se iskazati brojčano u vrednosti 100%; to je zbir dvoje zaljubljenih ljudi koji čine celinu. Od toga kako se tih 100% raščlanjuju, зависi ko više daje i ko više prima. Ako je odnos 50%:50% — ljubav je obostrana: on vara, a poklanja svu svoju pažnju, kao i vi njemu. Oboje učestvujete u vezi podjednako, gajite istu sreću i zaokupljeni ste zajedničkim snom o tome da će vaša ljubav trajati večno, da će biti radosna i iskrena, i da će svakim danom jačati.

No, u životu se svašta dešava. Tako to biva i u ljubavi: od 50%:50%, linija se pomeri, najpre na 60%:40%, zatim na 80%:20% i, najzad na 90%: 10%. Tada je ljubav postala jednostrana i neuzvraćena — parodija ljubavi ili tragedija. To ne može da traje dugo, ubrzo se sve oko nas ruši. Bez obostranog ulaganja u ljubav nema ljubavi! Ljubav zahteva uravnotežen odnos 50%:50% (po definiciji), jer su očekivanja u ljubavi velika. Zato se u ljubav mora ulagati u potpunosti, uključujući i niz sitnica bez ostatka.

Zbog toga je važno istaći činjenicu da svaka žena može biti zaljubljena, a da pri tome ne izgubi svoju ličnost i svoju slobodu. Zaljubljena žena mora da očuva svoj krug autonomne, uspešne, kreativne i zadovoljne osobe sa jasno definisanom pozicijom u braku i društvu, i profiliranim željama u ljubavi i karijeri. U tom kontekstu, zaljubljena žena se mora uvek zapitati kuda ide (stremi) i da li je u tome njen partner (kao životni saputnik) ohrabruje. Jedino je zaljubljena žena svesna koliko joj partner pomaže u ostvarivanju njenih snova, nadanja i uspona po nebeskim svodovima. Jedino voljena osoba zna kako i zašto tako moćno funkcioniše njena veza. Zaljubljena i voljena žena nesebično radi na jačanju snage ljubavi iznutra kao i na spoljnom izgledu ljubavne veze, što je veoma važno u ovim lošim vremenima savremene civilizacije. Takva „prava“ žena, oteta iz božjeg zagrljaja majke prirode, ima svoj jedini životni cilj: da sretne ljubav okićenu srećom koja će da traje večno. Ona je u snovima o ljubavi svoje „ja“ pretvorila u naše „mi“. Pod nebeskim svodom on je vaša sigurna ljubavna baza, vi ste njegov životni stub. Vi, dakle, brinete o ljubavi. Ljubav je vaš domaći zadatak. Ljubav je vaš život. I sve je mu-

zika kad dvoje sentimentalno treperi i zajednički čuva sopstvenu ljubav. Srce se smatra sedištem ljubavi, prefijenjem delom zajedničkog tela i sinonimom dobrote i osećanja, emocija.

I tu pametna država treba da nastupa kao institucija „zaštite ljubavi“ koja treba da se neguje da bi se očuvala i ojačala. Specijalni fiskalni programi, koji pojedinačno ne bi predstavljali ni značajno povećanje budžetskih izdataka ni buduće povećanje poreskih nameta, već fiskalnu investiciju u budućnost ljubavi, braka i porodice, koji večno traju, što je i Clinton elegantno iskoristio u svojim izbornim nastupima širom SAD.

Koliko puta vodimo ljubav? Koliko dugo? I kada bismo sve suze koje smo prolili zbog ljubavnih patnji poželeti da izmerimo, koliko bi nam balona za to bilo potrebno? Na ova često nezgodna pitanja, pokušali su da odgovore engleski istraživači, koji su „hronometrisali“ jedan prosečan ljudski život od 75 godina, od prvog plača do poslednjeg izdisaja. Ceo jedan život ispunjen ljubavlju, radostima, tugama i svakodnevnim aktivnostima, engleski eksperti su tako sveli na prozaičan svet brojki. Proračunali su koliko vremena potrošimo na telefoniranje koliko jedemo, koliko hodamo, koliko se pozdravljamo, koliko peremo zube i koliko nam treba za „pi-pi“!

Iz ovog detaljnog istraživanja saznajemo da tokom života, jedno ljudsko biće u proseku vodi ljubav 2580 puta sa 5 različitim partnera! Velike, životne ljubavi dožive se u proseku dva puta tokom života. Inače, tokom 75-godišnjeg života, ako Bog da da se toliko poživi, ljudi u razgovoru, brbljanju ili ispraznom čavrjanju, provedu 12 godina i isto toliko provedu gledajući TV. U poslu nam prode 8 i po godina, a u jelu 3 i po. Tokom te tri i po godine pojedemo u proseku 160 kilograma čokolade i 7.300 komada jaja. Za 75 godina života prepešaćimo 22.000 kilometara, provedemo 6 meseci u toaletu i proizvedemo 40.000 litara mokraće. Istovremeno, isplačemo 65 litara suza, a trepćemo 415 miliona puta, ljubimo se samo dve nedelje! Godinu i po provedemo u automobilu i 2 i po godine u telefonskim razgovorima.)

Engleski eksperti su u brojke pretvorili i ljudska osećanja i prijateljstva. Tokom života svaki čovek u proseku upozna i sprijatelji se sa 150 osoba... Kako je onda moguće da, kada nam najviše trebaju, od prijatelja ni traga ni glasa? Da li možda statistika prestaje da važi kada se u međuljudske odnose uključe osećanja? Kada je ljubav u pitanju, rezultati su poražavajući: od 75 godina života, na „ono“ potrošimo samo 26 dana, a na ljubakanje samo dve nedelje! Pa da li onda vredi živeti? Za razliku od ljubavi, vreme se ne štedi kada je jelo u pitanju, pa nam, tako, u jelu i piću prođu najmanje 3 i po godine.

Mnogo je brojki, mnogo pitanja i mnogo odgovora. Jedno pitanje je, međutim, ostalo bez odgovora. Koliko se, tokom 75 godina života, zaista živi puni život a koliko nam samo „prolazi vreme“, a pravi život promiče? Na ovo pitanje engleski eksperti nisu umeli da odgovore, ali kako mudri ljudi kažu, ponekad je dovoljan i samo tren pa da čitav

život dobije viši smisao, ili se oboji u ružičasto.

Ko se bavi duhom vremena i pomodnim trendovima, taj je spoznao jednu novu naučnu disciplinu - sociopsihologiju savremene ličnosti, čiji su predmet istraživanja, kao kod meteorologije, nestabilni i promenljivi elementi koji komponuju tzv. **slobodno tržište ljubavnih veza**. Ovo tržište objašnjava zašto ljubav nije ono što je nekad bila i zašto se volimo gotovo udaljeni zahvaljujući medijima, maskama i umoru. Statistička istraživanja, u tom kontekstu, ukazuju da u 90-im godinama, u više od 60% stanova u velikim gradovima žive samci ili samice uglavnom svojom voljom ili sticajem određenih okolnosti. Taj trend, međutim, i dalje je u porastu, što je rezultat tehnološke modernizacije i seksualne revolucije, koje su individue smestile u apartmane sa obaveznim telefonom, televizorom i frižiderom. Tako je stvoreno društvo stepskih vukova, sateranih u zabran, čije ljubavne igre imaju nove kolorite i koreografije. Niko se više i ne trudi da zaustavi proces atomizacije društva i da uspostavi solidarnost i uzajamnost u privatnom životu. Da li je u toku proces koji formira tužne, izolovane, depresivne individue, životno bes ciljne ličnosti i duhovno razdružene osobe? Novija naučna istraživanja, međutim, pokazuju da usamljivanje pruža priliku kreativnim i odlučnim ličnostima da realizuju jasne i precizne veze (kakvih inače u istoriji nije bilo). Država sa svojom fiskalnom politikom i o tome treba da vodi računa, pošto je život u pitanju.

Nove generacije u slobodnom društvu dobijaju šansu da se nesputano izraze u izbora svojih veza, koje baziraju na nezavisnim vrednostima. Moderan čovek poseduje silu kohezije kojom formira svoju mrežu veza u kojoj se ljubav ispoljava kao svesna igra sa nezavisnim vrednostima. I kao što se nekad događalo sa radom, isto se sada događa sa ljubavlju. Kroz novac rad je postao nešto bez mirisa, ukusa i boje; stoga savremenim rad ne znači, prvenstveno, praviti stvari, već praviti novac. Tako i u ljubavi. Do juče je ljubav bila biljka sa dubokim korenom, čiji miris evocira provincijsku kuhinju i koja se po pravilu verifikovala u crkvi, kao što se danas verifikuju vrednosni papiri na berzi. U dvadesetom veku, međutim, pravila glase: Radimo da bismo stekli novac, a volimo da bismo uspostavili vezu.

Jer, imati vezu danas znači organizovati život udvoje udruživanjem interesa. Ovde se „čista“ ljubav, kao lični kapital, prethodno iznosi na erotsko tržište na kome dobija svoju verifikaciju. Time se uspostavlja jedan novi režim, koje prof. Peter Sloterdijk naziva „erotsko slobodno tržište“ na kome se obavljuju transakcije između ponude veza i tražnje veza, poput slobodnog tržišta rada. To tržište ljubavi u 90-im godinama po pravilu karakterišu mediji, maske i umor. U svetu komunikacija telefon je postao prvorazredni erotski medijum i glavni instrument pozivanja na ljubavni akt. Telekom-erotika stvara distancu i ruši dogmu o fizičkom prisustvu ljubavnih partnera. U svetu apstraktnih veza ljubav se izgrađuje bez obavezne fizičke prisutnosti koja degradira domaćinstvo ili poro-

dicu i ruši kategoriju banalne svakidašnjice „gledanje u dva ili četiri oka“.

U novokreiranim uslovima mediji unose eleganciju u kontakte, a lažna predu-sretljivost se vezuje za tehničke naprave. Tada i glas postaje važniji od telesnog dodira i nežnosti, a erotika se svodi na interfejs. Na tim distancama naročito dolaze do izražaja maske koje ličnost čine privlačnijom, atraktivnjom. Najzad, umor je poslednji (treći) faktor razvoja tržišta ljubavi na koje pojedinci koji mnogo očekuju od svog partnera i koji nude nove ljubavne vrednosti stižu premoreni. Biti danas srećan u ljubavi znači: „ne otežavaj mi život“ i „dokaži mi daje naša veza nešto suprotno onome što se događa na poslu“. Lična sreća je moguća u zajedništvu partnera, koji su se kao slobodne ličnosti sreljali na tržištu ljubavi da bi pokazali i dokazali daje život udvoje lakši od života u samoći. Valja, stoga, izaći na put ka ostvarenju „komunizma“ u ljubavi na principu „od svakog prema mogućnostima, svakome prema potrebama“. I tako se korak po korak gradi put u bračno saputništvo, čak i između muškarca starijeg nekoliko decenija od partnerke i obrnuto. To, međutim, više ne iznenađuje svet civilizacije. Došlo je vreme kada se pravi jaz u godinama života poštuje kao uobičajena vremenska razlika. Danas nikoga ne iznenađuje veza između pisca Alberta Moravije i Karmen Ljere (koje su razdvajale gotovo četiri decenije), brak između nedavno preminulog grčkog državnika Andreasa Papandreua i Dimitre Liani, obelodanjena veza između slavnog tenora Pavarotija i njegove sekretarice Nikole Mantovani (koja je mlada 34 godine), brak između 31-godišnje Keti Bevin i 81-godišnjeg Entoni Kvina, brak između 65-godišnjeg Pilipa Le-Roja i 33-godišnje Silvije Tortore, brak između italijanskog televizijskog novinara Sandra Paternostra (72 god.) i seksualne glumice Karmen Di Pijetro (30 god.), itd. Međutim, važi i obrnuto, što se vidi na primerima slavne francuske šansonjerke Edit Pjaf i italijanske glumice Paole Bozboni, koje su doživele veliku ljubav s mladićima mladim 50 godina. Njima valja priključiti i književnicu Margarit Dira i glumicu Džoan Kolins, koje su 30 godina starije od Robina Harlstona. Očigledno je ovo vreme novo doba tolerancije prema velikim razlikama u godinama, pošto menopauza kod žena i klimakterij kod muškaraca sve više kasne. Time se odlaže stareњe i usporava trošenje tela.

Obostrana privlačnost determinanta je zajedništva u kome godine ne igraju nikakvu ulogu. Kvalitet života, lična sreća, sloboda, tolerancija, razumevanje i ljubav sa inovacijama, kao lični, personalni kapital mogu i treba da znače i zrače više od seksa. I zato to nije predmet oporezivanja. Čak se ni kapitalni dobitak u ljubavi i sreći ne oporezuje.

Država, u tom kontekstu, nije trebalo da se „poigra“ ljudskim sudbinama i da zanemari dugo tražene životne odgovore:

- zašto muškarci požele da svesno ili nesvesno uskoče u tudi krevet sa posledicama
 - da li su ljubavnim avanturama i sentimentalnim izletima skloni samo inferiorni i slabici muškarci
 - da li je za beg od kuće najopasnija kriza srednjih godina kada mnogi sredovečni muškarci, kao „muva bez glave“, uleću u vezu sa mladim ženama da bi, uz malo muzike, produžili mladost i pothranili svoj ego
 - zašto muškarci ne vole kada su žene uspešnije na poslu, cenjenije u društvu i ugled nije u porodičnom okruženju
 - zašto sve više ne uspevaju veze u kojima je žena obrazovanija, zarađuje više novca i na višem je položaju na društvenoj lestvici
 - zašto u današnje vreme u svakom muškarcu „čući“ staromodni čovek iz pećine koji želi da sam snabdeva svoju nežnu ženku i brine o njoj
 - zašto u braku muškarci pred ženom sporo i teško pokazuju svoje pravo lice, itd.?
- Zašto je vernost na probi? Da li je brak preživela institucija? Zašto je život udvoje raspukla mikrozajednica društva? Sta je jabuka razdora?

Porodična, bračna i domaćinska edukacija je izostala. Za to snosi odgovornost država. Ona se previše brine o ceni pšenice (za vreme otkupa), a nimalo o ljubavi svoga naroda i svoje dece. Ona, nažalost, ne zna šta je ljubav, vernost (prevara), saputništvo, poštovanje, tolerancija. ON i ONA, samo sjedinjeni grade botaničku baštu budućnosti. Upravo ovo egzistencijalno pitanje YU-civilizacije država treba da podržava svojom „judskom“ fiskalnom (i monetarnom) politikom.

Poreske olakšice i dotacije za zasnivanje porodice jesu i mere države za podizanje dece bez obzira koliko „vredi“ jedno izdržavano dete. Zbog toga se Nemci žene ne izljubavi nego zbog manjih poreza; jer Nemci (koji staju na tzv. ludi kamen između 19-39 godina) samo kao oženjeni plaćaju manji porez. Jedini Srbi veruju u ljubav i zato ne znaju da „spoje“ plaćanje poreza sa stvaranjem novog života. „Potrebna“ veza između poreske obaveze i potomstva zapravo negira nasledenu tezu „država nije potrebna“. Materijalna obaveza države preko poreskog instrumentarija je poželjna kako bi se roditeljima umanjili troškovi podizanja dece. Moderna država mora da podstiče radanje dece ukoliko ne želi da se pretvoriti u gerentološki centar. Buduće roditelje valja pomoći subvencijama i dotacijama, ukoliko je poreski mehanizam neutralan na ovu „svetu stvar“. Normalno je, ipak, da dobro uređena država preko poreza najbolje može da stimuliše građane na roditeljstvo. Validna podsticajna populaciona politika može se realizovati

posredstvom kombinacija sistema subvencija i dotacija, socijalne pomoći trudnica (za vreme trudnoće, porodaja i posle porodaja), finansijskog dodatka za novorođenče, dečijeg dodatka, besplatnog predškolskog obrazovanja i osnovnog školovanja, pomoći u rešavanju stambenih problema mladim bračnim parovima. beskamatnim stambenim i potrošačkim kreditima i dr. Francuska je jedna od retkih zemalja, koja je uspela da regeneriše tzv. prirodni priraštaj, putem oporezivanja zajedničkog dohotka po metodi porodičnih kvota. Ovaj sistem inkorporira i automatsko povećanje broja kvota po osnovu izdržavanja dece i dece na redovnom školovanju. Sistem je, ipak, komplikovan. budući da je zaljubljenim Francuzima jeftinije da žive u slobodnoj vezi (pod uslovom da su zaposleni). A ako samo jedno lice radi, onda je bolje živeti u zvaničnom braku. Kada brak nije ozvaničen, svaki roditelj unosi u poresku prijavu „ponosno ime“ svoga deteta, koje, vredi celu „kvotu“ (a ne samo polovinu kvote). U zvaničnom braku, dobija se polovina porodične kvote (na jednog od zaposlenih roditelja). U prvom slučaju, olakšica je veća, a davanje državi manje. U drugom slučaju poreska olakšica je manja, a fiskalno davanje državi veće. U nas jedna populaciona olakšica data je za dete u iznosu od 30% umanjenja od poreske obaveze. Za troje i više dece poreska obaveza se maksimalno može prepоловити, što je destimulativno u odnosu na malobrojnu porodicu. Loše je povećati broj vanbračne dece prozaičnim poreskim računima poput Francuske u kojoj se razara romantična galska ljubav.

Emocije sa kojima se nebrojeno puta skandiralo na sportskim terenima više nego jasno stavljaju do znanja „svojima“ da kvalitetan sport pruža mnogo više od pukog uživanja u sportskim majstorijama: nacionalni ponos, nacionalnu kompenzaciju, narodno slavlje, duhovno veselje. Zato politika poslovnih ljudi više ne okreće leda sportu već pametno investira novac u sportska nadahnuća i rezultate. U „socijalističkom jazu“ novac je donedavno bio zabranjena vodka koju sportisti nisu smeli ni brati ni jesti. Umesto političkih starosedelaca sada se po ligama, reprezentacijama, klubovima i organizacijama „motaju“ poslovni ljudi, biznismeni koji bi da ulažu u sport. Tranzicija od tzv. „amaterskog“ (društveno korisnog) do profesionalnog (biznis efikasnog) sporta primećuje se i po dresovima i nazivima klubova. To su, u stvari, nove forme alternativnog finansiranja, pošto je sport jedna od ubedljivo najprofitabilnijih grana svetske privrede. Ugovorno vezivanje za sport mnogim poslovnim asovima omogućilo je nove poslovne veze. Zbog toga je ulaganje u sport sjajna investicija koja se višestruko i višegodišnje vraća.

Svetu smo se nametnuli kao sportska nacija (doduše, kao nacija koja ne zna šta hode). Zato država mora da „odreši kesu“ svog budžeta, naročito za medijski najekspoziranije, najtrofejnije sportove, kao što su: fudbal, košarka, odbojka, rukomet, vaterpolo, streljaštvo i atletika. Sa sportistima nije dovoljno samo se slikati i hvaliti se njima kad donesu naciji medalje. Sportskom svetu treba novac.

Rešenje problema je u oslobođanju od plaćanja poreza na ulaganja u sport, na zarade sportista, na profit klubova, na transfer vrhunskih sportista.

Država to treba da uradi, a da li će to biti direktnim izdvajanjima iz budžeta po različitim osnovama, kroz poreska oslobođanja ili kroz kombinaciju specijalnih poreskih olakšica (beneficija) i budžetskih dotacija - stvar je operativnog izvoza sporta, stvar je države i privrede. To je posebno važno za sam proces privlačenja stranog kapitala u YU-sport koji donosi, simultano, i novac i znanje. I ne samo to, nego doprinosi razvoju sportskog marketinga, povećanju „izvoza“ naših sportista, rastu zarada prodajom igrača, razvoju tržišnog ulaganja u sportske delatnosti.

Sport je medijski najbolja promocija koja brzo vraća „pare“ utrošene za pokriće troškova promocije, propagande i marketinga. Zato sponzorski novac „juri“ sport. Naravno, ne mislimo na učestalo pranje novca kroz navodna ulaganja u sport, na brojne „sive“ novčane transfere (devizna prodaja sportista), na evaziju (izbegavanje) poreza sportista i klubova, na organizovanje klubova kao akcionarska društva u kojima jedan od suvlasnika dominira nad drugima.

Na kraju jednog veka „sportizacija“ nacije ekonomija se domogla sporta, sport je prokrčio put ekonomiji i tako je sport postao „zlatni kavez“ biznisa sa logikom profita u čistom obliku. Pridošlo je vreme ubrzanih formiranja specijalizovanih organizacija koje se profesionalno bave prikupljanjem novca u sportu i za sport. Sport je postao unosan posao za pojedince i firme koji donosi kolosalni profit. Razbijena je fama daje novac nešto što je prljavo i što razara zdravo sportsko tkivo, uništava sportski duh i degradira sportiste. Svet novca i svet sporta nikada nisu ni bili sušte suprotnosti. Bitisali su samo kao dva paralelna sveta. Sport je, doduše, ljubomorno čuva svoje polje igre, ne hajući za prodor na tržište u privredi i društvu. Tek je pre dve decenije ovoga veka shvaćeno da je imperativ „združivanje“ sporta i novca. Bratime se, duduše, njihove mogućnosti, pošto je profit postao osnov regulisanja odnosa u sportu. Sport je to osetio na vreme i prosto „pobegao“ iz okrilja države. Sportska birokratija je inače sport dugo „zarobljavača“ dotacijama i doprinosima koje je obilato davala za njegovo preživljavanje. Sa rastakanjem socijalizma država je počela da se drži rezervisano prema sportu, koji je, ugrožene egzistencije, tavorio i jedva preživljavao. To je, međutim, bio dobar znak sportu da se definitivno otrgne iz kandži države i okrene agresivnoj propagandi, promociji, marketingu, biznisu. Sportske profesionalne organizacije i sportski klubovi već odavno u svetu autonomno stiču prihode kako od svoje osnovne delatnosti (učestvovanja na takmičnjima i gledalaca) tako i od reklama, prodaje TV prava na prenose, transfera vrhunskih sportista i sponzorstava. „Danas je sport postao zlatni kavez biznisa, prožet novcem; ponekad se srozava do moralnog bankrotstva; upregnut u političke projekte, zauzdan razlozima državnog prestiža, s mukom brani igru, kao svoj temelj.“) To može biti razlog da

se sport u sprezi s novcem pretvoriti u najvulgarniji vašarski komercijalizam s marketinškim razrađenom prodajom sportskog duha. Trgovina sportskim robovima jeste najcrnja stvar sportskog menadžerstva.

Čvrsta veza između novca i sporta postala je najrentabilnija stvar na svetu. Masa novca je ubaćena u sportski promet. Razvoj sportskog tržišta je brojne aktere u sportu pretvorio u poslovne ljude čija egzistencija zavisi od uspeha „sportskog proizvoda“, koji oni agresivno nude. Oni stvaraju i sportske potrošače putem navalentne reklame i ofanzivne propagande. Njima je neophodno da na stadione (i u hale) prime što veći broj gledalaca koji rado plaćaju ulaznice za sportske predstave. U svetu sportskog biznisa zavladao je motiv uspeha, rezultata i rekorda. Ljudima iz sporta je stalo do permanentnog stvaranja situacija koje privlače gledaoce na stadione i koje vezuju ljude za sportske događaje. Za sportske biznismene sportska arena je postala sportski izvor para i sredstvo homogenizacije čitavog sveta, kome treba uzeti novac na elegantan sportski način. Multinacionalne kompanije su to dobro shvatile. Za njih je postala gotovo poslovna obaveza da učestvuju kao sponzori na međunarodnim sportskim takmičenjima. Kulturno ophođenje u biznisu postaje sve više način života i stil ponašanja. Zato se proces kultivisanja biznisa i sponzorstva u sportu odvija sve bržim ritmom. Prepoznatljiva je poslovna atraktivnost sporta koja legalizuje vezu novca i sporta i razbija antibiznis sportsku kulturu.

S pojavom tzv. civilizacije dokolice, sport je postao obrazac zdravlja, oličenje mladalačkog stila življenja, izraz lepote, modni krik duha, atraktivnog „proizvoda“, kutak veselja, oaza slavlja. Na njegovom prostoru vlada motiv dostignuća, rekorda, rezultata, uspeha. Sportski rezultati su vidljivi, a uloženi kapital merljiv i oploden. Zato je ogromna količina novca u biznisu koji je okrenut sportu. Biznis je, pak, žudnja za konkurenčijom isto kao i sport. Unutrašnje snage sporta i biznisa leže u skrivenom krugu razumevanja poslovnog paradoksa: „što ste zadovoljniji svojim uspesima (i rezultatima), to imate manje razloga za zadovoljstvo“ ili „ukoliko mislite da ste najbolji, utoliko i vaša zabrinutost treba da raste“. Finansijska motivacija u sportu je isto što i motivacija za slavom, jer se lako dolazi do novca kada se ostvari slava. „Novac i finansijska dobit postaju moćni pokretači. Investiranje u sport i pojedinačne sportske priredbe nose sa sobom veliki stepen rizika. Investitori i sponzori ne moraju obavezno da izvuku uloženi novac niti da zarade po projektu“. Sport se sve više „udružuje“ sa onima koji imaju finansijsku moć a nemaju publicitet. Na taj način sport postaje izvor ogromnih prihoda, a sportista moderni gladijator u službi biznisa. Jer, investirani novac valja vratiti sa zaradom koja je „dovoljno visoka za sve aktere“. Tako se manifestuje savremeni moto sporta kao tržišne aktivnosti, bez obzira na to što se često tzv. „pošteni profesionalizam“ prostituiše sa novcem.

U današnjem svetu izuzetno rastu apetiti za ulaganja u sport i za investiranje novca

u „proizvode“ sporta. Ovi procesi se odvijaju otvoreno i bez preteranog moralisanja: tranzicije društva i transformacije svojine to omogućavaju. Čak se javni i privatni interesi više ne susreću indirektno — putem lukavog posrednika -nevidljive ruke — nego neposredno, direktno, otvoreno, publicitetno, medijski. U oblasti sporta sponzori ulažu i plasiraju sredstva na sopstveni rizik, uvereni da će im se vratiti uloženi kapital u vidu profita „plus još nešto“. Posrednički menadžment i marketing firme u sportu, pak, svoj interes baziraju na naplati određenog dela u vidu procenta za izvršenu uslugu i posredovanje. Organizuju se, zatim, promotivne kampanje, uz neizbežnu saradnju sa TV kompanijama koje su prosto kupile sport da bi postale „globalni stadion“ modernog sportskog sveta. „Sponzorstvo u sportu je, pre svega, tehnika komunikacije i komercijalni aranžman koji donosi korist i jednoj i drugoj strani. To je osnovni odnos prema sportistima, priredi, klubu sa kojim se uspostavlja odnos razmene. Razmenjuje se novac i reklamna protivusluga ili se razmenjuju isključivo usluge (komercijalno-marketinški pristup). Za marketing se kaže da je superaktivni potomak unije biznisa i sporta za razliku od sponzorstva koji je dvosmerni odnos između klijenta i firme, odnosno organizacije koja pruža podršku u realizaciji sportskih projekata. Razlika između sponzorstva i marketinga je u tome što sponzori ulažu i istovremeno prave planove kako da taj poslovni aranžman ostvari određene adekvatne biznis-efekte. Marketing je više u funkciji korišćenja imena sportiste ili kluba, njegovog imidža (reputacije). Prestiž, kao i zdravlje povezuje se sa sportom i prodajom sportske opreme. Oni nude jedan model života, poželjne vrednosti, natprosečnu motivaciju. Sponzorstvom se organizacije bave da bi postale poznate i da bi poboljšale sliku o sebi.“

Zbog toga pametna država, ako već ne ulaže u svet sporta iz svog budžeta ili kroz poreska oslobođanja, treba na vreme da odmeri koliko „visoko, duboko i široko“ sportski biznis može da kroči bez poreskih nameta, koliko dugo može da se „pere“ novac kroz sportske kanale bez legalnog oporezivanja, koliko transfera sportista može da se obavi bez poreza. Nije ekonomski logično da sportski biznis prednjači u nacionalnoj privredi sa stanovišta ostvarene mase profita, a da država mirne duše oporezuje samo mlinsko-pekarsku industriju, a ne i sportski biznis, pa i njihove mecene.

Fudbal je sport koji danas okuplja više od 1 milijarde ljudi kao životna opsesija. Fudbal je po svojoj ekonomskoj snazi nacionalna industrija (na 5. ili 6. mestu), sa rastućom preokupacijom biznismena. Fudbal je kao kancona, kao religija; odlazak na stadion je nesvakidašnji ritual ili kao nedeljna misa. Gigantski stadioni prosto sijaju i blistaju. Oni prosto odvraćaju ljude od razgovora o budžetu, o penzijama, o porezima, o deviznom kursu, o kamatnim stopama. No vine, radio, televizija - udarni komentari, prve stанице i analize pobede ili izgubljene utakmice - ukrašavaju svaku konverzaciju. Zadovoljiti apetite fudbalski najgledanijih nacija sveta jeste poslovni potez decenije, stoljeća. Fudbal

galaktičkih liga sveta obrće milijarde od kojih se vrti u glavi. Milioni ljudi smatraju da se najvažnije klupe ne nalaze u kongresu, senatu ili skupštini nego pored travnatog terena kojim trče reprezentativci ili fudbaleri najboljeg kluba (prvaka). Tako je fudbal u Italiji, Španiji, Brazilu, Argentini, Nemačkoj, Francuskoj, Engleskoj, Holandiji i Danskoj postao kvintesencija društva, privrede, finansija i politike. Populacije ovih zemalja postale su robovi - zaljubljenici biznisa zvanog fudbal koji ne silazi sa sportskog Olimpa. Čak i političari retko propuštaju dolazak na stadione, jer je njihovo pojavljivanje na tribinama u opisu njihovog radnog mesta. Govori političara su ispunjeni fudbalskim metaforama. Fudbalska lopta okuplja sve političare koji navijaju za svoje klubove, nezavisno od ideoloških boja. U zapaljenom svetu lopte niko nikom ne zamera što je vatreći navijač Milana, Juventusa, Reala, Barselone, Bajerna, Liverpula, Nanta, itd. Na premijer Romano Prodi i njegov šef diplomatičke Lambert Dini veoma dobro saraduju u kabinetu, ali na fudbalskom susretu Bolonja-Fjorentina i jedan i drugi strasno navijaju za izbome baze svojih rodnih gradova. Tako je stvorena potpuno nova moda koja vlada sportskira svetom: političari, pevači, glumci, sudije, lekari, advokati, profesori, industrijalci, bankari i novinari - svako od njih ima svoj tim. Šteta što sve linije u politici ne funkcionišu isto kao u fudbalskom timu koji pobeduje. I pored toga, fudbal je postao „najvažnija nevažna disciplina“ u politici. Politika je, pak, nastavak fudbala sportskim sredstvima, koga vlade pomažu poreskim i budžetskim instrumentima. No, za našu analizu je od posebne važnosti pitanje finansiranja sporta (fudbala) i funkcionalnog odnosa poreske politike i strategije razvoja vrhunskog sporta.

Multimedijalna vizija budućnosti čoveka otkrila je „opasan“ učinak **informatičke revolucije**, koja od čoveka treba da napravi „skladištara informacija“ bez sopstvenog razmišljanja.

Kad to ističemo, imamo u vidu sledeće:

- Pre otkrića pismenosti ljudi su se oslanjali na svoje pamćenje;
- Dok nije bilo telefona, narod se zadovoljavao pisanjem pisama i dobijanje pisama ih je uveseljavalo;
- Dok nije pronađen televizor, ljudi su se mnogo više družili sa susedima i više su posećivali rođake;
- Dok nije izmišljen faks, poslovni ljudi su putovali po trgovačko-poslovnim centrima radi pismenog sklapanja ugovora;
- Dok nije pronađen kompjuter, ljudi su hitali u svoje kancelarije (u kojima sede saradnici i gde primaju klijentelu), a sada mogu da sede kod kuće i da rade odgovorne poslove za svoju firmu ili svog gazdu s kojim su povezani terminalom.

I tu je opasnost za čoveka, jer je televizija prikovala ljude uz ekrane i izlovala ih od sugrađana. Tako se postepeno postaje anonimniji i animalniji. Preko tzv. Interneta može se čak doći i do diplome, časkanjem i udvaranjem, a da niko nikog ne vidi.

Novo doba softvera nudi nove „igrice“: iz kuće se vrši uplata, kupovina i prodaja bez direktnog kontakta (koji postaje suvišan) sa ljudima. Danas se i saučešće izjavljuje preko elektronske pošte (E-Mail), a poseta rodaka zamenjuje telefonskim pozdravom. Da li lični razgovor (s pogledom u to lepo plavo-zeleno oko) više obogaćuje od elektronske korespondencije? Tradicionalnom svetu to je vazda znano i večno u njemu uklesano, ali nas je televizija naučila da više verujemo slikama nego faktima. Kompjuter nas je prikovoao za pisaći sto, uz njegovu pomoć možemo da proputujemo ceo svet, da stvaramo priateljstva, da se informišemo o kursevima akcija, da raspravljamo o naučnim opitim i rezultatima, da kupujemo odelo i da zaključujemo poslovne ugovore i to sve iz tzv. virtualne kancelarije.

Ljudi koji korespondiraju elektronskim putem osećaju ipak jaku potrebu za ličnim kontaktom i teže da naprave lični kontakt ili susret u realnom životu (real life). Izvesna lepa Karen Meisner, koja je studirala na Univerzitetu „Wesleyan“ u Konektikatu (SAD) rado je učestvovala u igricama na Internetu i slučajno došla u kontakt sa Parom Vinzelom (ah, taj Pera), studentom na Tehnološkom institutu u Linkopingu (Svedska). Pera je, međutim, znao samo njeno igracko (umetničko) ime - Velvet (srećna Karen). I tako su Karen i Pera razmenjivali elektronske poruke i posle završene igre saopštavali jedno drugom svoje misli direktnije, komotnije, intenzivnije i indiskretnije. Izazovi iz realnog života su proradili. Karen je, po prirodi stvari, prva osetila da se među njima nešto dešava, kuva i valja. Moćni pritisak želje iz duše (iznutra) iznudio je početak razgovora i dogovora o eventualnom susretu i nestrpljivom viđenju, iako su se oboje osećali malo neprijatno i podrhtavajući, stidljivo. Snažna želja je, ipak, prebrzo eksplodirala, i Karen je elektronskom poštrom naprasno poslala dugo tinjajuću poruku „Dolazim da Te vidim“. Sada su već dve godine u srećnom braku. Tako je pomodna elektronska korespondencija ustupila mesto neizbrisivim (i nikad zastarelim) ličnim kontaktima. Bravo Karen! Čestitamo Ti što si stidljivog Peru izvela na put.

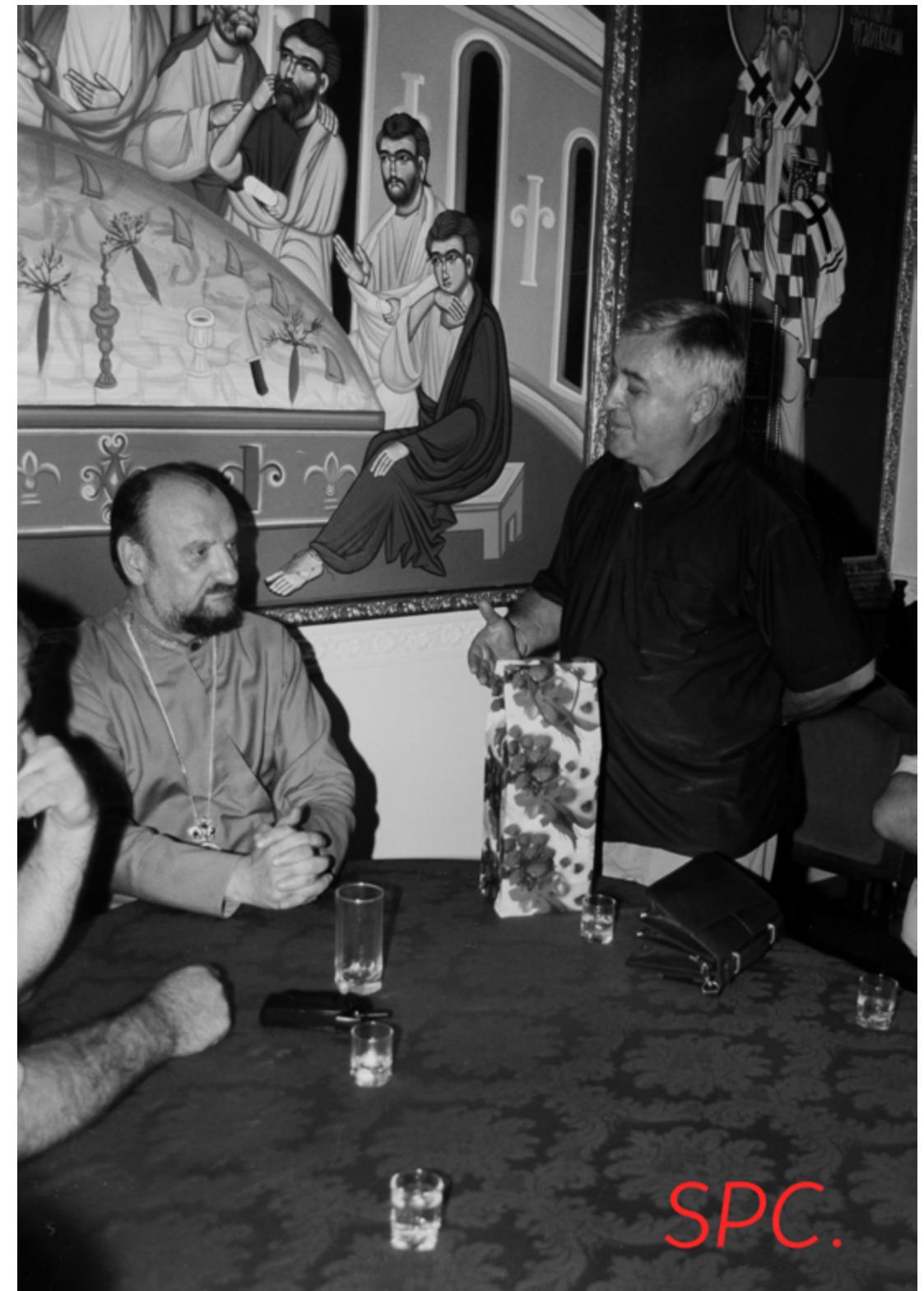
No, da li se može živeti bez informatičkog ambisa i elektronske droge, pošto nasi ljudi već robuju telefonima, televizijama, kompjuterima, faksovima, bežičnim aparatima (palm top), i video, audio i tekstualnim kanalima? Roditelji bi mogli da, uz manje ili više problema, smanje elektronski konzum svog potomstva, kad i oni sami ne bi već odavno bili od njega zavisni. I upravo ta zavisnost opasno pogada knjigu, jer niko više nema strpljenja da čita veliku knjigu (i duge tekstove) niti da piše nove knjige. Televizija i kompjuteri podstiču širenje lenosti za pisanje i čitanje. Mladi nemaju strpljenja da se gnjave s dugačkim tekstovima čije čitanje podrazumeva visoku koncentraciju. Svi vole

kratke tekstove i zadovoljstvo u tren oka. Isečak od pet sekundi iz muzičkog dela, ili pet minuta iz umetničkog komada su dovoljni. Svi žude za brzim slikama i permanentnim simulacijama. Jednostavno, kreiran je svet u kome je dosađivanje najveći greh. Ti novi ljudi klasične knjige tretiraju kao prepotropski medij. Interaktivne multimedijalne knjige s neprekidnim nizom slika, reči i zvukova jesu očekivanja novih čitalaca. Umetnički čar više ne zrači, jer su tehnološke metamorfoze knjige kao medija, promenile naša estetska poimanja o kreativnosti (elektronskim putem). Linearno razmišljanje, međutim, nikako ne može shvatiti Dostojevskog u čijem romanu „Zločin i kazna“ Raskolnjikov sreće na ulici lepu mladu devojku, kojoj prilazi i vidi da je njena haljina pocepana, a lice crveno i otečeno. To je misao -učinak koji se sreće u realnom čoveku i ličnom kontaktu na prirodan način bez personalnih konstrukcija i sopstvenih kombinacija. Takva osećanja ne može da registruje elektronska pošta niti da ih upamti informatička tehnologija, koja jednostavno nije sposobna da shvati ljudski mozak. Zbog toga, informatičke tehnologije zaostaju iza sposobnosti ljudskog mozga koji može da uspostavi bilijarde veza između nervnih ćelija, a to je više od svih telefonskih razgovora koji su tokom poslednje decenije obavljeni u SAD. Elektronskoj pošti, stoga, valja prepustiti samo novac koji je previše mobilan. Akcije kojima se svakodnevno elektronski trguje na tržištima kapitala širom sveta, valute i obligacije dostižu procenjeni iznos od tri biliona dolara, a to je dva puta više od godišnjeg budžeta SAD. Čoveka treba, ipak, ostaviti na mini da u njega ulaže njegova preduzetnička država. Zbog toga, modernog čoveka savremenog sveta treba zaštititi od agresivne informatičke euforije poreskom politikom koja oštro penalizirala informački biznis, koji je, ipak, usmeren protiv čoveka. Nažalost, gotovo sve zemlje savremenog sveta prosto se utrukuju u gromoglasnoj poreskoj politici, koja pauperno oslobođa proizvode informatičke tehnologije bilo kakvog poreza, i čak ih bankarski povoljno kreditiraju i budžetski lepršavo regresiraju. Poreski je skuplja bilo koja čokolada od bilo kojeg informatičkog proizvoda. Pametna država uvek treba da čuva svoj narod od informacijske samracije i kompjuterske zagađenosti nemilosrdnom fiskalnom politikom prema informatičkom biznisu i basnoslovnom informatičkom profitu.

Biznis „sa onim svetom“ izbacio je na površinu maestralni razvoj tzv. pogrebne industrije, naročito u primitivnim (balkanskim) društвima u kojima se pad od prestiža i posle smrti. Pogrebni sprovod je postao naknadno (postživotno) priznanje preminulome. Razmetanje živih na skupim sahranama postalo je po Euripidu marketinško pojedovanje sa žalosnim motivima potrošnje za koju su ekonomisti pokazivali neobjasnjivo malo interesovanje, iako se radi o kolosalnom biznisu, koji „opasno“ utiče na izbor modernih potrošača.

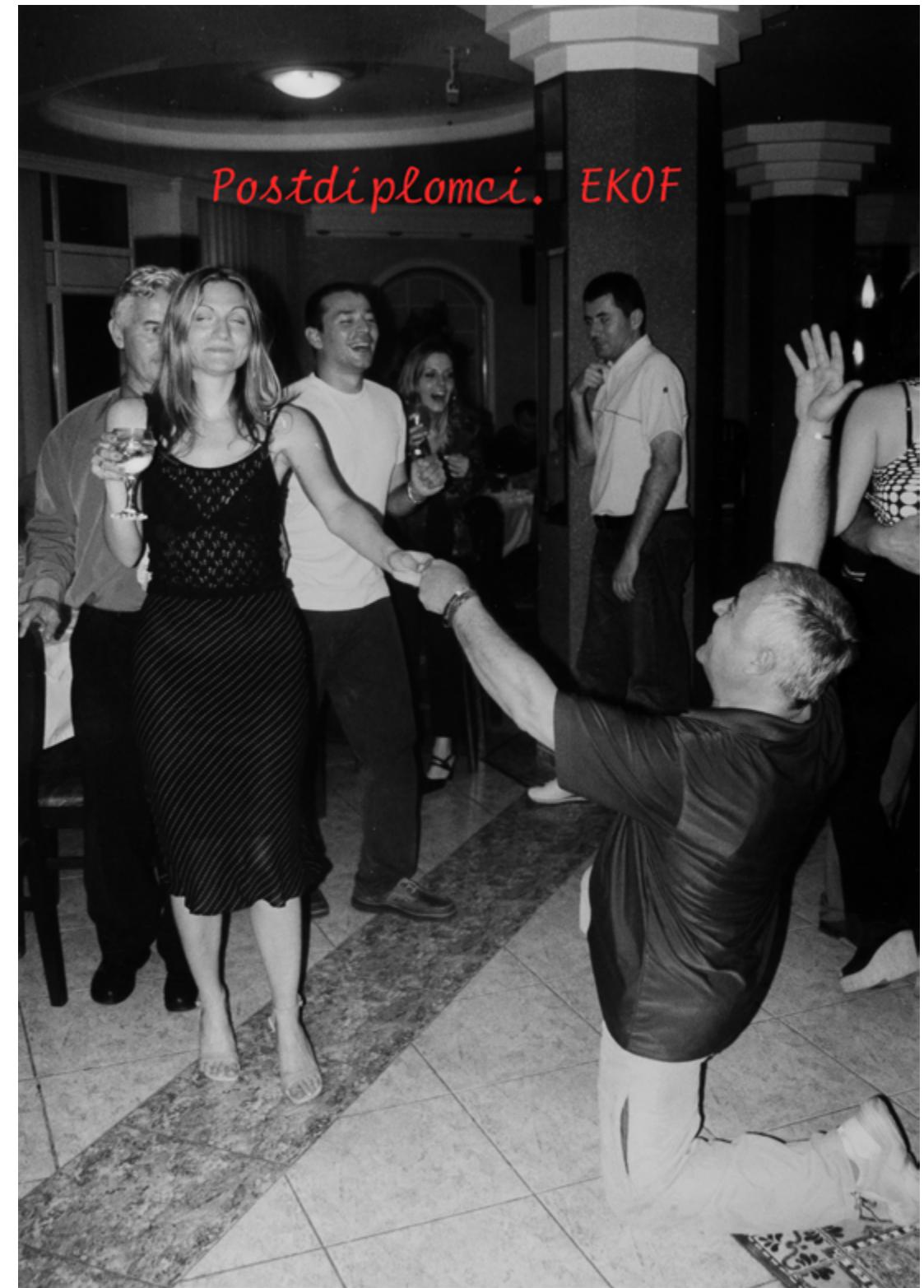
Odavanje pošte umrlim izaziva troškove koji se knjiže kao lična potrošnja na koju inače „naleže“ porez na promet. Na te troškove obično se nadovezuju dodatni troško-

vi u formi uređenja grobnice i čestih pomena. U celini posmatrani, celokupni troškovi ožalošćenih se penju do nivoa cifara koje zahtevaju visoko finansijsko naprezanje, odmah posle svadbe, rođenja, kupovine automobila, nameštaja i bele tehnike (što država ne ume da pomogne). U poređenju sa svadbom (koja se uz emotivni naboj i moralne skrupule planira unapred), sahrana se praktično odvija na brzinu (odmah) uz tzv. impulsivnu potrošnju, često neodmerenu. Troškovi svadbe se, po pravilu, nadoknađuju specifičnom trampom (pokloni čija vrednost gotovo pokriva troškove venčanja, ručka, muzike, zabave i veselja). Kod sahrane takve „razmene“ nema. Tu se sve plaća po punoj ceni, uključujući i poreze, kao da se radi o pravom poslovnom odnosu. U principu, biznis sa sahranama predstavlja novi sektor u kome marketing čini čuda u vezi s pravljenjem profita od stanja žalosti, putem neslućene konkurenциje po sistemu „ključ u ruke“. Usled toga se i koncept globalja promenio, naročito u SAD. U San Francisku, naime, veliki je uspeh postigao kolombarijum firme „Neptun Society“, gde je prostor posvećen pokojnicima koncipiran u elegantnoj neoklasičnoj arhitekturi, s posebnom akustikom za izvođenje misa, predstava, baleta i sugestivnih koncerata, koji imaju za cilj „novi“ način približavanja živih i mrtvih. Marketing je i tu našao prostor za profit i „hvata“ porodice koje žive daleko od mesta sahrane, domaćinstva koja ređe posećuju grobove i ljude sa nedostatkom slobodnog vremena (da se ne bi sećanja i emocije izgubile). S razvojem multimedijalnih sredstava marketing nudi filmove, fotografije, video kasete, kao zamenu za druge oblike izražavanja poštovanja preminulih. Tu su i specijalni kompjuterski programi (software) koji omogućavaju uspostavljanje i održavanje najdetaljnijeg genealoškog stabla. Sve je lepo i moderno, ali ekonomisti ne treba da čute o ovoj tabu temi i da nemo posmatraju procese komercijalnog restrukturiranja (smrti, sahrane, pokojnika) uporedo sa državom koja ne zna šta da radi sa svojom zardalom poreskom politikom i politikom troškova prebukiranih budžetskih jasala. Pametan svet tu već nešto preduzima: formiraju se neprofitni lanci koji kontrolišu pogrebno tržište, osnivaju se diskontne firme koje omogućavaju uštede bez snižavanja kvaliteta pogrebnih usluga, formiraju se donatorske agencije s neporeskim tretmanom, formalizuju se specijalne kreditne olakšice, paletizuju se budžetske dotacije i aranžiraju višegodišnje poreske olakšice (kod poreza na profit korporacija, poreza na dohodak fizičkih lica, poreza na imovinu i poreza na promet). Moderna „država blagostanja“ treba da pokuša da nadomesti tragičan gubitak porodici i familiji tananom, ljudskom poreskom politikom.

SPC.

PETOOKTOBARSKA POLITIČKA EKONOMIJA

Funkcionerske oligarhije, pod instrukcijama isturenih vlastodržaca u srpskom vrhu, taktički deluju kao supstituti višepartijskog sistema po analogiji socijaldemokratske utopije. Regionalni privredni separatizmi, raspad jedinstvenog tržišta, blokada menadžerskog upravljanja, policentrični etatizam (sa konfederalizmom političke nadgradnje) i ideoološki veto, jesu prave političke katedrale od kojih je Srbija duhovno prigušena, s ciljem da se nacional - dugovi internacionalizuju u iluzornom izigravanju „nešto izmedju“ sistema MMF i EU. U bigamiji politike i ekonomije, etatističko turostvo nad privredom jeste tipičan generator raskoraka izmedju stvarnog i normativnog, proizvodjač hipertrofije parcijalnih interesa (regionalno omedjenih), instruktur međunarodnih odnosa u upravljanju nacionalnim viškom rada, izazivač sveopšte dezintegracije privrede i separator zaposlenih u nacional - ekonomijama, koji se hrani „tajnim“ dovlačenjem inostranih akumulacija na teret „omrznute“ Srbije, po receptu „STROGO POV“ političkog regionalizma. Ekonomski promašaji su sada doista postali politička zakonomernost razvoja privrede pod pokroviteljstvom birokratskog lobija, regionalnih vlastodržaca i političkih direktora iza leđ tobože zaposlenih radnika. Današnji crni biser finansijskih mahinacija u sveopštem bezakonju, sada je težak gotovo 200.000 stanova, čija je vrednost verovatno angažovana preko nepokrivenih ulaganja u izgradnju verskih zadužbina, političkih spomenika i „međunarodnih“ katedrala, u kupovinu inostranih akcija, u ulaganju u inostrane banke, u uzajmljivanju luksuznih palata i sl. „Proizvodnja“ inflacije jeste poslednji bastion državne tajne posle upada u tajne regionalne prezadužnosti, iako su sve štamparije pod državnom kontrolom (osim štamparije novca).

Našem društvu danas redovno pristižu inostrani računi za žutu kuću, koja je politički prolumpovana u demokratskoj kafani. Ideologija pokrića grešaka, promašaja i zabluda u izgradnji novog privrednog sistema, koji je zasnovan na utopističkim zamisljim moćnih pojedinaca iz 2000-tih godina, beskrupulozno se razletela po međunarodnim tržištima kapitala. Tako je privredni sistem „političkog tipa“ građen na fantazijama „petooktobarke“ ekonomije profanih mediokriteta, politički iznajmljenih akademskih

pera, demagoških perjanica skorojevičke poltronistike i profesionalno - političkih rotirajućih latalica, na čelu sa „međunarodnom političkom-ekonomskom školom“. I kada se politička mera za ekonomsko telo uzme sa visina, u inače proždrljivoj deobi „društvenog blagostanja“, dovućenog iz inostranstva, onda ideologija, koja preferira kanoniziranu industrializaciju, „socijalistički sektor“ i potrošačko društvo u odnosu na „privatni“ sektor i tržišnu ekonomiju, surovo naplaćuje danak sa dugoročnim pristizanjem računa u „korist štete“ distributerskog egalitarizma (svima jednako i u sve manjoj veličini, izuzev beneficijenata rastućih socijalnih razlika, inače birokratskih miljenika na srpskom vašarištu raspodele).

Na scenu stupa, dakle, egalitarijansko društvo, koje zapravo, jeste društvo bez razvoja i radne motivacije ljudi, društvo preraspodele „svega i svačega“ u ime racionalizacije nemaštine i socijalnog mira na niskom nivou materijane sigurnosti, jer je u ideo-loškom prividu superiornog postsamoupravnog društva uravnivilovka najjača varijanta nove ideologije. Previđa se, dakle, da je uravnivilovka, pri niskom nivou ličnog dohotka, svojevrsni paradoks, jer su sada glavni socijalni problem zaposleni u privredi, a ne nezaposleni u društву. A, društvo sa socijalno problematičnim zaposlenim radnicima, nažalost, nema perspektivu, osim prisilnog penzionisanja. Romantičarske zablude o tzv. bogatoj jednakosti ljudi u konstitucionalističkoj ekonomiji, državno - birokratsko isplaniranom društву i administrativno - političkoj samogradnji svesti, sada se tek razobličavaju u krizi stabilizacije i krizi razvoja. Izgubljeni ideal – fetišizirana dogmatska ideologizacija industrializacije, kao i iscrpljeni kanonizirani obrazac razvoja postsocijalističkog društva na principu industrijske stihije – supstituiše se duhom kačamaka, u zoni regresa i entropije, kao nova poslovna kičma preživljavanja u proslavi savremenog siromaštva, jer su radnici – stvaraoci profita prisiljeni da se hrane očima, gledanjem kobasice u izlogu. Verovatno je zato kobasica vrednija od Šekspira, u inače poremećenom sistemu vrednosti.

Prodor socijale u preduzeća praktično oslikava postojanje siromaštva i za one koji su zaposleni, jer je „cenu rada“ skrojila birokratija. Iz tog razloga, sve pravilnike o platama (bolje reći o nadnicama i najamninama) treba pocepati, jer ni jedan političar nije izgubio funkciju zato što u susednoj avlji gleda radnike koji ne mogu da prehrane svoje ukućane. Tandemsko „parenje“ uravnivilovke i socijalnih razlika jeste novi izum – patent političkih komandosa. Kakav, onda, naziv valja upotrebiti za sadašnje ekonomsko stanje, u kome se tzv. Okunov indeks „patnje“ diže do nebeskih 160%.

U sveopštoj krizi, demokratija postaje „divna“ fasada za penetrirajuću državnu regulativu u proizvodnji, razmeni, raspodeli i potrošnji sa profesionalnim političkim etablišmentom u etatizaciji društva i privrede. U totalnoj stagnaciji privrede, država obara nivo dohotka po zaposlenom snižavanjem produktivnosti rada, da bi stekla „pravo“ da se umeša u raspodelu radi gašenja požara koji i sama podmeće. Zbog ekonomskih nevo-

lja, država diktira poteze, bez obzira što se sve dublje i dublje tone u privrednu provalju i etatizaciju. Odbrambenim mehanizmima, usmerenim na umnožavajuće ekonomski posledice, prikrivaju se uzroci da se ne bi otkrila politička država čiju „konceptiju“ čuva vojska, policija, sudstvo i komandni činovnički aparat u „industriji propisa“ političke mafije.

Kako inače tumačiti notornu činjenicu da neki naš Pera, u bilo kojoj rudničkoj jami, iskopa 5 tona uglja i da za samo jedan dan zaradi svoju gotovo dvomesecnu platu, a da pri tom, uopšte ne zna gde odlazi onih 125 tona uglja koje iskopa u preostalih 125 radnih dana u mesecu. Da birokratija jede meso – to nam je poznato (jer je uništila stočni fond), ali da „gricka“ i ugalj – to još nismo videli, mada bismo i to voleli. Možda je u pitanju neka nova „supstitucija“, karakteristična za budući vek. Birokratija je drska, a i njen državni milje, jer država zarađuje pre nego što privreda utvrdi da je nešto uopšte stvorila. Na taj način, država prisiljava privredu izmišljenim „realnim“ kategorijama, da u političke budžete sipa novac bez realnog pokrića, koji naknadno mora da osigura zdravu realnu osnovu za isplatu plata „svojima“. Time se rezultat ekonomski utakmice određuje unapred, na osnovu spoznaje realne snage partnera bez tržišta. Sve je, dakle, kao u fudbalskom prvenstvu. U maksimalno etatizovanom sistemu, država preuzima ulogu preduzetnika i patriotsku brigu o akumulaciji, amortizaciji, platama, socijali, cenama, dugovima, likvidnosti, investicijama, stabilizaciji i razvoju, sa jednim ciljem da iscedi novac iz privrede za inostrane poverioce, budžetsku klijentelu i političke eksperimente. Državi, kao preduzetniku, nije potrebno tržište (jer se na njemu može izgubiti) već demokratija, kao paravan za etatizaciju društveno-ekonomskih odnosa. U restauriranom državosvojinskom odnosu, birokratija podjednako štiti i radnike i neradnike sigurnim radnim odnosom (sa pravom da se malo radi i malo zaradi) i nezaposlene sa socijalnim beneficijama (sa besplatnim „stanovanjem“ u čekaonicama biroa rada i eventualno viziranje pasoša).

Političkoj eliti je lakše u siromašnom demokratskom miljeu sa egalitarijanskim sindromom. Otuda potiče paranoidni strah od „male“ privrede, koja „otvara kapije kapitalizmu“ i „prostire crveni tepih bogatašima“. Po uzoru na dogmatski autoritarizam društvena privreda, koja misli da je velika (a u stvari je mala, nesposobna, neefikasna i neracionalna) zasnovana je na monopolu i protekcionizmu – javni sektor se plaši utakmice, konkurenčije. Otpore pružaju njeni politički nacrtani rukovodioci, pa i opštinski zaštitnici, koji porezima i doprinosima obezbeđuju sebi korist, uz redovno zapošljavanje svojih pajtaša. Samo razvijeni „small“ biznis može da razbije ideoški dogmatizam, da obori arbitrene intervencije birokratije i da koriguje društvo u njegovoj ortodoksnoj varijanti od avanzovane istočne varijante.

Nove društvene nejednakosti bazirane na nelegalnom prisvajanju i ilegalnom bogaćenju, postale su struktura karakteristika sistema, koja preti da društvenu nejednakost konvertuje u klasnu razdeljenost. Predimenzionirana potrošnja ne proistiće iz rada i nagrade, nego iz raznoraznih ilegalnih oblika bogaćenja i snobovskog rasipništva malograđanske potrošnje. U teoriji i praksi je ismejana uravnilovka i iluzija o jednakim stomacima, ali se nije udarilo po nenormalnim socijalnim deferencijacijama. Društvene nejednakosti postale su sastavni deo realnog života u krizi i raslojavanju i, verovatno, budući izvor socijalnih potresa i nemira. Moralna dezorientacija čoveka, u nestvaralačkoj privredi i neradnom društvu, sa pogubnim skretanjem od produktivnog delanja ka potrošačkoj distrukciji, postala je objektivna realnost. Nemotivacija rada jeste, stoga negativan odnos države prema radniku – stvaraocu vrednosti. Državi se, dakle, isplati da i čovek zapadne u krizu, jer ona tada stiče i legalno pravo da ga „vodi“ kroz život, sa uputstvima šta i koliko da radi, šta i koliko da troši, kako i koliko da živi. Odbacivanjem okoštih državnih regulativa, koje od građanina čine prestupnika ako pokuša nešto da ekonomski učini sopstvenim snagama jeste imperativ trenutka, pogotovo u uslovima „potrebnog“ raspada državnog kostura u vođenju ekonoske politike društva, koja se teta i posrće.

Vođenje ekonomije, u krizno-inflacionim uslovima, pretvorene u sistem u kome čitavo društvo permanentno gubi pošto je privredni sistem definisan kao sistem odnosa politike prema ekonomiji, kao sistem političkih ekonomskih odnosa, kao sistem političkog porobljavanja privrede. Takav sistem je, svojom logikom, zakonito stvarao nepreglednu reku regularnih zbratimljenih ekonomskih i političkih odnosa, koji su se održavali samo zahvaljujući inflaciji koja je pogodovala i privredi, koja nije mogla da razvije preduzetništvo sa rizikom. U takvoj oazi novog siromaštva (posle blagostanja) i pomahnitale inflacije, nastupila je faza obrnutog razvoja – tzv. razvoj prema unazad, raspadanja ekonomskog leša koja dugo traje i, istezanja standarda ne samo na kaišu na pantalonama nego i na kaišu na satu.

Da li je na pomolu bankrot privrede zbog društvene nadgradnje i državne režije ili je to neproverena čaršijska priča? Privredi, za svoje potrebe, iz godine u godinu ostaje sve manje, jer se za javnu potrošnju obavezno uzima koliko treba. U paradoksalnom cehu sadržana je ekskluzivna cena državnog ustrojstva, sa svim multiplikacijama koje izviru iz rastočenog uređenja, paralelizma institucija, dupliciteta nadgradnje, isparcelisanog organizovanja, regionalnog nepotizma, komunalne autonomije i političke reorganizovanosti. Time su stvorene institucionalne osnove da se troši na elementarnim političkim stvarima, minornim javnim funkcijama i iskonstruisanim društvenim uslovima pa, prema tome, i da se javna potrošnja uveća zakonomerno. Nekontrolisani trendovi potrošnje u ekonomskoj krizi već podrivaju osnove proizvodnje i dugoročno degradi-

raju uslove privređivanja. Raspojasanoj neprivrednoj klijenteli i komotnoj birokratiji, u stešnjenim materijalnim okvirima, ne odgovara normiranje sekundarne raspodele, iako drsko normiraju internu raspodelu. Državnoj režiji ne konvenira nikakav ekonomski program restrukturiranja društvene nadgradnje, a još manje radikalna reforma potrošačke sfere rascvetale fondomanije, pomahnitale državne režije i parazitskih paradržavnih institucija. Stoga se sva najavljenata fiskalna rasterećenja privrede svode na puku verbalistiku i lažna politička obećanja radnicima, kojima sve manje ostaje za plate i gotovo ništa za akumulaciju. Izneverena obećanja rasterećenja brzo se opravdavaju potrebom poboljšanja pauperizovanog materijalnog položaja javnih službi i socijalnih delatnosti, koje posluju sa nedostatkom novca za finansiranje održavanja objekata i opreme, sa odloženom modernizacijom, sa izrazito niskim zaradama zaposlenih. A, to je dobar argument da se izbegne proces racionalizacije društvenih delatnosti i socijalnih prava, sužavanjem režija institucija i smanjenjem broja zaposlenih nepotrebnih radnika. Istovremeno, to je oprobavanje i za povećanje nameta privredi, bez obzira na cenu njenog siromaštva. Legalizovanu otimačinu sredstava, privreda sada mora da nadoknadi iz valova bankarskih kredita sa nebeskim kamatama, koje se prevaljuju na troškove poslovanja, akumulaciji i cene proizvoda i usluga. Privredni bankrot, dakle, dolazi od poreza i kamata. Inflacija je, stoga, jedini spas od privrednog kolapsa; međutim, inflacija je postala spasonosna ruka i za spašavanje budžeta od raspada. Vlada mami aplauze od lakovernih za stopiranje cena benzina i struje, da bi progutala rebalans budžeta, koji inače širom otvara vrata inflaciji. A, da bi se prikrilo opadanje kupovne moći stanovništva u korist državnog budžeta, Vlada je taktički pripremila pribegavanje rebalansiranje budžeta tromesečno, s ciljem da bezbolnije rasporedi udar budžeta na društvene finasije. Ideal je, međutim, trenutak da se država lupi po prstima, da bi Vlada bolje upamtila šta treba da uradi u svom dvorištu.

Pojeftinjenje države, preko smanjenja njene administracije, jeste u stvari sastavni deo antiinflacione politike; zato, polazna tačka u pojeftinjenju države treba da bude i deregulacija privrednog života (pošto „preterano administriranje danas direktno blokira vitalne snage kojima društvo raspolaze“), ali i debirokratizacija društva. U demokratskom društvu, budućnost ne treba da pripada birokratiji jer ona ne služi umnoj državi nego iracionalnim ljudima. Birokratske države jesu rasipničke države, stavljanje u službu vladanja a ne oslobođenja rada. U tome je tajna opštег duha birokratije, koja je ljuti protivnik tržišta i planiranja, i nepopravljivi pobornik autoriteta i hijerarhije u privredi i društву. Poljoprivrednim i društvenim delatnostima, birokratija teži da oduzme produktivnu i kreativnu snagu, jer joj materijalna oskudica godi za obrazloženje zašto se meša u realni život i zašto se zalaže za „opšti“ interes.

Sračunatim potezima broj zaposlenih na administrativnim poslovima trebalo bi da se reducira za 20%, da bi se u drugoj fazi celokupna administracija, u najširem smislu

reči, prepovila. To je pravi potez odumiranja birokratizacije i širenja činovničkog parazitizma, u cilju povećanja efikasnosti funkcionisanja države i privrede. No, za radikalno limitiranje činovničkog sindroma, imperativno je ukinuti brojne zakone, propise, dogovore, sporazume, uredbe, rezolucije itd., ali udariti i na institucije koje imaju opsesiju da propisuju sve i svašta.

Koncept našeg federativnog-feudalnog uređenja ubraja se u uzroke krize sa stanovišta odnosa celine i delova, odnosa opštih, zajedničkih, posebnih, ličnih i nacionalnih interesa, ali i sa stanovišta konstrukcije upravnih i izvršnih organa, podele nadležnosti između države, pokrajina i opština i, koncepcija mešovite svojine i mix profita. A, to je sve skupa produkvalu krizu ustavnosti i zakonitosti, sa izraženom tendencijom raspada pravnog sistema. Istovremeno, to je uzrok gomilanja propisa koji stvaraju privid da se nešto radi i dešava, iako se time faktički iskazuje opšta nemoć. Previše propisa rodilo je armiju činovnika i sposobnost birokratije da sebi izmišljaju poslove. Tako je i administracija postala dete normativizma, jer je glomazna administracija proizvod preterane regulative. Upravo s toga, sadašnje insistiranje na smanjenje administracije i društvene režije „na procenat“, implicira „udar“ na institucionalna rešenja, koja su uslovila produciju administracije i pokretanje sveopšte deregulacije, kao sastavnog dela svake antiinflacione i razvojne politike, oslobođenje normativne korekture. Rečju, optirana politika smanjenja sveukupne administracije i reduciranja društvene nadgradnje i državne režije ide zajedno sa politikom deregulacije društveno-ekonomskih odnosa, kao trajna mera stabilizacione i razvojene politike posttranzicionog perioda.

Finansijsko samoubistvo srpske privrede je na pomolu, posto biznis malverzacije i finansijski skandali bez presedana prete da zadaju težak udarac demokratiji, da ugroze bankarski sistem, da destabilizuju politički sistem, da kompromituju poslovne odnose domaćih preduzeća sa inostranim partnerima, da degradiraju interes stranih ulagača u našu privrednu i da katastrofalno ponize Srbiju u pregovorima sa MMF i Svetskom bankom o reprogramiranju i refinansiranju spoljnih dugova. Zato, možda je i najbolje rešenje da se haotično poslovanje stornira sve dok traje finansijska konsolidacija srpske privrede po predloženom scenariju.

Danas, politički maratonci trče počasni krug oko nepokrivenih investicija, na kojima društvene neodgovornosti, sa transparentima: zašto, uz visoki ceh, plaćati i troškove opoziva. Policentrični biroi i kadrovski ključevi čvrsto zaključavaju bravu neodgovornosti, jer pravni lek neodgovorne države upućuje birokratiju na beskonačno kršenje zakona. Usled toga, samo je sitna krađa krivično delo, pošto krupnu krađu jamči država. Vojskovođe „prošle“ revolucije streljale su za šljivu, danas, bivši vojnici revolucije po svim prestonicama i provincijama, na novokonstruisanim moralnim principima, „beru sve i svašta“, sa iznuđenim aplauzima za „sposobnost“ u štancovanju novčanih papirića

sa likom „petooktobaraca“.

Ekonomija, kao što je opšte poznato, ima dva pola: rad i novac (bar je tako u civilizovanom svetu). Međutim, kod nas je sasvim suprotno, pošto ekonomija ima svoja dva antipola. Prvi pol – nerad, nezaposlenost, niska produktivnost, radna demotivacija, štrajkovi i obustave rada – obelodanjuje krizu rada; drugi pol ekonomije – siva ekonomija, deficit bez pokrića i inflacija – obelodanjuje monetarnu krizu. U prioritetu rad – novac, raširila se ekomska drama sa avetima sablasnog novca i baukom nerada, i otuđenog i eksploratanog rada, koja realnu suštinu ekonomije – čoveka tera u mauzolej, tj. u bezljudnu mašinsku halu automatike, kao da ekonomika nije nauka o ljudima i njihovim međuljudskim odnosima (nego nauka o stvarima). Da li ekomska drama može da pređe u privrednu tragediju i katarzu društva?!

Bauk novca, dakle, kruži nad privredom, bilo u vidu pravog novca i hartija od vrednosti, bilo u vidu sive emisije i nepokrivenih deficitia i dubioza. Novac fantom, kao takav, isisava sokove iz privrede i ubrzgava inflaciju u privredu da bi, kao anomalija, postao organski deo ekomske krize iako imamo guvernera, zamenika guvernera, viceguvernera, ministra finansija, zamenika i pomoćnika ministra finansija, druge ministre, zamenike i pomoćnika ministara, direktore, zamenike i pomoćnika direktora – koliko i polovina Evrope. Ali, šta to vredi kada su svi oni toliko sposobni da je vrlo rizično povravanje bilo čijeg stada ovaca na čuvanje, jer su opasniji od vukova. I ovce bi, dakla, pale za slobodu, mada je na srpskim livadama već sve naje ovaca, a sve više vikendica, koje ne mogu da se mazu niti da strižu, a i slabo se jagnje.

Novac je, po pravilu, takav kakva je i ekonomija, ali novac može biti i gori od inače loše privrede, ako politički nesposobnjaci njime rukuju. Tako se pravi pokvareni novac. Sada, međutim, politički madioničari teže da parče papira sa štrajkačkom slikom zapakuju „dve cigle“ iz omladinskog žargona. I, dok poslovni svet obrće novac, mi smo štampali novčane papiriće, kao platežno sredstvo sa slikom štrajkača – stvaraoca dohotka, koga birokratija vidi čak ispod zemlje da bi mu naplatila porez. Dve zvučne cigle od finog papira, verovatno je ispit političke svesti da li može uskoro, na novoj novčanici, ispisati iznos zajemčenog platnog fonda.

Na scenu političko – konkurentske inflacije (od čijeg je dizanja i Vlada dobila bruh) nastupila je, dakle, manufaktura ilegalnog biznisa za izradu veštački opranih novčanica, ali i politička mafija koja levom rukom drži radnika za gušu „stegnutim“ ličnim dohotkom, a desnom rukom pelješi radnički džep porezima i doprinosima. Sve je u stilu „ništa nas ne sme iznenaditi“, kao dugogodišnja opštenarodna vežba strpljenja u „pogrebnoj“ politici erodiranja realnih zarada i životnog standarda. Na scenu stupa, dakle, svojevrsna „diktatura na potrebama“, sa skrivenom „nacionalizacijom ljudi“, pošto je radnički stan postao „ideal u snovima“ (kao da je od kolevke pa do groba najdraže pod-

stanarsko doba); a i „sirotinjska hrana“ (parče hleba, komad crnog luka, parče sira i komad slanine) je, praktično, postala nedostupna građanima i verovatno je u „mraku“ zabunom proglašena luksuzom.

Političari su maltene potrošili Srbiju, jer je praktično celokupna imovina pod hi-potekom. Politički alhemičarski metodi u privredi, doveli su do toga da živimo u prošlosti na račun budućnosti. Mi smo, dakle, taoci, jer su tako žeeli politički kumovi inflacije.

Famozni princip profita, u fiktivnoj tržišnoj ekonomiji, faktički je ustoličio politiku „dohotka“ po svaku cenu, dohotka bez rada, dohotka bez pokrića, dohotka bez rizika, dohotka bez odgovornosti, dohotka bez tržišta, dohotka pod političkim podkroviteljstvom. Takav dohodak jeste ratna dobit između političkih feuda, ekonomski plen regionalnih cenovnika, ideoleski ekvivalent sivih privrednika i zarada političkog patronata, tehnico – menadžerskih mecenata i finansijske oligarhije. „Dohodak političke ekonomije“ jeste, u stvari, proizvod političkog i sistemskog čuda od privrede, a ne zakoniti proizvod privrednog čuda. Ekomska kontrarevolucija, dakle, proizvodi dogovoreni profit za sporazumno političku potrošnju. Dužnička privreda i potrošački mentalitet naroda jesu samo posledica proždrljive režijske manguparije i funkcionerske nadgradnje, kao nusprodukta sistema.

Negativna selekcija kadrova u društvenim, ekonomskim, finansijskim i političkim sferama realnog života, upravo su posledica činjenice da svaka funkcija nije izneta na „tržište“ javnosti: niti da se vidi „roba“ (program i sposobnost) kao ponuda, niti „tražnja“ (javnost i demokratski izbor), niti konkurencija (sposobnost, znanje, moralnost, demokratičnost). Usled toga, formiran je funkcionerski monopol koji se deli na oligopoliste, uz prateću konkureniju nesposobnih, ali odanih.

Eksponenti negativne kadrovske selekcije jesu koordinaciona tela, kadrovske komisije i partijski biroi, koji simultano odmažu i političkoj partiji, i državi, i privredi. Usled toga, i država i društvo se razvijaju u suprotnim pravcima – prema unazad. Samim tim, državno – partijski aparat, inaugurisan „petooktobarskim“ zdanjem, postaje sve više i više sklerotičan i nesposoban, neodgovoran i neautoritivan – dok društvo postaje sve više raslojavajuće, pluralističke, nestabilnije i ekomske ranjivo. Ali, takvo društvo, kao privreda, postalo je idealna meta politizacije i političkog porobljavanja, sve dok se nije definitivno uspostavila totalna dominacija politike nad ekonomijom i dominacija politike nad društvom, uz pomoć osnovnih poluga realne vlasti, monopola nad ideologijom, kadrovskog monopola i ustoličenim podobnostima pravovremenim političkim poslužiteljima. A, za to su bili potrebni predstavnici političkih partija i funkcionerski mohikanci, ali ne i predstavnici privrede i naroda. Jer, političkoj eliti više konvenira partijsko veće i veće funkcionera za manipulacije, nego veće privrede i veće naroda. Stoga, mi više ne znamo šta ćemo sa prodorom nacionalizma, a kamoli sa prodorom nove

tehnologije. Tako to uvek biva kada se u filozofiji dužničke ekonomije ignoriše kapital i kada su brojne intervencije odozgo umnogome upropastile srpsku ekonomiju, u korist nacional – regionalnih privreda.

Sadašnji privredni sistem jeste tipična mešavina tržišnog, planskog, administrativnog i liberalističkog modela privređivanja i upravljanja, sa stihijskim načinom uređivanja društveno – ekonomskih odnosa i etatističkom supstitucijom javnog – nacionalnim interesom. Sada je sve politički ispravno ako je ideoleski validno, a to je „staljinistička teza“ za izjednačavanje društva i države pa, prema tome, i za etabliranje direktivne ekonomije ili komandne privrede partijske koalicije.

Političkim kontrolisanjem ljudskih resursa (naroda) i ekonomski potencijala (privrede), izvlači se dodatna moć u borbi za vlast, pogotovo u društvu sa izdeljenom privredom i nacional zavađenim narodom. Politički sistem, koji inače ne raspolaže modernom državom, struktuiran je po uzoru na feudalni poredak, čija vladajuća ideologija ugrožava sopstveni legitimitet. Komplikovani institucionalni sistem upravljanja, osigurava nosiocima političke moći učešće u korporativno izgrađenim „petooktobarskim“ institucijama, pa čak i u razgrađivanju jedinstvenog srpskog tržišta.

Dugogodišnja atrofija tržišnog ponašanja vuče svoje korene iz nasleđenog sistema administrativno – etatističkog regulisanja odnosa u proizvodnji, razmeni, raspodeli i potrošnji i iz političko – volontarističkog poimanja slobodne cirkulacije roba, usluga, radne snage i kapitala na zajedničkom, a ne na jedinstvenom tržištu. Valcer „sporazumnih“ cena i „dogovornog“ profita, jeste lakša varijanta političke igre od svake prave tržišne utakmice, koja „potcenjuje“ političku funkcionalu. Razlog je jasan: teže se otkrivaju promašaji i lakše se pokrivaju gubici (pošto je nemoguće razlučiti šta je plod administrativne ekomske politike, a šta je plod neefikasnog privređivanja i neracionalnog poslovanja). A, to je i cilj političke ekomske politike: prikriti promašeno, pokriti izgubljeno, oduzeti ostvareno, podeliti nerazdvojeno.

Decentralizacija nije proizvela demokratizaciju, nego policentrične srpske etatizme i nacional vojvođansko – kosovske socijalizme. Perfektno usavršene deobe, od Subotice do Bujanovca, u potpunosti su u skladu sa državnim (ili nacional) ekonomijama, kojima je politokratija omogućila da imaju sve: od akademije do železare. Ustoličena odgovornost za sopstveni razvoj, dala je čak za pravo da se mogu potkradati drugi, ali i da se dugovi ne plaćaju. „Političko – dogovorno“ jedinstvo tržišta, konvertovano u zajedničko tržište, jeste idealno tlo za diskriminaciju i roba i kupaca sa drugog područja, za merkantilističko prebrojavanje roba i usluga „tuđeg“ rada i za formalizovanje nominalnog reciprociteta proizvoda rada „tuđe“ radne snage. Time se „nove“ države sve više zaodevaju nacionalnim suverenitetom, poređujući interes društva imaginarnim nacionalnim interesima veštački razdeljenog naroda. To se, pak, smatra važnim političkim

„uspehom“.

Sada, ekonomskim resursima u potpunosti raspolažu nosioci političke moći, koji prigrabljeni sredstva distribuiraju i alociraju suprotno ekonomskoj logici. A, kada bi se učinak političara merio na planu sprovođenja bar stabilizacionog programa (antiinflacionog, posebno), kao osnovni kriterijum nagrađivanja prema neradu, sasvim je izgledno da bi celokupna politička struktura pala na minimalce i egzistencijalni ambis. Što da ne, ako toliko „nudi“ njihova politička antiekonomija.

Tranziciona ekonomija jeste, zapravo, spoljna, uvezena, tuđa, proizvoljna, šarlatanska ekonomija, koju su izmislili nesposobnjakovići, socijal – utopisti, podrivačke snage i politički saboteri, koji su smatrali da je narod amorfna masa, koju treba za ruku voditi u kapitalizam iznajmljenim recenzijama nauke, čiji su predstavnici prodali dušu i izdali profesiju. Stoga se, danas, politička moć u ekonomiji pojavljuje kao izvan sistem-ska kategorija, na koju i nauka mora da računa. Politički moćnici, već više godina stavljaju pod noge dostignuća teorije i prakse, jer sebe smatraju jedinim čuvarem sistema oreolom branitelja demokratskih tekovina.

Stoga, romantičarske predstave i ideološke zablude iz 2000-tih godina, kada su oblikovani današnji privredni i politički sistem, savremena nauka mora da podvrgne opštoj i beskompromisnoj reviziji do potpunog razaranja, iz razloga što su lažne ideje, koje nisu mogle da izdže probu ni teorijske ni praktične kritike, vodile kreiranju anarhičnog i nazadnog privrednog i političkog sistema. Sadašnji moćnici bez znanja, zaobilazeći misleće aktere, stvorili su tipičan „saboterski“ sistem, koji verovatno i sami nisu želeti. Tako, nastupila je dugo pripremama faza političkog sveopštег uprošćavanja, sa „obučenim“ političkim smetalima. Namnožena politička smetala sada sami sebi smetaju, iako su otrežnjenja „bolno“ odjeknula. Sadašnje vreme već zahteva da se društvo oslobodi nasleđenih iluzija, pa makar to bilo po cenu razbijanja tvrdih glava. I, doista, sve naše tvrde glave treba razbiti da bi se izvela radikalna privredna reforma i da bi se društvena zajednica, konačno, lišila ovakvog političkog i privrednog sistema.

No, da bi se izvela radikalna reforma privrednog sistema, imperativna je totalna reforma zaparloženog političkog sistema, „po širini i po dubini“, za koju su potrebni potpuno novi ljudi, idejno i stručno ospozobljeni, iz uglednih naučnih, privrednih političkih struktura. To je potrebno bar iz dva razloga: prvo, političke institucije, norme i principi intervencije su izuzetno mnogo doprineli stvaranju ekonomskih teškoća, koje su se takožile u opštoj klimi krize (a ekonomija, po pravilu, ne trpi politička uplitanja iz razloga što jednostavno ima svoje sopstvene zakonitosti), i drugo, političku elitu karakteriše odustvo smisla za praktičnu akciju, sklonost ka eksperimentisanju (bez obzira na cenu), odlaganje promena traženjem novih lažnoobjećavajućih metoda, redovno zakašnjenje sa akcijama, bespotrebno konsultovanje „nižih“ sa „višima“ (funkcionerskim „tatama“) i

uvreženo zaziranje „jednih od drugih“ i „jednakih među jednakima“. U krajnjoj istanci, politički faktori (lokalistička politička manguparija, regionalna, politička karijeristica i pokrajinska politička mafija), zajedno sa vrhunskim srpskim politikantskim bleferima, naneli su težak udarac autoritetu države (koje nema tamo gde treba i koje ima tamo gde ne treba) i parlamentu (koji bledi i pati od anemije), pa i autoritetu uglednih javnih, privrednih i naučnih radnika. Politički šljam je „opasno“ nađubrio „zemljište“ privrede da korov, po definiciji, brže raste od kukuruza. Time je blokiran čak i rad sposobnih političkih funkcionera, koji zagovaraju imperativne promene u političkom i privrednom sistemu.

Trenutak je, dakle, da se otklone „uska grla“ i „blokirajući sponzori“ u političkom sistemu. Inicirane reforme pružaju šansu „svima“, da bi se otklonili državno – partijski monolitizam, birokratski monopolizam i policentrični etatizam, razobličili regionalno ideologizirani interesi prikivenog profesionalnog političko – upravljačkog sloja i uspostavila dominacija opštег i zajedničkog u odnosu na nacionalni, parcijalni i separistički interes bez pokroviteljstva državnog aparata, administrativne komande i neocentralizma. A, to je fundamentalna predpostavka za reinegraciju, koja treba da je povezana jedinstvenim produpcionim odnosima, koji se reprodukuju po logici tržišta (jedinstveno, naravno), ali za povratak na integralni kooperativni federalizam bez primesa recentralizacije. Ugrabljenu vlast, regionalnim nasrtajima u demontiranju države – sa stanovišta njenog izvornog primarnog ekonomskog i finansijskog suvereniteta – treba vratiti „matici“. Jer, u političkom razgradjivanju federalizma, kreirani su ekstremni polariteti između privrednog sistema i ekomske politike u smislu kompromitovanja šta je jedinstveno, a šta zajedničko. Naime, monetarno – kreditni, devizni i carinski sistem, kao i sistem ekonomski odnosa sa inostranstvom, jesu „jedinstveni“ segmenti privrednog sistema, dok su monetarno – kreditna, devizan i carinska politika, kao i politika ekonomskih odnosa sa inostranstvom, „zajednički“ segmenti ekomske politike. I, to su instituisane teške zablude, jer u teoriji nisu precizno povučene granice između „sistema“, koji je nominovan kao „jedinstveni“ i „politike“, koja je naznačena kao „zajednička“. U praksi je, međutim, gotovo sve postalo uslovno zajedničko i gotovo ništa jedinstveno. Zato i nema integralnog privrednog sistema niti koherentne ekomske politike, jer dominira nejedinstveno, parcijalno, nacionalno. A, bez jedinstvenog monetarno – kreditnog, fiskalnog, deviznog, carinskog, spoljnotrgovinskog sistema i politike, kao i sistema i politike raspodele i cena – nema jedinstvenog tržišta i integralnog privrednog razvoja. Stoga, promene, koje su omeđene „obimom promena“, poput nejasnog jezika dekorisanog političkim frazama, nemaju mesta u demokratskom i civilizacijskom preobražaju privrednog i političkog sistema, jer svaka kozmetička prepravka utopističkih concepcija reprezentuje istorijski neodgovorna politiku. Ali, u političkom životu, za vreme i posle

vladavine moćnika, po pravilu, više ne mogu bolje prolaziti oni koji citiraju „kreatore“ sistema, već oni koji istinski zagovaraju promene iz prostog razloga što su revizija novo-instaliranog konfederalizma. Razbijanje personalnih nacional – političkih unija, kadrovske smene na osnovu slobodnih, neposrednih i demokratskih izbora, i opštenarodni referendum za rehabilitovanje federalnog uređenja zemlje, jedinstvenog privrednog sistema, i integralnog političkog sistema, i generalnu revitalizaciju društva i konsolidaciju privrede, razvedene od politike jesu društveni imperativ trenutka.

Policentrični etatizam vodio je direktno u dezintegraciju, razbijanje tržišta, atomizaciju odlučivanja, deobu radnika, konfrontaciju međunacionalnih odnosa, birokreatizaciju društva i etatizaciju privrede. Regionalno ispolitizovani federalizam, direktno je vodio u blokadu privrednog sistema, sa podrivanjem ekonomskog suvereniteta zemlje i kompromitacijom političkog sistema. Imperativno je, stoga, sužavanje obima ekonomskih prava, eliminisanje „ilegalno infiltriranih“ elemenata i reduciranje društveno – ekonomskih, političko – pravnih i socijalno – finansijskih funkcija države, u korist privrede i u korist lokalne samouprave.

Truljenje države u nas je, po definiciji, praćeno kriminalnim rabotama koje ne blokira romantično poverenje ideologije u moral zaposlenih radnika. Naša država potcenjuje narod i radnike. Zato je ona predmet ismejavanja i nipodaštavanja. Naša država privatizuje ekonomski život svakodnevnom žudnjom da preuzme vlast poslovodnih struktura preduzeća i da, na taj način „nacionalizuje“ biznis i profesionalno „idealizuje“ interesegalitarijanstvom. Ekonomsko „nepismeni“ politikanti u državi i politici, kao intimne prijateljice sa kojima su se birokrati priženili, doveli su društvo do socijale, koja arči i poslednje rezerve i strpljenje obmanutih radnika. Serija političke dekandencije faktički pokazuje da je politika poodavno ušla u fazu privrednog prestupa da bi nešto ugrabila za sebe, za one oko sebe i za one iza sebe. Tako je sveopšta grabež legalizovana i institucionalizovana. Ravnoteža je uspostavljena – svako vuče na svoju stranu.

U nas, danas, caruje bezakonje u šumi papira sa jalovim normativizmom i nemoćnim mehanizmom zaštite ustavnosti i zakonitosti. U krajnjoj istanci, kreirana je politika kršenja Ustava po Ustavu, kršenja zakona po zakonu, kršenja ugovora po ugovoru. Ustav protiv Ustava, zakon protiv zakona i ugovor protiv ugovora, jeste politički „sporazum“ o pravnom nazadovanju u korist etatističkog komandovanja i administrativnih zabranomanja. Metastaza normativizma, zakonomanija, hiperprodukcija pravnih akata i manija upućujućih normi iz pera tradicionalne resavske škole, jesu izrazi trikova pravne tehnike u rukama političke oligarhije koja produkuje i međusobne pravne sukobe i zakonska potiranja u arsenalu zakonomernog zaborava. Zati, pravo „kolje“ ekonomiju, kao što i političari „siluju“ privredu. Zemlja sa jednim propisom na dva stanovnika, jeste zemlja dirigovanih pravnih normi sa laverintom normativizma, pravnom egzibicijom zakona.

Društvo takve zemlje je u teškoj zabludi, jer je život inventivniji od svakog pravnog kalupa (zbog čega društvo, privreda, pojedinac, smeju da upadnu u zamku zablude o sve-moćnom normativizmu).

Naša država, sa zakašnjenjem, mora ići na detaljan remont, da bi se „istrošeni“ delovi vlasti zamenili novim i presadili novi vitalni delovi organizma izmučenog dugotrajnom ekonomskim krizom. U laboratoriji debirokratizacije, deetatizacije i deregulacije, valja izgraditi efikasan privredni sistem i racionalan politički sistem, sa „najnižom“ cenom stabilnog razvoja društva u budućnosti. Međutim, u dosadašnjim nastojanjima u „faktičkom krplenju“ već prevaziđenog sistema, u prvi plan izbija prava plima normativizma, sa otvorenom težnjom da se „nacrtat put“ za svakog radnika, od Ustava do fabričkog radnog mesta. Novi koktel pravnog normativizma i političkog voluntarizma je praktično dodao „periku, protezu i šminku“ težeći, na taj način, da od „baba – zurke“ pravi „privrednu damu“ za 21. vek. Ali, zaboravlja se, pri tome, da „baba – zurka“ ima oronule noge (jer, privreda posrće u krizi, pod teretom inflacije, spoljnih dugova, nelikvidnosti i gubitaka), oslabelo srce (jer je privredna mašinerija proizvodno zastala, tehnološki zaostala, dohodovno malaksala, fiskalno iznurenata, materijalno pauperizovana) i istrošeni mozak (jer je privreda, a i njena preduzeća, politički udarana po glavi sve dok nije postala birokratska sluškinja, regionalno prikopčana za lokomotivu kružećih moćnika od „gore“ i natrag). Da li je primereno da u svetu efikasnosti i racionalnosti, poslovno – investicione odluke donose političke i bankarske institucije?! Vreme, ipak, nalaže da političari sami sahrane svoje „spomenike“ (investicione promašaje), dakle, ponovo da rade u „korist svoje štete“, posipanjem pepela za rasuti rad.

Reforma političkog sistema je, prema tome, imperativ vremena u kome živimo i delimo. Ali, šta to vredi kada su svi „ostali“ gluvi na akcije na planu jačanja jedinstva. I brojni „stranački“ centri su gluvi na politiku diferencijacije, iako se faktički otvara problem rehabilitacije stare pameti. Rečju, neophodna je radikalna reforma političkog sistema, paralelno sa radikalnom reformom privrednog sistema, a uporedo sa kadrovskom obnovom: sada treba neaktivne zameniti, preopterećene oslobođiti, nesposobne smeniti, neodgovorne isključiti, kriminalce zatvoriti, sposobne dovesti, naučnike rehabilitovati, privrednike postaviti, političare usmeriti, državu suziti, siromašne nahraniti, bogate oporezovati, kapital dovesti, radna mesta otvoriti, gubitaše zatvoriti, dugove vratiti, inflaciju stopirati, mlade podržati, privredni rast povećati, deficite smanjiti, populaciju podići, nerad zabraniti, ljudska prava unaprediti, demokratiju povećati.

Usporena konjunktura, visoka nezaposlenost, predimenzioniran spoljnotrgovinski deficit, rastuća inflacija, povećanje budžetskog deficita, visoke kamatne stope, precenjeni devizni kurs, visoka spoljna zaduženost, teško poresko opterećenje biznisa, diskreditovan domaći bankarski sistem, devastirana štednja, finansijska pauperizacija pre-

dužeća, izneverena privatizacija, nagla liberalizacija spoljne trgovine, dekadentna deregulacija, blokirana likvidnost privrede, slaba kupovna moć stanovništva, preteški socijalni balast, niska stopa privrednog rasta, usporavanje proizvodnje, zastoj izvoza, topljenje deviznih rezervi, nerazvijeno finansijsko tržište, degradirana infrastruktura, zapuštena poljoprivreda, uništena industrija i zaboravljena demografska politika – jesu amblem srpske ekonomije i pečat vremena socijalnog života. A, da bi se, tobože, očuvala stabilnost dinara (i po cenu smanjenja privrednog rasta), NBS je povećala obaveznu rezervu, a samim tim i smanjila bankarsku likvidnost, povećala je kamatne stope na blagajničke zapise i povukla svoje depozite iz komercijalnih banaka. Ministarstvo finansija očekuje da budžetski deficit – gle eksperta – isfinansira iz ubrzane privatizacije (tj. rasprodaje srpske imovine) i povećanja PDV, i smanjenja plata i iz spoljnih dugova i da vladu „natera“ da spreči stvaranje monopolja, da pospeši konkureniju, da smanji prelevmane i subvencije, da kontingente za izvoz dodeli samo preduzećima koja nisu podigla cene i da odobri interventni uvoz u cilju sprečavanja daljih poskupljenja. I, to se, dakako, u nas zove, još uvek, makroekonomski politika, koja treba da upari svetske cene, balkanske plate i arapski rad. Nazdravlje!

Srbiji je preko potreban svojevrsni antikrizni program, ali bez primesa šok terapije, heterodoksne strategije MMF i globalnog neoliberalizma. Antikrizni program bi poreskim i kreditnim olakšicama pomogao posrnulim preduzećima da očuvaju radna mesta, s tim da poreske olakšice ne opterećuju budžet i da kreditne olakšice ne umanje kreditni potencijal banaka. Program suprostavljanja krizi mora predvideti da se firmama, koje se nalaze u finansijskim teškoćama, oprosti porez, pod predpostavkom da dotična preduzeća 20% svojih obaveza prema fiskusu i socijalnim fondovima uplate odmah i, da podnesu plan restrukturiranja. U strateškim sektorima, za oslobođanje od poreza dovoljno je da se plati samo 3% - 5% dugova. Mala i srednja preduzeća, koja su uspela da se održe na tržištu bez otpuštanja radnika, mogla bi plaćanje svojih poreskih obaveza da odlože na više godina (obično 3 – 5 godina). U tom smislu, valja stimulisati banke na davanje kredita preduzećima u procesu restrukturiranja. Banke bi, u tom cilju, mogle da svoje troškove za formiranje rezervi za pokrivanje nesigurnih kreditnih plasmana, upoterbe za plaćanje poreza, ako ugroženim preduzećima stave na raspolaganje sveža sredstva. To bi stvorilo preduzećima akcioni manevarski prostor, povećalo njihovu konkurentnost i osiguralo radna mesta. Oproštaj dugova, mogao bi da održi postojeću zaposlenost, iako su upravo najveći dužnici firme koje su, zbog velikog broja zaposlenih, nerentabilne. Ali, to nije pravilo, kao što nije ni pravilo da smanjenje poreza neminovno povećava „rupu“ u budžetu. U svakom slučaju, poreski oproštaj i otpisivanje dugova moglo bi odlučno da oživi privredu i da država (u drugoj iteraciji) nadoknadi budžetu izgubljeno.

U procesu reforme, međutim, u Srbiji je opasno previše se naslanjati na MMF kao

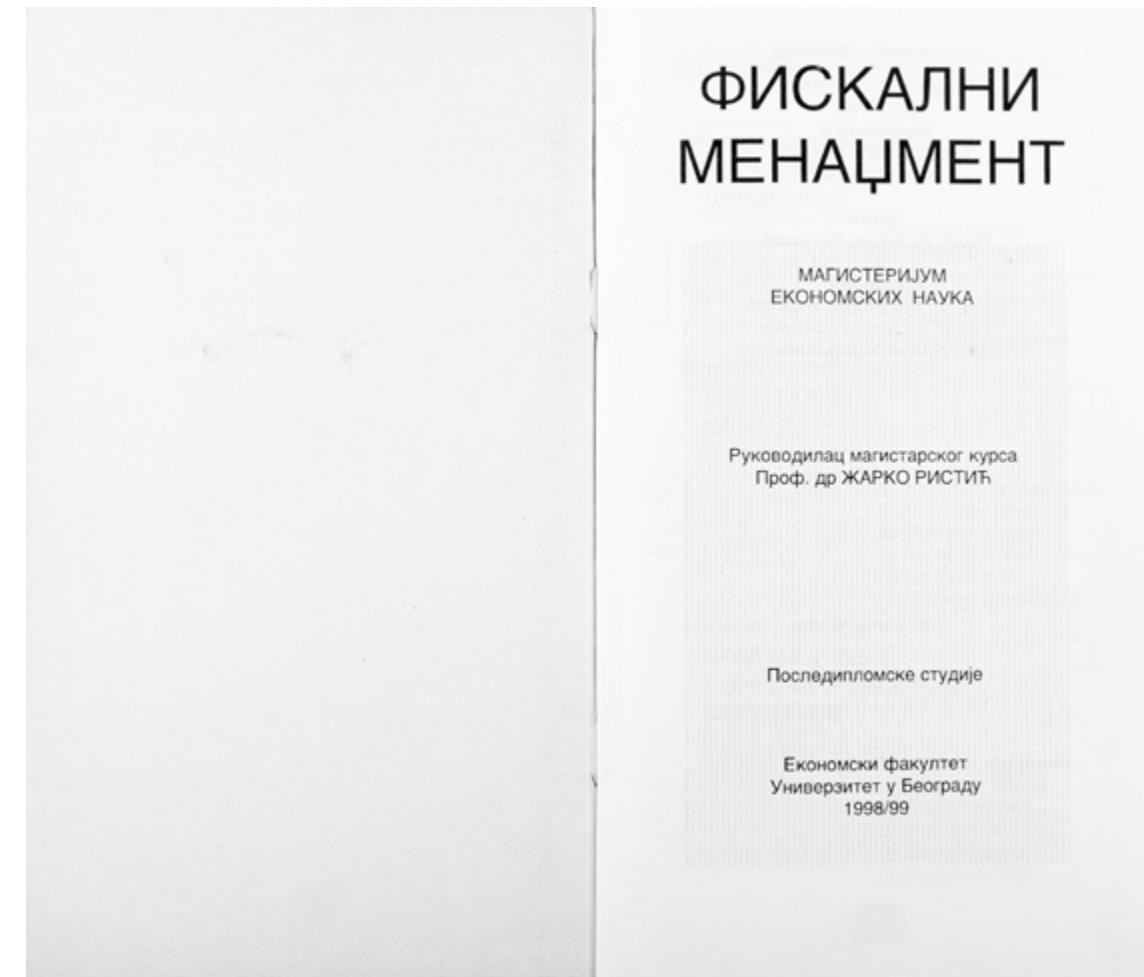
spasioca, iz prostog razloga što je taj Fond više puta promašio ciljeve, koji su propisani njegovim statutom. U čitavoj poslednjoj deceniji, MMF je bio iznenađen izbijenim krizama u Turskoj, Meksiku, Rusiji, Brazilu i Istočnoj Aziji. U gotovo svim slučajevima propisao je loše recepte, koji su samo uvećali štete. Reagovao je sporo i doprineo zaoštrevanju krize u Argentini. Pri tome, MMF ne pomaže svojim članicama u krizi, ne koriguje loša kretanja u njihovim platnim bilansima, ne brine se o stabilnosti međunarodnog finansijskog sistema i deviznih kurseva. On samo uslovjava i pritska na tzv. reforme, bez obzira što poseže za merama koje štete nacionalnom blagostanju. Stoga, kritičari globalizacije, u MMF-u vide svoga najvažnijeg protivnika, budući da, i dalje, bogatim zemljama i najvažnijim finansijerima čini dobro – suviše brzo i velikodušno dodeljuje kredite i tako podstiče neodgovornost i dužnika i poverilaca. Zemlje dužnike, MMF uslovjava svojim kreditima na suviše tvrda ulaganja i prisiljava ih, u krizi, na rigoroznu štednju. Time ih tera u dublju recesiju, umesto da podstiče rast i blagostanje. Tako se šire i beda i siromaštvo, i zavisnost.

Osnovna greška MMF je što u krizama propisuje stare standardne recepte:

- „Povećajte kamate, da zaustavite beg kapitala“ (iako to dodatno poskupljuje investicije i tera preduzeća u stečaj)
- „Skrešite javne izdatke i subvencije, da bi smanjili deficit u državnom budžetu“ (iako se privreda tera u dublju recesiju, sa neminovnim socijalnim troškovima).

Uvek bi MMF snažno poterao kamate na gore, čak i po cenu ubrzanja privrednog sunovrata (pošto je tržište na tzv. deficitu demokratije). I, umesto da insistira na važnim ciljevima, kao što su stopa inflacije, budžetski deficit, režim kursa, gunkcionalni nadzor finansija, MMF propisuje katalog više od stotinu pojedinačnih mera: stigao je čak i do cene benzina i cene struje. Ali, izbegava da, ako zadužena zemlja postane platno nesposobna, primeni međunarodni, stečajni postupak, koji bi omogućio pravičnu raspodelu opterećenja između dužnika i javnih i privatnih poverilaca.

Za EU, Srbija je kapija prema Istoku, kroz koju treba da prolazi interkontinentalna razmena roba, usluga, kapitala, ljudi, informacija, kulture, ideja. U krajnjoj instanci, to je put kretanja globalne mreže novog svetskog poretka sa novim tehnologijama, novim ulaganjima, novim zapošljavanjima, novom konkurenjom. Našim izazovima ne bi mogao odoleti megakapital, zbog jeftine radne snage, tradicionalno tehnički obrazovanih radnika, niskih transportnih troškova, visokih ušteda u poslovanju i egzotičnih poreskih i carinskih olakšica. A, to je suprotno logici petooktobarskih žutih stubova makroekonomski politike: „rasprodaj“, „potroši“ i „zaduži se“ po recepturi „ememefskog“ globalne usidrene recesije!

4

ЕКОНОМИЈА
РАСПОДЕЛЕ

МЕНАЏМЕНТ
ЈАВНОГ СЕКТОРА

5

Др Милован Павловић
Др Бранко Медојевић
Др Божидар Џеровић
Др Никола Маленовић
Др Миленко Николић
Др Љубодраг Савић

Др Хасан Ханић
Др Бранислав Ивковић
Др Јово Тодоровић
Др Павле Томић
Др Стеван Деветаковић
Др Жарко Ристић

*"Kad je bio u prilici,
svima je priliku i davao."*

dr Vujo Vukmirica

6

Др Милева Жижин
Др Јелена Кочовић
Др Владислав Ђолевић
Др Данијел Џејетићанин
Др Марко Бацковић
Др Стевица Стевић

НАПОМЕНА: Студент је обавезан да у току студија обавезно уради и одбаци два семинарска рада.

6

7

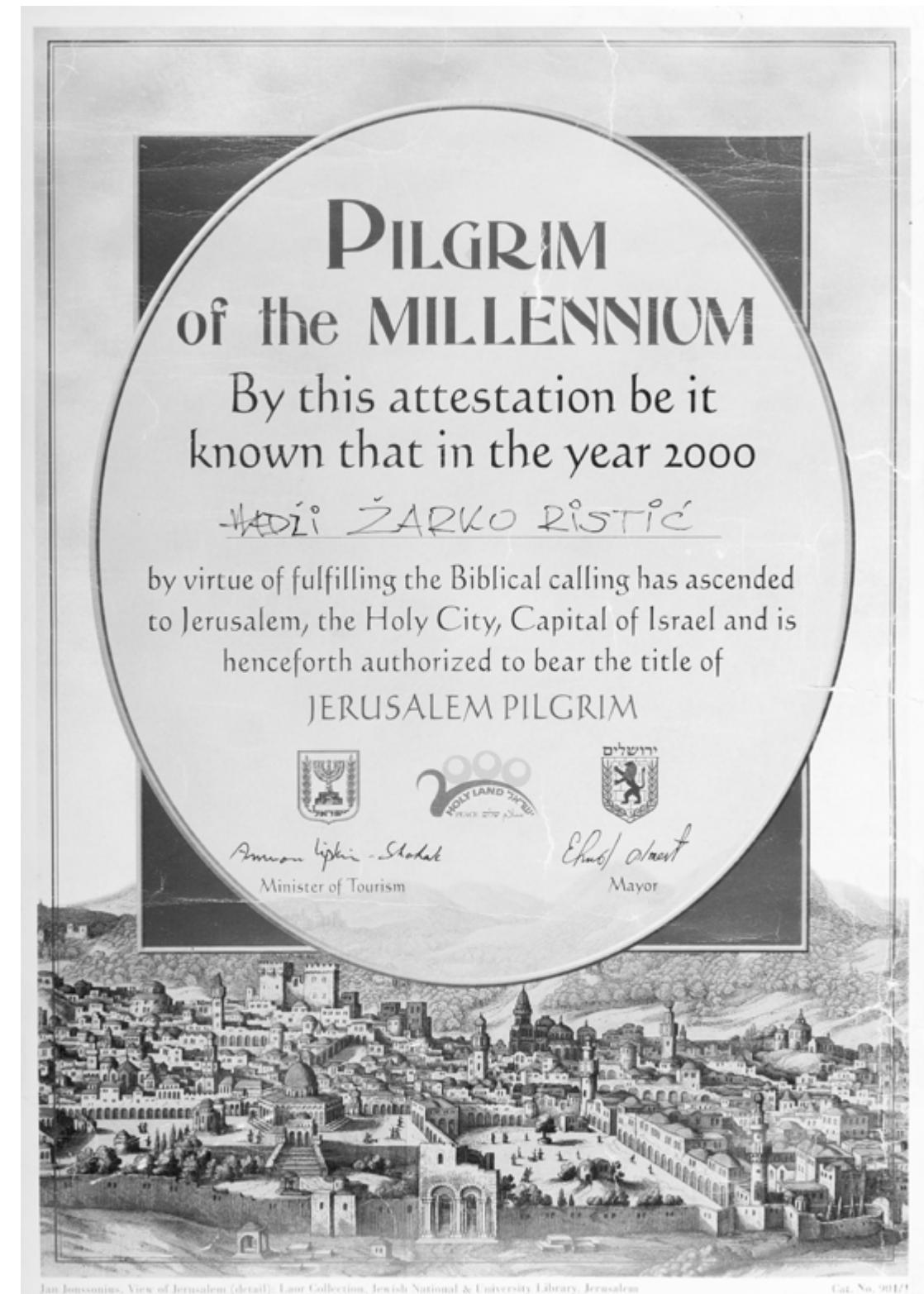
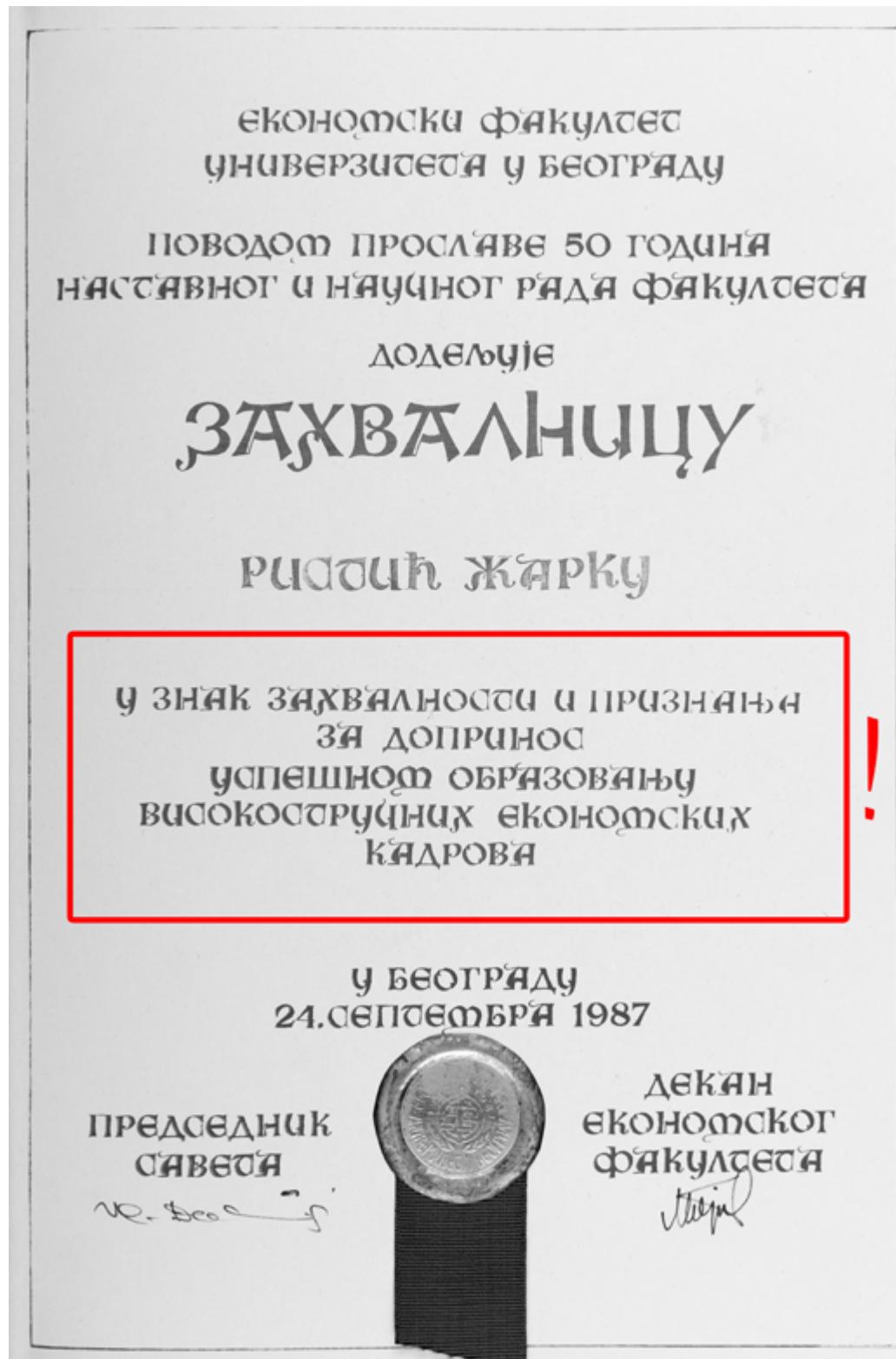
III

III

КОНЗОРЦИЈУМ ЕКСПЕРАТА

Проф. др Момчило Милисављевић
Проф. др Драгутин Врачар
Проф. др Јован Ранковић
Проф. др Томислав Зечевић
Проф. др Милутин Ћирковић
Проф. др Зорка Закић
Проф. др Миодраг Зец
Проф. др Томислав Поповић
Проф. др Божидар Ставрић
Проф. др Крунослав Чачић
Проф. др Предраг Гавриловић-Јовановић
Проф. др Јован Тодоровић
Проф. др Владимир Познанић
Проф. др Гојко Рикаловић
Проф. др Благоје Пауновић
Проф. др Јиљана Гереке
Проф. др Јово Ковач
Проф. др Вељко Ђелица
Проф. др Јубинка Јоксимовић
Проф. др Славољуб Вукићевић
Проф. др Марко Секуловић
Проф. др Слободан Цветановић
Проф. др Момчило Живковић
Проф. др Радован Кнежевић
Проф. др Владан Божић
Проф. др Ђорђе Шуваковић
Проф. др Слободан Вучићевић
Проф. др Зоран Бингулац
Проф. др Огњен Бакић
Проф. др Синиша Зарин
Проф. др Биљана Јовановић-Гавриловић
Проф. др Бранко Марићић
Проф. др Оскар Ковач
Проф. др Горан Петковић
Проф. др Горан Литић

SRPSKA PORESKA DŽUNGLA

Klasična građanska finansijska teorija ja davno izuzetno „lepo“ definisala ministra za finansije: Ministar za finansije - to je pas čuvan javne blagajne. Naši ministri za finansije, nažalost, nisu bili to, pošto su uvek težili da postanu direktori političke potrošnje i protagonisti čuvenog Parkinsonovog zakona o „organizovanom rasipništvu“, bez radnih učinaka administracije čiji radni kapacitet zakonomerno opada sa sopstvenim širenjem i trošenjem porezom ubrzanih prihoda. Oni se, dakle, striktno drže izreke „kralja sunca“ - Luja XIV : „L'Etat, c'est moi“ („Država, to sam ja“). Tako je stvorena poreski razmažena država za navalentne potkusurivače raje.

Naši ministri za finansije, međutim misle isto kao i nekadašnji Grof od Montalambera: „Porez - to su majčine grudi koje hrane vladu. Vlada - to su organi autoriteta. Porez - to je mali bog.“ I doista, kod nas važi Marksova opaska: „Čitava društvena nadgradnja sadržana je u jedinstvenom semenu - u porezima.“ Tako je nastupilo vreme „teških poreza“ u javnoj i privatnoj privredi. Čak su i porezi u poljoprivredi postali „politički“ degradatori zakona biologije, iako se porezima, bar za sada, ne gaji pšenica (kao što se ni kamatama ne hrani stoka). Izuzetak su jedino nezajažljivi birokratski apetiti, jer poreska koka nosi državna jaja i kad seljak nema kokoš. Zbog toga, sve naše inicijative za preispitivanje skupe i neefikasne nadgradnje, u sklopu političkog verbalizma o rasterećenju privrede, nisu urodile plodom, jer je udvostručena društvena režija, u plimi formalizma u društva ilegalizovanja deficitarnog finansiranja predimenzioniranog javnog konzuma, uprkos stabilizacionim i razvojnim imperativima sadašnjice.

Naši ministri za finansije, stoga, treba da znaju da je budžet opasna reč, ne zato što potiče od keltske reči „Bulga“, što znači „kožna torba“, nego zato što državni ministar pred parlamentom, otvarajući „malu kožnu torbu“, iznosi predlog prihoda i rashoda države, i što zbori rečnikom „teorije žrtve“. Tako se „fiskalni ministar“ zamera poreskim obveznicima. U pravu je, stoga, bio Lenjin, kada je kazao: „Ako nam neko dođe glave, biće to mangupi u našim redovima.“ Da li je rebalans srpskog budžeta „mangupsko ponašanje“ u kampanji poreskog rasterećenja privrede i radnika?! Ako je to tako, onda pore-

zi postaju „ekonomski osnova vladajuće mašinerije“ za istrebljenje obveznika.

Famoznim rebalansom pokreće se postupak izmene budžeta, odnosno povećanja ili smanjenja prihoda za pokriće već ostvarenih rashoda višekvartalno tokom godine. To čini država sa „demonstracionim efektom“ i za ostale niže nivoe javne vlasti. I, pošto „vazalna država“ ceh rebalansiranja ne može da poturi parlamentu, „nadobudni“ ministar za „koalicione“ finansije stavlja na poreski spisak „novi“ porez na „luksuz“, nipođaštavajući nekadašnju poruku Canard-a da je svaki stari porez dobar porez i da je svaki novi porez rđav porez.

Srbija se (zbog svega znanog i neznanog, ekonomskog i neekonomskog, poreskog i neporeskog, političkog i nepolitičkog, internog i eksternog) našla po nivou inflacije, na visokom mestu. Samo za godinu dana paradajz, kao rajska biljka, poskupeo je; šećer, slanina, mast i jaja, suhomesnati proizvodi, kafa i med, isto tako. U eksplozivnom rastu cena ne zaostaje, nažalost, ni toalet papir, koga je država proglašila luksuzom samo da bi zaradila na „narodnoj muci“. Intimni papirići sada gone narod na razmišljanje o „alternativnim načinima brisanja“ da bi se spasio od nasrtljivog poreza na promet. A kada toaletni papir puni državni budžet, onda je visoko mesto po inflaciji u svetu doista sjajno, sapun se spasio od luksuznog tretmana, ali su zato zaglavili gotovo svi parfimerijski proizvodi. Oporezivanje tog „luksuza“ jeste prava proizvodnja za filmsko platno - „Zadah tela“, ali i opravdanje za buduće kompenzacije za „programe brijanja“ ženskih nogu i muških brada. I tu se iz neznanja prenebreglo ono što je Smith davno konstatovao: „Svaki porez treba da bude organizovan na takav način da iz džepa naroda uzima što je moguće manje“, ili ono što je Ricardo tome dodao: „Najbolji je onaj porez čija je visina najmanja“. No, šta to vredi kada oni nisu imali kome da kažu da „oštре poreske makaze mogu da strižu ovce samo do gole kože, ali ne i ispod kože“.

Srpski poreski sistem je u svojoj genezi prošao kroz brojne faze razvoja. U njemu su nekada cvetale „poreske ruže“ u vidu taksa na traktore, taksa na zaprežna vozila (volovska kola sa gvozdenim osovinama), imovinske takse (na bačve i uljare), taksa na radnu stoku (konja i volova), taksa na oruđa za proizvodnju (na kazane za pečenje rakije, na vršalice i na vodenice), taksa na hibridnu lozu (otelo i tamjanika), poreza na upotrebu tuđe radne snage, poreza na pse, dopunskog poreza na pirinač, marasku i hmelj, i prieza. To se pak smatralo korakom napred u odnosu na poreski primitivizam: porez na balkone, porez na odžak, porez na prozore i vrata, i glavarinu. Tako se tobоže pristiglo do modernog fiskalnog sistema od poreza, doprinosa, parafiskaliteta i taksa, koji regulišu zakoni, koji utvrđuju subjekti javne vlasti i koji troše nosioci društvenih funkcija. Eto to je karakteristika fiskalne države u kojoj se ne zna ni ko piće ni ko plaća, a pogotovo ko je nadležan za fajront. Tako to obično biva kada vlada izmišlja ekonomiju sa unutrašnjim sagorevanjem putem poreske šibice i kada je cenogojstvo glavno zanimanje svih naših

vlada putem poreskog koncentrata. U teoriji birokratskog razmišljanja i paradržavnog izmišljanja samo pale vojnički Porez, porez na neženje i porez na razvedene, crkveni porez, ekološki porez, medicinski i koalicioni porez koji inače egzistiraju u pojedinim istočno evropskim postsocijalističkim zemljama. Niko, međutim, i ne pomišlja na mogućnost zavođenja poreza na birokratiju u formi poreza na Voju za Borisa, iako je to svojevrsni vid samooporezivanja u Engelsovom stilu. Zašto lupati državnu glavu po birokratskom džepu kada je lakše lupati raju sa porezom na luksuz poput nekadašnje glavarine. Zato su na sceni i „poreski imunitet“ i „poreska eksploracija“ u istom dvorištu.

Porez na luksuz jeste dodatak porezu na promet, koji „podjednako“ pogarda sve potrošače nezavisno od njihove poreske snage - ekonomski sposobnosti i kupovne moći. Ovim porezom država permanentno zavlaci ruke u džepove građana ne samo sa ciljem da zaigra džepni bilijar nego i da zakači i poslednji dinar. Zbog legalizovanog prava države na džeparenje skreće se pažnja lumper-proleterima da ubuduće nose pantalone sa pocepanim džepovima.

Porez na promet je izrastao u idealni instrument za ubiranje državnih prihoda nezavisno od pada realnog ličnog dohotka. Dovoljno je povećati stope poreza pa da se javna kasa napuni i pri smanjenju lične potrošnje. Tako se ovaj porez podmeće siromašnim građanima, koji više doprinose budžetskoj kasi nego bogati, koji svoju rastuću štednju ili transformišu u devize i realnu imovinu, ili oročavaju sa visokim kamataima na koje se tobоže plaća porez. A to je idilična slika prave poreske oaze, odnosno poreski raj za multimilijardere za koje inače porez plaća lumper-proleter iz svog tanjira; jer je porez na dodatu vrednost progresivni porez u negativnom smislu (Lassalle).

Svojevremeno su i Marks i Lenjin isticali da tereti posrednih poreza pada na leđa radničke klase upravo zbog regresivnog delovanja poreza na promet. Pošto se plaća pod tzv. anestezijom, porez na promet odgovara državi „bolje od najbolje haljine“ (Schumpeter), budući da se kao „vlažna žbuka priljubljuje uz sve zglobove i pore privrednog tela“. I, doista, ovaj porez postao je najizdašniji izvor za nabavku „šminke, perike i proteze“ za oronula politička lica iz državne kase, jer kroz cenu sapuna, šerpe, cipela, gaća, piva, kafe i cigareta svako živ to plaća - od radnika pa do prosijaka.

Kao sastavni deo maloprodajne cene robe i usluga, porez dodatu vrednost podiže nivo cena, odnosno inflaciju. Kao takav, on povećava i troškove života i iznuđuje porast ličnih dohodaka na koje se zaračunavaju porezi i doprinosi iz zarada, koji se prevaljuju na fondove preduzeća. Podvala je, u krajnjoj instanci, da porez na odatu vrednost zakamuflirano ne tereti dohodak privrede za „dobrobit“ državne administracije i po cenu paralisanja anti- ciklične poreske politike i degradacije socijalne kompozicije životnog standarda. Svesno ugrađena sistemska inflacija, kao implicitni vid oporezivanja viška proizvoda, odgovara birokratiji i parabudžetskoj klijenteli, jer dobijaju zagarantovano ra-

stući obim sredstava po osnovu oporezivanja nominale, odnosno inflatorno naduvanih fiskalnih osnovica bez obzira na njihovo prevaljivanje na troškove poslovanja privrednih subjekata. Ugrađena ekonomski destabilnost, prema tome, konvenra apsorbatorima viška rada uprkos njihovog verbalnog zalaganja za sprovođenje, uzastopno ponavljane, politike rasterećenja privrede.

Međutim, fiskalno rasterećenje privrede i rebalansiranje budžeta ne idu zajedno - ne pare se, jer iza ključa državne blagajne sve ključa. Naime, država je na direktni ili indirektni način osakatila potencijal poslovnih fondova, koji su već privezani za tuđa sredstva. Ali, ta ista država nije se nikada založila za refinansiranje poreskih obaveza privrede, pogotovu kada proizvodnja, dohodak i akumulacija stagniraju ili opadaju. Glas „proizvođača“ dohotka uvek je odlazio uz vетar. Tek je nedavno taj echo jasno formulisan: „Zahtevi za rasterećenje privrede jedu zahtevi za pravednost“. Stoga je krajnje vreme da

naučimo lekciju od Laffera, koji je iznova rešio stari paradoks: „Država može svoje poreske prihode povećavati tako što će smanjivati poreze“. Teza je društveno zapanjujuća, ali ekonomski neoboriva. Stoga naša finansijska pamet ne sme da postane škart roba na domaćoj pijaci pogađanja oko visine poreza, jer vreme nalaže da sahranim o naše nacional-poreske igre na samouništenje.

Zato, ministri, zapamtite: „Najbolji budžet je najmanji, a najbolji porez je najniži“. Sjajan osnovni princip zdravih finansijskih država s kraja 19. i početkom 20. veka. Budžetske trošadžije urazumite se, jer su izvori finansiranja „postsocijalizma“ presušili još pre 3 godina. Radikalna fiskalna reforma jeste jedini put za izlazak iz poreske džungle, zamke fondovske vulgarnosti, degenerisanog budžeta, slomljene leukemijske nadgradnje i karcinomne režije. Ali to naše zaslepljene vlade ne mogu da vide, pošto su zaljubljene u poresku teoriju „ljuljaj me nežno“.

Dva koraka nazad, jedan u mestu jeste pravi poreski fokstrot, koji pokazuje da je izmena poreskog sistema naj slabija karika u lancu postboljševičkih reformi.

Birokratska logika teži da očuva zakulisnu moć, pošto država građanima zavlaci ruku u džep ne za blagostanje nego za svoje interese. Tako je prinuđen svaki građanin da i dalje (čim izade iz kuće ili stana) plaća svojoj pohlepnoj državi nešto što i on sam ne zna. S „dobro jutro“ počinje plaćanje poreza. Svaku danu, čim uđe u samouslugu, država otpozdravi na poreski način, odnosno na taj način što „oprašta“ hleb i so. Ali, kada dama pretera, pa kupi i kafu, onda država uzima sve za sebe. I kako neodmerena dama puni svoju korpu, tako joj i država iz potaje pakuje poreze u istu tu korpu. Puna korpa proizvoda i poreza. Ali, ta ista dama nema mira i seda u auto na koji je država već uzela svoj ideo. Trk dame do benzina se, opet, plaća (zavisno od broja oktana), jer valja stići do posla. Uz put, dama pripali koju cigaretu na koju se plaća porez. Na poslu dama želi da se nečim okrepi i da ponovo plati porez. Kad stigne kući posle napornog dana dotič-

na dama pali televizor i mašinu za veš, i tu opet plaća porez. Gorak dan pred spavanje dama želi da zasladi čokoladom sa porezom. Umorna odlazi u krevet gde je čeka država sa porezom na ugrađene daske. Tako se sanja na poreski način o ekonomski promašenom danu i jeftinijoj sutrašnjici. Od poreza, dakle, nema mira. Čak je i strah uhvatila od poreza, tako da joj i ljubav ne pada na pamet. Kad bi nam dug život zavisio od zamene ljubavi za porez, gde bi nam bio kraj?! U pravu je zato bio Burke kada je rekao: „Kao što nije moguće voleti i biti mudar, isto tako je nemoguće nekoga oporezovati, a da bude zadovoljan.“ Resler nas je, ipak, najviše ubedio snagom svoje poruke: „Oporezivanje je umetnost da se guska očerupa sa što manje gakanja i sa što više perja“.

Postsocijalistička vlast nikada nije prihvatile javnu kontrolu trošenja poreskih prihoda niti se ikada zalagala za neposredne poreze kao oblik neposrednog komuniciranja vlasti i građana. Zato se javna vlast zalagala za posredne poreze kojima se finansiraju privilegije bez kontrole poreskih obveznika. A i kada se formalno zalagala za određene neposredne poreze, ona se trudila da pojedinca ne stavi u poziciju poreskog obveznika izmišljanjem mehanizma prevaljivanja poreskog tereta na akumulaciju preduzeća.

U nas se svaka dosadašnja fiskalna reforma priprema na apotekarskoj vagi kako se ne bi ugrozili ničiji interes u procesu privrednog prestrojavanja ka tržišnoj ekonomiji. Fiskalna reforma je prepuna načelnih političkih opredeljenja, razlika oko kompetencija vlasti, poreskih čarki oko famoznog „broja“ poreza na državnom nivou, čuvanja regionalnih suvereniteta, „preskakanja“ prebukirane državne i paradržavne režije, namnožene budžetske klijentele i zaljubljenosti u posredne poreze, kao dodatak osmomartovskim ružama. Federacija je u fiskalnoj sferi gotovo bila potpuno najurena i razvlašćena na bazi doskorašnjih postojećih institucionalnih rešenja. Srbija, izgleda, ni u novoskrojenim uslovima ne može povratiti izgubljeni fiskalni suverenitet. I to će trajati sve dok se ne „skrate“ preterane regionalne samostalnosti subjekata finansiranja javnih potreba, koje „od zore do mraka“ jure i znane i neznane poreske obveznike ne bi li napunile svoje poodavno ispraznjene kase. Od poreskog straha ljudima biznis više i ne pada na pamet. Poreski proždrljiva država tumara i noću i danju, i drpa i pljačka bez presedana. Gospdo, nije nemoguće da Vam država u oštem naletu uzme meru i za nekoliko minuta sentimentalne razonode.

Usvajanje seta poreskih zakona gotovo svake godine pod motivacijom osetnijeg fiskalnog rasterećenja osiromašene privrede nije dobar izgovor reformnog ministra, jer je budžetski deficit ostao da lebdi sve dok Đekna ne pronade (a nezna se kada će) valjane izdašne izvore finansiranja predimenzionirane javne potrošnje. Skupa i neefikasna država se, međutim, ne dira. Važno je namaći novac, gde god je to moguće, i po cenu podizanja akciza i fiktivizacije izbornog obećanja. Time je faktički stornirana privredna dimenzija oporezivanja: poreske obaveze siromašnima nisu smanjene i niti su fiskalne

obaveze bogatijih povećane. Donacije i transferi su proćerdani, a javna potrošnja je prevažila nivo od 50% društvenog proizvoda. Akumulacija preduzeća je praktično izčilila poreskim kanalima. Poreski trošak na plate i zarade ostao je nedodirljiv, a ni finansijske transakcije nisu se osloboidle nameta. Rebalans srpskog budžeta je, opet, nalik na prevaru; jer, izdašno povećanje poreskih prihoda nema više odakle, a drastično smanjenje javnih izdataka države je i teorijski nemoguća. Od uravnoteženja budžeta nema ni govor, a kamoli prelazak u suficit. Blefiranje je verovatno uslovljeno obavezama prema Londonskom klubu, i MMF-u.

Privatizacija jeste srce procesa tranzicije. Ali, valja se čuvati snažnih domaćih privrednih grupa i njihove „tajkunizacije“ sa moćnim uplitanjem krupnog kapitala u politički život i sa težnjom za privilegijama u „biznis promenama“ vlasničke strukture srpske privrede. I sadašnji direktori odgovrajuće sa privatizacijom zbog raznoraznih šema tajnih provizija. Time obaraju vrednost firme sve do preuzimanja preduzeća preko tzv. inostranih fondova, koje kontrolišu. Oni, pak, koji su kupili firmu, nisu spremni da ulože sredstva u razvoj. Oni čekaju povoljan trenutak da prodaju deo svojine i da promene program poslovanja sa novim partnerima, koji treba da izbace radnike. S druge strane; nagovor krupnih akcionara da izvrše dokapitalizaciju po približno knjigovodstvenim vrednostima, ima za cilj da se potisnu tzv. mali akcionari, da se obori vrednost njihovih akcija i da se isključe iz upravljanja.

Time se, dakle, diskredituje privatizacija, koja podrazumeva:

- iznalaženje potencijalnih investitora, koji nude novac i sredstva za razvoj, i očekuju profit
- menadžment, sindikat i zaposleni „biraju“ investitora koji obezbeđuje najbolju budućnost preduzeću
- akcionari (zaposleni, penzineri i država) žele maksimalnu zaradu od svojih hartija od vrednosti
- država isključivo brine za očuvanje kapaciteta radnih mesta
- berza verifikuje zakonomernost trgovanja hartijama od vrednosti

U tom kontekstu, država mora da osigura okvire i uslove funkcionisanja finansijskog tržišta, i nesmetano kotiranje akcijama organizovanom tržištu, pošto je berza najčvršći bedem zaštite od naleta „neprijatelja“ na akcije - mete. U protivnom, veoma lako se „preuzimaju“ firme: firma se rasprodaje, preduzeće se gasi, dobit se ostvaruje iz razlike u ceni kupljenih akcija i prodate imovine, radnici ostaju bez posla, akcionari gube akcijski kapital. Stoga je tzv. institut ponude za „preuzimanje“ neprimeren današnjem stepenu razvoja srpskog tržišta kapitala, jer pogoduje samo bogatim pojedincima da se domognu

kapitala dobrih firmi. A tu porez može da pomogne.

Utvrđivanje stvarne (realne) tržišne cene kapitala jedino onemogućava bilo kom investitoru da postane većinski kupac, kao što se inače dešavalo pri prodaji akcija tzv. strateškom partneru. A to je posebno važno za firme za koje proizvode nacionalne „brandove“ i za preduzeća, koja se bave eksploracijom privrednih resursa. Sadašnja praksa samo privlači tzv. kazino investitore, koji su skloni korupciji i političkom interesnom lobiranju, i koji svoje imperije grade izvlačenjem kapitala iz budžeta, državnih fondova i preuzeća. Zbog toga, od poštene, javne, tržišne, transparentne i konkurenatske privatizacije nema ništa, kao što nema ništa ni od vladavine prava. Žalosno je, konačno, da se raspodajom društvenog kapitala puni budžet u korist štete po privredni razvoj. Budžetska dokapitalizacija sredstvima privatizacije jeste srpski razvojni poraz. U ostalom, kakva je to država koja troši pare od prodaje preduzeća i kakva je to makroekonomska vladina politika koja puni javnu kasu privatizacionim prihodima bez korelativne redukcije poreskog opterećenja privrede. Fiskalna logika nadjačala je razvojnu logiku na stranputicama kriminalizovane - primitizovane logike privatizacije.

Predsedavanje!

• Simptomi tokstičnosti većine elemenata ispoljivaju se na starim listovima

Svadba

U ĐUL BAŠTI SRPSKIH DUGOVA

U središtu finansijske nauke nalazi se, u principu, čovek, a ne država (Schäfle). Zbog toga, ne tvrdimo da se radi o Bentham-ovom poreskom principu „najveće sreće,,. Iznosimo samo činjenicu da je još pre 200 godina poreska obaveza definisana kao „zajednički dug građana i cena „za pogodnosti koje im društvo stvara“ (Schmölders). Tako je stvorena moderna teorija „fiskalne rente“, koja ističe teritorijalno politički-kolektiviteti „proizvode“ posebnu korist za građane, kao učinak. Ali, ako je „žrtva funkcija ustupljenog dohotka“ državi, onda poreze treba rasporediti tako da se ukupna žrtva svede na najmanju meru.

Tzv. srpska birokratija smatra da je porez cena za učinjenu uslugu građanima. Zato se porezi zidaju u formi „porez na porez“ (poreska lavina). Analogno cenama, i porezi „skaču u vis i dalj“. Tako se prave „teški“ porezi, kao „zlo koje dovodi do razaranja bogatstva i imovine, do povećanja cena roba i do otežavanja privređivanja“. A visoki porezi i stagnirajući dohodak ne idu zajedno, jer tamo „gde ničeg nema, čak i car gubi svoja prava“, Ali baš to pravo - kako veli Engels - ne može biti iznad ekonomski strukture i njome uslovljenog kulturnog razvitka društva. U pravu je zato Marks - „taj je voleo sve da kaže“ - kada je sevnuo: „Niko, pa ni onaj što svira muziku budućnosti, ne može da troši proizvode budućnosti; dakle, ni upotrebe vrednosti čije proizvođenje još nije dovršeno“. Bravo čika Marks - to je prava stvar za postsocijalizam. Zašto? Zato što klasni karakter poreza zavisi od toga ko ima vlast: radnička klasa ili birokratija (Lenjin). Ako birokratija ima poresku vlast onda su kad-tad neminovni poreski štrajkovi (u nekadašnjoj francuskoj verziji), onda se atraktivira poznata Bostonska čajanka, onda se rađaju pokreti protiv visokih poreza (tzv. pužadizam). Radnička klasa tada ustaje protiv poreskog ugnjetavanja. Na političkoj sceni je sada sveopšti poreski revolt, pošto je izumrla radničke klase..

I, pošto je birokratija zaposela sve punktove poreske vlasti, radnici onda šene pred poreskim kožnim kaputima u svim birokratskim ekspoziturama, jer žive u nametnutoj „poreskoj iluziji“ da plaćaju sva uživanju koja proističu iz koristi od državnih aktivnosti. Zato se porezi smatraju „samofinansirajućim“ instrumentom reprodukcije birokratije.

Porezima se faktički osemenjavaju administrativna gnezda za razmnožavanje birokratije, koja čak nadilazi i opštu stopu srpskog nataliteta. Nepopularni Marks nije slučajno isticao: „Činovnici i lopovi, vojnici i baletni plesači, školski učitelji i policajci, grčki muzeji i gotičke kule, civilne liste i rang liste -sve te neobične tvorevine, kao i iz bajke, sadržane su u jedinstvenom semenu - u porezima“. Verovatno je i zato smatrao da je ideal be-sklašnog društva „država bez poreza“. Ali, dok se stigne do tog idealta, javne finansije treba da omogućavaju „opstanak“ socijalne tvorevine države; doduše, ne po organskoj teoriji poreza u kojoj se država predstavlja kao telo, a građani kao njeni udovi. No, sada taj „opstanak“ treba da se obavi putem poreske reforme, koja je, od cara Dioklecijana i njegovih sledbenika, pa do današnjih poreskih reformi, u gotovo svim industrijskim zemljama, bila usmerena na ozdravljenje državnih finansija. Zato je „štedljiva država“ ideal svakog savremenog društva. Naša država, međutim, da bi postala „štedljiva“ trebalo bi da preuzme na sebe sve dubioze i fiktive, koje, po „centralnim ocima“ privredne reforme, treba pretvoriti u javni dug. Jasno je, kao na dlanu, da se cilja u pravcu iznalaženja mogućnosti da država teret javnog duga u perspektivi nekom utrapi. Zaboravlja se, pri tome, istorijska činjenica da je još davno Ricardo u državnim zajmovima video „najstrašniji bić koji je pronađen za mučenje jedne nacije“. I Mill je svojevremeno upozoravao na „razarajuće posledice“ državnog zajma. Ali, šta to vredi kada smo „dugo bili zavedeni i zaneseni ideologijom pravljenju sopstvenog ekonomskog sveta“, zbog čega je celokupna privreda pala na tzv. pozitivnu nulu, koju vlastodršci definišu kao „tačku koja se uvukla u sebe“. Ekonomija u podrumu, politika u kafani - takav je vaspostavljeni odnos između baze i nadgradnje u prvočinom postsocijalizmu snova. Maženje „feudalnih regija“ i milovanje „nacional regionalnih privredica“ političkim iluzijama pokriveno je zaduživanjem. Trebalo je da prohuji čitava dekada, pa da se konačno shvati da je partijska ekonomija „dogovora i sporazuma“, utopija i da je ekomska zbilja teška kriza sa inflacionim petljama. No, i pored toga, sada se teži da se troškovi „pogodbene ekonomije“ sa naduvanim dubiozama i fiktivama konvertuju u javni dug. Ali, narod je već ustao protiv krilate: „ko vuče taj se i šiba“. Prisetio se čak i Apolovog upozorenja: „obućaru, ne više od obuće“. A to znači da birokratija više nema pravo da pravi troškove iznad materijalnih mogućnosti niti da povećava poreze za pokriće neracionalne potrošnje. U krajnjoj instanci, ne može se prihvati ni solucija rasterećenja privrede putem simultanog smanjenja poreza i povećanja javnih dugova.

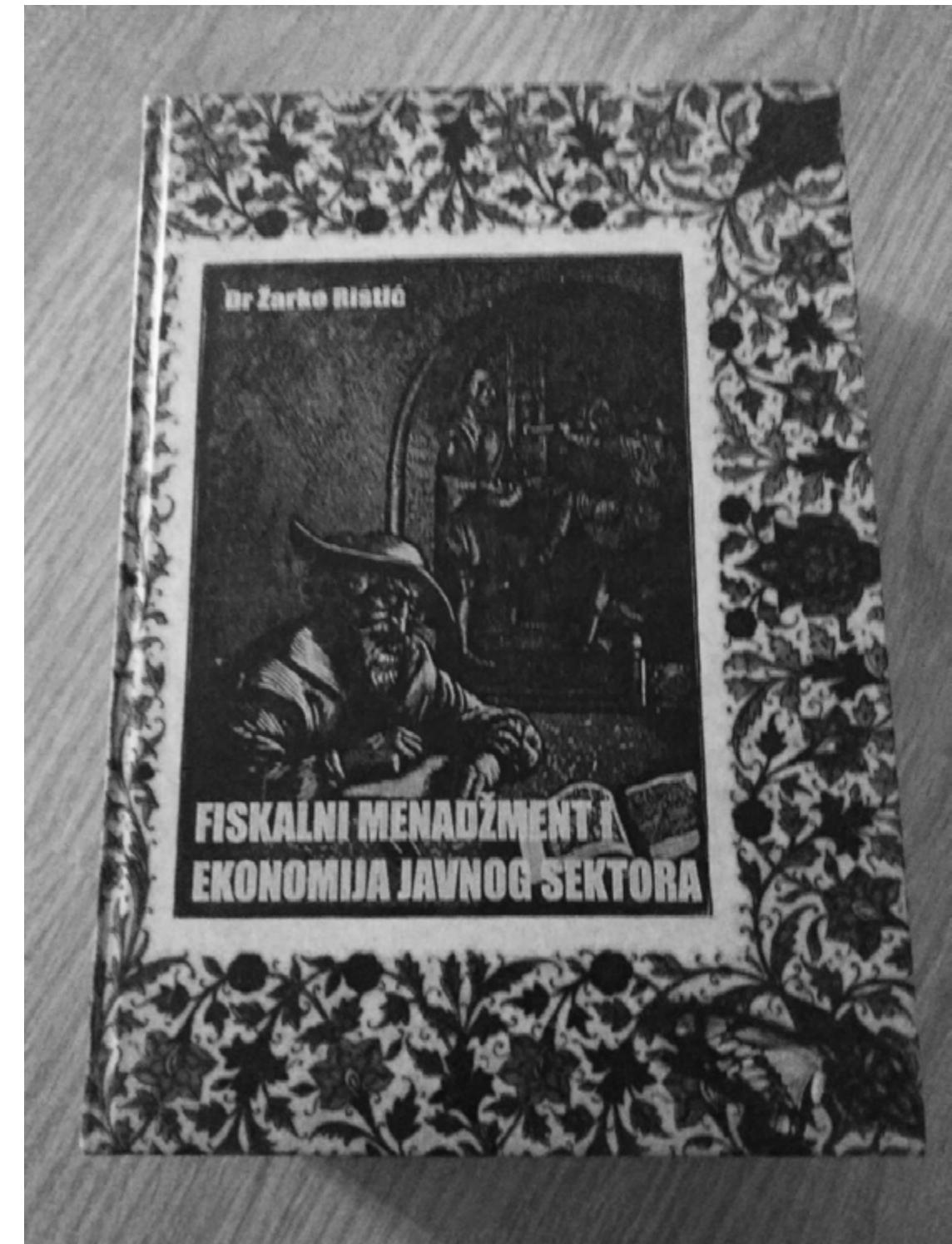
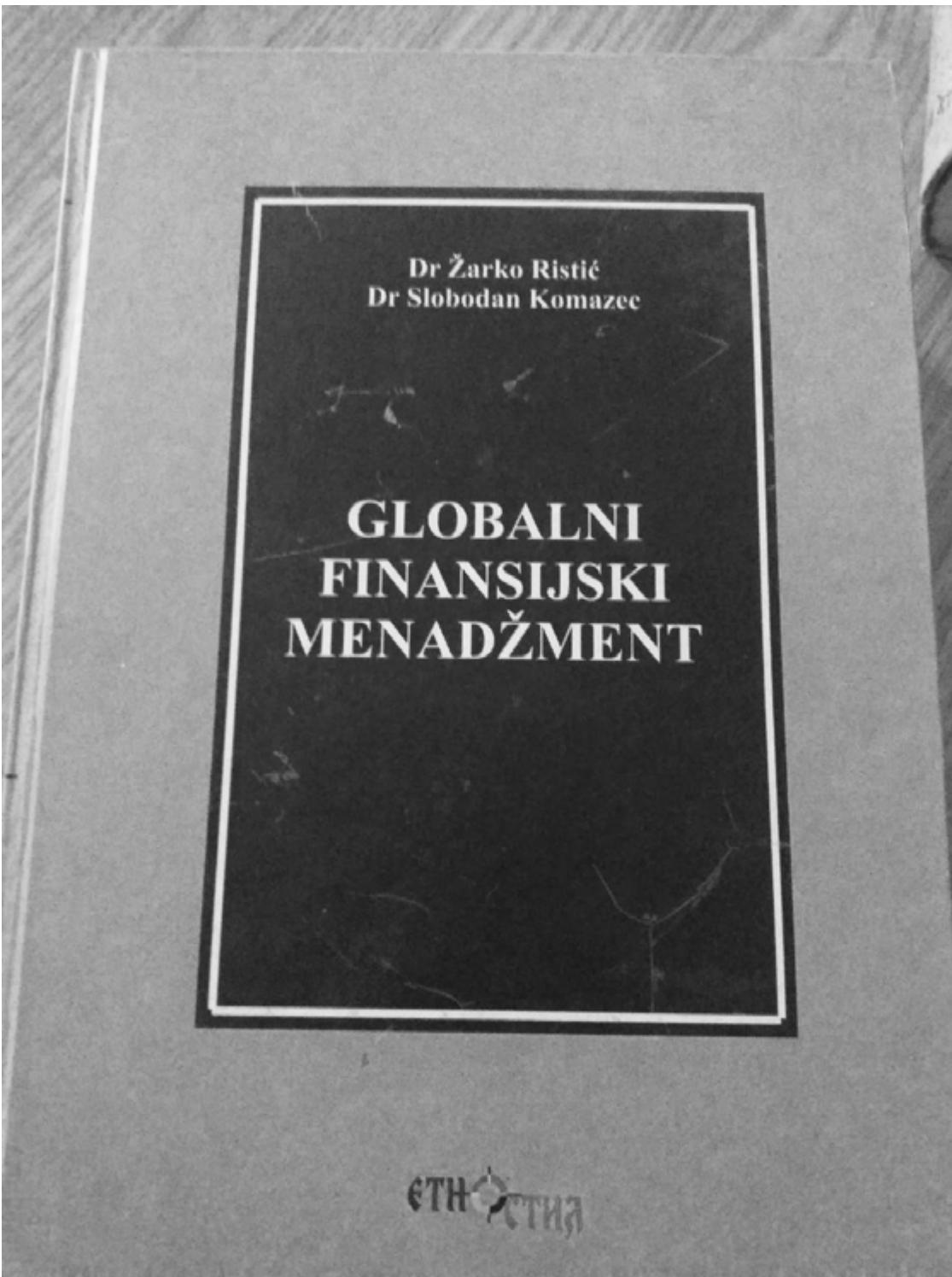
Marks je - zar opet on - davno rekao: „Zajmovi omogućavaju vladama da podmiju vanredne izdatke, a da poreski platiša to odmah ne oseti, ali docnije ipak izazivaju povišenje poreza“. S druge strane, povišenje poreza, prouzrokovano nagomilavanjem uzastopno napravljenih dugova, prisiljava vladu da prilikom novih vanrednih izdataka uvek zaključe nove zajmove. Usled toga, moderni poreski sistem, čiji stožer su porezi,

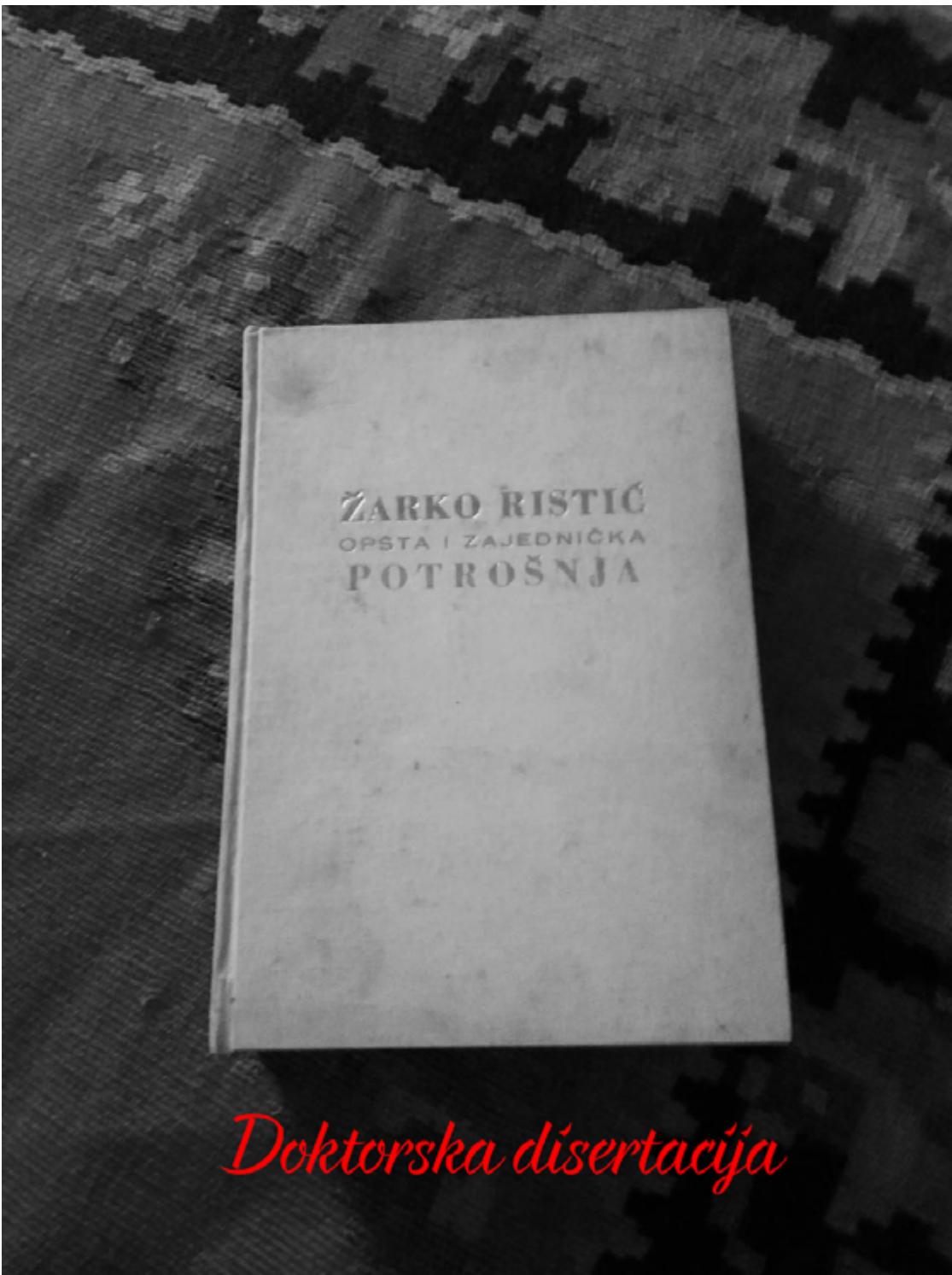
nosi u sebi samom klice automatske progresije. Poresko preopterećenje nije prolazna slučajnost, nego, naprotiv, princip. Stoga su državni zajmovi, po Marksu, anticipirani porezi. „Narod dobro zna, iskusivši to na sopstvenom džepu, kakav je poreski teret izazvan državnim dugom“ (Boldirev). Unutrašnji javni dug jeste prividno rasterećenje privrede putem supstituisanja poreza dugom. Ali, interes na javni dug u stvari reprezentuje automatski porast poreza u budućnosti. U pravu je bio Hume kada je rekao: „Ili će narod uništiti državne dugove ili će dugovi uništiti narod“.

Kad to konstatujem, imam u vidu opet Marksovo upozorenje da se „državni dug oslanja na državne prihode kojima se moraju pokrivati godišnje kamate i druga plaćanja“ (otplata glavnice duga), pri čemu je moderni poreski sistem „postao nužna dopuna sistema nacionalnih zajmova“, kojim se, često, pokriva „jedan od izvora prvo bitne akumulacije“. Situacija je ista i kada se emituje nov zajam za isplatu starog zajma, jer nastupa faza kumuliranja dugova države, koji se u budućnosti vraćaju kao bumerang i privredi i građanima. U takvim uslovima, „sadašnje generacije prevaljuju dugove na buduće generacije, koje su žrtvovano sadašnjoj“. Intergeneracijsku preraspodelu troškova javnog duga na teret anticipiranog, neostvarenog dohotka želi naša država i njena politička nesposobna funkcionala, koje po svaku cenu teže da teško breme unutrašnjih i spoljnih dugova prevale na budućnost i da ga kao amanet ostave novim pokolenjima. To želi nesposobna država sa crnim florom dugova. Kakva „divna“ obmana za sadašnjost i sramota za budućnost. Tako radi neautoritetna država, koja je celokupnu srpsku imovinu stavila pod hipoteku. Mi smo, dakle, taoci: živimo od prošlosti na teret budućnosti.

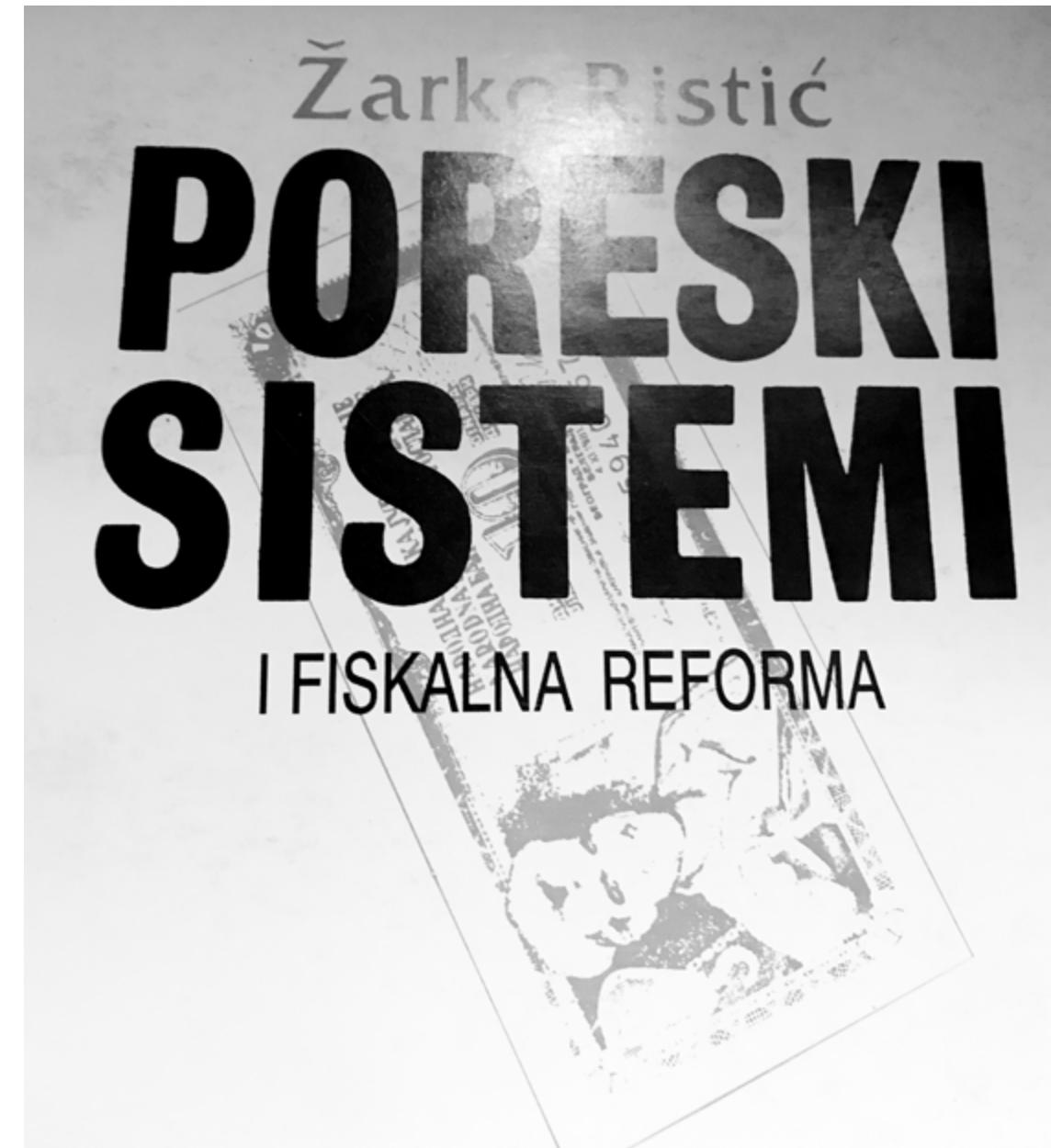
Unutrašnji dugovi, u tom kontekstu, mogu i treba samo da posluže mobilizaciji investicionih sredstava na teret potrošnje sektora stanovišta i koncentraciji decentralizovane i atomizirane akumulacije privrede i preduzeća za finansiranje razvojnih potreba, ali ne i za popunjavanje „rupa“ u državnom budžetu. Samo u tom slučaju verifikuje se poznata predikcija Steina: „Država bez duga zahteva previše od svoje sadašnjice i čini premalo za svoju budućnost.“ To, ipak, znači da javni dug ima svoj raison d'être samo ako je u funkciji mobilizacije dodatne akumulacije za produktivno investiranje, koje odbacuje prirast dohotka za otplatu dospelog duga, odnosno za servisiranje troškova racionalno upotrebljenog i efikasno alociranog duga. Neproduktivna skloništa i potrošačke deponije treba držati što dalje od javnog duga države. Jer, teret dugova bez dužnika ili bez platežno sposobnih dužnika države može da se servisira samo putem nelegalnog ubacivanja novca (primarna emisija), dopunskog oporezivanja budućih zarada i rasprodajom tzv. društvene imovine domaćem privatnom sektoru i stranim licima, ako što ostane od birokratije, inflacije i inostranih kreditora. Zato nepromišljenu potenciju javnog duga, kao i „svaku impotenciju“, valja lečiti „odustajanjem od ljubavi“ sa dužničkim ropstvom.

Doktorska disertacija

VLADAVINA NOVCA. DA LI JE NOVAC BOGATSTVO ILI MIT?

Digitalizacija, virtuelizacija
ili stvarno bogatstvo?

„Novcem možeš kupiti kuću, ali ne i dom
Novcem možeš kupiti postelju, ali ne i san
Novcem možeš kupiti sat, ali ne i vreme
Novcem možeš kupiti knjigu, ali ne i znanje
Novcem možeš kupiti položaj, ali ne i poštovanje
Novcem možeš kupiti lekar, ali ne i zdravlje
Novcem možeš kupiti život, ali ne i dušu
Možeš kupiti seks, ali ne i ljubav
Možeš kupiti materijalno, ali ne i duhovnost“

Novac nije važan (kejnzijsanci). Samo je novac važan (monetaristi). Novac jeste važan (strukturalisti). Jedan novac, a tri teorije - kako to? „Stara dama“ Direnmatova, po konceptu „novac buši gde burgija neće“, je saletala, saletala i uspela da „otkupi“ savest čitavog jednog grada sa zločinačkim namerama. Niko nije mogao da odoli naletu novca, koji ima i moć i snagu, jer žubori, govori, mazi, unapređuje. Melodija novca razveseljava i gluve i mutave, iako je novčana muzika i hladna, bezosećajna, proračunata. Ali, i pored toga, novac pridobija ljude, naročito nesavesne i gramzive. Iako je novac otelovljenje sotone, on se ipak voli, mnogo voli, beskonačno voli, i doktor Faust je prodao dušu đavolu, odnosno, novcu ili za novac. Od tada je svima jasno i savršeno spoznato da se milionima može kupiti sve i svako. Općinjeni milionima, ljudi menjaju karakter, odbacuju moralne norme, etički kodeks i opštеваžeće vrednosti. Za svoju tragičnu metamorfozu i ne haje, jer izvitoperenu situaciju u koju je čovek sam sebe doveo zbog novca smatra sasvim normalnom, koja mu i priliči. Tako se vladavinom novca postiže sve što se hoće i sve što se namerači.

Današnji svet je upravo zbog novca i sa novcem najgori. Ljudima nikada nisu toliko govorili o novcu kao danas. Gotovo svaka druga reč je novac. Ah, taj novac?! A i kada

se ne govori o novcu, on nam se kao fatamorgana smeši i skriva iz činjenica, slučajeva, situacija, namera, planova, poslova, namigivanja i gurkanja. Međuljudski odnosi bitišu na novcu, jer ne postoji ni mikro ili makro društveno okruženje u kome se na tapet, po definiciji, ne postavlja problem novca, novčanih metalčića i novčanih papirčića (u svim bojama, nijansama i veličinama). Danas je „naš“ i, naročito, „tuđ“ novac postao najčvršće vezivno tkivo društva, privrede i pojedinca, čak i u njihovom začeću, formiranju, razvoju, starenju i umiranju.

Moderne civilizacije postale su potpuno zavisne od novca. I savremene kulture su natopljene novcem (starim, novim, domaćim i inostranim, svejedno). Zbog novca se i preti: „ko ruši kulturu, dvadeset pet po turu“. Sve su to drastične posledice merenja svega i svačega parametrima novca. Čak se ni novčani parametri duhovne i duševne proizvodnje ne smatraju deformitetima koji već pogubno deluju i zastrašujući prete.

To, međutim, ne treba da nas čudi, jer postoje očigledni „demonstracioni efekti“. Parlamenti, vlade, poreske uprave i budžetske ustanove su ti koji na tapetu imaju uvek jednu istu temu: novac i samo novac. Nije važno da li se on filuje porezima, doprinosima, taksama, parafiskalitetima. Svi „državni paketi“ i javni zakoni rađaju se, modifikuju, inoviraju, dopunjaju, menjaju, nestaju i ukidaju uvek sa istim znamenjem - novcem. Novac je, dakle, ornamentika javne vlasti, ljudska duša vlade, savest parlamenta, san činovnika. Novac je srce života, svakodnevnice, sutrašnjice. Novac je epicentar snova. Novac je ljubav. Novac je život. Novac je smrt. Nadanja i stradanja naroda i čoveka vezani su za novac i samo za novac. „Mali čovek“ voli novac. „Veliki čovek“ pohlepan je za novcem; „Mali čovek“ ne zna mnogo o novcu. „Mali ljudi“ nisu špekulantni ni reketaši. Svo njihovo znanje o novcu svodi se na razbiranje šta su to kamate, dividende, devalvacija i ulična dilovanja. Na to ih je goli život naterao, pošto se svakodnevno sreću sa „inflacijom cena“ cigareta, šećera, hleba, ulja, gaća, uglja, sapuna, cipela. Do sada je za „malog čeveka“ rad predstavljao jedinu vrednost koja mu je u brojkama osiguravala zaradu za izdržavanje. Ali, sada se radu ne poklanja pažnja. U radu nema spasa, ni vere, ni nade. Rad je jednostavno postao iracionalan činilac, jer su ljudi konačno naučili lekciju da su nasamareni i prevareni samo putem novca. Novac je, dakle, i instrument obmane i opštelijsko polje razočarenja.

Vremena su se, ipak, promenila. Sada novi novčani pogled na svet nameće svojim podanicima - građanima temeljnja finansijska znanja. Jer, valja opet nekog prevariti, ali da se „cigani“ ne sete. Radi se o tzv. bankokratiji, koja samo novčano definiše društvo, privredu, pojedinca. Za bankokratiju su čak i deca novčane kasice. Vaspostavljeni novi državno-finansijski model vladavine novca komponuju ministarstva finansija, poreske uprave, carinske službe, devizni inspektorati, banke, štedionice, trezori i ustanove za obrtanje novca, za čije „očekivano“ funkcionisanje brine armija birokrata i neki fini nov-

čano „namazani“ ljudi. Oni su ti koji ne daju da svako poštено obavlja svoj posao: seljaci da oru, rudari da kopaju, radnici da proizvode, lekari da leče, inženjeri da konstruišu, građevinari da grade, profesori da podučavaju, popovi da popiju, političari da „palamu-de“.

Običnog čoveka hvata strah kad pomisli šta će se desiti sa muzejima, školama, pozorištima, kabareima, galerijama, filhamonijama, bolnicama, jaslicama, izdavaštima, bibliotekama. Njihova budućnost je već sada ugrožena, jer im se sve više zakida i budžetski presušuje. Zbog novca raskošne banke imaju prednost u odnosu na decu, penzionere, bolesnike i ugrožene. Te ljudi ne treba podučavati o baratanju novcem. Jadnici ne znaju kako da sastave kraj s krajem da bi se održali u životu šačicom filera i imovinom od „ni prebijene banke“. Za sada je samo važno potkupiti savest viših slojeva društva na teret sudbine miliona siromašnih. Predstavnici bankokratije trebalo bi, ipak, poneki put, da svrate u sirotinjske četvrti u kojima caruje apatija i ne odzvanja smeh i zadovoljstvo, već buja nezadovoljstvo, stradalaštvo, zavist, mržnja i pakao. Šekspirov Jorik je davno pozvao dvoličnjake da se trgnu i izmene stanje stvari, a Direnmat je i napisao svoju dramu „Stara dama“ da bi na vreme ukazao na neodrživost postojećeg neodgovornog ponašanja. Opet, sve zbog novca. „Daj malo“, zvuči, ipak, malo prosjački, zar ne?

Bio jednom jedan kaluđer, veoma poznat kao mudar i pametan ispovednik u Kaliforniji. Na novinarsko TV pitanje: „Vi ste kaluđer, je li tako i dajete besplatne savete, je li tako, pa, koga radije savetujete, bogate ili siromašne?“. Stari dobri kaluđer, gledajući u Beverll Hils, kao iz topa odgovori: „Bogate“, „Bogate, zašto?“, „Zato što bogati već znaju da ih milion dolara neće učiniti srećnim“. Kaluđerska priča, kao priča, je iskrena, topla, utešna, neobična, mudra, jasna i prosvetiteljska, jer odzvanja kao dodatak bajci civilizacije o novcu, kao nesreći. I, doista, s kolena na koleno besprekorno tačno se prenosila matematička jednačina: novac = nesreća. To je davalо za pravo onima koji su tvrdili da „biti siromašan znači biti srećan“, jer ste za dlaku izbegli opaku bolest krajnjeg bogatstva. Od tada se stalno tvrdilo da novcem ne možete da kupite sreću, da novac ne možete poneti sa sobom na onaj svet, da je novac koren zla. Deci se u kolevcu pripovedalo da su ljudi koji imaju novac zli i prokleti, osim ako kapital nije recikliran iskonskim siromaštvo.

Skorašnja vest da je „sirota mala bogatašica“ (Glorija Vanderbilt) postala siromašnija zahvaljujući poreskim potraživanjima od 3,5 miliona funti sterlinga, nije mnogo potresla svet, osim što je izazvala sažaljenje zbog srušenog mita. Novac je kako je došao, tako i otišao. Novac koji je zadesio Vandarbiltove samo se genetski prenosi iz generacije u generaciju. Sada i Glorija mora da se preseli u stan sa dve spavaće sobe, što je isto kao i poštanski sandučić kraj puta. Noćna mora neizmernog bogatstva je prošla poput tajfuna. Cena je morala biti plaćena, jer je Glorijin deda bogatstvo povećao do nezami-

slivih suma na vrlo sumnjiv način. Glorijin otac je sebe, zbog novca, oterao u smrt. Njegov sin je sebe u vrlo ranoj, mладости „gurnuo“ kroz prozor, opet, zbog novca. Pošto nisu znali kako se novac troši, mit o gomilanju basnoslovnog novca učinio ih je nesrećnim. No, i dalje se misli da je bolje biti bogat nego siromah.

Novac je, po svojoj prirodi, nestalna, nestvarna, čudna stvar, koja „voli“ da luta. Nema te sile koja ga može zadržati na jednom mestu. Čak i neizmerno i neiscrpno novčano bogatstvo jednostavno ode, iščili, nestane. „Sposobnosti onih koji ga imaju i onih koji mogu da ga stvore očigledno se ni po čemu ne razlikuju od sposobnosti onih koji ga nemaju i nikad neće imati“. Nema bogate i siromašne bebe u kolevci.

Novac ne bira koga će pogoditi. Pametni ljudi nemaju vise novca od glupih, možda, imaju veće šanse da do novca dođu. Lepi ili ružni, ljubazni ili neljubazni, vredni ili lenji, šarmantni ili uobraženi, pošteni ili nepošteni veliki deo svoga života provode u sanjarenjima i naslućivanjima gde su famozni tokovi novca, kako da ih presretnu i kako da se u njima okupaju. Ljudi godine provede učeći, polažu ispite, naporno rade i mnogo polažu nade u novac, iako sve to liči na maštarije - poput novca u bajci.

Gospodo ako nekada sednete sa čovekom koji je najbogatiji, najsrećniji i najuravnoteženiji, upitajte ga u čemu je tajna njegovog bogatstva i ispunjenosti njegovog života. (srećnog i udobnog, naravno). Nadajte se odgovoru: „U novcu. Ja sam veoma bogat čovek i to me čini najsrećnijim“. Zašto? Zato što je novcem kupio i prostor i vreme, ugodnost, zabavu, uzbudjenja, provod, lepotu, zanos, zdravlje, snove, radost i sve drugo što je pomislio i poželeo (a o čemu siromašan ne može čak ni da sanja). Jednostavno, taj „bogati dasa“ kupio je plodno tle sa obiljem sreće i ljubavi, za lagodno slobodno vreme i za ugodan život. I na osnovu čitavog svog života generalno izvlači „logičan“ zaključak „da je novac izvor svih zadovojstava“. Bogat čovek tako odgovara zatećenima, jer „nema pojma“ koliko ima para. Mudro se pridržava pravila da ne pita ni za čije bogatstvo, jer ga nesrećnim ne čini novac u sopstvenom džepu nego novac u tuđim džepovima.

Novac je, prema tome, kao reka: pliva i odlazi. Ako neko pokuša da je zadrži i stavi u novčanik, ona skrene i protekne pored vas. U životu srećni ljudi to i ne pokušavaju. Oni pronađu vodopad i puste ga da ih srećno zapljuškuje. Da li vas trošenje novca čini srećnim? Da! U suprotnom, gomilanje novca čini vas nesrećnim i gramzivim. „Bogatiji su, ipak drugačiji“ - veli F. S. Ficdžerald. „Da, oni imaju više novca.“ - odbrusi Hemingvej. Obrnuto posmatrano ne bi imalo smisla, jer je to crni humor (The Sunday Times).

Svi građani sveta navikli su na gotovinu, odnosno na tzv. keš, jer je „sitnina“ važna za kupovinu hleba u pekari, piva u krčmi, novina na kiosku, jabuka na pijaci, šećera u bakalnici. Prodavačice se obično mršte na ček i čude velikoj količini dolara u robnim kućama iz prostog razloga što je moderan trgovачki svet navikao na kreditne kartice Amerikena, Dajnersa, Mastersa i Vize, bez proveravanja čeka i bez vraćanja kusura. Moderan

čovek u svetu zbog toga i ne nosi veću količinu para sa sobom. Desetak dolara je uobičajeni novčani minimum u paraleli sa kreditnom karticom. Međutim, sada se i budućnost okreće protiv sitniša u džepu preko bankarske proizvodnje elektronskog keša uskladištenog u čipu plastične kartice za sitne kupovine. Novokreirana kartica ubacuje se u mašinu prodavca ili ručni mehanizam veličine osrednjeg kalkulatora, koji se može koristiti u taksiju, u prodavnici, u restoranu. Na ekranu aparata upisuje se suma koju treba platiti (ne više od 20 dolara). Vlasnik kartice (bez identifikacije) običnim pritiskom na dugme potvrđuje kupovinu čime se novac uskladišten u čipu za dve sekunde prebacuje na bankarski račun prodavca. Istovremeno, kupac (odnosno vlasnik kartice), automatski vidi koliko mu je još ostalo od 100 dolara koliko inače iznosi vrednost čipa na kartici.

I, doista, novčanica od 50 švajcarskih franaka je prva u svetu digitalna novčanica, dizajnirana na kompjuteru koji je razrešio njenih 2,5 milijardi tačaka do kojih se dolazi elektronskim putem. Švajcarske novčanice, kao i nova američka novčanica od 100 dolara, imaju uslove za iskazivanje vrednosti novčanice u promenljivim bojama koje će se prelivati od zelene do crne kada su nagnute, kao i u finim linijama štampanja, koje se zamute prilikom fotokopiranja.

Poput švajcarske centralne banke, i engleski grad Svidon počeo je eksperiment za proizvodnju elektronskog novca pod nazivom „mondex“ (mondex) ili, kratko, E-novac (E-money). Mondex je nevidljiv „virtuelni“ gotov novac koji je memorisan na kartici i može se prenositi na drugu karticu ili sa jednog na drugi bankarski račun putem određene elektronske infrastrukture (kompatibilni telefon sa otvorom za ubacivanje kartice, priključak sa indikatorom na kome se može pročitati koliko je E-novca memorisano na kartici). Tu je i tzv. elektronski novčanik, kao neka vrsta „kućne banke“, za obavljanje svih transakcija. Vlasnik puni svoju karticu njenim ubacivanjem u predviđeni otvor na telefonu, bira banku kod koje poseduje račun i traži svoj PIN broj i željenu sumu. Elektronski novac je memorisan na kontu vlasnika. I upravo ta sposobnost da se gotovina transferiše preko telefona je revolucionarni razvoj u istoriji novca i telekomunikacije. Zbog toga, svet finansija gleda na gotov novac kao na anahronizam (prljav, mučan, nesiguran, izaziva nesanicu i povećava troškove). U svetu globalnih finansijskih tržišta i elektronskih koncernih tehnologija gotov novac nema više mesta, jer, komercijalno gledano, gotov novac je posao koji donosi gubitke, koji se krade i falsificuje, koji se štampa ili kuje, broji, raspodeljuje, transportuje i čuva.

Elektronski novac je pogodan za omladinu koja dobija svoju „smart-cart“ sa ograničenom sumom i čiji roditelji se više ne moraju pribjavati ekcesu svojih naslednika opsednutih trošenjem. Vizija plaćanja bez novca mogla bi jedino da prouzrokuje novi talas otpuštanja u finansijskim institucijama. Međutim, elektronski novac otkriva i nova pitanja koja nemaju odgovor. Naime, elektronski novac se ne može kontrolisati. Njegov

transfer je bez tragova. Ne postoji knjigovodstvo. Ne može se sprečiti „pranje“ novca. Ne mogu se otkriti utajivači poreza.

Postavljena pitanja su zabrinula Amerikance koji se posvećuju „grinbeku“ sa šminkanjem u procesu puštanja u opticaj nove novčanice od 100 dolara, koja je ujedno i rezervna valuta sveta. Da li dolar, kao simbol moći i uticaja (bez obzira na ojačali evro i osnaženi jen), može da prkos elektronskom novcu iza koga ne стоји snažna američka ekonomija i praktična navika američkih ljubitelja zelenih novčanica, pogotovo što američke monetarne vlasti uvek ističu: „Vaš novac je važan“.

Novac je psihološka sigurnost naspram neizvesnosti. Kada štediše postanu pesimisti u pogledu budućnosti, oni se odlučuju radije za gomilanje novca nego za investiranje. Ne postoji, prema tome, garancija da će celokupni zarađeni dohodak biti potrošen. Ne postoji ni prirodna tendencija da će svi raspoloživi resursi biti uposleni. Zbog toga ne znamo, niti možemo izračunati, šta će doneti budućnost (Keynes). Zato je poslovni život uvek opklada. Žene i živina, krave i sir, so i robovi su nekada bili prirodan novac. Rob je u antičkoj Grčkoj koštao četiri govečeta. Za lepu robinju moralо se doterati čak dvadeset volova. Sin Prijamov oslobođen je ropstva za 300 volova. „Današnji“ čovek je najduže u svojoj istoriji sve plaćao „prirodnim“ novcem, koga je tek pre 2.500 godina potisnuo metalni novac. Na raspolaganju su bile prednosti zlata, srebra, bakra. Od tada novac počiva na poverenju i pravnom uređenju. Doduše, u svemu se polazilo od Schmoedlersove opaske: „Novac je sve ono šta ima vrednost“, Istorija novca jeste istorija informacija o tražnji i ponudi, o dovoljnosti (ili nedovoljnosti) proizvodnih resursa, o prostornoj i vremenskoj dimenziji dila, o štednji i investicijama, o platama i penzijama itd. Stoga ljudi vole staromodni novac u vrednosti metalnog novca i „papirne kuge“ u opticaju.

Obično se u narodu smatra da svakom novotarijom novac nešto gubi. Prosto niko više ne mari za to što razvijeniji novčani sistem robu novac efikasno i brzo transferiše i što kompleksniji platni tokovi ometaju privredno delovanje.

Novosagrađeno informatičko društvo, međutim, oštro nameće potrebu potpune dematerijalizacije banknota i metalnog novca. Prvi korak u ovom pravcu predstavljaju kreditne i bankarske kartice sa magnetnim nitima. Ec-kartica i kreditna kartica „VISA“ u Nemačkoj su već dopunjene elektronskim novčanicom. Naprsto, tu čip, veličine nokta, zamenjuje magnetnu nit, što rešava problem sitnog novca u autobusima, bioskopima, na parkiralištima, kioscima, novinarnicama itd. Na taj način novac postaje potpuno nevidljiv, a banka ostaje i dalje obračunsko mesto gde se sakupljaju sve transakcije u tzv. kliningu. Čip kartice su rešenja „offline“, koja se razlikuju od rešenja kod sistema plaćanja „electronic cash“. U svakom slučaju, novac postaje nevidljiv i nijedan bogataš neće više moći da svoju cigaretu zapali novčanicom. A koliko će da košta novi novac? Odgovor

je još uvek zapisan u zvezdama. Zna se samo to da je čip-kartica skuplja od Ec-kartice i da je za nju vezana dažbina „fee“, koja je, kao engleska reč, izvedena iz staro grčke reči „feoh“, što u nemačkoj istoriji novca ironično znači „stoka“. Pa, za koliko je to novih volova bio ponovno vredan Prijamov Sin?

ECB u Evropi kao banka nad bankama i majka evropskog bankarstva, koja upravlja zajedničkom bvalutom, kontroliše inflaciju, emituje novac- evro koji je u opticaju, nadzire poslove banke i države, uplivše na bankarske bilanse i poslovanja, određuje monetarnu politiku i determiniše ekonomski rast u evrozoni (bez obzira na bankarski stres u poslovnom bankarstvu Evrope i repozicioniranje reputacije u evropskom bankarskom sektoru). A to pak znači da je EU, u stvari, evro i bankarstvo.

U gotovo svim zemljama EU, kojoj su joj pristupile, povećanje društvenog proizvoda po glavi stanovnika praćeno je enormnom cenama u formi rastućeg javnog duga, koji se brže povećavao od društvenog proizvoda. Kipar, Češka, Estonija, Mađarska, Rumunija, Letonija, Litvanija, Malta, Poljska, Slovačka, Slovenija i Hrvatska faktički jesu tzv. Evropske zemlje, koje žive na kreditnoj kartici. Inostrani javni dug ovih zemalja se gotovo udvostručio samim činom pristupaja EU. Samim tim, svi ekonomski uspesi faktički su finansirani zaduživanjem na račun budućih generacija, koje se uopšte ne pitaju da li se slažu sa bećarskim zaduživanjem (jer oni to moraju da vrate na teret još neostvarenog dohotka). To, dakle, nedvosmisleno razotkriva činjenicu da je članstvo u EU po definiciji vezano za ubrzano povećanje javnog duga inostranog balasta, koja ima tendenciju rasta sa automatskim rastom kamatnih stopa. Te iste prezadužene zemlje sada su prinuđene da pozovu u pomoć famozni MMF, koji zavodi oštре mere štednje uz nemogućnost da imaju pristup tržištu kapitala da bi došle do povoljnih kredita za refinansiranje svojih finansijskih obaveza, naročuto ulaganje u budući ekonomski rast. A MMF „navija“ za dolar, a ne za evro.

Izvršena „depolitizacija“ ekonomije otelovljena je ipak u EU, kao eurokratski lager za savremeno vladanje kapitala, pošto je ujedinjena isključivo na temeljima evropske centralne banke, koja nalaže državama, lišenim suverenosti, uz usvajanje odgovarajućih mera političkim ultimatumom. Evro, kao jedinstvena valuta, jeste drugi stub apsolutnog kapitalizma, pomoću koga evrokratija, kao novi oblik ekonomске vlasti, upravlja i širi neoliberalizam, kao evropski imperijalni model. Kao projekat, čija je fundamentalna vrednost profit omogućuje EU da iz upravljačke strukture isključi demos kako bi se izgradilo nerealni mit o EU, kao budući raj super države, koji uspostavlja dominaciju religije novca. Reč je, zapravo, o finansijskom državnom udaru u kome su transnacionalne finansijske institucije preuzele pravo neomentanog diktiranja finansijskih pravila. U srcu finansijalizacije starog kontinenta, evro, kao elemenat dinamike kapitala, postao je precizam metoda vladavine u politici javnih dugova i bankarskih kamata kako bi se

uspostavilo pravo dužničko ropstvo, kojim lukavo upravlja EU i njen tzv. Fiscal compact, koji počiva na svetim dogmama o uravnoteženom budžetskom bilansu i obaranju duga. Zato je, kao jedinstvena evropska moneta, omogućio da vlast preuznu ekonomisti „specijalisti bez inteligencije“ i agenti finansijskog fanatizma iz spekulativne faze kako bi dinamika kapitalističke mondijalizacije omogućila monetarizam tržišta i opredmećeni redukcionizam, i implementaciju ideja jedne, svetske države. Banke koriste isključivo tudi novac i po pravilu su prirodno kriminalizovane. Globalna kriza je i napravljena u bankarskom sektoru, jer bankarski sistem funkcioniše bez regulatornih okvira, čak i onda kada i evro gubi svoju vrednost.

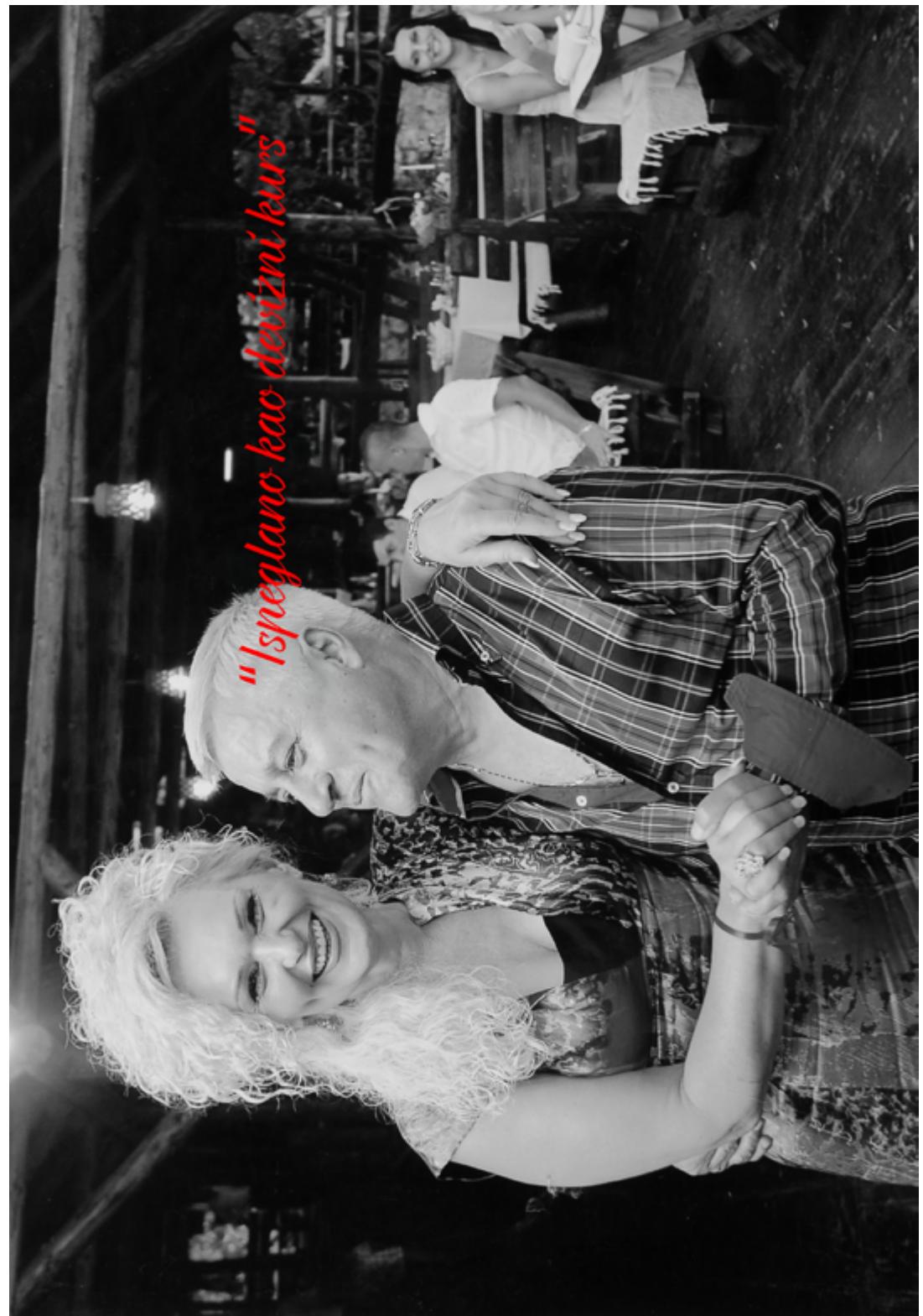
Amerika je nekontrolisano prepustila štampanje svoje valute konzorcijumu privatnih bankara od kojih inače suludo pozajmljuje potreban novac za funkcionisanje privrednog i finansijskog sistema po nerazumno visokim kamataima. Zastrašujuća kapitalistička privreda funkcioniše na dugovima prema privatnim bankama. I sada odluke o lakom novcu donosi konzorcijum privatnih bankara preko FED-a, koje su i izazvale finansijsku krizu finansiranjem tržišta finansijskih derivata. U izlazak iz krize FED je već „investirao“ 3,1 trillion dolara. Stalno upumpavanje novih dolara rezuktiralo je samo 3 ceta rast ekonomije, dok je ostatak od 97% odlazio u špekulativne namene tako da je bolest finanzijalizacije američke ekonomije dovedena do krajnosti. Laki novac dolazi iz bankarskog sektora kao dug i vraća se ponovo u bankarski sektor, kao sredstvo za finansijske špekulacije. Zato se bankarski sektor razvijao 30 puta od realne ekonomije američkog društva u kojoj je „indeks bede“ (kao zbir stope nezaposlenosti i realne stpe inflacije) dosegao do 32,89. U suštini, „laki novac“ stvara „lažne hartije od vrednosti“ na tržištu finansijskih derivata, koje su dostigle frapantnu cifru od 710 triliona dolara, što je gotovo 10 puta više od svetskog bruto društvenog proizvoda od 72,6 triliona dolara. Tako i američka vlada funkcioniše na stalnom zaduživanju prodajom obveznica trezora, koji vodi ekonomskom kolapsu. Sada se i tu FED služi trikovima. Naime, pojавio se misteriozni i fiktivni kupac iz Belgije za neprodate obveznice u iznosu od više stotina milijardi dolara. FED je pronašao kupca i iznos trgovine se elektonskim putem upisao na pozitivnu stranu salda FED-a. I ko sada može da proveri istinitost ove jednostrane operacije, pogotovu u uslovima nevidljivog i neobjavljenog finansijskog rata.

Takva globalna monetarna slika, nažalost, nadopunjuje i digitalne valute pod nazivom bitkoin, kao ideja da ova valuta jednoga dana postane glavno sredstvo plaćanja među ljudima i da se potpuno ukine nesvesni bankarski sistem i kriminalizvani posrednici u finansijskim institucijama. I, doista, danas sve više kompanija prima bitkoin kao sredstvo plaćanja, u stvari, bitkoin sistem predstavlja jednu veliku finansijsku knjigu na internetu i svako kože da kupi prostor u toj knjizi u zamenu za kliščan novac ili prodajom robe kako bi taj isti kupac postao vlasnik određene sume bitkoina. Ali, i taj prostor

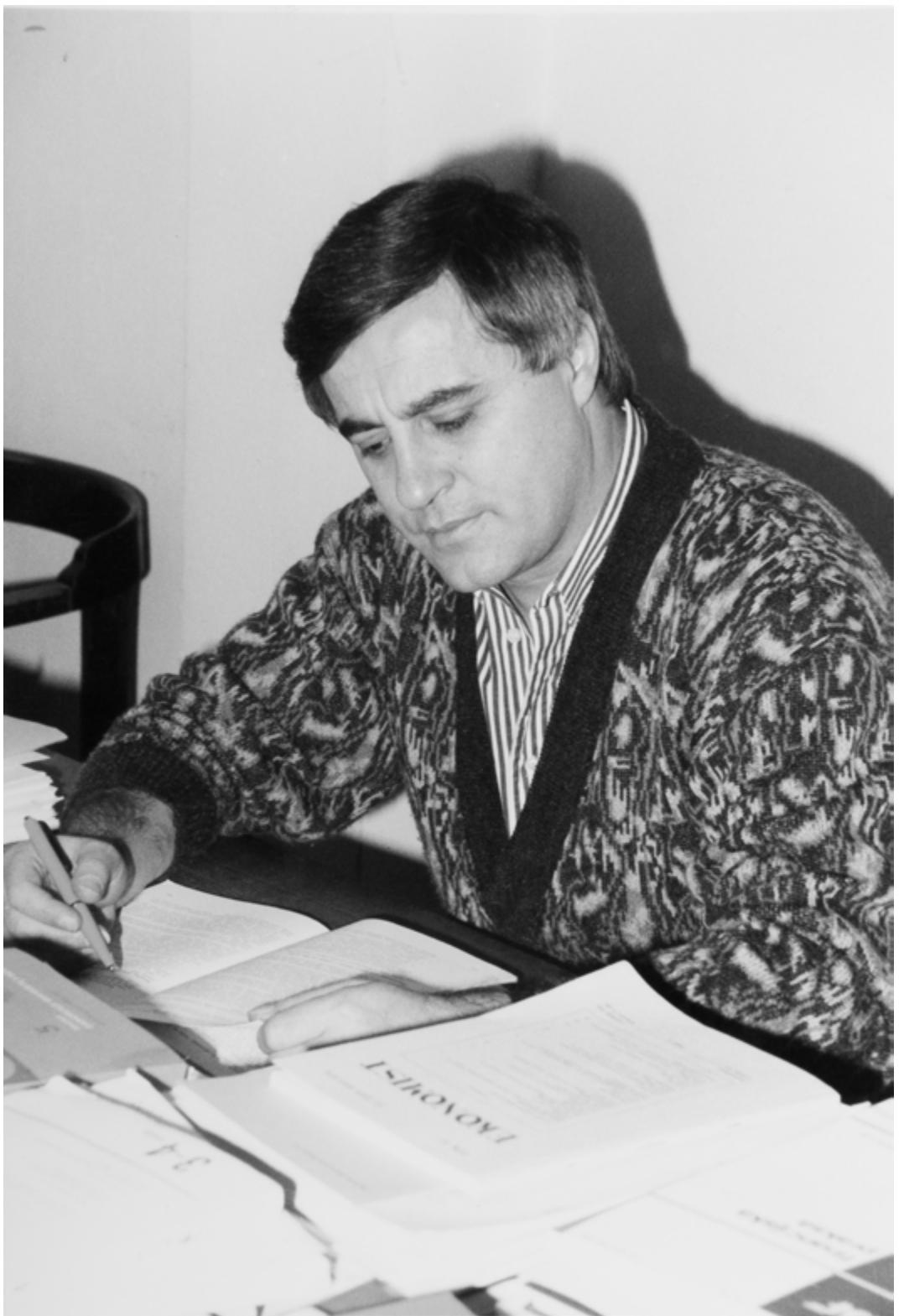
se može prodati nekom drugom kupcu. Transmisije automatski beleži mreća kompjutera i to bez posrednika, bez ljudi, bez banaka i bez prostorija; što pak znači da je bitkoin povoljniji za prodavce od klasičnog novca. Pomodarci već zaključuju da je došlo vreme da se konačno iskoreni bankarski sistem, jer oni bankare vide kao krvopije koji žive na tuđ račun, što je novo oslobođenje čovečanstva.

Ali, šta to vredi kada strane banke u nas i dalje prodaju klijentima novac kao robu i tako stiču ekstraprofit bez samlosti. Banakarske kreditne prodaje su nerazumno razvijene u formi sa raznim liborima, euriliborima, nominalnim, eskontnim i interkalarnim kamataima, troškovima održavanja kredita i tekućeg računa, provizijama na odobrvane kredite i naknadama za uverenje iz kreditnog biroa i kupovine menica, izmenama kursa, rezicima izmena referentnih kamatnih stopa. Tako to rade banko-karteli, kao finansijske grupacije u stranom vlasništvu čitavim tokom naše tranzicione revolucije, tražeći postranzacione naivce da sami uđu u kreditno ropstvo bez zaštite uspavane sržave (koja čuva samo tajkune, a ne i svoje građane).

Nadaleko čuveni Žak Atali, kao pripadnik Bilderberga, najavljuje da će u sukobu između ekonomije, koja je globalna, i demokratije, koja je lokalna pobediti ekonomija i da će sve biti organizovano po zakonima tržišta. Na putu desuvenerizacije država će izgubiti pravo štampanja novca, pravo na odbranu, pravo na zapošljavanje i pravo na poreski sistem. Gotovo sve javne služba će prestati da budu javne: zdravstvo, obrazovanje, pravosuđe, odbrana, jer će to biti segmenti privatnog sektora. Korporacije će zameniti propale države, a banke će zagospodariti planetom. Bogataši će se preseliti u tvrdave novog globalnog feudalizma, a siromašni umirati u getima. Nestaće razlika između razvijenih država i država u razvoju. Konačno zagospodariće virtuelni novac.

GLOBALNI FINANSIJSKI IMPERIJALIZAM

Politika raspodela i monetarna politika su tipična područja u pojavi i širenju neregularnih novčanih tokova, i slabljenju performansi kontrolnih funkcija države i društva. Njihov uticaj na monetarne tokove zajedno sa bankarskim i fiskalnim sektorom je dominantan. Svi zajedno doprinose „rastakanju“ mehanizma neregularnih (i nekontrolisanih) monetarnih i finansijskih tokova.

Vlasnici novca (i ušteda) preferiraju finansijske spekulativne operacije, i sterilizaciju i teza u raciju novca (konvertovanog u devizna sredstva i realna dobra), a ne klasičnu štednju kod banaka. U postojećem finansijskom sistemu pri niskom per capita dohotku i visokoj sklonosti potrošnji (a ne štednji i ininvesticijama) depozitna funkcija banaka gubi svaku osnovu i svoj smisao. Banke se, stoga, okreću spekulativnim transakcijama, koje deformišu novčane tokove sa negativnim efsktima na efikasnost monetarne politike. Monetarni sistem i monetarna politika nisu u funkciji formiranja depozita bankarskog sistema, već finalne potrošnje i permanentnog odliva u gotov novac i nemonetarne depozite. Neadekvatna „monetarna“ kontrola i potpuno finansijski oslabljeni privredni mehanizam redovno dovode do velikih izmena u strukturi depozita i novčane mase i do dominantnog učešća gotovog novca u plaćanjima, bez šansi da se razvija bezgotovinski sistem plaćanja. Stvarna monetarna kontrola i regulativna moć Centralne banke potpuno su izostali što veliki broj poslovnih banaka koristi za obavljanje spekulativnih nebankarskih poslova, koje nemaju dodirnih tačaka sa proizvodnjom i prometom.

Fiskalni sektor je u velikoj disfunkciji sa monetarnim sektorom (primarna emisija, izvlačenje sredstava privrede porezima, izmenama strukture depozita u bilansima banaka, izmena strukture tražnje i potrošnje, i monetarnih tokova) i po pravilu vrlo razvijenim mehanizmima preraspodele retransfерише novac u potrošne punktove bez kontole.

Finansijski sistem je ostao i dalje nepodešen preduzećima i stvaranju profita (i depozita kod banaka), što odgovara sektorima preraspodele. Meko budžetsko ograničenje jeste permanentno prisutna filozofija u finansijskom mehanizmu srpskog društva (pošto se „sve“ može deficitarno finansirati nakon potrošenog i onog što nije stvoreno).

Kontrolna funkcija monetarnog sektora u uslovima nekontrolisane raspodele potpuno je izostala, što i tajkunskoj privredi i strandžer bankama konvenira u uslovima deformisanih novčanih tokova.

Privreda je ostala bez svoga novca. Stoga je prinuđena da koristi kredite kod poslovnih banaka za tekuće poslovanje, za isplatu zarada, poreza i doprinosa, kredita itd. Kamatama na kredite se iznova izvlači iz privrede gotova celokupna akumulacija. Privreda ostaje bez novih investicija sa empirijskom verifikacijom „teorije razvoja prema unazad“. Monetarni, bankarski i fiskalni sektor nisu u funkciji „osemenjavanja rasta“ već u funkciji preraspodele dohotka, koji se i inflatorno naduvava, uz pomoć stranih banaka (u stvari naših prodatih).

Proces kumuliranja obaveza, odliva novca i novih dugova je iznova otvoren. Privreda u sadašnjem stanju nije u stanju da zadrži novac u cirkulaciji i da stvara depozite kod banaka. Zbog toga, depozitna osnova privrede i banaka permanentno slabi. Depoziti sektora finalne potrošnje stalno jačaju (gotov novac kod stanovništva, države, paradržave). Monetarna politika je prinuđena da prati takva kretanja, da omogućava preraspodele i da indirektno finansira finalnu potrošnju, i da, na taj način, direktno slabise opštvenu efikasnost (saučesnik u deformaciji novčanih tokova).

Fiskalni sistem je tako podešen da dovodi do stalnog i automatskog odliva novca iz sektora privrede u druge sektore, zbog čega privreda pozajmljuje novac. Kroz sistem preraspodele podmiruju se svi drugi sektori finalne potrošnje (stanovništvo, država, paradržava, banke, inostranstvo), razvlači akumulacija i stornira budući razvoj.

Rast fiskalnog opterećenja (porezi iz dobiti korporacija, porezi iz dohotka fizičkih lica, porezi na dodatu vrednost, akcize, porezi na imovinu i porezi na prihode na imovinu) već uveliko prekoračuje fiskalni kapacitet sa negativnim implikacijama na akumulacioni disponibilitet i sa iznuđenim deficitarnim finansiranjem investicija. Rastući trend fiskalnog snopa prate u stopu i prihodi za socijalno osiguranje (doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje, doprinosi za finansiranje zdravstva i doprinosi za finansiranje prava po osnovu osiguranja od nezaposlenosti), koji značajno preraspodeljuju društveni proizvod. Konačno, i parafiskalni prihodi, kvazifiskalni računi, prihodi od taksa, ostali javni prihodi i drugi javni prihodi beleži sve veći rast, čak i nezavisno od materijalnih mogućnosti. Oni se u preraspodeli ne mogu ni uhvatiti ni kvantitikovati, što je znak potpuno razgrađene kontrole i lošeg rada finansijske i poreske policije, koje su samo razbile nekadašnju čvrstu državnu kontrolu kod bivše SDK (sada kontrolno oslabljene Službe za platni promet, koja je već konvertovana u tzv. ZOP stranih banaka i slabe NBS).

Neizgrađen fiskalni sistem zajedno sa razgrađenim sistemom raspodele pokazuje da je rastočen fiskalni federalizam u kome je tzv. Srpska savezna država postala vazalna država od članica Evropske unije i SAD, koja jedina u Evropi nema svoj poreski sistem.

Srpska federalizovana država je zato i nesposobna da vodi politiku ekonomске i socijalne stabilizacije, koja se inače svuda u svetu vodi iz jednog centra (koji se zove pravna država). Zato i nema čvrstih kontrolnih punktova razbijene raspodele koja je potrošno motivisana i proinflatorno kanalisana sa ugrađenim deformitetima novčanih tokova.

Postojeće deformacije u raspodeli po pravilu „monetarno pokriva“ potajni emisioni mehanizam, koji revnosno zatvara gotovo sve gepove. Emisioni mehanizam je, zbog nesređene raspodele, u sprezi sa budžetom, penzijama, metalskim kompleksom, elektroprivredom, železnicom, dužničkim lobijem i bankama, od kojih inače treba da „beži što brže i što dalje“. Sa stanovišta javnog sektora, sprega budžeta sa emisionim mehanizmom odnela je premnogo od rasta plasmana iz primarne emisije za deficitarno finansiranje javnog sektora,

Nelikvidnost sektora poslovnog bankarstva, koja je dobrim delom indukovana rđavom politikom raspodele, „udarala“ je u emisioni mehanizam putem korišćenja kredita za likvidnost, korišćenja obavezne rezerve „proizvodnje“ minusa na žiro računima, lakih kredita i dužničkog ropstva privrede i stanovništva.

U uslovima degradirane raspodele i finansijske nediscipline, i eskonta stopa generisala je rast tražnje za kreditima iz primarne emisije, blokirajući prodaju hartija od vrednosti Narodne banke Srbije i interventni mehanizam na otvorenom tržištu kratkoročnih hartija od vrednosti. Obavezna rezerva je, samim tim, postala instrument za održavanje dnevne likvidnosti i podržavanja politike satno-dnevne raspodele sa socijalnim motivima. Drastičan i hroničan nedostatak obrtnih sredstava vršio je permanenti pritisak na primarnu emisiju i kredite banaka zbog nekontrolisanog mehanizma raspodele (penzije, plate, porezi, doprinosi, socijala, kamate, siva ekonomija, dužnički lobi, društvena preduzeća, vojska, policija itd.). Masovno neizvršavanje ugovorenih obaveza o roku, izbegavanje piaćanja poreza, nestabilni uslovi privređivanja i finansijska nedisciplina prelamali su se preko primarne, sekundarne i tercijalne raspodele na labilnost cenovne i finansijske situacije u privredi i društu sa sve ozbiljnijim udarima na slobodni kurs usled špekulacija sa nesagledivim posledicama na socijalnu stabilnost. Sve je sračunato na skok domaćih cena koje treba da dovedu do nove velike tražnje za finansijskim sredstvima, kako privrede, tako i države. I tako stalno i iznova u začaranom krugu.

Višegodišnja neuskladenost raspodele sa materijalnim mogućnostima privrede bila je i ostala najmoćniji faktor nekontrolisanih novčanih tokova i neefikasne monetarne politike, koja je, zajedno sa fiskalnom politikom, „delila i ono čega nema“ i „ono što nije proizvedeno“.

Generalno posmatrano, nelikvidnost banaka bukvalno je blokirala čitavu kreditnu aktivnost poslovnog bankarstva. Zbog toga se koristila i obavezna rezerva, koja inače služi kao instrument monetarne politike preko koga Narodna banka utiče na kreditni

potencijal i likvidnost banaka. U perforiranom monetarnom i bankarskom pravu obavezna rezerva je izgubila svaki ekonomski smisao. Nevraćanje kredita i poslovnim bankama i Narodnoj banci blokiralo je kreditnu sposobnost bankarskog sistema u celini.

Minusni saldo banaka je nadilazio pozitivni saldo (stanje sredstava na žiro-računima banaka), što neminovno povlači kredite za pokriće minusa (u formi refinansiranja minusnog stanja), odnosno sanaciju sopstvenog salda na osnovu uloga (depozita) devisa, zlata i nekretnina, i portfelja eskontovanih menica iz robno-novčanin odnosa.

Degradirani mehanizam raspodele (proinflatorni) omogućio je naglo narastanje plasmana iz primarne emisije, a naročito kod elektroprivrede, železnice, stare devizne štednje, minusnih salda, dospelih nenaplaćenih kredita, plasmana u stočarsku proizvodnju itd. Trajni nedostatak obrtnih sredstava u privredi retroaktivno je vršio pritisak na banke, tražeći rešenja u primarnoj emisiji. Finansijska disciplina, prema tome, ne može se rehabilitovati sve dok se ne smiri raspodela koja neminovno inklinira primarnoj emisiji, koja izmiče kontroli.

Smirivanje raspodele, koja „naširoko i duboko“ osigurava „znana i neznana“ sredstva za finansijsko pokriće finalne potrošnje (plate i zarade, penzije, porezi, doprinosi, kamate, investicije, dubioze, i fiktive, deficitne i gubitke, izvoz, zajmove), fundamentalna je prepostavka za kreiranje i sprovođenje efikasnije monetarne i fiskalne politike i za vođenje racionalnije kontrole novčanih i finansijskih tokova. A to neminovno implicira popuštanje monetarne stege, pošto izuzetno oštra, restriktivna monetarna politika preko bumeranga hipernelikvidnosti obara privrednu aktivnost i provocira deflacioni ponor. Oštra (i tvrd)a poreska politika i „meka“ budžetska politika provociraju, simultano, i troškovnu inflaciju i inflaciju tražnje sa „iznuđenim“ efektom (u kolaboraciji sa monetarnom politikom) na devizni kurs. Dinar, zarade i proizvodnja plaćaju ceh za sve promašaje u makroekonomskoj politici. Profitiraju samo propalo poslovno bankarstvo i nadobudni dužnički privredni lobi i novopečeni profiteri-tajkuni privatizacije, promoter globalizma i nevladinih organizacija u ugovornom odnosu sa potkupljivačima srpske privrede, srpskih banaka, srpskog bogatstva i srpskog zemljišta.

STEVA, CANE, FIĆA, RADE...
Moji drugari...
ŽR.

Model Edward-a Ames-a

U ^{svom} modelu Ames formira nacionale obroke u svom zbir sledeci komponenta: C - potroša domaćinstva; I - investicije producenta; G - javni rashodi.
 ● Ljekova jednogina:
~~drake~~ $Y = C + I + G$ (na ostvarenog objekta) je dobro formata. Ona, uistini, producenta folazu u svom "svetu svetu" modelu modelima ili v.v. vlastitom autonoma finansijskog sektora. Besku, ono što je uopšte je potrebno računati komponenta sa nacionalem, posebno odnosu na dobitni nacionali obroke (Y), razloživ obroka (Yc), razloživ obroka producenta (Yp) i finansijski prihoda (YG). S druge strane,
 ● to se isto mora odnositi i na računanje nacionalega dobitka prema sledeci relacijama: H - dobitci prihoda pre porca; B - dobitci producenta sa odbitku dividendi; T - indirektni finansiteti.
 Modeli nacionalega dobitka (Modelle Restreint N°1). Ames predstavlja dve hipoteze:

$$\Delta Y_a = T \left(\frac{(1-\alpha)^2}{\alpha(2-\alpha)} \right)$$

$$\Delta Y = (1-\alpha) \Delta Y_a + (1-\alpha)/T$$

$$\Delta Y = T \left(\frac{1-\alpha}{\alpha} \right) = T \left(\frac{(1-\alpha)^2}{\alpha(1-\alpha)} \right) > T \left(\frac{(1-\alpha)^2}{\alpha(2-\alpha)} \right)$$

$$T \left(\frac{1-\alpha}{\alpha} - \frac{(1-\alpha)^2}{\alpha(2-\alpha)} \right) = T \left(\frac{1-\alpha}{\alpha(2-\alpha)} \right)$$

$$M = c \quad C_B = 1 - M_B$$

$$\Delta Y_a = T \left(\frac{c_a(1-\alpha) + m_a M_a}{m_a s_a} \right) = T \left(\frac{c_a + m_a}{s_a} \right)$$

$$\Delta Y = T \left(\frac{c}{s} \right)$$

$$M_a / c = s_a \quad \text{and } c/a \neq c/B \Rightarrow \Delta Y = \Delta Y_a$$

$$Y_c = c_a Y_a + m_a Y_B + C_B + M_C$$

$$Y_B = m_a Y_a + c_B Y_B + C_B + M_B$$

$$B_a = M_B + m_B Y_B - Y_a - m_a Y_a$$

$$\text{Ansatz: } C_B = c_a T, \quad M_B = m_a T$$

$$(1 - c_a) Y_a - m_a Y_B = c_a T$$

$$- m_a Y_a + (1 - c_B) Y_B = m_a T$$

$$Y_a = T \left(\frac{c_a / (1 - c_B) + m_a M_B}{s_a Y_B + m_a M_B + m_B s_a} \right)$$

$$Y_B = T \left(\frac{m_a}{s_a M_B + m_a M_B + m_B s_a} \right)$$

$$B_a + m_a Y_a - m_B Y_B = - m_a T$$

$$B_B = \left(\frac{- s_a m_a}{s_a M_B + m_a M_B + m_B s_a} \right) T$$

ŠTA SU NAS SLAGALI NEOLIBERALI?

Neoliberalizam se, na prvi pogled, reprezentuje, kao teorija, koja tvrdi da čovekova dobrobit može biti najbolje unapređena dopuštanjem sloboda preduzetničkih aktivnosti pojedinaca i veština u sklopu institucionalnog okvira, koji karakterišu jaka prava privatne svojine, slobodno tržište i liberalna trgovina. Uloga države je da stvori institucionalni okvir, da garantuje kvalitet novca, i da obavlja poslove tamo gde nema tržišta (npr. socijalna zaštita). Državna intervencija se mora držati na minimumu. Ova transformacija ispitivala je puteve nove ekonomske konfiguracije, koja je istrgnuta iz torbe prošlosti kada se država fokusirala na punu zaposlenost, ekonomski rast i socijalno blagostanje. Poslovni ciklus bio je uspešno kontrolisan primenom kejnzijskih mera monetarne i fiskalne politike uz pomoć socijalne redistributivne politike.

Neoliberalna teorija, pod maskom monetarizma počela je da vrši uticaj u formi nove ekonomske ortodoksije, koja reguliše javnu politiku, prihvativši ideju da kejnzijanizam mora biti odbačen kako bi se ekonomika ponuda koristila za izlečenje privrede od stagflacije. Centralne banke zajedno sa MMF postepeno napuštaju fiskalna ograničenja i stroga budžetska pravila da bi se nova politika okrenula obuzdavanju inflacije, ne obazirući se na posledice nezaposlenosti. Time je otpočela nova era deregulacije svega i svačega u korist neograničenih tržišnih sloboda premoćnih korporativnih interesa. Povećane su poreske olakšice za nove investicije radi preusmeravanja kapitala ka višim stopama prinosa. Otvorena je institucionalna praksa deindustrializacije i belosvetskog inostranog razmeštaja proizvodnih kapaciteta bez sagledavanja posledica nove rastuće nezaposlenosti. Konkurenčija i inovacije postale su sredstvo u konsolidaciju monopolске moći sa najvećim kresanjem direktnih poreza u istoriji čovečanstva.

Neoliberalna retorika imala je za cilj da razdvoji libertarijanizam, politiku identiteta, multikulturalizam, narcisozni konzumerizam, ličnu slobodu i društvenu pravdu, suprostavljajući se regulatornoj politici države. Tako je otpočela nova faza kapitalističkog restrukturiranja kao odgovor na krizu akumulaciju kapitala instrumentima nove strategije deflacji udružene sa regresivnom redistribucijom prihoda i bogatstva.

Socijalna politika je praktično bila ostavljena brizi vlasnika hartija od vrednosti Vol Strita, dok je novinstalirana politika kresanja ogromnih budžetskih deficitova stavljena u funkciju postizanja niskih kamatnih stopa. Forsiran je Volkerov povratak monetarizmu i postavljanju agencijskog osoblja okrenutog protiv regulatorne dražve kako bi javna imovina slobodno prelazila u privatne ruke i kako bi proizvodnja obezbedila prisvajanje visokih i subvencioniranih profiti.

Fleksibilni aranžmani tržišta rada omogućili su da svi benefiti, koji potiču iz rastuće fleksibilnosti u alokaciji rada, odlaze na kapital. Nezaposlenost je rasla u skladu sa neoliberalnom retorikom o dobrovoljnoj nezaposlenosti, koja raste zato što je „rezervna cena“ radne snage previšoka.

Neoliberalni zaokret ekonomskih ideja svodio se na kompletnu fuziju monetarizma (M. Fridmana), racionalnih očekivanja (R. Lucasa), javnih izbora (Dž. Buchanan) i ekonomije ponude (A. Laffera) kako bi se pokazalo i dokazalo da je državna intervencija problem, a ne rešenje, i da je stabilna monetarna politika i radikalna poreska skraćenja zasigurno proizvode zdravu privredu. Ove nove ideje podržavali su svi prestižni univerziteti, koji su velikodušno finansirani sredstvima korporativnih fondacija. Fakulteti, poslovne škole i instituti postali su centri neoliberalne ortodoksije, koji su obučavali ekonomiste čitavog sveta, a naročito ekonomiste zemalja u tranziciji i ekonomiste za MMF i Svetsku banku, kao institucijama međunarodnih finansijskih struktura. A to su bili ideali korporativnog liberalizma. Novoeducovani kadrovi prodajom javne imovine povećali su budžet i reducirali gubitački balans javnog sektora. Osmišena privatizacija sa smanjenjem troškova, kroz otpuštanje radnika, stvoreni su podsticaji privatnom kapitalu, kreirana je poslovna klima u kojoj su privatizacija i špekulativni prihodi išli ruku pod ruku kako bi se proširila lična i korporativna odgovornost, i povećala individualna i korporativna inicijativa sa inovacijama (radi konkurenčne prednosti).

Privatizacija, deregulacija, liberalizacija, konkurenčnost i inovacije jesu svi deregulatori institucionalnih barijera ekonomskom razvoju i ljudskom blagostanju sa razvijanjem „tragedije zajedničke imovine“ i „problematičnog državnog intervencionizma“. Državni suverenitet se svesno predaje globalnom tržištu, koje poboljšava efikasnost i produktivnost, snižava cene i kontroliše inflatorne tendencije. Neoliberalizam je sumljičav prema demokratiji i zakonu većine (koji udara na prava pojedinaca) i favorizuje upravljanje preko eksperata i korporativna elita (da bi izolovati suvišne institucije, kao što je centralna banka). Neoliberalna država, po pravilu, favorizuje integritet finansijskog sistema i solventnost finansijskih institucija. Neoliberalizam snižava zarade, povećavaju eksploraciju radnika, povećava nesigurnost na poslu i eliminiše zaštitu na radu. Socijalna sigurnost srozana je do minimuma u korist sistema lične odgovornosti i jačanju partnerstva javnog i privatnog sektora. Država preuzima veći deo rizika, a privatni sistem veći deo

profita. Dražavna prisila povećava zaštitu interesa korporativnog kapitala. Neoliberalizam ne gleda blagonaklone na naciju, a liberalna država, kao faktor konkurentnosti na globalnom tržištu, mobilise nacionalizam u promociji poslovne klime preduzetničkog duha sa naglašenim individualnim slobodama.

Konkurentni generatori globalne ekonomije pritisnuli su centralne banke da slede monetaristički pravac i maastrichtski sporazum da postavi široki neoliberalni okvir interne organizacije EU. Načinjen je značajan zaokret prema otvorenoj formi finansijalizacije sa rapidnim rastom stranih direktnih investicija i portfelja investiranja. Finansijska tržišta su prihvatile snažan talas deregulacije i inovacija, i, na taj način, postala su važniji instrument koordinacije i koncentracije bogatsva. Interesna sprega banka i korporacija srušio je vezu između berzi i kompanija. MMF i Svetska banka, prihvatajući oboručku neoliberalnu ortodoksiju, pripremili su novi pritisak na sve zemlje globalnog sveta da prihvate neoliberalne forme sa pečatom osmišljenih strukturnih reformi. MMF, generalno odan neoliberalnom programu, strogo insistira na kontrolisanje inflacije i na čvrstinu javnih finansijskih struktura, kao primarne ciljeve bez sagledavanja nezaposlenosti i socijalne pravde.

Neregulisana finansijalizacija sa deviznim špekulantima primorala je gotovo sve vlade evropskih zemalja da olabave evropski mehanizam deviznog kursa i da ne obrate pažnju na maglovitu i neistraženu ulogu hedž-fondova. Po Krugmanu hedž-fondovi po pravilu špekulišu pozajmljenim sredstvima i privlače (navlače) investitore. Kako je inače moguće da 25 menadžera hedž fondova zaradi oko 14 milijardi dolara što je tri puta više nego što zaradi 80,000 njujorskih nastavnika zajedno.

Deregulacija bankarstva, koja je proizvela špekulantske mehere u alokaciji kredita na tržištu nekretnina i fiskalna politika skraćenja ličnih i korporativnih poreza (radi podsticaja investicija) promenila su i misiju centralne banke, koja je do tada brinula o očuvanju pune zaposlenosti, a od sada prešla na borbu protiv inflacije, odnosno na makroekonomsku stabilnost.

Kolaps finansijskih mehere, izražen kroz poremećene cene aktive, kroz bekstvo radne snage, kroz bekstvo kapitala i kroz interna bankrotstva doveo je do ozbiljne depresije, koja je oborila privredni rast, snizila potrošnju i dvostruko povećala nezaposlenost. Ekonomski ideje su putem međunarodne konvergencije utemeljile neoliberalni program zasnovan na reduciraju fiskalnog deficitova, na uravnoteženju budžeta i na kontroli inflacije, zaobilazeći punu zaposlenost i pravičnu raspodelu dohotka. Tako je neoliberalni program EU postao kamen temeljac makroekonomске politike, koji se oslanjao na rastuću autonomiju, kažežiju malih i srednjih preduzeća, promenu uslova pozajmljivanja kapitala, lobiranje, mito, korupciju i involuiranje u izbore. Neoliberalizam ipak nije mogao funkcionišati bez univerzalne tendencije uvećavanja društvene nejednakosti i rastiće marginalizacije, a da ne sakrije surovu realnost narastanja klasne moći u glavnim finan-

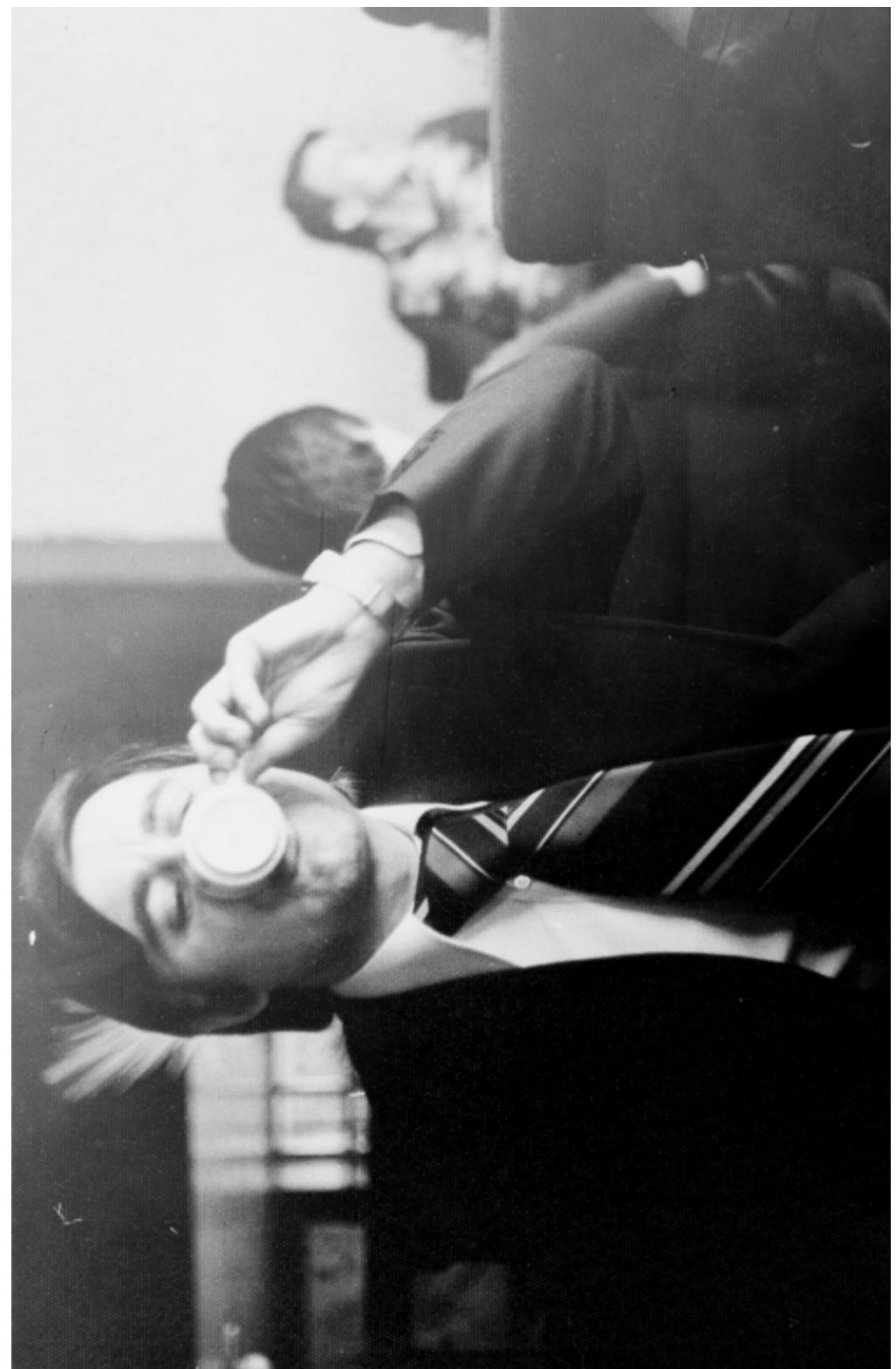
sijskim centrima globalnog kapitalizma.

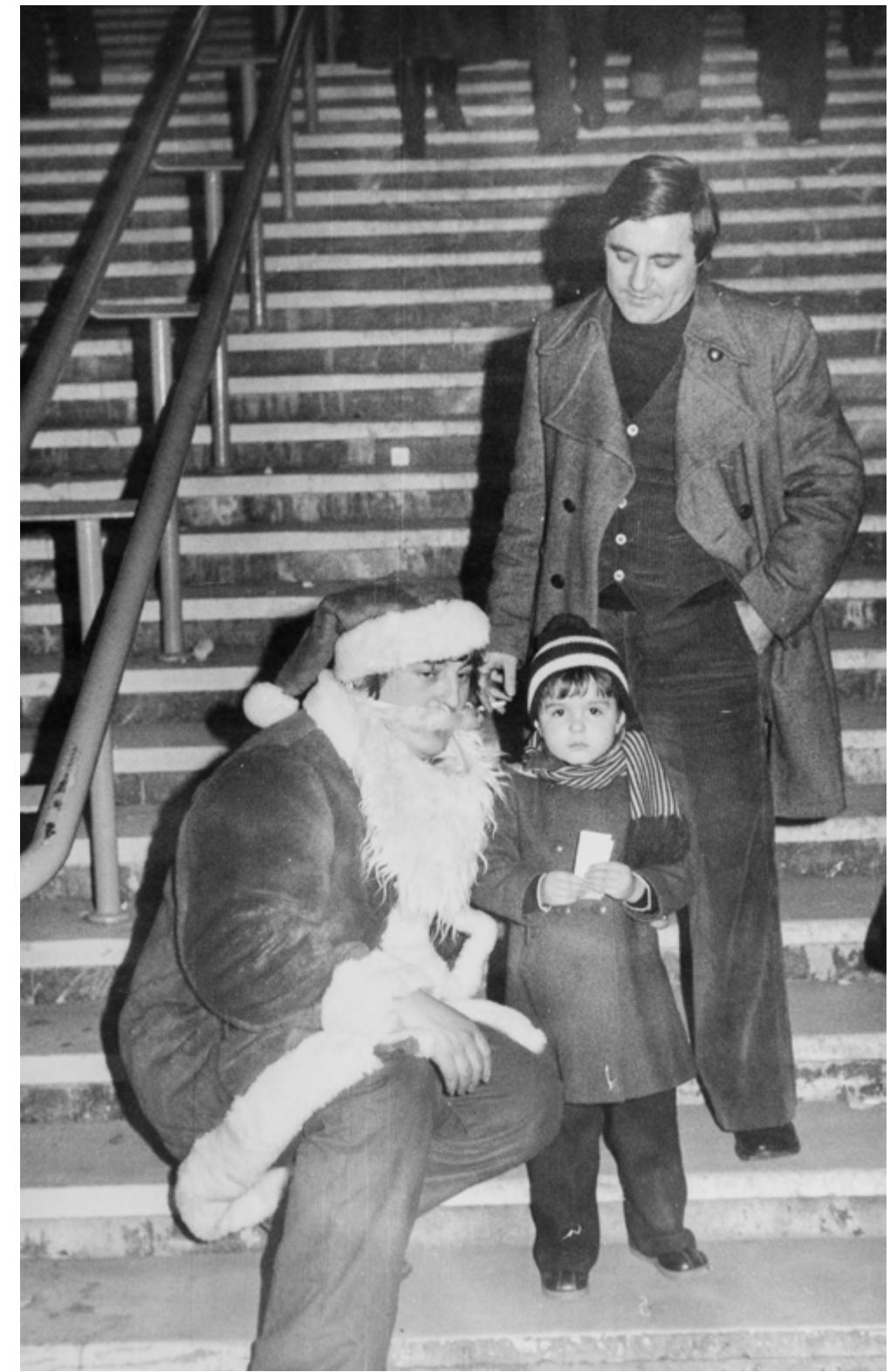
Vladajuća neoliberalizacija obnovila je klasnu moć vladajućih elita, koje u svojim kulama stvaraju nesrazmernu količinu fiktivnih vrednosti. Tržišta imovine postala su osnovni motori akumulacije kapitala turbokapitalizma. Tržišno vođena finansijalizacija predstavljala je osnovno obeležje neoliberalizma sa privilegovanom informacionom tehnologijom.

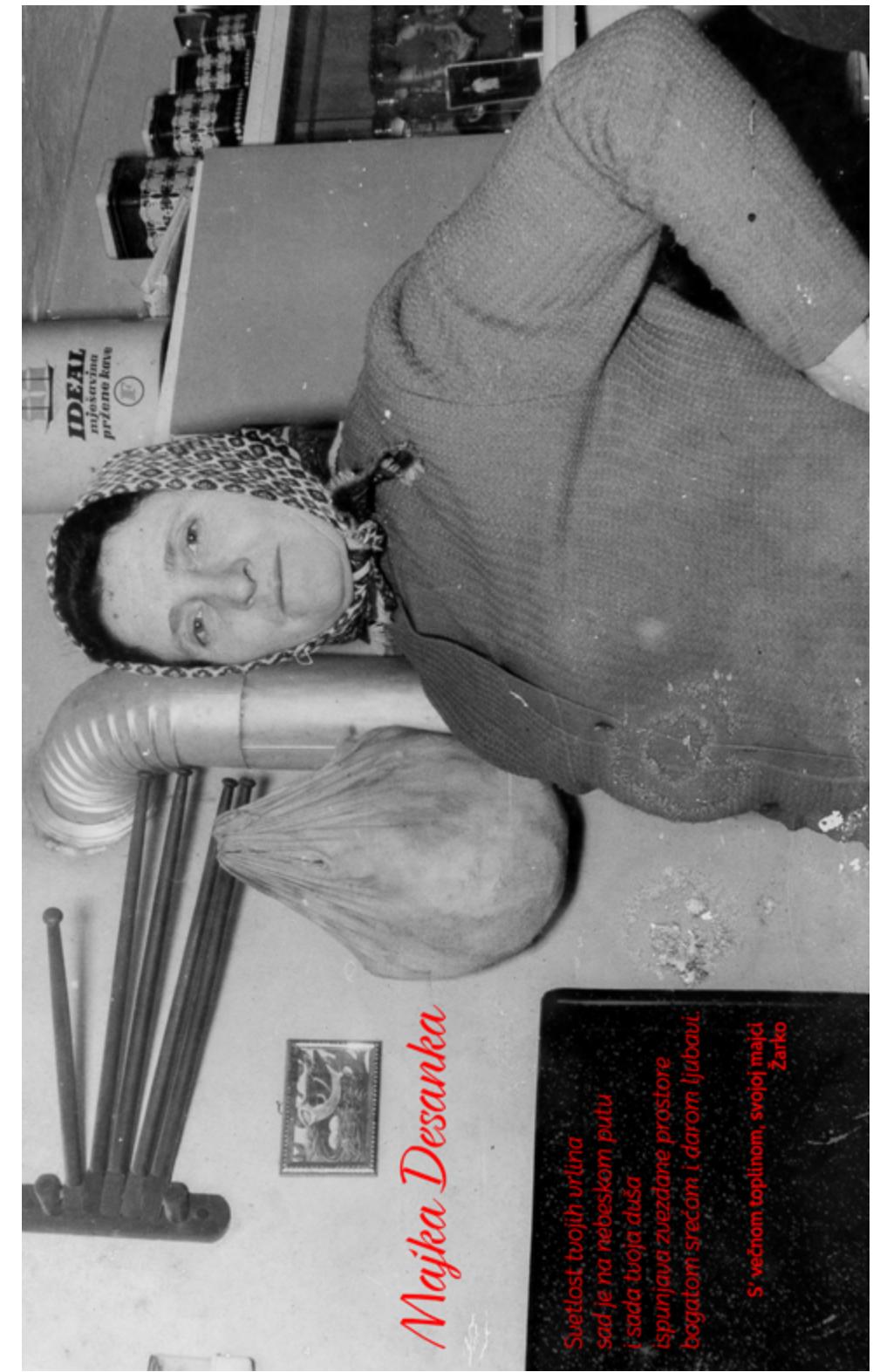
U talasu strukturnog prilagođavanja i neoliberalnih reformi, građani su prinuđeni da žive kao privesci tržišta. Štiglic i Krugman, zalažući se za reformu globalnog upravljanja sa boljim regularnim strukturama i čvršćeg nadzora finansijalizacije, oštro su nagazili na problem nejednakosti u visini dohotka i imovine, koje generišu strukturu krizu i degenerišu strukturne reforme. I globalni privredni oporavak bez zaposlenja i sa stagnatnim zaradama svodi se ipak na neprekidni rast dugovno finansiranog konzumerizma, budući da se američka ekonomija (Amerika d.o.o.) bazira i dalje na ogromnom količinom kredita za održavanje njenog rasipničkog funkcionisanja. Dakle, ono što je „tranziciono“ na putu ka savršenom neoliberalnom svetu već se prepoznalo kao pogrešna utopisitčka retorika neoliberalizma. Ideali neoliberalne ekonomije već artikulišu želju za alternativnim društvenim odnosima.

Akademski građani već traže ekonomiju bez nametanja fundamentalizma globalnog tržišta i bez ideologije ekonomizma, koji sve ljudske aktivnosti ne podvodi pod domen tržišta.

Svetska ekomska kriza zajedno sa implementacijom neoliberalnog projekta obelodanila je pomeranja glavnog težišta globalne ekonomije iz sektora proizvodnje u sektor finansijskih usluga, kao da privredna aktivnost više nije važna. Time je formalizovana primitivna privatna sloboda da se profitira na siromaštvu u formi tajno osmišljene privatne prednosti poput konkurenčije, kao ključni podsticaj razvoja i generator monopolija. Neoliberalno ograničavanje demokratskog načina upravljanja gurnulo je javno obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i socijalne usluge u tržišni zagrljav najurene države i siromašni sprud nekadašnjeg javnog sektora. Štiglicov „čudan“ svet je ipak moguć, pošto siromašne zemlje subvencionisu bogate zemlje jednako isto kao i što siromašni pojedinci subvencionišu ultrabogataše. Ironija je što su SAD kao liberalno-neokonzervativna država i Kina kao konfučijansko-neokejnzijska država ostavile utisak globalno degradiranog uređenja iz prostog razloga što su SAD svoj konzumerizam masovno finansirale iz budžetskog deficit-a i globalnog javnog duga, i što je Kina svoje masovne investicije u fiksni kapital i infrastrukturu finansirala na osnovu neizmirivanja dugova korišćenja nenaplativih plasmana.

KRIZA GLOBALIZMA I SMIŠLJENA EKONOMSKA KRIZA

Lideri današnje „konzervativne neoliberalne revolucije“, koji previše veruju u slobodno tržište, za gladnu decu kažu da „ona treba da se nauče odgovornosti i disciplini, i da shvate da im niko ništa ne duguje; oni treba da dobiju samo, ono što mogu da dobiju na tržištu i ništa više“. Na svetskoj ekonomskoj sceni, dakle, vlada kolekcija cinika koji kreiraju i nameću ekonomske teorije na „plaćenim“ projektima tranzicije, privatizacije i liberalizacije u formi globalizacije „neznanja“ i mondijalizacije „izdate profesije“

U tom kontekstu, globalni jastrebovi tragaju za uspostavljanjem sveobuhvatne kontrole nad građanima, prirodnim bogatstvima i kapitalom u formi demokratske regulacije planetarnih tokova i transnacionalnih poslova (interesa). Takav mondijalistički trend prati opasan jaz između isforsiranog „kraja nacionalne države“ i grandomanskih težnji ka „proliferaciji slabih država“ uz odsustvo efektivnih globalnih demokratskih institucija. Da li je to „globalizacija sa ljudskim likom“ i šta ostaje od teorije „održivog razvoja“, koja propagira ekološki podnošljivu socijalnu pravednu i efikasnu privrednu.

Globalistički (nominalistički) pogled na svet logičan je nastavak liberalizacije, koja je povezana sa privatizacijom državnih (javnih) preduzeća, povećanjem uloge privatnog sektora i preduzetničke inicijative smanjenjem uplitanja države u privredne tokove (deregulacija), povećanje slobode protoka finansijskih i stranih ulaganja. Globalizacija je, samim tim, novo ishodište ponašanja transnacionalnih korporacija, promene u tehnologiji proizvodnje i distribucije, ekonomije obima, ponašanja potrošača, liberalisanje spoljne trgovine i protoka kapitala, proširenja geranica za lociranje preduzeća i ignorisanja važnosti blizine sirovina, proizvodnje i tržišta, i naročito, ekonomske uloge nacionalnih granica. Simbol globalizacije jesu transnacionalne korporacije kojima se i domaće vlade udvaraju zbog stranih ulaganja u „globalnom trendu“ širenja pseudo-vrednosti (globalni standardi za hranu), poput teletine (u čijoj se proizvodnji koriste hormoni) i genetički izmenjene hrane (hrana za stoku i semenska roba). Globalizacija, kao takva, ruši katedrale nacionalnih vrednosti i nacionalne pripadnosti, i uništava lokalne zajednice da bi popločala stazu ka globalnom kapitalizmu (poput političke levice

koja je permanentno hranila internacionalistički pogled na svet). Globalizacija, doduše, može da poveže nacionalne privrede, proširi tržište, omogući pristup novim tehnologijama u proizvodnji i distribuciji, osigura priliv stranog kapitala. Ali, globalizacija donosi i nesreće: povećava ranjivost ekonomski slabijih, ubrzava zahteve za prilagođavanjem i modernizacijom privrede, unosi nepredvidiva kretanja u tokovima kapitala, pridonosi špekulativnim napadima na domaću valutu, izaziva finansijske krize, brza prebacivanja proizvodnje i zaposlenosti iz zemlje u zemlju, i povećava ekonomsku i socijalnu ranjivost malih, zemlja u razvoju.

Globalitarizam nudi nadu za jedan bolji život i tehničku sreću čoveka. Ali, globalizacija nudi perfidno osvajanje vlasti i kontrolu nad kapitalom. Zato je invazija bogatih na ekonomskoj unificiranosti u trendu sa stihijom nagomilavanja kapitala. Nagon za bočenjem vodi u totalitarizam, pošto bogatstvo postaje nova agresija. A radi se o tome da se ekonomija ipak mora spiritualizaovati, jer siromašne valja staviti pod zaštitu. Etičko je pitanje ravnopravnija i ravnomernija raspodela bogatstva, a ne samo ekonomsko ili socijalno (iako je novac već postao religija). Globalitarizam ne sme da bude doktrinama razbarušen samo u ekonomskom smeru, jer bi na scenu mogla da nastupi politika „upotreba čoveka“. Tada bi, doista, Etiku i Prirodu zamenili Politika i Profit, što bi gurnulo ljude u ropstvo plastične misii. Po prvi put. mondijalistički intelektualci već ne mogu da prepoznaaju vlasnike vlasti kapitala, a njihova reč gubi bitku u odnosu na ekonomsku moć.

Krah bipolarnog sveta i komunističke ideologije, kao dva moćna stabilizatora geopolitičke karte Evrope, jeste pravi uzrok secesionizma. Tu je, svakako, i globalizacija koja je uspostavila neposrednu vezu sa secesionizmom. „Balkanizacija“ spoljne politike „pojedinih“ evropskih zemalja „iznajmila“ je čak i ugledne naučnike koji su faktički izmišljali visokoumne teorije secesionizma, što je imalo evidentan centrifugalni efekat na strukturu nacionalnih država. Globalizacija je doprinela i pojavi posebnih oblika secesionizma, koji uzimaju sve više maha u Evropi. Bogatima je, naime, dozlogrdilo da „plaćaju“ za siromašne sunarodnike i, kao jaki, uspeh su da pretvore jedan ekonomski problem u politički problem. I upravo taj prelaz iz ekonomске u političku sferu predstavlja secesionizam, iako bogati regioni mogu samo da sanjare o oslobođanju od obaveza solidarnosti prema zemljacima koji nisu bili dovoljno umešani ili nisu imali sreće.

Secesionizam često prolazi kroz fazu autonomizma ili federalizma. Ovi termini nisu, doduše, sasvim određeni, ali to ne smeta onima koji se za njih zalažu. Njihove pristalice zapravo nastoje da oni, kao takvi, iako nedovoljno određeni, i dalje ostanu kako ne bi bili suviše sputani u svojim namerama. Zbog toga je veoma teško kontrolisati prelaz od autonomsko-federalističkog pokreta ka separatističkom pokretu. To, naravno, koriste separatisti koji veštoto izazivaju krizu nacionalne države.

Globalizacija prestavlja kvalitativno produbljavanje procesa internacionalizacije, kojim se osnažuje funkcionalna, a slabost teritorijalna dimenzija. Rast svetskog tržišta sve više penetrira, a nacionalne ekonomije sve više gube nacionalni karakter. Reč je, pre svega, o procesu kompresije sveta, a ne o stvaranju planetarne svesti u kulturnom pogledu.

Ekomska globalizacija i politička regionalizacija odvijaju se simultano i erodiraju funkcije država - nacija u procesu strukturnih transformacija. Regioni su sada nastajući fenomen, koji je sastavni deo procesa globalizacije. Novi regionalizam već podrazumeva proces koji uključuje promenu određenog regiona od relativne heterogenosti do povećane homogenosti u ekonomiji, kulturi, bezbednosti i demokratiji. Na mondijalističkom planu, evropski regionalizam je povukao globalnu regionalizaciju. Zbog toga, danas regioni predstavljaju „arene“ i za konkurenntske i za konvergentne nacionalne interese, na koje inače utiču etnonacionalne mobilizacije i osnaživanje mikroregiona.

Regionalna politika je svojevrsna agregacija i koncentracija nacionalnih interesa, zbog čega se pojedine zemlje nalaze u ulozi „policy makers“ i ulozi „policy takers“. No, sa stanovišta vrednosne ocene novog talasa regionalizacije gotovo je nemoguće dati decidedirani odgovor na pitanje da li se radi o doprinosu univerzalnim vrednostima razvoja. U simultanom kretanju procesa regionalizacije i globalizacije može se jedino očekivati neki novi oblik ravnoteže čiji se mehanizmi još ne vide.

Svi su izgledi da će Evropska unija prerasti iz labave asocijacije država u Sjedinjene Evropske Države u kojoj bankarska (pa i fiskalna) unija već kuca kao „srce“ političkog projekta. Sada je teško zamisliti opstanak mikrodržava u uslovima moderne informatike, ekomske globalizacije i planetarnih povezivanja. Danas su ustale regije protiv država nacija. Evropski federalisti teže da EU funkcioniše poput naddržave. Regionalisti, pak, teže da Evropa uđe u novo doba kao svojevrsna politička slagalica minijaturnih država - regija. Regionalisti su čak izvukli iz muzeja zaboravljene zastave svojih pokrajina koje bile zastupljene u EU bez posredovanja države - nacije. Zbog toga se regionalizam kvalifikuje kao postmoderna politička tvorevina čija se pozadina nalazi u globalizaciji ekonomije, koja ukida carinske rampe i koja od planete stvara "globalno selo" bez posrednika. No, i evrozoni podrhtavaju i noge i telo; preti opasnost da se globalizam upravo slomije nad EU, (zbog nje je i ekomska politika pala na ispit).

MMF ne treba slušati nego samo saslušati, a raditi sve suprotno od njegovog prevažidjenog neoklasičnog modela ravnoteže na principima neoliberalizma i globalizacije, privatizacije i deregulacije, koji produžuje ekonomsku agoniju i socijalnu tragediju. Kučanje na vrata MMF jeste dokaz potpunog poraza domaće ekomske politike i spremnosti na savijanje pred kandžama večnog kreditnog ropstva. Život na veresiju od preko 30. mlrd evra spoljnih dugova jeste stavljanje sposobnosti vlade Srbije na međunarodni

stub srama štetnog MMF, kao najvišeg stadijuma finansijskog imperijalizma ekonomskog globalizma. Ali, pogrešno je kucati i ulaziti naglavačke i u EU, na krilima tzv. B. deklaracije koja kretenjuje mlađi naraštaj po logici „ni znanje, ni zvanje“. To što nije čuo Dositej Obradović, čuo je nobelovac Pol Krugman, koji je glasno uzviknuo: „Ako treba da objasnite ekonomski uspeh u jednoj reči, onda bi ta reč bila obrazovanje“; jer je vrhunsko obrazovanje jedini „genetski kod“ funkcionalnosti ekonomije zasnovane na znanju i to bez teških zajmova i kredita MMF i bez poniženja i prosjačenja u EU.

Za EU, Srbija je besplatna kapija prema Istoku, kroz koju treba da prolazi interkontinentalna razmena roba, usluga, kapitala, ljudi, informacija, kulture, ideja. U krajnoj instanci, to je put kretanja globalne mreže novog svetskog poretku sa novim tehnologijama, novim ulaganjima, novom konkurenčijom, jeftinom radnom snagom, sirovinskim bescenjem i egzotičnim poreskim i carinskim olakšicama. Sve je u skladu sa logikom petootkobarskih stubova makroekonomskih politika: „rasprodaj“, „potroši“ i „zaduži se“ po recepturi „ememefskog“ globa, koji i narodne donacije tretira kao dugove.

Finansijski apostoli tranzicione ekonomije kroz režirani stečaj pokojnih socijalističkih giganata, nasilnu spoljnotrgovinsku liberalizaciju, tajkunsu privatizaciju, narokmansko zaduživanje, lažni fiksni devizni kurs, bećarsku javnu potrošnju i kreditni doping, gurnuli su privedu u depresivni ponor, nezaposlenost i inflaciju, koja prsto „kosi i ubija“, da bi se poslovno-politička elita potkupila velikim sumama novca poreskih obveznika i po cenu guranja države u budžetske deficite i javne dugove. Država se tranzicione uneredila čim se prezadužila na principu diletantske renesanse prostačkog performansa i prebrzog ubacivanja stranog prljavog novca i degutantno krimogenizovanog kapitala. Više od 10 godina trošimo 25% iznad mogućnosti- više od zaradenog, a trgovinski lanci neplaćaju dobavljačima više od 4 meseca. Na to se nadovezuju najveće kamate na svetu : od 15% do 23%. Gotovo jedan milion radnika radi na crno i u sivoj ekonomiji stvara čak 40% bruto društvenog proizvoda.

U institucionalnom tranzicionom haosu, režimski preduzetnici (i novi i stari), angažovani su za „koristan“ rad na putevima prvobitne akumulacije kapitala za preskanje tranzicije instrumentima administrativnog preporoda, na krilima evrointegracije i organizovanog kriminala preprodaje vitalnih organa privrede. Na operacionom stolu bolesne države ceh je platila primitivna privatizacija, zloglasna nezaposlenost, bećarsko zaduživanje, sumanuto inflatorno džeparenje i pomahnitali bezvredni dinar.

Dinar danas plaća ceh zbog višedecenijski nesputane inflacije, nekontrolisanog kretanja špekulativnog kapitala, pomahnitalih kamatnih stopa, pročerdanih privatizacionih prihoda, i suludo utrošenih inostranih kredita. Polit-mohikanci su zaboravili vreme haosa kada smo imali hiperinflaciju od 2% na sat ili 70% na dan i kada je nastupanje era evroizacije. Čak se i štednja više ne isplati u poniženim dinarima u odnosu na povam-

pirani evro, mada je i evro neobična tvorevina čija se celishodnost sada preispituje, čak i u Evropskoj Uniji.

Zbog deficit-a, dugova i evra, i Grčka vlada je, zajedno sa srpskom tranzicijom, pri nuđena da radi ono što joj kažu birokrati iz EU, što je dokaz da je stara Grčka konačno postala pokrajina briselske imperije. To pak znači da se dosadašnja tzv. ekonomski koordinacija konvertovala u „euovsko“ odlučivanje „o vrsti sijalice koju morate da koristite u spajzu“ po konceptu totalitarne demokratije u finansijskom mraku.

Mudro osmišljena finansijska kriza i vešto dirigovana ekonomski recesija američkog liberalnog kapitalizma pokazale su svu međuzavisnost ekonomija članica EU i razotkrile su mogućnost prelivanja fiskalne krize iz zemlje u zemlju, degradirajući ekonomski i trgovinske mogućnosti, i konkretne modalitete pomoći država u evrozonu u finansijskoj krizi, posredstvom učešća u tzv. Paktu za stabilnost i rast, kao nove transverzalne izmišljotine.

Veliki ekonomisti globalnog sveta, neznaju da objasne razliku između krize, recesije i depresije, jer je „tranzicija tranzicijom“ ušla u prvobitnu akumulaciju kapitala na istim krilima tranzicionog kapitalizma u glibavi globalizam.

Korupcija je dete tranzicije, simbol kvarenja ekonomске vlasti i amblem potkupljivanja političke elite, što se manifestuje maksimiranjem profita, kršenjem zakona i usurpiranjem javnih resursa. Bazični koruptivni mehanizam jeste destruktivna transformacija društvenog u privatni kapital. U ekonomskom životu zagospodarila je sistemska korupcija, čiji je generator loš politički sistem, koji je produkovao transmisione tajkune u ministarske stanove od pet ari. Demokratski opijene vlade pročerdale su već 15 miliardi evra od privatizacije i još 10 miliardi od brzog zaduživanja tokom poslednjih deset godina. Tako je sklepan novi model nultog investiranja u rak ekonomiju, koja ide unazad na pohabanim točkovima nadevropske potrošnje u formi tranzicije kroz tranziciju. Neizlečivi budžetski deficit-i i narokmanski javni dugovi jesu amblem usidrene fiskalne krize integrisane sa dugoročnom ekonomskom depresijom. U tom ambijentu, i „reforma tzv. reforme“ promoviše trajnu finansijsku recesiju, koju ne „razbija“ ni novi model tzv. pametnog razvoja niti inovativna poreska politika, koja je primitivno instalirala „nenaučne, iz rukava date“ kriterijume EU. Pao je, dakle, i Maastricht; naša tranzicija oborila je i EU, jer su svi kriterijumi dati iz pocepanih rukava podkupljene nauke. Ako je brak penzija za propale ljubavnike, onda je i tranzicija mrak za propale države.

Globalna kriza prisilila je globaliste, tranzicioniste i profitere da otvaraju tržišta i banke (po svaku cenu), prenose kompjutere i podižu internet kako bi bogatom ponudom i ubedljivom reklamom oživeli ponudu i kod živih i kod mrtvih .

„Radi više da bi zaradio manje“ jeste novo geslo da bi radnik danas u tranziciji i kapitalističkom svetu, od Njujorka do Tokija, sačuvao svoj kakav-takav posao, jer je za

obespravljene i ponižene radnike „bolja smrt nego otkaz“. Novac je taj koji primorava ljudе da se prodaju. Radnik tako postaje jeftina roba: sve je jeftiniji ukoliko duže radi i više stvara. I Platon je prinuđen da budi Marksа, jer je „fridmanomanija“ liberalnog fundamentalizma i MMF-ovskog dirižizma danas u svakoj državi tranzicije stvorila dve države: državu bogatih i državu siromašnih. Tranzicioni globalizam i jeste akumulacija bogatstva čija je posledica akumulacija bede.

Regonomija je predugo pumpala Fridmanove ideje sa laskavim obećanjima: manje birokratije, manje poreza, manje intervencionizma, više para, veće bogatstvo. Tako je kauboј započeo svoju kobnu ekonomsku perestrojku – fridmanlju triumfalnog kapitalizma. Ekonomiji država nije potrebna. Svet je ekonomija države. Samo tržište ima pravo da reguliše ekonomiju. Taj mondijalizam zove se religija profita, koji mora da privatizuje ekonomiju; između tržišta i kapitala nema posrednika. Proradio je tako motor liberalizma.

Novi kapitalistički poredak fridmanovskog tipa prerastao je u digitalnog anđela-internet ekonomiju. Tako je internet postao sirovina jedne nove ekonomije- finansijskog kapitalizma, koji je u igru ubacio mašinu berze i akcija novih start-up firmi. Rad i proizvodnja bačeni su sada u drugi plan. Novac je postao jedini simbol vrednosti i uspeha. Otpočela je era dematerijalizacije i fajlova. Plaća se pozajmicima, kreditima i tapijama. Internet, kao virtualna država, prodaje sveže akcije, ljute ideje, kisele dugove, naprsle firme i načete banke. Finansije su potpuno slobodne- totalno deregulisane; zavladila je religija povećanja potrošnje i pozajmljivanja. Banke, obogaćene hipotekama, gurnule su tapije u druge finansijske pakete i preprodavale jedna drugoj- na kapiji krize prezadužnih - suprajms. Tada se pojavljuje novi Zoro – Alen Grinspen, po zanimanju predsednik Federalnih rezervi, koga je u fotelji štampača dolara namestio kaoboј Regan.

Zato globalni ekonomski tokovi te savremene ekonomije uveliko prevazilaze tradicionalne zakonitosti karakteristične za finansijsku nauku. Ideal tržišne ekonomije liberalizma posustaje pred naletom novokomponovane dogovorno- virtuelne ekonomije u kojoj poodavno ne važe gotovo nikakva „državna“ pravila. Sudbina neoliberalne ekonomije neće više zavisiti od toga što je u naučnim knjigama rečeno već kako je „na nekom drugom mestu“ suđeno liberalnom fundametalizmu. Recesiona bujica raznela je privredno korito odakle je i potekla.

Danas, u globalnoj tranziciji, nisu samo bankrotirale banke, berze, preduzeća i institucije. Bankrotirale su i države i, još gore, bankrotirao je narod. Bankrotirao je ceo svetski neoliberalni kapitalistički poredak, urušila se praksa, teorija i filozofija turbo-liberalizma. Ekonomске nauke zatrpane su lažnim istinama i lakirovkama neznanja. Raspaо se mit o „homo ekonomikusu“. Sve univerzitete, institute i fakultete, stoga, treba ugurati u laboratoriju za hemijsko čišćenje iznutra, a profesore i nobelovce oterati u ne-

zasluženu penziju; temeljno rekonstruisati zgradu ekonomskih znanja jeste imperativ istorijskog trenutka. Došao je kraj ere liberalnog tržišnog modela, jer iza rizika kazina varijante kapitalizma više ne stoji ni ortodoksni čuvan liberalnih pogleda MMF-a. Jedino Srbija usred Evrope nezna gde će, jer je na sred putu kojim se ređe ide. Novac je ipak krivo ogledalo savremenog čovečanstva u otkrivanju, svakog sata i svakog dana, način na koji vrednujemo sebe i resurse sveta oko nas, a u prvom redu sopstvene mane i pohlepst. Jedino se mane u tranziciji poklapaju sa manama kapitalizma.

Finansijski apostoli tranzacione ekonomije kroz režirani stečaj bivših socijalističkih giganata, nasilnu spoljnotrgovinsku liberalizaciju, tajkunsku privatizaciju, narkomansko zaduživanje, lažni fiksni devizni kurs, bećarsku javnu potrošnju i kreditni doping, gurnuli su privredu u depresivni ponor, nezaposlenost i inflaciju, koja prosto ubija, da bi se poslovno-politička elita potkupila velikim sumama novca poreskih obveznika i po cenu guranja države u budžetske deficite i javne dugove. Bukvalno shvaćena transparentnost privatizacije, liberalizacije i deregulacije ide čak dotele da će se verovatno izbor predsednika države obaviti na „Farmi“ u komšiluku „Velikog brata“ po tabloidiziranom scenariju demonizovanog svlačenja i ekstradizovanog glasanja noktima .

Globalna finansijska kriza, međutim, promovisla je razmimoilaženja između MMF i EU. Naime, MMF smatra da je došao kraj dosadašnjem modelu privrednog rasta . Do sada je MMF zagovarao potpunu finansijsku liberalizaciju i otvranje domaćeg tržišta stranim kreditorima, investitorima i bankama. Sada, pak, MMF preporučuje ograničavanje priliva stranih kredita, fiskalne stimulanse za ekonomski oporavak, povećanu zaštitu domaćeg tržišta od inokonkurenčije da bi se povećala domaća proizvodnja razmenjivih dobara, prvenstveno za domaću potrošnju i za izvoz. Evropska unija, međutim, prkosí navalnetnom MMF, oslanjajući se prvenstveno na privredni rast kroz evrointegracije, liberalizaciju trgovine, deregulaciju finansijskih tokova, zamenu domaćeg novca u evro, podsticanje kreditiranja domaće privrede i domaćinstava, i jačanje finansijske podrške iz multilateralnih i javnih izvora. Za nas je izuzetno važno što je konačno Monetarni fond shvatio da postojeći model privrednog rasta zasnovan na potrošnji, finansijskim uslugama i stranim ulaganjima, nije više održiv u postrecesionoj tranziciji. Novi model našeg ekonomskog rasta, stoga, mora da počiva na stimulansima štednje, investicija i izvoza, na tržišnom prestrukturiranju javnog sektora, reindustrijalizaciji i argoruralnom održivom razvoju. To je projekat za „bombardovanje jezgra srpskih gluposti“, gde su aforizmi nanelektrisane čestice razvojnog duha krimogene ekonomске politike i korupтивnih finansijskih usluga. No, opasan je prelaz u taoca kandidature, budući da je mit o „obećanoj integraciji“ urušila egzistencijalna kriza EU, koja je ugrozila njen kredibilitet, a i njeno sopstveno proširenje gurnulo u drugi plan.

U finansijskom vrtlogu, globalni kapitalizam bez država i granica uneo je anarhiju

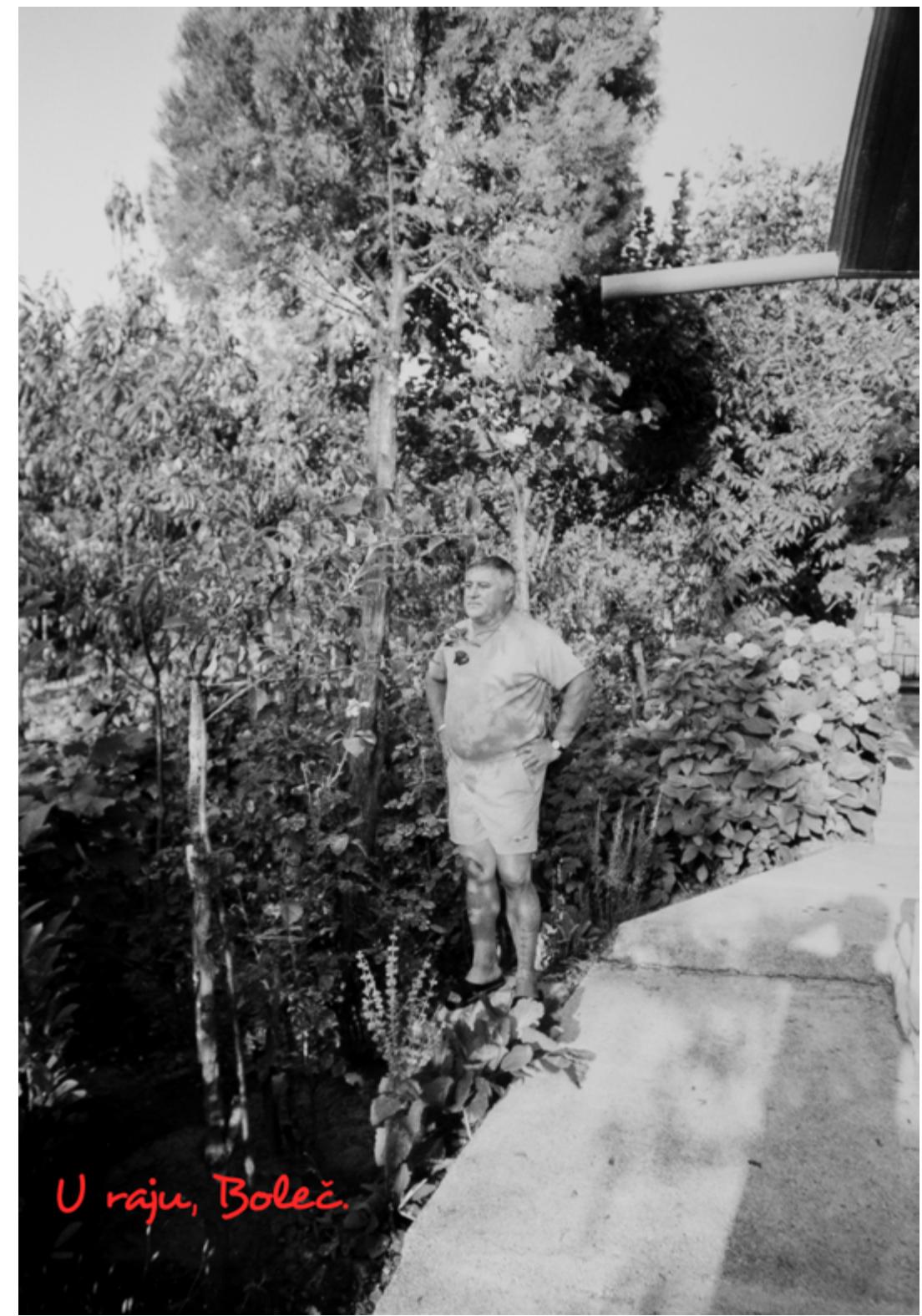
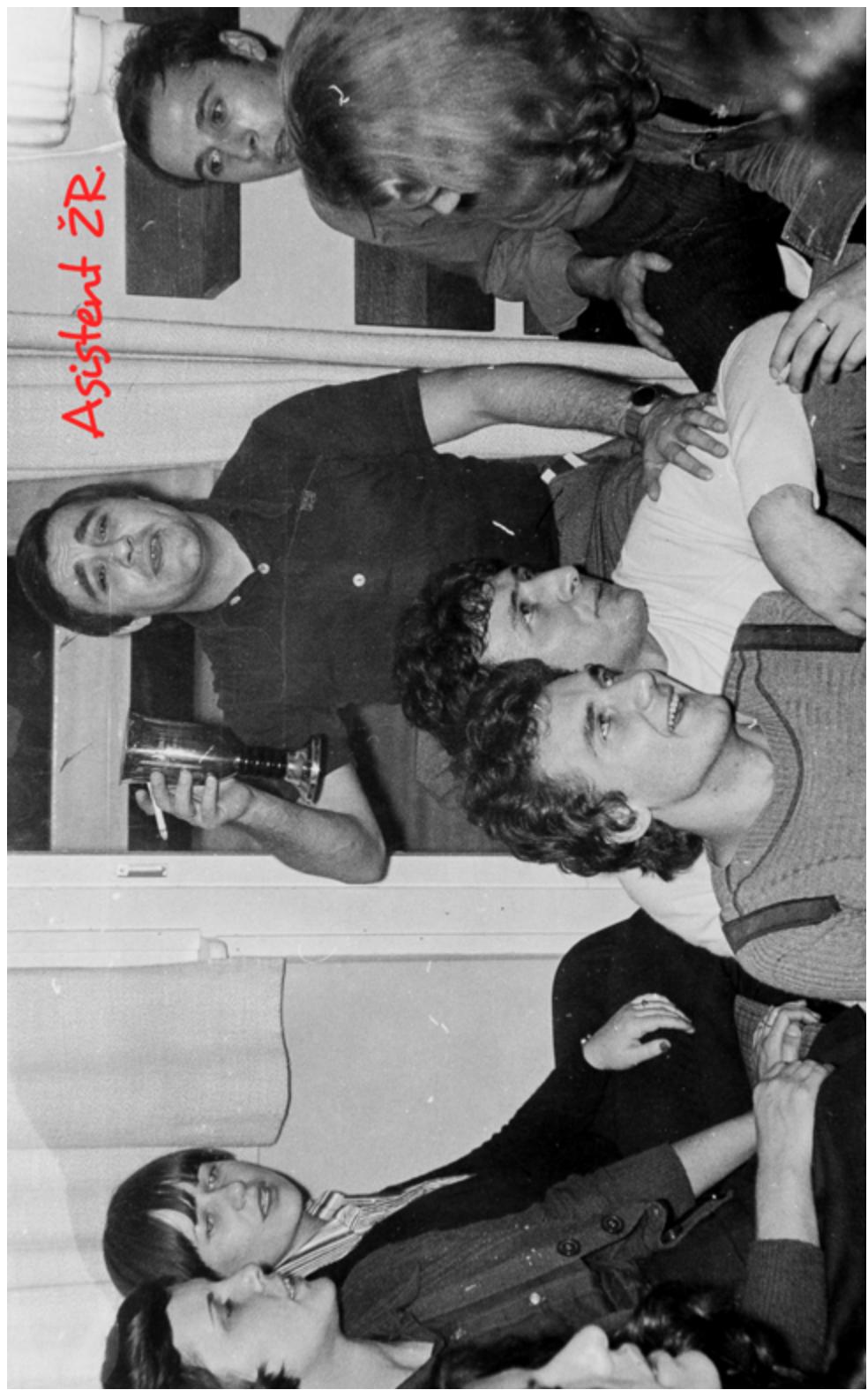
korporacijskih diktatura sa ubrzanom ekonomskom propašću čitavog sveta. Perverzna veza demokratije i dužničkog ropstva jeste direktna posledica tzv. „ološ ekonomije“ (Napolitani), koja u celom svetu gospodari i životom i smrću. Nobelovsko skretanje načne pažnje da ekonomija treba da ide u pravcu usluga i da je vlasnička struktura fundamentalna determinanta profitabilnosti proizvela je lošu praksu da neinvestiranje u državu sklizne u kriminal, što je i ciljna funkcija tzv. korporacijskih direktnih investicija u pilule strukturnog prilagođavanja, konkurentnosti, liberalizacije, privatizacije i deregulacije, ali i u rušilačku eksploataciju jeftinih sirovina i beskrupulozno povećanje nezaposlenosti. Kapitalizam, dakle, proizvodi nezaposlene, a globalizam proizvodi gladne po formuli globalističkog imperijalizma.

*„Sva državna uređenja, imaju svoj sopstveni govor,
kao da je svako od njih živo biće; jedan je govor
demokratije, drugi oligarhije, a drugaćiji opet
monarhije; ... A ono državno uređenje, dakle, koje
govori svojim sopstvenim jezikom, podjednako
bogovima i ljudima, i shodno tome jeziku upravlja,
svoje praktično delovanje, uvek je beričetno i stabilno,
ali propada ako pokušava da imitira neko drugo uređenje.“*

Platon, Peto pismo

U knjizi:
Poreski inžinjering i budžetski konsalting, 2001.

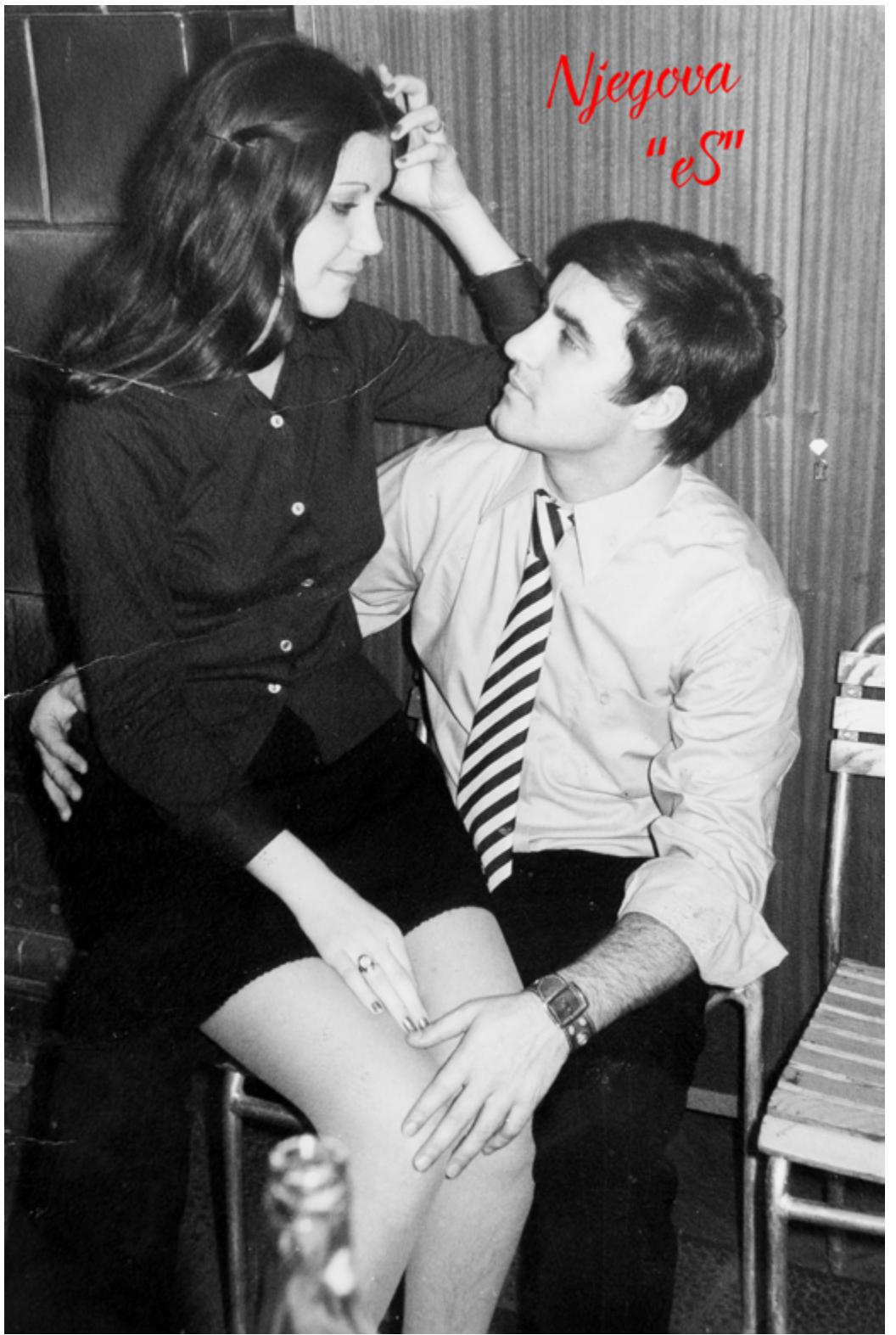

Kum Kosta.

Zorica, Triva

TRANZICIONA RECESIJA

Famozni princip tranzicionog profita, u fiktivnoj tržišnoj ekonomiji, faktički je ustoličio politiku „dohotka“ po svaku cenu, dohotka bez rada, dohotka bez pokrića, dohotka bez rizika, dohotka bez odgovornosti, dohotka bez tržišta, dohotka pod političkim podkroviteljstvom. Takav tranzicioni dohodak jeste „ratna“ dobit između političkih feuda, ekonomski plen regionalnih cenovnika, ideološki ekvivalent sivilih privrednika i zarada političkog patronata, tehnico – menadžerskih mecenata i finansijske oligarhije. „Dohodak tzv. političke ekonomije“ jeste, u stvari, proizvod političkog i sistemskog čuda od privrede, a ne zakoniti proizvod privrednog čuda. Ekomska kontrarevolucija, dakle, proizvodi „dogovoren“ profit za „sporazumno“ političku potrošnju. Dužnička privreda i potrošački mentalitet javnog sektora jesu posledica prozdrljive režijsko-funkcionske nadgradnje, kao nusprodukta sistema države dinosaurusa, čiji sadašnji tranzicioni privredni sistem liberalističkog modela upravljanja počiva na ideološki validnoj tranzicionoj tezi za etabriranje komandne privrede partiske koalicije.

Valcer „sporazumnih“ cena i „dogovornog“ profita, jeste lakša varijanta političke igre od svake prave tržišne utakmice: teže se otkrivaju promašaji i lakše se pokrivaju gubici; što je i cilj polit-ekonomске politike: prikriti promašeno, pokriti izgubljeno, oduzeti ostvareno, podeliti nezaradeno.

Tranzicciona ekonomija jeste, zapravo, spoljna, uvezena, tuđa, proizvoljna, šarlantska ekonomija, koju su izmislili socijal – utopisti, podrivačke snage i politički saboteri međunarodne globalistike, koji su smatrali da je narod amorfna masa, koju treba za ruku voditi u kapitalizam iznajmljenim recenzijama nauke, čiji su predstavnici prodali i izdali profesiju, čim su postali branitelji tekovina usidrene recesije.

Da li je moguće da je tokom poslednje dve tranzicione godine na svaki sat petnaest ljudi ostajalo bez posla, da se svake nedelje gasilo po deset preduzeća i da se svakog meseca Srbija zaduživala po tri miliona evra? Srbija je, dakle, naglo dužnički napredovala, jer dug raste po 6,7 miliona evra dnevno ili 77 evra u svakoj sekundi. Nepodnošljiva lakoća zaduživanja sa najskupljim dugovima približila je Srbiju bankrotstvu u evropskoj

avlji Grčke, Irske i Portugala, koju su već pod hipotekom, kao tranzicioni taoci. Samo je Amerika („dužna kao Grčka“), sa bahatim neoliberalizmom, dogurala državni dug do astronomske cifre od 15.000 milijardi dolara u stilu zastrašujućeg ubrzanja dužničkog impulsa: svake sekunde dug se uvećava za 48.000 dolara, ili 4,1 milijarde dolara dnevno. Tako je proklamovana filozofija zavodljivog američkog stila života- život na veresiju, bez pokrića.

Svaki peti građanin gladuje, jer srpska vlada uspešno proizvodi siromaštvo na ekspertski način. Milion siromašnih, milion nezaposlenih i milion ipo penzionera-to je krvna slika srpske tranzicije. A tamo gde je život lutrija, smrt je premija; samo zato što svaki peti oktobar pišu masnim slovima isključivo oni koji nikada nisu gladni. Sve je u stilu: socijalizam stvara neradnike, kapitalizam proizvodi nezaposlene, tranzicija rađa gladne. Štrajk gladi protiv gladi jeste novi vid demokratskog preživljavanja na obećanjima „za malo morgen“ održivog razvoja. U nas je, i zaposlen i nezaposlen-svako za sebe-socijalni slučaj; ako je čekić manje kriv od srpa, onda demokratija nadobudno pita tranziciju: koliko?! Čuvaj mi ipak dinar, poručuje inflacija: odmah se vraćam.

Petooktobarska tranziciona kupljena država nastala je na nesreći demonizovane ikonografije prošlosti u funkciji socijal-politčkog „ratnog“ plena oslobođioca. Parada „ponosa“ počela je onda kada je nova ekonomski vlast period poniženja nominovala periodom prilagođavanja. Novi ljudski resursi pobedili su onda kada je ortodoksnii ljudski kvalitet u žutoj eri obilaznica, koridora, šengena i režimskih medija postao roba po ceni „pola kilograma morala“. Dremaj gladan: to ti je sada novo zanimanje sopstvene recesije. Jer, od kolevke pa do groba, najdraže je, ipak, podstanarsko doba ulične tranzicije.

Truljenje tranzacione države u nas je, po definiciji, praćeno kriminalnim rabotama koje ne blokira romantično poverenje ideologije u moral zaposlenih radnika. Naša država potcenjuje narod i radnike. Zato je ona predmet ismejavanja i nipodaštavanja. Naša država privatizuje ekonomski život svakodnevnom žudnjom da preuzme vlast poslovodnih struktura preduzeća i da, na taj način „nacionalizuje“ biznis i profesionalno „idealizuje“ interes egalitarijanstvom. Ekonomsko „nepismeni“, u državi i politici, kao intimne prijateljice, sa kojima su se birokrati priženili, doveli su društvo do socijale, koja arči i poslednje rezerve i strpljenje obmanutih radnika. Serija političke dekadencije faktički pokazuje da je politika poodavno ušla u fazu privrednog prestupa da bi nešto ugrabila za sebe, za one oko sebe i za one iza sebe. Tako je sveopšta grabež legalizovana i institucionalizovana. Ravnoteža je uspostavljena – svako vuče na svoju stranu po šinama tranzacione vuće unazad.

Usporena konjunktura, visoka nezaposlenost, predimenzioniran spoljnotrgovinski deficit, rastuća inflacija, povećani budžetski deficit, visoke kamatne stope, precenjeni devizni kurs, visoka spoljna zaduženost, preteško poresko opterećenje, diskreditovan

domaći bankarski sistem, devastirana štednja, izneverena privatizacija, nagla liberalizacija spoljne trgovine, preteški socijalni balast, usporena proizvodnja, zastoj izvoza, topljenje deviznih rezervi, degradirana infrastruktura, zapuštena poljoprivreda, uništena industrija i zaboravljena demografska politika – jesu amblem tranzacione ekonomije, pečat vremena degradiranog socijalnog života, I reflector tranzacione makroekonomskne politike, koja teži da „upari“ svetske cene, balkanske plate i arapski rad.

Kolega iz Gane.

JAVNO VERSUS PRIVATNO OBRAZOVANJE

Aktivnosti usmerene na stvaranje bogatstva nisu više ni rad, ni kapital, ni zemlja. Osnovni privredni resurs jeste samo znanje... Vrednost se sada stvara produktivnošću i inovacijom, a i jedno i drugo su primene znanja na rad. Vodeće društvene grupacije društva znanja biće „radnici znanja“ - izvršni upravljački/korisnici znanja koji znaju kako da planiraju znanje u proizvodne svrhe, upravo onako kako su kapitalisti znali da plasiraju kapital u produktivne svrhe; stručnjaci u oblasti znanja; nameštenici, zaposleni, u oblasti znanja. Svi ti ljudi znanja posedovaće „proizvodna sredstva“ i „alatke za proizvodnju“ ili preko svojih penzionih fondova ili preko radnika znanja koji svoje znanje mogu da ponese sa sobom gde-god da krenu. Produktivnost rada znanja i radnika znanje jeste izazov 21. veka. Znanje reflektuje intelektualni, moralni i duhovni razvoj ličnosti, koja je sa-moznanjem osposobljena da čini. Ekonomisti hvale ulaganja kapitala, a tehnolozi odaju priznanje mašinama. Jedino se produktivnost objašnjava kao rezultat primene znanja na znanje, što ne mogu ni maštine ni kapital. U tom kontekstu, menadžment jeste generički organ društva znanja. Prema tome, i menadžer je onaj ko odgovara za primenu i praktičnu izvođačku stranu znanja. Znanje sada vidimo kao suštinski resurs. I tamo gde ima delotvornog menadžmenta i gde postoji primena znanja na znanje, tu je mnogo lakše da se dođe do onih drugih resursa. Kao radna snaga i kapital, bez kojih znanje ne može da „proizvodi“ niti menadžment da funkcioniše. A to što je znanje postalo „pravi“ resurs, to je ono što stvara novu društvenu strukturu. „Pomerili smo se od znanja u jednini ka znanjima u množini“. Sam prelazak od znanja ka znanjima dao je moć znanju da kreira novo društvo, novu privredu, novu politiku. „Ono što mi danas shvatamo kao znanje jeste informacija delotvorna u delanju, informacija usredsređena na rezultate. Ti rezultati se vide izvan ličnosti - u društvu i privredi, ili u napredovanju samog znanja“... Zbog toga je sve jasnija činjenica da se sve manje i manje zarade izvlače iz tradicionalnih resursa, kao što su zemlja, rad i kapital. Zašto? Zato što su glavni „proizvođači“ bogatstva postali informacije i znanje. A kako se, faktički, znanje ponaša kao ekonomski resurs? Odgovor je, naravno, nejasan; jer je potrebna nova ekomska teorija koja bi postavila

znanje u središte procesa proizvođenja bogatstva. Potrebno je novi Smith ili Kedžiss na polju teorije znanja, koje bi studiozno ilustrovale ekonomsko ponašanje znanja. No, ekonomija zasnovana na znanju ne ponaša se onako kako to postojeće teorije smatraju da se ekonomija ponaša. Teorija ekonomije zasnovana na znanju jeste različita u odnosu na klasičnu, kejnzijsku, monetarističku, neoklasičnu, neokejnzijsku teoriju. U ekonomiji znanja nesavršena konkurenčija jeste unutrašnje svojstvo same ekonomije znanja: početne prednosti stečene primenom i eksploatacijom znanja (krivulja učenja) postaju trajne.

Moderni ekonomisti smatraju da je ekonomija određena ili potrošnjom ili investicijama, što u ekonomiji znanja nije od presudnog značaja. U ekonomiji znanja ne postoje dokazi da povećana potrošnja vodi većoj proizvodnji znanja niti da veća ulaganja dovode do veće proizvodnje znanja.

Novo znanje javlja se:

- kao neprestano unapređivanje procesa, proizvodnje i usluga
- kao eksploatacija, odnosno kao neprestano korišćenje znanja za razvoj novih procesa, proizvoda i usluga
- kao inovacija, odnosno način primenjivanja znanja za proizvođenje promena u ekonomiji

Ekonomski karakteristike ovih vrsta znanja (tj. njihovo koštanje i njihovi efekti) kvalitativno su različite. Znanje se, zapravo, ne može meriti, osim procene „koštanja“ da se znanje proizvede, distribuira i alocira. Ali, dobit od znanja, opet, ne možemo da izmenimo. Sreća je po nas što količina znanja nije od presudnog značaja u odnosu na produktivnost znanja.

Znanje nije jeftin resurs, jer se do njega dolazi putevima „skupoće“. Razvijene zemlje, naime, troše blizu jedne petine društvenog proizvoda na proizvodnju i distribuciju znanja. Oficijelna edukacija (formalno školovanje) mladim, pre nego što uđu u samu kategoriju radne snage, odnosi jednu desetinu društvenog proizvoda. Firme (poslodavci) troše dodatnih 5% društvenog proizvoda za permanentno obrazovanje zaposlenih. Na istraživanja i razvoj (proizvodnja novog znanja) moderne države izdvajaju 3-5% društvenog proizvoda. Formacija znanja, samim tim, predstavlja najveću investiciju. Ali, pošto nemamo ekonomsku teoriju produktivnosti investicija u znanje, prinuđeni smo da u pomoć pozovemo menadžment, koji je odgovoran za činjenje znanja produktivnim. Tu odgovornost ne može da preuzme na sebe ni vlada (državna) niti tržišne sile (zakoni). Odgovornost može da preuzme jedino menadžment, koji, po definiciji, implicira sistematsko i organizovano i odgovorno primenjivanje znanja na znanje. Sama produk-

tivnost znanja zahteva uvećanje prinosa samo od onoga što se zna i to se zna da se zna iz prostog razloga što je jedino produktivnost znanja odlučujući činilac u konkurentskoj poziciji preduzeća, grane, regionalne, privrede. Prednost je očigledna tamo gde se poseduje sposobnost da se eksplorativne univerzalno raspoloživo znanje. Jer, praktično funkcionisanje menadžmenta u činjenju znanja produktivnim od globalnog je značajno za međunarodnu ekonomiju.

Tehnološka revolucija a, naročito, informatička transformisala je način učenja i izmenila ekonomiju obrazovanja, pošto su sve škole postale visoko kapitalno-intenzivne od potpuno radno-intenzivnih. Škola je postala informatičko-edukativna institucija društva, koja se bavi mladima, koji još nisu građani, koji još nisu nosioci odgovornosti, koji još nisu radna snaga. U društvu znanja valja graditi novu tehnologiju učenja da bi se ostvarila univerzalna pismenost. U školi sutrašnjice učenici će sami sebi biti instruktori sa kompjuterskim programima, kao sopstvenim alatkama. Nastavnici će samo motivisati, usmeravati, podsticati. U tom kontekstu, nastavnik bi, zapravo, postao vođa i resurs. Univerzalna pismenost bi značila predmetno znanje plus procesno znanje. To, pak, znači da u društvu znanja ljudi treba da uče i da nauče kako da uče i kako da nauče. Jer, u društvu znanja, znanje nije bezlično, kao novac. Znanje ne boravi u knjizi, u banci podataka, u softverskom programu. Znanje sadrži samo informacije i uvek je utelovljeno u ličnosti. Znanje nosi ljudska osoba:

- stvara ga, uvećava ili unapređuje ljudska ličnost;
- primenjuje ga ličnost;
- podučava i predaje ga ličnosti;
- koristi ga ličnost;

Obrazovna ličnost je argument, amblem i simbol društva znanja. Obrazovna ličnost sutrašnjice jeste stručno pripremljena ličnost za život u globalnom svetu. To je građanin sveta rada znanja, koji je spreman da radi u dve kulture:

- u kulturi „intelektualaca“, koja se usredstavlja na misli i znanje
- u kulturi „menadžera“, koja se usredstavlja na ljudi i rad.

Intelektualci vide organizaciju kao alatku; ona im omogućava da praktikuju svoje tehnike, vlasništvo specijalizovano znanje. Menadžeri vide znanje kao sredstvo koje služi svrsi i cilju praktičnog funkcionisanja organizacije...

Svakako su jedni drugima potrebni: naučnom istraživaču treba menadžer istraživanja isto koliko je i menadžeru istraživanja potreban naučno-istraživački radnik... Intelektu-

alni svet, ukoliko nije uravnotežen tegom na tasu menadžera, postoje svet u kome svako „radi svoje“, ali niko ništa ne postiže. Menadžerov svet, ako mu ravnotežu ne čini intelektualac, prelazi u sakatu birokratiju „čoveka organizacije“. Ali, ako su dve strane u ravnoteži, tada može da bude kreativnosti i reda, ispunjavanja svrhe i svrsishodne misije.

U privredama u tranziciji i znanje postaje roba. To je skoro naučena lekcija iz štiva razvijenih tržišnih ekonomija OECD i EU, kod kojih je došlo do krupnih promena na tržištu znanja i tržištu intelektualnih usluga. Moderne privrede traže nova znanja, naročito iz oblasti menadžmenta, marketinga, preduzetništva, bankarske industrije, preduzetničkih finansijskih tržišta, berzi, itd. Permanentno raste tražnja za znanjima iz domena eko-menadžmenta, menadžmenta u obrazovanju, menadžmenta javnog sektora, upravljanja poslovima u javnoj administraciji, menadžmenta javnog sektora, upravljanja porezima, budžetskog inženjeringu, upravljanja infrastrukturnim finansijama, projektnog i portfolio menadžmenta, strateškog menadžmenta, menadžmenta finansijskog biznisa, upravljanja korporativnim finansijama i tome sl.

Tražnja za budućim ekonomistima sa novim znanjima determinisana je:

- narastanjem broja novih firmi i privatizovanih preduzeća
- javljanjem novih institucija tržišne privrede, kao što su institucionalni investitori, finansijska tržišta, berze, brokerske i dilerske kuće, revizorske kuće, rejting organizacije, konsalting centri, agencije za marketing i finansijski inženjerинг, poreski konsalting, institucije za kontrolu kvaliteta i standardizaciju, informatički centri i centri za obuku kadrova. Biznis postaje gotovo isključiva orijentacija mladih umesto dosadašnje „borbe za zapošljavanje“.

Inovativno i specijalističko (pored redovnih i poslediplomske studije) edukovanje postaje vrlo unosan posao, a konkurenca na tržištu svakodnevno raste na relaciji biznis - preduzetništvo -menadžment. Zato je i moto edukacije vrlo važna stvar, pošto glasi: „Ko ne studira ekonomiju sa ciljem da stekne znanje kako se zarađuje novac, ovde gubi vreme“. Sticanje modernog i kvalitetnog znanja postaje stvar prestiža karijere iz koje posredno proističe novac, tržišnom ambijentu.

Stoga, uloga obrazovanja u biznisu permanentno raste, jer je znanje „najjači“ resurs edukovanog biznismena, koji je pouzdan profesionalni poslovni partner. To podrazumeva i poslovno napredovanje u karijeri, koja već implicira permanentno učenje i ulaganje u sebe.

Obrazovanje i biznis su, prema tome, novi „partneri“ u napretku, u kome je biznismen, preduzetnički, menadžer:

- savladao veštine govorenja, pregovaranja, poslovnog komuniciranja, biznis korespondentnosti i poslovnog bontona,
- stekao znanje iz filozofije uspeha, poslovne etike, poslovne logistike, ličnog marketinga i personalnih finansijskih tržišta, berzi, itd. Permanentno raste tražnja za znanjima iz domena eko-menadžmenta, menadžmenta u obrazovanju, menadžmenta javnog sektora, upravljanja poslovima u javnoj administraciji, menadžmenta javnog sektora, upravljanja porezima, budžetskog inženjeringu, upravljanja infrastrukturnim finansijama, projektnog i portfolio menadžmenta, strateškog menadžmenta, menadžmenta finansijskog biznisa, upravljanja korporativnim finansijama i tome sl.
- spoznao mogućnosti prevođenja makroekonomskih modela na nivo menadžerskih informacija, na upravljanja preduzetničkom idejom i na nivo biznis plana.

U tom kontekstu, rezultati „posla“ mere se postignutom zaradom na osnovu efikasno završenog posla. I zato se ceni samo uspeh.

Moderno edukovan biznismen, preduzetnik, menadžer po pravilu respektuje međutrendove razvoja, što implicira prelaz:

- od kratkoročnog ka dugoročnom horizontu biznisa sa naglašavanjem značaja strateške vizije razvoja
- od industrijskog ka informatičkom društvu
- od nacionalne ka svetskoj privredi (integracija biznisa, globalizacije proizvodnje i tržišta, i kooperacije istraživačko-razvojnih aktivnosti)
- od centralizacije ka decentralizaciji (sinergetski efekat inicijativnosti delova)
- od forsirane i „dekorativne“ tehnologije ka prožimajućoj i prihvaćenoj tehnologiji (u biznisu, profesiji, radu i životu)
- od hijerarhije ka mrežama (efikasan protok informacija, brzo komuniciranje i razvoj ravnopravnosti i saradnje umesto subordinacije i konkurenčije).

Teorijske osnove novog modela edukacije ekonomisti treba da polaze od shvatanja ekonomije, kao stohastičke i egzaktne oblasti predviđanja. Jer, za ekonomiju ne važi determinizam nego „slučaj“ (ne rigidnost nego fleksibilnost, ne zatvorenost nego otvorenost). U ekonomiji, kao otvoreni sistem, razmena informacija sa okruženjem jeste bazični razvojni proces; informacije su, stoga, konstitutivni elementi ekonomskog ponašanja i delovanja. Sposobnost ekonomskih procesa je fundamentalna karakteristika privrede (ekonomije), koja teži samoregulaciji. Stalno prilagođavanje, okrenutost spoljnjim okruženju i permanentne promene reprezentuje novu preduzetničku filozofiju biznisa i ekonomije, u kojoj su informacije i vreme osnovni nematerijalni resursi. Pri tome, informacije su shvaćene kao znanje i veština. Ako je promenilo i značaj vremena, jer se od filozofije „vreme je novac“ (za vreme industrijskog privrednog modela) ka filozofiji „novac je vreme“ (za vreme informatičkog privrednog modela). U tom ambijentu, menja se i filozofija upravljanja: rukovodilac nije više naredbodavac nego inspirator.

rator, koji „podiže“ samopouzdanje i nezavisnost kompetentnih bez čvrste kontrole. U oblasti rada, koji se menja, radnik postaje sve više upravljač informacijama i integrator rada (profesije) i života na principu kreativnosti i inovativnosti u uslovima izmenjenog statusa svojine (demokratizacija vlasništva i pluralzacija vlasničkih odnosa). Konačno, i država je izmenila svoju ulogu u ekonomiji sa liberalizacijom biznisa, deregulacijom poslovnog života, jasno postavljenim pravilima igre, garancijom svojinskih prava. obezbeđenjem pravne sigurnosti ugovora, stabilnim poreskim i kamatnim stopama, i čvrstim deviznim kursom.

Fundamentalni principi moderne edukacije jesu:

- fleksibilnost
- savremenost
- interdisciplinarnost
- praktičnost
- individualnost
- tržišnost
- implementacija

Princip fleksibilnosti implicira razvijanje sposobnosti studenata za praćenje promena: „Promena je jedina „konstanta“ u biznisu i ekonomiji“. Princip savremenost i podrazumeva novac znanja koja proizilaze iz megatrendova razvoja: „Misli globalno radi lokalno“. Princip interdisciplinarnosti reflektuje sticanje znanja i savladavanje veština koje su u funkciji razumevanja ekonomije po konceptu: „Ekonomija se ne može objasniti ekonomijom“. Princip prakticnosti inkorporira znanja koja razvijaju sposobnost za brzo uočavanje problema i efikasno rešavanje praktičnih pitanja po logici: „Teorija je najbolja praksa“. Princip individualizma reprezentuje razvijanje sposobnosti studenata da upravlja svojom slobodom i sposobnost da preuzira odgovornost za sebe. Princip tržišnosti nominuje proces povećanja stepena slobode izbora studenata u pogledu predmeta, profesora, naučne oblasti i profesionalne aktivnosti. Princip implementacije inkorporira sticanje znanja kroz upoznavanje prakse.

Ovi edukativni principi podrazumevaju operativna pravila i sistem vrednosti u vidu:

- inovativnosti i preduzimljivosti,
- moralnosti,
- profesionalnosti,
- pobedničkog mentaliteta i
- orijentisanosti na porodicu.

Inovativnost i preduzimljivost reflektuje naglasak na kreaciji i novim rešenjima, razbijanje tiranije status ljuo-a, ingenioznost i radoznalost, postizanje uspešne poslovne karijere, nemirenje sa uobičajenim i svakodnevnim, i želja da se dobro živi. Moralnost, pak, odnosi se na držanje reči, na poslovnu perfektnost, na respektovanje partnera i na eliminisanje egoizma. Profesionalnost stavlja naglasak na stručnost, kompetetivnost, znanje i zakonitosti profesije. Pobednički mentalitet reflekuje veru u uspeh, veru u sebe, veru u istrajinost, veru u konkurentnost, veru u istrajinost i upornost. Konačno, orijentisanost na porodicu jeste refleksija modernog binis shvatanja da je porodica fundamentalni element uspeha u životu i karijeri.

Zbog toga je u modernim edukativnim mehanizmima izuzetno važno da se shvati da je student „potrošač“ univerzitetskog (fakultetskog) proizvoda - „znanja“, „ekspresor“ „zajednica znanja“ (teorijskih i praktičnih), „kupac“ inovacija i kreacija, „upišač“ predavanja i praktikuma, „ocenjivač“ proizvođača znanja (nastavnika i saradnika). Stoga je centralni zadatak vrhunske edukacije da se studenti osposobe za kreaciju, za preduzimljivost, za konkurentnost, za inovativnost, za marketinšku prezentaciju kvaliteta znanja, za tržišnu alokaciju znanja, za novi filozofiju stručnosti, za filozofiju uspeha u praksi.

U današnjim društvima sa razvijenim demokratskim tradicijama i tržišnim privredama odgovornost za obrazovanje preuzimaju države, naučne i kulturne ustanove, profesionalne asocijacije, kompanije i „grupe“ građana, počevši od osnivanja obrazovnih institucija, preko donošenja nastavnih planova i programa, i regrutovanja nastavnika (profesora), do finansiranja edukacije. Država nije više jedini činilac društvene zajednice odgovoran za edukaciju i obrazovnu politiku.

U istoriji razvoja obrazovanja, porodica se smatra „prvim netržišnim mestom“ organizovanog obrazovanja, od koje je crkva tokom 17. i 18. veka, jednostavno „otela“ obrazovnu funkciju. Manastiri su bili, gotovo, pretvoreni u privatne obrazovne ustanove. Država tek u 19. veku preuzima osnovno obrazovanje. U 20. veku država uspeva da etatizuje obrazovanje u kadrovsko, pedagoškom, materijalnom, finansijskom i socijalnom smislu. Integralni sistem obrazovanja i vaspitanja postignut je tek u zemljama „socijalističkog lagera“ sa potpuno područtvljenom edukacijom, besplatnim školstvom i ideološkim programima. U tržišnim privredama (npr. SAD, Kanada, V.Britanija, Francuska, Nemačka, Japan) obrazovanje se baziralo na alternativnim formama izbora i autonomnom pravu pojedinca da se bez tutora opredele ili za javno obrazovanje ili za privatno obrazovanje. Multietičke zajednice (koje su od uvek težile da sačuvaju svoju tradiciju, kulturu, običaje, veru, homogenost nacionalnosti) i liberalna društva (koja su u javnom obrazovanju videla ugrožavanje ličnih sloboda i diskreditovanje prava građana da odlučuju o trošenju njihovog dela poreza koji su platili za obrazovanje) suprotstavljali

su se monopolu države nad javnim obrazovanjem i državnom obrazovanju, kao „loncu za topljenje“. U periodu iz 70-ih i 80-ih godina ovog veka javile se brojne kritike (u Francuskoj, Kanadi, V.Britaniji i SAD) javnog državnog obrazovanja u pogledu njegove osrednosti, inflacije ocena i broja diplomiranih, slabljenja radnog morala i pedagoške etike, školovanja mediokriteta, nediscipline, i nasilja, kupoprodaje, itd. To su bili relativno „jaki argumenti“ u školama pristalica privatizacije javnih obrazovnih ustanova, koji i su veoma „bučno“ isticali „određena svojstva ličnosti“, a u prvom redu istrajnosti, stvaralaštvo, drugarstvo, takmičarski duh, zajednički rad u korist drugih, identifikacija sa grupom, samodisciplina, motivisanost nastavnika, profesionalno ocenjivanje bez „veza i vezica“, i gledanje na obrazovanje kao sistem vrednosti. No, pristalice privatnog obrazovanja ne mogu da shvate da obrazovanje nije „potrošna roba“ (već javno dobro), da tržišna utakmica u obrazovanju ne osigurava kvalitet obrazovanja, da trošenje novca za obrazovanje roditelji ne mogu da čini na isti način kao i pri kupovini kuća, stanova, lokala i automobila, i da se prednost u obrazovanju ne može staviti isključivo deci imućnijih porodica i da je teza o slobodi izbora u obrazovanju podjednako opasna kao i utopiska teza o jednakosti u društvu koji se postiže jednakostu u obrazovanju. Novootvoreni beg učenika iz katoličkih škola u javne škole i đaka iz javnih škola u privatne škole uopšte nije meritoran za ocenu validnosti „vlasničke“ edukcije niti za ocenu kvalitetnijeg finansiranja obrazovanja (jer, u Švedskoj, Nemačkoj i Danskoj država je preuzela celokupnu brigu o finansiranju obrazovanja, dok u SAD, Kanadi, Nemačkoj, Francuskoj, Britniji i Italiji država participira u finansiranju privatnog obrazovanja).

Reganizam i tačerizam najviše su doprineli „sudaru“ privatnog i javnog obrazovanja, iako se tokom 1991. god. samo 10-14% učenika - studenata na svim nivoima obrazovanja obrazovalo na privatnim školama. To je čak unelo i pometnju u samim nazivima edukacije i škola: privatne škole (private schools), javne škole (public schools), nezavisne škole (independent schools), slobodne škole (ecole libere) i nedržavne škole (non public schools) sa prilepljenom etiketom „škole koje previše naplaćuju“, „škole koje ostvaruju profit“, „škole sa roditeljskim plaćanjem školarine“. „škole sa alternativnim izvorima prihoda“, „škole koje zarađuju i traže pomoć od države“, „škole slobodnog preduzetništva“, „škole privatnog izdavanja diploma“, itd.

Profitne i neprofitne škole, kao privatne obrazovne institucije egzistiraju u SAD, Kanadi, Japanu, V. Britaniji, Francuskoj, Nemačkoj, Holandiji, Italiji, Švajcarskoj. Neprofitne škole su brojnije i kadrovski jače za pružanje kvalitetnijih obrazovnih usluga u odnosu na profitne privatne škole sa fantastičnim školarinama sa ekskluzivnom opremom, visokim platama nastavnika i velikim profitom. Privatne obrazovne ustanove sa alternativnim programima uglavnom edukuje odrasle osobe (SAD i V. Britanija). Privatne

obrazovne ustanove „izvrsnosti“ podrazumevaju tzv. ekskluzivne i elitne škole za bogate slojeve (Kanada, Australija, Nemačka, Švajcarska, SAD, Britanija). Konačno, privatne obrazovne ustanove za određenu religijsku orientaciju (SAD, Nemačka, Holandija, Francuska, Belgija, Kanada, Italija i Švajcarska) jesu katoličke, luteranske, jevrejske, pravoslavne, evangeličke, kvalvinističke, budističke, sajantološke provijencije.

U visokoškolskom sistemu edukacije je najrazvijenije privatno obrazovanje:

- u SAD to su čikaški i kolumbijski univerziteti, Harvard, Jejl, Princeton i Struford
- u V. Britaniji to su Kembriđ i Oksford. Radi se zapravo o svestranim liderima sa stanovišta visokog kvaliteta i inovativne prakse.

Ove visokoškolske ustanove novac dobijaju putem školarine od roditelja i studenata, od privrede za istraživanja i nastavu, i od države za materijalne troškove i opremu.

U praksi, uglavnom, bitiše četiri tipa visokoškolskih ustanova, i to:

- univerzitet orijentisan na istraživanja i davanje doktorata
- kompreksivni univerzitet i koledži
- koledži opštег obrazovanja
- dvogodišnji koledži

U Japanu postoje, još i privatne škole za pripremanje za karijeru i privatne poslovne i trgovачke škole za ostvarenje filozofije doživotnog obrazovanja. U ovim obrazovnim institucijama školska godina se poklapa sa kalendarskom godinom. Radi se, dakle, punih 12 meseci nezavisno od godišnjeg doba i u skladu sa potrebama pojedinaca i potrebama biznisa. One su, već, davno unele „u život“ brojne atraktivne alternativne metode rada, kao što su vikend kursevi, studentska praksa, stručne posete, terenska nastava, vana-stavna aktivnost, praćenje realizacije programa sredstvima masovnih komunikacija, dopisno obrazovanje, slanje paketa za obavljanje eksperimenta kod kuće, kondenzovana rastava, konsultativna nastava, seminarски radovi, domaći zadaci, stručne ankete i neposredna ispitivanja, studije slučajeva, kritičke analize prakse, razgovori i diskusije, itd. Cilj je da se prati aktivnost, a ne da se proverava sposobnost pamćenja činjenica. Nastavnici više postaju animatori i pomagači u učenju. Postoje čak i tzv. obrazovni kontakti između nastavnika i studenta za savladavanje određenih obrazovnih modula, jedinica obrazovanja. Ove inovacije se obično uvode zbog kritike u javnosti, koje se upućuju na račun komercijalizacije obrazovnih privatnih ustanova i na način izdavanja diploma „sumnji-vog kvaliteta“.

Savremena praksa rasvetljava činjenicu da je veoma teško povući razliku između

finansiranja javnog i privatnog obrazovanja. Samo se u početku privatno obrazovanje nije finansiralo iz državnog budžeta. Od tada pa sve do današnjih dana, država sve češće participira u evidentiranju privatnog obrazovanja uporedno sa školarinama koje plaćaju pojedinci, sa sredstvima koju izdvajaju korporacije i udruženja, sa sredstvima koja pritiču od donatora, sponzora i zaveštanja.

Ovome se dodaju i projekti olakšanja donošenja troškova privatnog obrazovanja:

- projekat poreskih olakšica za školarinu, čija se suština ogleda u tome što se roditeljima, prilikom plaćanja poreza, omogućava odbijanje troškova koje su školi prilikom slanja svoje dece u privatne škole
- projekat sa bonovima, čija se suština ogleda u tome što roditelji dobijaju bon u određenom novčanom iznosu koji mogu utrošiti u javnoj ili privatnoj školi po sopstvenom izboru.

Savremene države daju finansijsku pomoć privatnim obrazovnim ustanovama. Većina vladine pomoći varira idući od zemlje do zemlje. U Švedskoj državna pomoć koja se dodeljuje privatnim školama iznosi 80% plate direktora i nastavnika. U Australiji ta pomoć iznosi svega 30% ukupnih troškova škole. U Francuskoj državna pomoć se daje u zavisnosti od broja učenika; država finansira plate nastavnika, plaća socijalno osiguranje za nastavnike, snosi troškove prijemnih ispita, troškove ishrane i prevoza studenata i učenika. U Danskoj, Švajcarkoj, Austriji i Italiji državna pomoć se kombinuje sa dotacijama dobrovoljnim prilozima i školarinama učenika. Izvori finansiranja visokoškolskih privatnih ustanova u razvijenim zemljama su višestruki. Međutim, može se reći da glavni deo prihoda dolazi iz školarine studenata. U nekim zemljama (SAD, Kanada) ranije su studenti plaćali glavni deo prihoda. Danas to više nije slučaj. Studenti dobijaju eksternu pomoć i pozajmice. Ovaj novac se uplaćuje od strane države na ime studenata. Slično je i sa pomoći koju daju fondacije i privatna lica. Međutim, studenti ostaju glavni činilac od kojih se dobija glavnica prihoda. Kako se kreće procenat finansijskih sredstava koja se dobijaju od studenata zavisi od vrste koledža i univerziteta. U proseku taj procenat se kreće oko 49%. U razvijenim zemljama uobičajeno je da visokoškolska ustanova sabira prihode i od poklona. Praksa pokazuje da se veća suma daje prestižnim privatnim univerzitetima. Manje privatne visokoškolske ustanove koje su manje poznate nauči i nastavi dobijaju mali procenat u svom budžetu od takvih poklona. Privatnim univerzitetima koji su orijentisani na istraživanje i doktorate države pokriva 25% tekućih prihoda. Univerziteti, shodno tržišnoj orientaciji, ostvaruju prihode od dopunskih aktivnosti kao što su prodavnice, knjižare, štamparije, restorani za ishranu, studentski domovi. Od

takvih aktivnosti ostvaruje se između 15-22% prihoda.

One visokoškolske privatne ustanove koje dobro posluju novac od priloga dele u nekoliko fondova u skladu sa željama darodavaca. U finansiranju visokoškolskih ustanova posebno su značajni fondovi kapitala gde se uključuju fondovi studentskih pozajmica, fondovi zemljišta i fondovi priloga. Što se tiče fondova za studentske pozajmice u praksi se susreću dva tipa: fond pozajmica koji formira sam visokoškolska privata ustanova i pozajmni fond za koji novac obezbeđuje vlada. Studenti vraćaju pozajmljeni novac koji opet za koji novac obezbeđuje vlada. Studenti vraćaju pozamjeni novac koji opet služi sa značajnim zemljišnim fondovima koji siuze za prodaju ili za izgradnju novih objekata. Nekada privatni univerziteti investiraju u zemljište pretpostavljajući da će vrednost takvih investicija rasti i da će akumulirati kapital. Različiti finansijski resursi su, u celini posmatrano, u funkciji kvaliteta privatnog obrazovanja.“ Sistem finansiranja obrazovanja (od državnog finansiranja do samofinansiranja) reperezentuje jedan od ključnih instrumenata ostvarivanja politike upravljanja razvojem obrazovanja i održavanja monopolске pozicije države u edukativnoj strategiji i kontrole demokratizacije obrazovnog procesa. Zato se finansiranje obrazovanja ostvaruje na više načina. Ima zemalja u kojima kompletne troškove celokupnog obrazovanja, osnovnog do univerziteta, snosi centralna vlada. U drugim, pak, zemljama sredstva za obrazovanje obezbeđuju gradski ili oblasni organi obrazovanja, a nije mali broj zemalja u kojima se sredstva za pojedine vrste škola alimentiraju i na lokalnom nivou. Preovlađuju, takvi sistemi finansiranja obrazovanja u kojima je finansiranje škole i drugih vaspitno-obrazovnih institucija zajednička odgovornost centralne vlade ali i organa na nižim nivoima - pokrajine, oblasti, grada. Glavni izvori finansijskih sredstava za obrazovanje predstavljaju različiti tipovi poreza na prihode, profite i svojinu. Najčešće se sredstva za obrazovanje izdvajaju iz budžeta (u koji sredstva pritiču posredstvom pomenutih poreza) ili se uvode posebne takse, posebni porezi za obrazovanje. U pojedinim sistemima finansiranja sredstva se obezbeđuju iz dodatnih dobrovoljnih doprinosa udruženja roditelja, privrednih preduzeća, zadružnih organizacija, a ima i škola koje, pre svega školarinom, a potom i u većoj ili manjoj meri sopstvenom privrednom aktivnošću i drugim vidovima društveno-korisnog rada obezbeđuju znatan deo finansijskih sredstava (može se govoriti o oblicima samofinansiranja škola).

Za mnoge zemlje je karakteristично da troškove obrazovanja dele centralna vlada i lokalne vlasti. Pri tome postoji veliki broj raznovrsnih metoda alokacije odgovarajućih delova učešća. U pojedinim zemljama podela troškova obrazovanja se obavlja tako što su različiti nivoi vlasti (uprave) odgovorni za različite sektore-nivoje sistema vaspitanja i obrazovanja. Uže lokalne zajednice i manji gradovi obezbeđuju sredstva za osnovno

obrazovanje, dok sredstva za srednje obrazovanje obezbeđuju gradske opštine, oblasti i pokrajine. Visoko obrazovanje se, po pravilu, finansira od strane centralne vlade, iz nacionalnog budžeta, često se, iz nacionalnog budžeta obezbeđuju plate nastavnika kao dopunska sredstva za ujednačavanje uslova za obrazovanje (osnovno i srednje), a ima i zemalja u kojima se iz centralnog budžeta obezbeđuju sredstva za izgradnju i opremanje škola. U slučaju da centralna vlada obezbeđuje deo troškova osnovnog i srednjeg obrazovanja sredstva se ne dodeljuju direktno školama nego odgovarajućim lokalnim prosvetnim organima a ovi vrše raspodelu sredstava na škole. Dotacije centralne vlade su namenskog karaktera (plate nastavnika, pokrivanje troškova udžbenika, za školsku opremu i dr.). U pojedinim zemljama, pak, centralna vlada dodeljuje opštenamensku dotaciju lokalnim organima vlasti za društvene delatnosti, a ovi utvrđuju koji deo tih sredstava će dodeliti obrazovnim institucijama. U Japanu, na primer, vlada obezbeđuje 50% sredstava za plate nastavnika osnovnih škola i 50% troškova izgradnje i opremanja škola, dok su srednje škole u nadležnosti regionalnih i gradskih uprava, za koje vlada takođe daje donaciju 30-50% njihovih godišnjih troškova. U Švedskoj visoko obrazovanje u potpunosti finansira centralna vlada, dok su svi ostali nivoi obrazovanja u nadležnosti gradskih opština koje primaju dotaciju (zavisno od stepena razvijenosti) i do 65% za pokrivanje godišnjih troškova obrazovanja i 30% za izgradnju škola. U Norveškoj raspodela troškova obrazovanja između centralne vlade i lokalnih vlasti je procentualno utvrđena. Država obezbeđuje 35-80% troškova obaveznog školovanja, dok za sve ostale troškove obrazovanja vlada obezbeđuje 55% a lokalne vlasti 45% sa težnjom da se državni doprinos stalno povećava. U Finskoj poljoprivredni krajevi mogu dobiti državnu dotaciju za obrazovanje do 70% troškova obrazovanja, dok gradovi samo 25% - dotacije za izgradnju škola variraju između 60% i 95%. U pojedinim afričkim zemljama država snosi najveći deo troškova izgradnje škola. Međutim, u selima stanovnici samostalno izgrađuju osnovne škole i stavljaju ih državi na raspolaganje. U zemljama u kojima se sredstva za obrazovanje obezbeđuju iz budžeta (na različitim nivoima formiranja budžeta) odgovarajući organi vlasti mogu školama dodeljivati sredstva i preko utvrđene sume ako dođe do povećanja prihoda budžeta (stvaranje budžetskih viškova). U Engleskoj se finansiranje obrazovanja obezbeđuje iz budžeta vladinog organa za obrazovanje sistemom dotacija (pomoći) a sredstva se dodeljuju školama preko lokalnih prosvetnih organa. Oko 60% ukupnih troškova obrazovanja obezbeđuje se na ovaj način dok ostalih 40% potrebnih sredstava obezbeđuju lokalni organi. U SAD sredstva za osnovno i srednje obrazovanje obezbeđuju: federalna vlada (oko 10%), vlade federalnih država (40-50%) i lokalni organi (40-50%). Državne visokoškolske institucije finansiraju se iz federalnih i državnih sredstava. Pored toga, kao što je poznato, znatan deo sredstava za visoko obrazovanje obezbeđuje se putem naplaćivanja individualnih školarina. Sredstva

za pokrivanje troškova obrazovanja u Kanadi obezbeđuju se putem lokalnih taksa i odgovarajuće dotacije lokalnim prosvetnim organima od strane provincijskog ministarstva za obrazovanje. Federalna vlada, takođe, učestvuje u obezbeđivanju troškova za određene vrste i programe obrazovanja (obrazovanje odraslih, izučavanje „drugog“ jezika itd.) što čini 22-25% od ukupnih troškova obrazovanja.

Naši tzv. državni univerziteti treba da prihvate koncept finansiranja privatnih univerziteta sa naglašenom tržišnom orientacijom. Izgleda da je uputnije finansirati studente, a ne ustanove za koje inače država gradi sav novac koji je prikupljen za obrazovanje. To ističemo iz razloga što je besplatno obrazovanje nespojivo sa tržišnom privredom. Privatizacija pojedinih segmenta visokog obrazovanja i određenih visokoškolskih ustanova je neminovnost. Isti je slučaj i sa prodorom stranog kapitala i sa izvozom znanja. U osnovi, radi se o tome da se obrazovanje pretvori u kapital i da se konačno reši problem vlasništva tog kapitala. Jer, javno i privatno obrazovanje nisu više antipodi. Oni su, zapravo, edukativni segmenti u međusobnoj interakciji, komplementarni i konvergentni. Važnije je možda obrazovati mlade u „koprodukciji“ za one sektore koji zahtevaju više sposobnosti, više znanja i više kapitala inteligencije. Tako bi i promene strukture obrazovanja uticale na promene strukture radne snage. U tom smislu, valja na vreme razmislići o reformisanju jugoslovenskog modela obrazovanja po ugledu na vodeće zemlje sveta, koje su već započele reforme školstva sa željom da u 21. vek uđu sa efikasnijim i konkurenčnim obrazovnim sistemima. Reforma treba započeti kod tzv. obaveznog obrazovanja, koje, u 90% zemalja, traje devet godina sa obaveznim, izbornim i fakultativnim predmetima (kao što su matematika, maternji jezik, strani jezik, fizičko vaspitanje, informatika, etika, besedništvo, religija, moralno vaspitanje, seksualno vaspitanje, preduzetništvo, menadžment, marketing, bankarstvo, računovodstvo, pravo, finansije, itd. Djaci mogu da biraju i do 50% predmeta. Ocene su opisne i brojčane (od 1-5 ili od 10-20), a mogu biti i u obliku slova. Osnovna škola (privatna ili javna) traje najčešće 6 godina i, po pravilu, je podeljena u dva ciklusa od po tri godine.

Izuzeci su Španija i Danska u oblasti osnovnog obrazovanja. Kod niže srednje škole izuzeci su Nemačka, Francuska i V.Britanija, a kod više srednje škole izuzeci su Italija i Španija.

U Švedskoj, Norveškoj, Danskoj i Finskoj postoji jedinstvena srednja škola, koja traje 9 godina sa izuzetno diversifikovanim odnosima i smerovima.

U praksi je uobičajena podela na niže i više srednje škole. U Francuskoj, Španiji, Belgiji i Irskoj niže srednje škole daju opšte obrazovanje sa naglašenim tehnološkim sadržajima, koje učenike pripremaju za dalje školovanje. Više srednje škole traju 3-5 godina:

- gimnazije traju do 3 godine
- škole za prakticna zanimanja traju 2-3 godine
- tehničke škole 3-4 godine (kao i retke ili liceji)

Više srednje škole su automatski prohodne za visoke škole, koledže, fakultete i univerzitete. Koledži i visoke škole su prohodni za univerzitete. Dati portret svetskog-evropskog obrazovanja mogao bi biti prototip i za naše prilike, jer je obrazovanje u razvijenim zemljama dobilo visoko prioritetno mesto (čak i u odnosu na nauku i tehnologiju). Viziju savremene škole treba graditi sa stanovišta nastavnih sadržaja (koji su predimenzionirani), broja nedeljnih nastavnih časova (koji su preveliki), inoviranja metoda i tehnike rada (koji su potpuno zastareli), praćenja i vrednovanja učenika (koji su nedograđeni), modela sticanja znanja (koji su prevaziđeni), itd. U nas bi najbolje bilo da osnovna škola započne u šestoj godini deteta. Osnovno obrazovanje završilo bi se u 14 godini. To bi obuhvatalo šest razreda osnovne škole i tri razreda niže srednje škole. U srednjem obrazovanju (više): gimnazije bi trajale 3 godine, tehničke škole 3-4 godine, škole sa praktičnim obrazovanjem 2-3 godine. Gimnaziju bi trebalo „polako“ brisati, jer je nepotrebno zadržala karakter tradicionalne škole, kojih je sve manje danas u Evropi, a i znanja, koja se stiču, kasnije su beskorisna. Prema tome, naši bi učenici već sa 16 godina kretali ka fakultetima - univerzitetima. U 21. godini mogli bi nasi diplomirani studenti da magistriraju, a najkasnije do 25 godine i da doktoriraju. Primena „ubrzanog obrazovanja“ je, dakle, neminost, ukoliko želimo da uhvatimo korak sa svetom. Za sada su nasi studenti i studentkinje prave univerzitetske deke i bake. „Matori“ su, i profesori, a „osedeli“ su i vrhunski edukovani menadžeri dok „doguraju“ do top menadžmenta. Poput politike i političara u nas je sve ostarelo i zastarelo.

Tokom 80-tih godina (poslovne) škole su zapale u krizu, potpuno nespremne da se prilagode tržišnim zahtevima.

Najviše kritika upućeno je nastavnim programima:

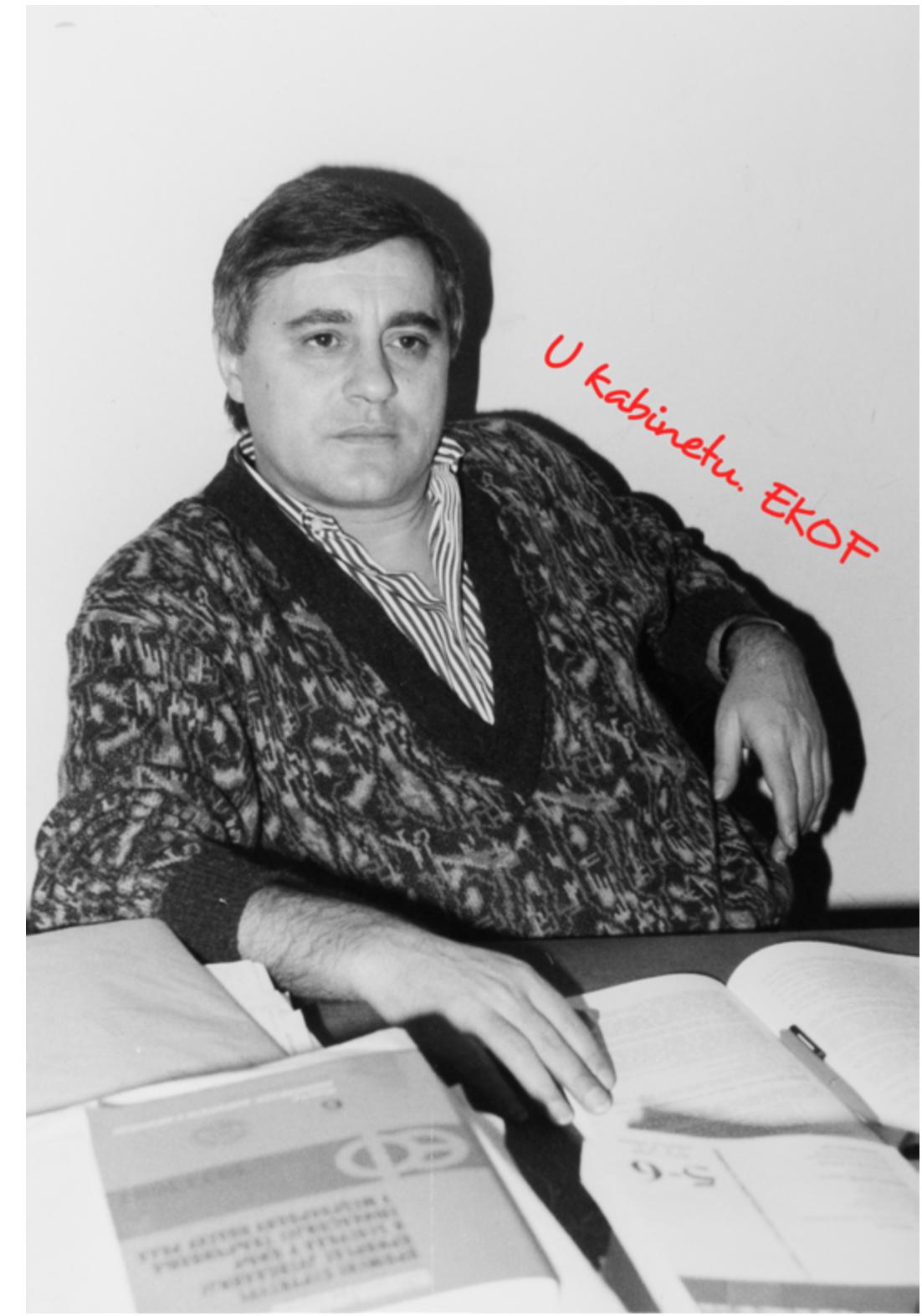
- previše naglaska na kvantitativne metode i tehnike
- orijentacija na analizu umesto na sinteze
- izučavanje poslovnih dilema i problema samo u jednoj zemlji (privredi)
- zanemarivanje ciljeva preduzeća koji se prostiru iznad granica profita

- suženo sagledavanje značaja motivacije i mobilizacije ljudskih resursa, kao najvrednijeg kapitala kojim korporacije raspolažu
- prebukiranost programa teorijskim žongliranjima i potpuni izostanak biznis problema i poslovne prakse
- semistička konfuzija je pratilac „slave“ propale edukacije
- katastrofalan broj izbornih predmeta, koje sputava individualne potrebe studenata
- zanemarivanje potreba formiranja novih znanja i veština za upravljanje korporacijama na novonastaloj privrednoj mapi sveta
- nedostatak novih nastavnih sadržaja poput predmeta Preduzetništvo, Internacionali menadžment, Liderstvo i strateško razmišljanje, Upravljanje finansijama, Upravljanje marketingom, Upravljanje tehnologijama, razvojem i rizikom, Berze i finansijska tržišta, Bankarski menadžment, Ekonomija znanja, Porodični biznis, Menadžment ljudskih resursa, Globalna ekonomija i Ekonomija strukture
- zastarelost, nesposobnost i neinventivnost nastavnog kadra, koji svojim neradom, slabim specijalističkim znanjima i univerzitetskom samoizolacijom čuva i štiti lične profesionalne „teorije“ delovanja (Ocenjivanje je njihov vrhunski intelektualni domet)

Globalizacija svetske privrede, tranzicija Centralne i Istočne Evrope, reforme u zemljama Južne Amerike i tekuće promene u zemljama Dalekog Istoka jesu fenomeni međunarodne današnjice, koji postavljaju nove zahteve pred školama i menadžment korporacija. Tokom 90-ih godina škole su „naučile“ tu lekciju i već su dokazale da su cadre da se uhvate u koštar sa sopstvenim slabostima u kreiranju novih znanja i veština. Tempo pri lagođavanja višeg i visokog obrazovanja bio je relativno brz u gotovo svim postindustrijskim društвima znanja. Renesansa preduzetničke i menadžerske edukacije nagnala je i vlade i korporacije da shvate „jednom za svagda“ da su kvalitetni ljudski resursi postali najznačajniji faktor konkurentnosti. Eksplozija znanja i rastuće poimanje sveta kao „globalnog sela“ vodi ka tome da mora da se shvati od kolike je važnosti visoko obrazovanje za život jednog naroda, pa samim tim, i ljudski resursi i kadrovski menadžment.

KREIRANJE VREDNOSTI ČOVEKOVOG ŽIVOTA

Međuzavisnost obrazovanja, tehnološkog progrusa i zapošljavanja ključan je trogao u usmeravanju održivog razvoja, budući da obrazovanje predstavlja proces kreiranja „ljudskog kapitala“. Usled toga se obrazovanje afirmiše kao ekonomski opravdana investicija, a ne kao svojevrsni društveni trošak, koji opterećuje proizvodnju. I, pošto je obrazovanje u funkciji ehnološkog progrusa sa sračunatim efektima za povećanje proizvodnosti rada, onda i ulaganja u primenjena i razvojna istraživanja valja tretirati kao nužan trošak reprodukcije. Stoga je neophodno iznači novi tip ekonomске politike koja će se koncentrisati na istraživanje ljudskog kapitala i tehnološkog progrusa u cilju programiranja strukturnih promena u privredi, pošto proces difuzije ehnološkog progrusa poprima različite oblike inovacija u kompetetivnoj formi obrazovanja, koje unosi kvalitativne promene u inputima održivog razvoja.

U savremenom svetu se naglašava da mnoštvo robe nije samo vid društvenog bogatstva, jer i razvoj nauke i tehnoloških primena naučnih otkrića postaju novi oblik blagostanja i bogatstva uopšte. Tako i naučna istraživanja već postaju proizvodna snaga zahuktalog postindustrijskog društva sa vizijom treće tehnološke revalucije u čijem epicentru stoji vrhunska nauka i vrhunsko obrazovanje. To je, pak, dovelo do čvrste koordinacije obrazovne, naučno istraživačke, tehnološke i industrijske politike u savremenom svetu, ali i do internacionalizacije proizvodnje, koja je produkovala internacionalizaciju istraživanja i tehnološkog razvoja, kao nove propulzivne snage za oplodnju kapitala i akceleraciju privrednog rasta.

Vrednost dodatog ljudskog kapitala uglavnom zavisi od dodatnog blagostanja, koje ljudska bića iz njega izvlače tokom radnog i životnog veka, budući da ljudski kapital pridonosi proizvodnosti rada, preduzetničkoj sposobnosti, realnim zaradama i blagostanju, kao „svestranom“ delu tekuće i buduće potrošnje.

Ekonomski pristup kvalitetu stanovništva sastoji se u tome da kvalitet tretira kao oskudni resurs. Takav kvalitet ima svoju ekonomsku vrednost, a sticanje kvaliteta zahte-

va troškove. Odnos između prinosa od dodatnog kvaliteta i troškova sticanja kvaliteta jeste ključ za analizu ljudskog ponašanja, koje određuje vrstu i veličinu kvaliteta stečenog u vremenu. Kvalitet stanovništva se povećava tokom vremena kada prinosi nadmašuju troškove. Samim tim, porast ponude kvaliteta odgovor je na porast društvene tražnje za datim kvalitetom i obrnuto. U odnosu ponude i tražnje, sa stanovišta ulaganja u kvalitet, sve komponente Schultz tretira kao trajna dobra i korisni resurs u sadašnjem i budućem vremenskom razdoblju. Prinosi od raznorodnih komponenata kvaliteta rastu u vremenu. Stopa prinosu se povećava sa smanjenjem troškova sticanja kvaliteta. U protoku vremena povećava se i tražnja za kvalitetom stanovništva, a društvo izvlači korisu od alokacije ljudskog kapitala i doprinosa privrednom rastu.

Ljudi po pravilu, sami u sebe investiraju, bilo kao pojedinci ili roditelji iz privatnih izvora (ličnih sredstava) bilo kao platioci poreskih kvota preko javnih fondova i budžeta. Ljudi, dakle, sami ulažu u bogatstvo naroda i povećavaju iznos kapitala ljudskog društva, bez obzira što je postojeće znanje u nacionalnom bogatstvu ograničeno na komponente koje su izvan čoveka. Ekonomisti su zanemarivali ljudsko bogatstvo verovatno iz uobičajenih ograničenja u shvatanju kapitala, jer se rad apstrahuje od kapitala, koji je investiran u čoveka. Savremeni ekonomisti su zapravo zaobišli strukturnu analizu ljudskog bogatstva iz razloga što je klasični tripartitni tretman zemlje, rada i kapitala bio duboko usađen u ekonomskoj nauci. Tek moderniji ekonomisti se ne zadovoljavaju analizama kapitala, koje se ograničavaju samo na fizičku imovinu, već instistiraju na kompleksnije shvatanje kapitala, koje uključuje zalihe ljudskog kapitala.

Obrazovanje valja shvatiti kao investiranje u ljude. Zato je pogrešno obrazovne izdatke tretirati kao tekuću potrošnju, kao izdatke za blagostanje i trošenje resursa koje smanjuje štednju. Obrazovanje nije u osnovi potrošno dobro već kvalitet stanovništva u formi ljudskog kapitala sa rastućim prinosima. Znanje, kao rezultat obrazovnih usluga je, po Marshallu, najznačajniji motor proizvodnje, koji nam omogućava da vladamo privredom i da zadovoljavamo naše potrebe.

Ekonomski važnost poboljšanja kvaliteta stanovništva je velika, jer je i doprinos ljudskog kapitala proizvodnosti i blagostanja rastući po širini i dubini. Svojstva stečenog kvaliteta stanovništva, koja predstavljaju vrednost i koja sa investicijama uvećavaju, komponuju ljudski kapital, čiji je svaki element, koji se stiče u vidu kvaliteta, sadrži određenu količinu utroška i ulaganja za sticanje dodatnog ljudskog kapitala. Vrednost tako stečenog ljudskog kapitala, zavisi od dodatnog blagostanja koje ljudi iz njega izvlače. Veličina stečenog ljudskog kapitala sastoji se od sposobnosti i informacija koje imaju ekonomsku vrednost. Povećanje kvaliteta stanovništva ulaganjem u ljude povećava ukupnu implicitnu štednju za nova ulaganja u dodatni ljudski kapital.

Duži život znači, po Schultzu, stvarni dobitak u blagostanju ljudi preko produ-

ženja razdoblja trajanja radne sposobnosti i primanja dohotka i dugoročnog doprinosu povećanju opšte proizvodnosti i kumuliranju dodatnog ljudskog kapitala. Ljudsko blagostanje se povećava sa porastom proizvodnosti rada, sa povećanjem zadovoljstva kao sastavnim delom buduće potrošnje, sa boljom lokacijom za život, sa povećanjem sposobnosti za prilagođavanjem ravnoteži koja je imanentna procesu tehnizacije i sjenifikacije.

Stanje zdravlja u teoriji ljudskog kapitala tretira se kao imovina. Doprinos takvog ljudskog kapitala tretira se kao zdravstvena usluga. Deo kvaliteta početnog ljudskog kapitala je nasleđen, a deo se stiče tokom vremena. Kapital se dakako obezvreduje tokom vremena. Zato ulaganja u ljudski kapital anglobira troškove sticanja, održavanja i povećavanja kvaliteta zdravstvenog kapitala. Zdravstveni kapital odbacuje usluge koje se sa stoje od „vremena bez bolesti“, odnosno od „zdravog vremena“ koje odbacuje prinose i doprinose radu, potrošnji i dokolici iznad veličine alociranih troškova. Ljudi izvlače koristi iz dužeg života iako se teško meri korisnost od porasta očekivanog dužeg života (Usher). Povećana vrednost ličnog dohotka i životnog standarda bitna je odrednica dodatne koristi od očekivanog života. Očekivani duži životni vek dodatno podstiče radne napore da se stekne više obrazovanje, kao svojevrsni vid ulaganja u buduće zarade. Kvalitet zdravstvenog kapitala ljudi zako postoje osnova za rast drugih oblika ljudskog kapitala, jer zdravstvo preko stanja zdrave nacije doprinosi povećanju proizvodnosti rada i akumulacije za ulaganja u ostale oblike ljudskog kapitala.

Ljudi preraspodeljuju svoje vreme u korist obrazovanih usluga koje „kupuju“ kada reaguju na promene u očekivanim dohocima i zadovoljstvima koje očekuju u vidu dobitka od sopstvenog obrazovanja. Ljudi preraspodeljuju svoje vreme u korist budućih sposobnosti koje imaju vrednost. Kriva ponude sposobnosti raste paralelno sa porastom vrednosti sposobnosti da se praspodeljuju resursi. U procesu modernizacije raste krivulja tražnje za ekonomskim vrednostima sposobnosti, koja se efektuirala u povećanju opšte proizvodnosti, kao društvenog dobra, i poboljšanju alokacije za život, kao privatnog dobra, deriviranih iz društvenih efekata javnih dobara, koji se redistribuiraju i alociraju upotrebom dodatnog ljudskog kapitala i rastućeg kvaliteta stanovništva. Zato, Schultz, smatra da školovanje nije samo potrošna aktivnost u smislu isključivog postizanja zadovoljstva i korisnosti već da se troškovi obrazovanja, svesno snose da bi se stekao proizvodni kapital utelovljen u ljudskim bićima, koji obezbeđuju buduće usluge, koje se sastoje od budućih zarada, budućih „proizvodnih“ zanimanja i budućih potrošačkih zadovoljstava. Stoga, obrazovanje, kao investicija u humani kapital, doprinosi povećanju štednje, koja se neopravданo izostavlja u ekonomskim računima (jer se štednja ograničava samo na formiranje fizičkog kapitala). A pošto se preduzetnička sposobnost povećava sa dodatnim obrazovanjem, ozbiljna je greška što se javni i privatni izdaci za

školovanje uzimaju kao tekuća potrošnja, a ne kao investicija u buduće zarade i buduća zadovoljstva. Greška je očigledna iz razloga što sve broškovi obrazovanja tretiraju kao izdaci za socijalno blagostanje, kao teret za državu i njene javne fondove, kao neproduktivna alokacija resursa od poreza koje smanjuju štednju i produktivno investiranje.

Ekonomska vrednost ljudskog kapitala bilo da se posmatra sa stanovišta kvalifikacija preduzetništva, zdravlja, produktivnosti zarada ili blagostanja, povećava se samim činom produžavanja korisnog života i povećanja prinosa od očekivanog života, koji je važan faktor u procesu podsticanja ulaganja u razne oblike ljudskog kapitala i vrednovanja fondova da tog kapitala. Poboljšano zdravlje stanovništva, kao kvalitativni atribut ljudskog kapitala, po pravilu odbacuje dodatnu korisnost, koju ljudi izvlače iz produženja očekivanog života (Usher), sa rastućim doprinosom blagostanja ljudi i stope ekonomskog rasta, koja je osetno viša nago što pokazuju nacionalne statistike (Schultz). Dobitak u stanju zdravlja i dužeg života - vei! Schultz, implicira porast proizvodnosti radnika, kao posledica dužeg sudelovanja u radnom procesu i veće fizičke kondicije i manjeg gubitka radnog vremena usred bolesti. Kad raste životni vek smatra se da je preokret nastupio u korist budućnosti. Podsticaji novih ulaganja dobijaju u vrednosti, a rast zdravstvenog kapitala postaje impresivan. Dobitak u zdravlju isplaćuje se kroz povećanu proizvodnost koja se dugoročno efektuirala kroz poboljšanja zdravlja. Ulaganja u dodatno školovanje sada postaje izazov, a vreme provedeno na radu obrazovanih ljudi postaje proizvodnije i isplativije (korisnije). Kvalitet stanovništva se, prema tome, povećava, a investicije u ljudski kapital postaju važan faktor rasta. Samim tim, štedni fondovi postaju bogatiji.

Obrazovanje uopšte, a posebno visoko specijalizovano obrazovanje, jesta skupa delatnost. Visoki i rastući troškovi obrazovanja to nedvosmisleno i potvrđuju u savremenom svetu. Ali, svima je jasno da se troškovi mogu mnogo jednostavnije izračunati elementarnim sabiranjem izdataka u „odnosu“ na vrednost obrazovanja, Stoga se i alokacija resursa u oblasti visokog obrazovanja po pravilu posmatra kroz troškove, a ne kroz vrednost usluga. Prednost tako dobija staticka alokacija u odnosu na dinamičku alokaciju resursa u procesu osiguranja obrazovnih usluga koje pružaju univerziteti i fakulteti. Tržište i planiranje daju oskudne informacije na kojima se temelje alokativne odluke obrazovnih institucija. Da li su onda troškovi visokog obrazovanja pouzdan indikator opravданja investicija u obrazovanju ill se tome moraju dodati i očekivane više zarade korisnika obrazovnih usluga i povećane veličine obrazovnog kapitala koje daju ove usluge kroz duži niz godina. Pošto je svaka investicija u visokom obrazovanju dugoročna buduća obaveza koja prati neizvesnost i rizik, bitna su onda sva tri momenta, uključujući i tržište radne snage i obrazovno planiranje, da bi se donele pravilne alokativne odluke, uključujući i redistributivne odluke. Schultz stoga smatra da se količina kapitala mora

povećavati putem investicija, kako u fizički tako i u ljudskl kapital; ona se i prilagođava promenama relativnih cena proizvoda i proizvodnih faktora, uključujući i promene vrednosti usluga koje pružaju ljudi. Dakako, prilagođavanja impliciraju preraspoređivanje raspoloživih resursa u ekonomskim procesima radi maksimiranja blagostanja ljudi. Otuda se i savremena ekonomска teorija „trudi“ da ljudski kapital eksplisira kao integralni deo teorije kapitala, koja uključuje i alokaciju vremena ljudi sa stanovišta njegove sadašnje i buduće vrednosti. I, pošto stopa prinosa na investicije u ljudski kapital teži da premaši stopu prinosa na investicije u fizički kapital, porast ekonomske vrednosti ljudskog vremena postaje cantralno pitanje. Porast ljudskog kapitala je nerazdvojni pratilac modernog ekonomskog rasta. No, teorije ekonomskog rasta „zanemaruju promene koje se događaju u vremenu sa relativnim cenama usluga faktora proizvodnje“. Ne vodi se, zapravo, dovoljno računa o cenovnim efektima ljudskog vremena u alokaciji tekućih raspoloživih resursa i investiranju u cilju povećanja buduće količine kapitala, posebno odmeravanja dodatnih efekata. To bi, na primer, moglo da znači da se realne zarade visoko obrazovnih radnika mogu smatrati kao zbir normalnih zarada i dodatnih troškova koji su potrebni da se vrednuje njihovo obrazovanje. Stoga se realne zarade obrazovnih radnika moraju dugoročno korigovati sa troškovima njihovog obrazovanja. U promenama apsolutnih razlika u dohocima, prema tome, leži ključ za razumevanje da li se ekonomski isplati investiranje u ljudski kapital, kao što ja obrazovanje, u odnosu na cilj, povećanja budućih zarada. Apsolutna razlika u realnim zaradama na tržištu rada se sa vremenom i povećava, verovatno da bi se nadoknadili rastući troškovi dodatnog obrazovanja i da bi sa podsticala personalna tražnja za visoko obrazovanje (koje se često kreće i iznad dohotka). Tražnja, u uslovima anticipirane stope prinosa koji se očekuje od alternativnih investicija, vuče za sobom ponudu (koja često rasta zavisno od kapaciteta), tako da u proseku ponude i tražnje otkriva porast cena u vremenu i u vrednosti komplementarnih oblika kapitala (ljudski u odnosu na materijalni). Ljudski agens tako postaje „kapitalista“ putem povećanja svog ličnog ljudskog kapitala (Schultz), a cenovni i dohodovni efekti porasta vrednosti ljudskog vremena favorizuju ljudskl kapital u odnosu na fizički kapital. Osim toga, cenovni i dohodovni efekti alokacije vremena sa stanovišta zarada po satu dovode do pomeranja trenutka stupanja na plaćeni rad u korist dodatnog obrazovanje, jer su izgubljene zarade niže od budućih i očekivanih zarada i od količine kumuliranih dohodata za penziju. Porast realnih zarada je u osnovi dobitak u ekonomskom blagostanju obrazovnih ljudi.

Pojedine komponente uključene u potrošnju mogu se uzati kao investicija kapitala ne zato što su izdaci učinjeni za krajnja dobra nego zato što se upotreba dobra vezana sa efikasnošću potrošača kao proizvođača (Kuznets). Te komponente potrošnje uglavnom se odnose na obrazovanje, zdravstvo i fizičku kulturu, i mogu se tretirati kao

investicije u čoveka. Svojevremeno je i Knight tvrdio da na stopu prinosa od investicije, značajno utiče kvalitet radne snage i napedak nauke. Marshall je, isto tako, tvrdio da je znanje, kao deo kapitala, najmoćniji motor proizvodnje. Stoga i Schultz tvrdi da porast vrednosti ljudskog vremena duguje javnim i privatnim investicijama u ljudski kapital i korisno znanje.

Poznato je, smatra Schultz, da pojedinac ne može kupovati i prodavati sopstveni obrazovni kapital. Fond ljudskog znanja ne može se ni preneti na poklon. Ljudski obrazovni kapital, može se jedino koristiti do kraja života i prenosi na buduće generacije u vidu stečenih znanja i iskustva. To su u osnovi ključne razlike u odnosu na vlasništvo fizičkog kapitala, koji se može i oporezivati. Investicija u obrazovanje je stečena sposobnost koja se dugoročno efektuirala, iako se netržišne vrednosti ljudskog kapitala ne uračunavaju u stope prinosa.

Znanje, kao kolektivno društveno dobro, povećava kvalitet i fizičkog i ljudskog kapitala, koji se regeneriše i permanentno stavlja na raspolaganje korisnicima. Opadajući prinosi nisu karakteristični za znanje iako je nauka podložna drugim ciklusima. Za nauku nisu presudni sadašnji troškovi već buduće koristi. Naučni progres, po pravilu, povećava proizvodne kapacitete privrede i blagostanja ljudi. Vrednost doprinosa nauke prevazilazi stope prinosa od privrednih investicija. Stoga se doprinos nauke ne može valorizovati kroz cenu javnih dobara proizvedenih u javnom sektoru pod pokroviteljstvom budžetskih fondova. Kao znanje, nauka je, smatra Schultz, poseban oblik kapitala koji je striktno proizveo čovek. Ono je opredmećeno u ljudskim bićima, kao ljudski kapital, u naučnoj literaturi, u razvojnim ostvarenjima, u tehničkom progresu u novoj tehnologiji, u kulturi, u društvenom statusu i socijalnom ponašanju. Znanje i nauka su izvor novih proizvodnih resursa i kvaliteta životnog standarda i izvor budućih prinosa i dobrobiti. Zato je znanje društveno dobro sa ekonomskim vrednostima. Naučnici su, samim tim, visoko proizvodni iako društvo, koja izvlači koristi iz njihovog rada, potrošački namiruju naučne fondove. I, dok se konačno ne shvati da je znanje izvor dohotka, bogatstva i blagostanja, dotele će sva ulaganja u ljudski kapital imati vrlo niski društveni prioritet.

Iskazuju u okviru budžetskih izdataka države III rashoda javnih fondova. Ulaganja u društvene delatnosti sve se više shvataju kao Investicije u humani kapital, koji se dugoročno efektulira bez dodatnih ulaganja. Investicije u ljudski kapital tako postaju važan faktor rasta (iako se netržišne vrednosti ljudskog kapitala na uračunavaju u stope prinosa), a vrednost „doprinosa“ društvenih delatnosti često prevazilazi stope prinosa od privrednih investicija. Zakidanje na ulaganjima u ljudski kapital u krajnjoj instanci svodi se na siromašenje u kvalitetu znanja, kadrova, zdravlja i kulturnim vrednostima na kojima inače počiva budući privredni rast sa sračunatim efektima na proizvodnost rada, rentabilitet ulaganja, štednju i blagostanje. To je, upravo, i smisao izučavanja menadžmenta

ljudskih resursa, kao savremene naučne discipline, koja treba da odgovori na pitanje da li imamo ljude koji su nam potrebni danas i da li stvaramo ljude koji će nam trebati sutra.

Razvoj nauke i obrazovanja, i konstantno poboljšanje naučnog i kulturnog obrazovanja stanovništva smatra se jednim od najvažnijih činilaca progresa čovečanstva. Znanja omogućavaju čoveku da shvati zakone koji upravljaju razvojem sveta u kome živi, da ovlađa zakonima prirode i da dostigne veći nivo životnog standarda. Poboljšanje obrazovanja obogaćuje duhovni život individua i omogućava mu da koristi prednosti kulture, nauke i umetnosti. Zato se i karakteristika našeg vremena ispoljava kroz sve veću težnju ljudi za većim obrazovanjem i iskorišćavanjem znanja stečenog tokom duge istorije čovečanstva. Zato su i zahtevi za obrazovanjem važni isto koliko i potreba za hranom.

Obrazovanje na radnom mestu je drugi oblik akumulacije ljudskog kapitala, koji povećava snagu i energiju jednog naroda i poboljšava njihovo zdravlje i vitalnost. Zato je i vrlo naglašena tesna povezanost između bilo kojeg obrazovnog indeksa i dohotka po stanovniku. Ta veza potiče iz istorijske i empirijske činjenice: obrazovanje i ekonomski razvoj su oduvek i uvek u uskoj vezi, jer u osnovi obrazovanje stalno veže potrebe života. Zbog toga se, uglavnom, smatra da su javne službe ili društvene delatnosti, istovremeno, i potrošnja i investicija. Tačku preseka nije lako utvrditi, jer nije svejedno gde povući granicu između ličnog i društvenog interesa. Zato se ova dva gledišta komplementarno dopunjaju. Obrazovanje utiče na izmenu čovekovih potreba. Obrazovan čovek proširuje krug svojih potreba, želja i mogućnosti. Neobrazovan čovek pak svodi svoje potrebe na osnovna, primerne, egzistencijalno vezane za njegov biološki opstanak. „Neobrazovan čovek nema potreba, on je loš potrošač“ (Rossello).

U teoriji i praksi evidentna su dva pristupa obrazovanju: prvi pristup obrazovanju uzima obrazovanje kao potrošnju, a drugi pristup obrazovanju uzima obrazovanja kao investiciju. Obrazovanje kao potrošnja pridonosi poboljšanju životnog standarda pojedinca. Obrazovanje kao investicija pridonosi povećanju nacionalnog dohotka i društvenog bogatstva. Ljudi ulažu sve svoje sposobnosti, znanja i iskustva u osiguranje svoje materijalna egzistencije, u privredni potencijal i njegov prosperitet, jer je nivo privrednog razvoja osnova koja određuje napredak ljudskog društva i pojedinca. Unapređenja, modernizacija proizvodnje i povećanja proizvodnosti rada zahtevaju da kadrovska problematika postane sastavni deo opšte privredne politike i da doblje ravnopravno mesto i u planovima radnih organizacija i u planovima društvenih zajednica... U privrednom razvoju svake zemlje ništa nije važnije od kadrova, procesa njihovog sticanja znanja i veština i stvaralačke sposobnosti, tj. stvaranja kadrovskog potencijala za pokretanje i racionalno korišćenje materijalnih izvora i stvaranja materijalnih dobara.

Po Denisonovoj teoriji napredak obrazovanja treba smatrati prvim činiocem ekonomskog razvijanja, dok bi drugi bio ono što se naziva "porastom znanja", tj. obogaćivanje obrazovanja novim tehnološkim dostignućima (Polič). Na osnovu analize podataka Denison je utvrdio da istraživanje i obrazovanje sa 42,7% opredeljuje ukupnu stopu privrednog rasta SAD. Aukrust je pak pokazao da postoji godišnji porast nacionalne proizvodnje za 1,3% kao posledica ulaganja u ljudski faktor. Strumulin je dokazao da samo jednogodišnje školovanje radnika podiže njegovu proizvodnost za 30% i da oko 27% nacionalnog dohotka stvaraju sredstva uložena u obrazovanje.

Učinci obrazovanja se ne pojavljuju odmah nego nakon protoka određenog vremena. Tako dolazi do zakašnjavanja u ekonomskom učinku obrazovanja (lag), koji reprezentuje vremenski razmak koji je potreban da se od dobijanja dodatnog proizvoda potpuno pokriju izdaci koji su utrošeni u obrazovanje. Tulčinski dekomponuje „lag“ na tri razdoblja. Prvo razdoblje traje od početka obrazovanja do časa kad obrazovni stupi u radni odnos. To je tzv. nulti ciklus koji traje od 8-16 godina. Drugo razdoblje počinje stupanjem u proizvodni proces rada i traje do sticanja određenih iskustava, navika i znanja. Taj period obično traje od 1-3 godine. Konačno, treće razdoblje odlikuje se efikasnošću obrazovanja koja sve više raste i „lagom“ koji progresivno pada. U tom periodu, proizvodnost obrazovane osobe raste, povećava se njena proizvodnja u jedinici vremena i, na taj način, kompenzuju se utrošci za njeno obrazovanje. Zakašnjavajući učinak vraćanja uloženih sredstava neizbežna je pojava koja proističe iz same prirode procesa obrazovanja.

Lee Hansen u svojim istraživanjima poklanja pažnju troškovima školovanja i novčanoj koristi od investiranja u školovanje ne samo zbog njihovih implikacija za privredni razvoj nego i zbog toga što mogu pomoći pojedincima da određe koliko bi morali uložiti u razvoj vlastitog ljudskog kapitala. Miller izračunava doživotne vrednosti dohotka iz nivoa školovanja, Houthakkes procenjuje na osnovu alternativnih diskontnih stopa sadašnju vrednost dohotka povezana sa nivoima školovanja. Schultz daje procene troškova iz ukupnih sredstava pomoću široke lepeze školovanja. Becker proračunava očekivane stope koristi iz nekoliko nivoa obrazovanja.

No, i pored toga, ekonomski koristi koje ima pojedinac iz školovanja mogu se, po Hansenu, posmatrati samo sa tri različita gledišta:

- vrednost doživotnog dohotka (Miller)
- sadašnja vrednost doživotnog dohotka (Houthakker)
- stopa koristi iz investiranja u školovanje (Hansen)

Ali, i pri tome, moguće je disparitet između stope koristi iz ukupnih sredstava i „društvene“ stope koristi iz ulaganja u školovanje. Veza između dohotka i sposobnosti još uvek ne omogućava potpunu procenu ekonomske vrednosti školovanja.

Čovek je danas oblik kapitala koji se izgradio u toku određenog vremenskog perioda. All mi za sada ne znamo koliko „košta“ da se čovek pripremi za aktivnu ulogu u privredi i društvu niti možemo da utvrdimo stepen rentabilnosti ulaganja u čoveka. Zato je i danas gotovo nemoguće izmeriti rentabilnost izdataka društva na obrazovanje bez obzira da li se koristi mikroekonomski (individualni) ili makroekonomski (društveni) pristup. Zato ne možemo pouzdano da izmerimo ni koristi od ulaganja u čoveka. Teško je, konačno, izmeriti i tzv. sklonost investiranja u obrazovanje i očekivanu dividend od obrazovanja.

Da je obrazovanje samo potrošnja Schultz bi ograničio svoj u studiju na ponašanje ljudi kao potrošaca i na njihovu potrošnju za obrazovanje. Ali, pošto je obrazovanje investicija, Schultz želi da sazna njegov prinos i njegov doprinos ekonomskom rastu. Pri alokaciji troškova obrazovanja između potrošnje i investicija važno je napomenuti da roditelji i učenici/studenti u društvu ne smatraju osnovno obrazovanje investicijom, srednju školu smatraju podjednako i potrošnjom i investicijom, a visokoškolsko obrazovanje uglavnom ili potpuno ocenjuju kao investiciju. Ali, pri tome, valja uzeti u obzir i propuštene učeničko-studentske zarade u vreme sopstvenog školovanja i cenu „ljudskih npora“ nastavnika i studenata, koja je znatno porasla u odnosu na cane materijalnih inputa. Očigledno, ovde supstitucija nije moguća. Konačno, tu je i potreba uvođenja nove tehnike u „proizvodnji“ obrazovnih usluga, kao „dodatak sumi znanja“.

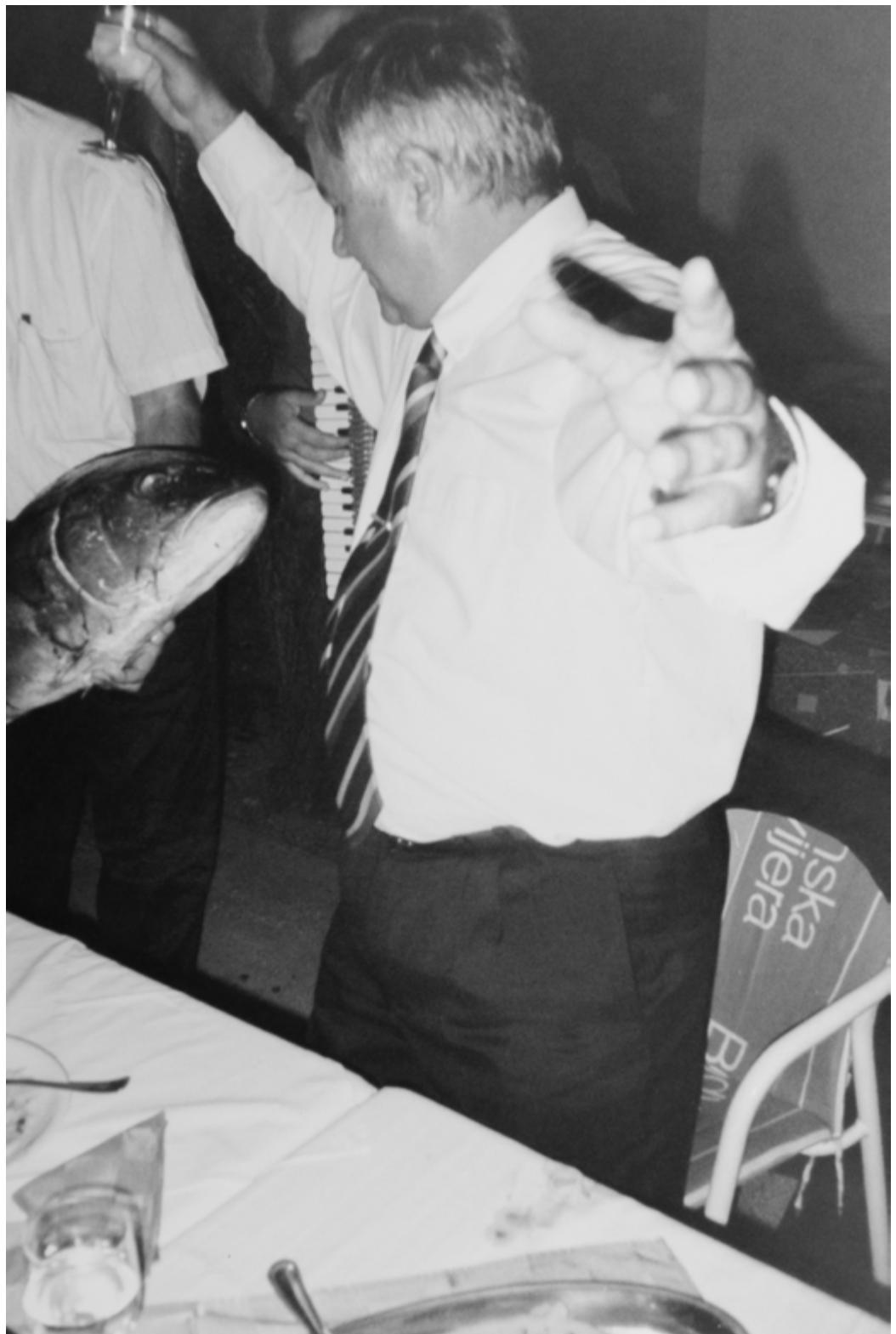
Ekonomski korisne sposobnosti ljudi, koji su razvijene upravo obrazovanjem, imaju svojstvo „činioca“ proizvodnje. „Pojam činioca proizvodnje, međutim, vrlo je varljiv, jer uvek ima dve ekonomske strane. Jedanput jedan činilac se javlja kao dr Kapital, a drugi kao gospodin Tok... Zemlja je Kapital, renta je Tok. Veličina, sastav i sposobnost radne snage predstavljaju kapital, usluge od rada koji je činjen u jednom satu ili u toku jednog tjedna s druge strane- predstavljaju tok. Utrošci koje katkad nazivamo resursima ili proizvodnim uslugama bez obzira na to čini li ih čovjek ili materijalne stvari, obuhvaćeni su pojam toka. Darovi prirode (zemlja), ljudskim radom stvorena materijalna dobra (tvornice, oprema, inventar) i radna snaga (radnici) sve to uključeno je u pojam kapital“

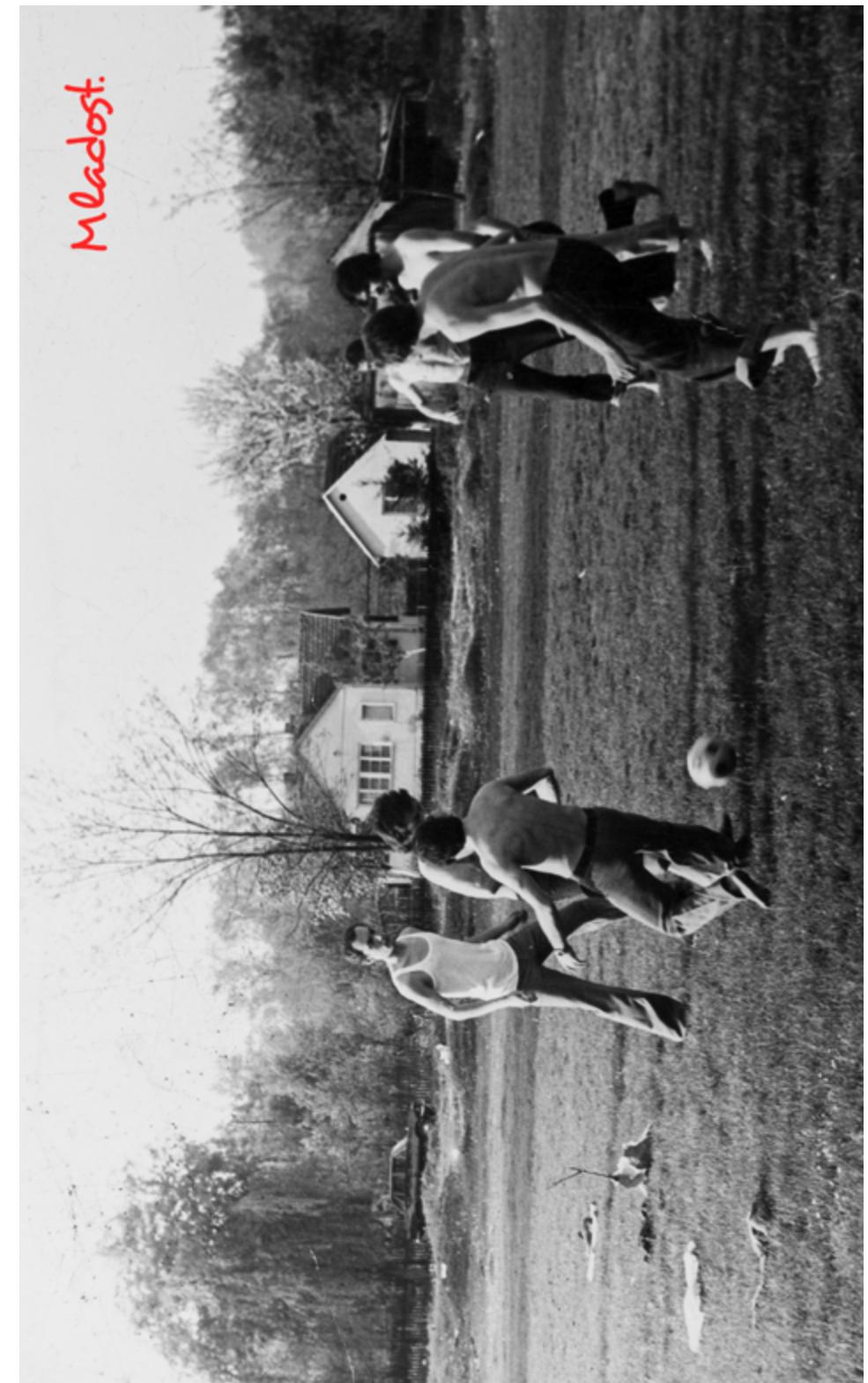
Pored nauke (znanja), obrazovanja i vaspitanja, i zdravlja (zdravstvo) reprezentuje delatnost koja omogućava čoveku da ispoljava i razvija svoje sposobnosti; jer je samo zdrava individua sposobna da učestvuje u reprodukovanim i razvijanim društvu. Stoga je i cilj zdravstva očuvanje i unapređivanje zdravila ljudi: cilj očuvanja zdravila znači omogućiti razvijanje ljudske sposobnosti. Istinski zdravog čoveka krasi poredak vrednosti.

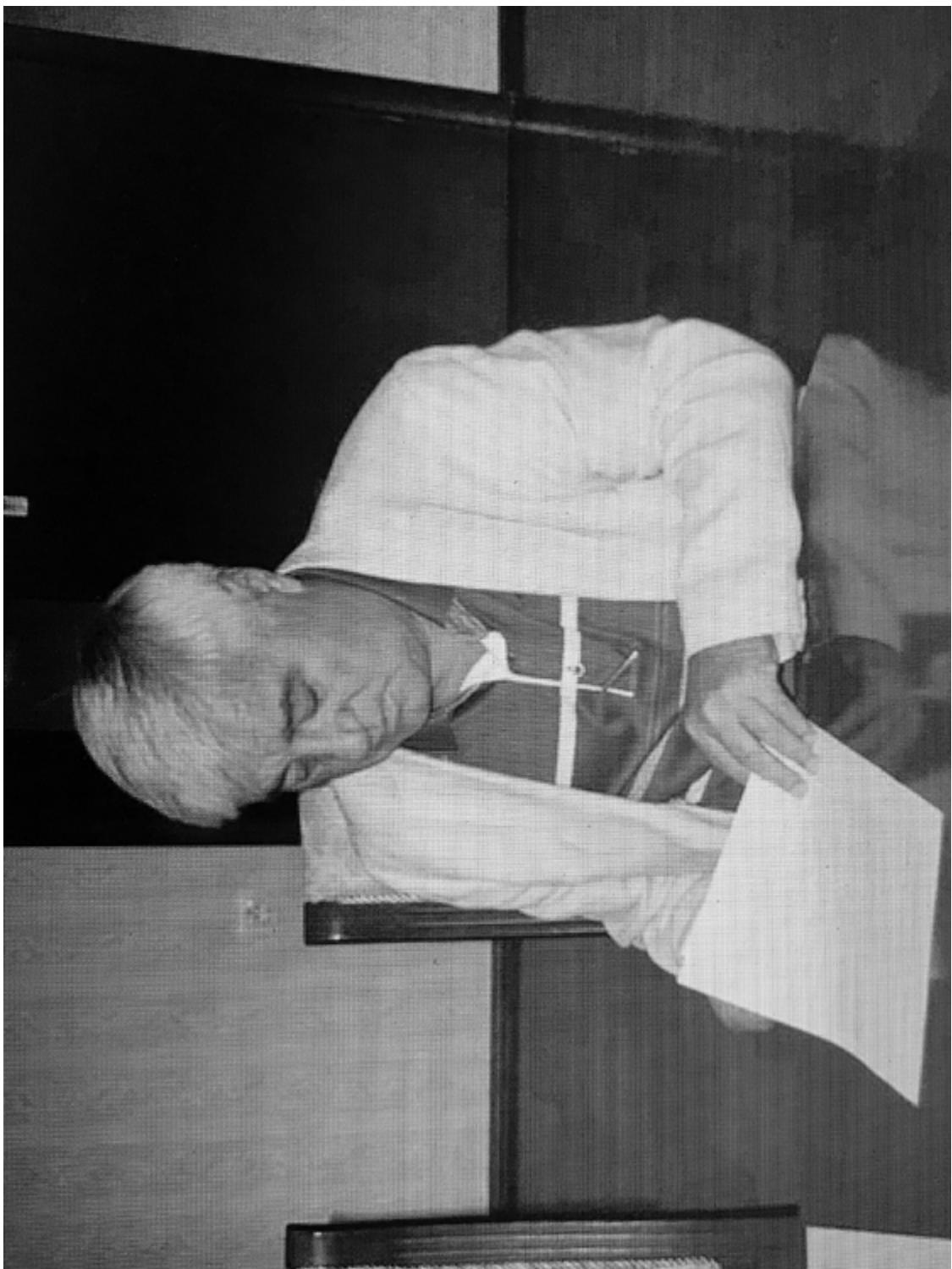
Svako zadovoljenje ljudskih potreba vodi zdravom razvoju individue. Sredstvo koje je poslužilo za zadovoljenje date potrebe udružuje se sa stanjem zadovoljenja, i pretvara se u potenciju čovekovih snaga, čovek proizvodi ne samo pomoću sredstva za proizvodnju nego i pomoću znanja, obrazovanja i zdravlja. Zato su u proizvodnim snagama sadržana i ova tri suštinska elementa jedinstvenog procesa stvaranja za zadovoljenje raznovrsnih ljudskih potreba i razvijanje ljudskih vrednosti.

U teorijskim koncepcijama, pojedinci nasleđuju inicijalne razlike zdravlja koje se vremenom smanjuju po određenoj stopi, posebno posle određenih faza životnog ciklusa. Zalihe zdravlja se stoga, moraju povećati ulaganjima, investiranjem u kvalitet dobrog zdravlja, što predstavlja faktički novu teoriju „tražnje dobrog zdravlja“ (Grossman) i novu teoriju o „upotreboj prednosti“ zdravstvene delatnosti. Direktni finansijski inputi u proizvodnju zaliha zdravlja u biti i jesu bruto-investicije u ljudski kapital i kvalitet stanovništva.

Indeks humanog razvoja meri relativni uspeh u naporima društvene zajednice da povećanjem privrednog razvoja poboljša i ljudski razvoj. Svetski podaci upravo pokazuju da zemlje koje imaju relativno niski društveni proizvod po stanovniku ulažu daleko više u razvoj humanog kapitala. Šri Lanka, na primer sa društvenim proizvodom od 400 dolara po stanovniku ostvaruje znatno viši nivo humanog razvoja u odnosu na Saudijsku Arabiju čiji društveni proizvod po stanovniku prelazi godišnje 6000 dolara

UNITARIZAM VERSUS KONFEDERALIZAM

Renesansa secesionizma i reafirmacija regionalizma

U sadašnjoj Evropi se nikada do sada nije toliko govorilo o tzv. ujedinjenoj Evropi, koja je, istovremeno, prebukirana separatističkim težnjama i etničkim pokretima u svojoj, inače, burnoj istoriji pre i posle Jalte. Geografske karta Evrope je prepuna težnji manjina koje žele više prava, pokrajina koje žele više autonomije. Pariz, Alzas, Flandrija, Bretanija, Korzika, Akitanija i drugi regioni bore se za autonomiju unutar tzv. federalističke Evrope.

U Španiji, pak, Baski (ili Buckaanduk), koji se bore za ujedinjenje u etnički čistu baskijsku državu, sa militantnim krilom separatističko-secesionističke organizacije ETA, Katalonija, koja se bori protiv centralne države, separatisti Galicije, koji se bore za tzv. galicijsku autonomiju.

Kanarska ostrva koja se bore protiv „šoanske inkvizicije“ i za osnivanje „Republike Guanča“, reprezentuje objektivnu brealnost u borbi naroda Z. Evrope za svoj jezik, svoju kulturu, svoju nezavisnost, itd.

U Italiji, i nadalje, tinja goruće pitanje južnog Tirola, problem Sardinije, pitanje provincije Trsta i Gorice, koja zahtevaju urgentna evropska rešenja. Tursko-Grčka razmimoilaženja na Kipru, posle podele iz 1974. godine na turski sever i južni grčki deo, nikako da urode „plodom“, tj. da dovedu do kiparske federacije. Konačno, u Švajcarskoj odnosi među kantonima su daleko od toga da budu idealni, pošto je tokom 1978. godine stvoren novi kanton - Jura, koji je stekao nezavisnost od kantona Berna.

Nacionalističko-separatistički pokreti u Evropi teže, dakle, osnivanju nezavisnih državica bez saznanja što bi se, na primer dogodilo sa Špancima u Baskiju, Francuzima u Korzici, Srbima na Kosovu. Decidiranih odgovora za sada nema, ali se prepostavlja da je evropska nestabilnost cena za slobodu. Zbog baskijskih separatista, korztkanskih autonomista, Iraca iz severne Irske, Flamanaca i Valonaca u Belgiji i Albanaca u Srbiji nad Evropom nikada nije lebdela veća opasnost od destabilizacije. Zato je neophodno izgraditi drukčije društvo koje će osigurati normalan protok ljudi bez neophodne kontrole nad ljudima. A to može učiniti samo „budući zajednički evropski dom“.

Neočekivano i dramatočno rešenje nasilno uspostavljenih ideooloških barijera između „socijalističkog“ Istoka i „kapitalističkog“ Zapada, međunarodno čuveni Evropljani sada razmišljaju kako da stvore jedinstvenu Evropu. Uz jugoslovensku, koja je rasturenja, Evropa bi u skoroj budućnosti mogla dobiti još jednu konfederaciju sastavljenu od 35 sadašnjih suverenih država članica EU.

U tom slučaju, Evropa bi opet ostala značajno podeljena na „konfederalni“ deo kontinenta i na preostali deo čije bi zemlje bile prinudene da sklope ugovore sa novom konfederacijom o saradnji. Put ubrazanog prerastanja EU u nadnacionalnu zajednicu nije lak i jednostavan, jer se ne radi samo o integraciji u ekonomskom i socijalnom domenu na budućem jedinstvenom tržištu nego i o utvrđivanju zajedničke spoljne i obrambene politike.

Samit „dvanaestorice“ u Dablinu pokušao je da odgovori na brojna pitanja:

- implikacije nemačkog ujedinjenja, promene u Istočnoj Evropi i budući odnosi EU sa zemljama Centralne i Istočne Evrope
- sporazum sa zemljama članicama EFTA (Austrija, Švajcarska, Švedska, Norveška, Finska i Island)
- problem oko stvorene Evropske monetarne unije i jedinstvene evropske monete
- svetski trgovinski pregovori u okviru završene tzv. urugvajske runde
- dovršenje preostalih obaveza u srvaranju jedinstvenog tržišta
- osiguranje jedinstva u akciji na ekonomskom, monetarnom i političkom „planu za prerastanje EU u konfederaciju 25 država“

Reljemu crtu savremenog doba predstavlja neizbežni rizik, pošto se naš život odvija u „svetskom društvu rizika“. Rizici su, u tom ambijentu, postali maligni plod ljudskog delanja i bitisanja, kao produkt limitirane kontrole nad sopstvenim akcijama i nad nenameravanim posledicama.

Tako je rizik postao fundamentalno obeležje vladajućeg tehnološko-ekonomskog modela, koji inkorporira bar tri opasnosti, i to:

- rizik od ekološke katastrofe (od fatalne oskudice vođe za piće do ogromnih klimatskih poremećaja)
- rizik od masovne tehnološke destrukcije i genetskog inženjeringu
- socijalni rizik (od sve bržeg sticanja fabulognog bogatstva uske elite do globalizacije siromaštva džinovskih razmera).

U tom kontekstu, globalni jastrebovi tragaju za uspostavljanjem sveobuhvatne kontrole nad građanima, prirodnim bogatstvima i kapitalom u formi demokratske regulacije planetarnih tokova i transnacionalnih poslova (interesa). Takav mondijalistički trend prati opasan jaz između isforsiranog „kraja nacionalne države“ i grandomanskih težnji ka „proliferaciji slabih država“ uz odsustvo efektivnih globalnih demokratskih institucija. Da li je to „globalizacija sa ljudskim likom“ i šta ostaje od teorije „održivog razvoja“, koja propagira ekološki podnošljivu socijalnu pravednu i efikasnu privredu (?).

Pravo nacionalnih manjina danas imaju važno mesto u strukturi korpusa ljudskih prava od onog trenutka kada su istočnoevropske zemlje ušle u tranziciju. Stoga je sve naglašenije briga o standardima koji regulišu prava nacionalnih manjina u sklopu opšteg diskursa međunarodne politike. Dizajneri standarda uslovjavaju pristup EU po principu centralnog stuba ljudskih prava u izgradnji tržišno orijentisane privrede, promovisanja privatne svojine i podsticanja preduzetničke inicijative. „Savremena Evropa obeležena je procesima integracije, koje prati ustanavljanje nadnacionalnih pravnih standarda, koji se postavljaju iznad nacionalne regulative, usled čega se potreba za harmonizacijom zakonodavstva javlja kao prirodan tok stvari i uslova koji je neophodno ispuniti ukoliko se želi priključivanje tim procesima“.

Globalitarizam nudi nadu za jedan bolji život i tehničku sreću čoveka. Ali, globalizacija nudi perfidno osvajanje vlasti i kontrolu nad kapitalom. Zato je invazija bogatih na ekonomskoj unificiranosti u trendu sa stihijom nagomilavanja kapitala. Nagon za bogaćenjem vodi u totalitarizam, pošto bogatstvo postaje nova agresija. A radi se o tome da se ekonomija ipak mora spiritualizaovati, jer siromašne valja staviti pod zaštitu. Etičko je pitanje ravnopravnija i ravnomernija raspodela bogatstva, a ne samo ekonomsko ili socijalno (iako je novac već postao religija). Globalitarizam ne sme da bude doktrinama razbarušen samo u ekonomskom smeru, jer bi na scenu mogla da nastupi politika „upotreba čoveka“. Tada bi, doista, Etiku i Prirodu zamenili Politika i Profit, što bi gurnulo ljude u ropstvo plastične misli. Po prvi put, mondijalistički intelektualci već ne mogu da prepoznaju vlasnike vlasti kapitala, a njihova reč gubi bitku u odnosu na ekonomsku moć.

Deset zemalja (Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska, Slovenija, Estonija, Litvanija, Letonija, Malta i Kipar) mogle su da pristupe EU, jer ih je komisija EU integrisala majskim samitom 2004. god. i uvela u evropsku porodicu. Bugarska i Rumunija morale su da sačekaju. Turska jedina ostaje i dalje po strani. Tu su i Hrvatska, BiH, Albanija, Srbija, Crna Gora, Moldavija, koje čekaju „u redu“, pitaj boga kada?!

No, i pored toga, destabilizujuće snage potkopavaju temelje federalizma u vreme kada Švajcarska konfederacija slavi 700-tu godišnjicu stabilnog i prosperitetnog društva. „Godine 1291. narodi nastanjeni u tri doline - Uri, Tvik i Nidvald skovali su savez

sa ciljem da zadrže kontrolu nad alpskim putem između Severne i Južne Evrope preko prevoja Sen Gotard, kako bi mogli naplaćivati putarinu za bezbedan prolaz“ (Financial Times). Bilo je to na samom početku konfederacije. Danas, pak, ovi kanton-osnivači konfederacije obrazuju jezgro otpora EU koja zahteva otvaranje transalpskog drumskog koridora. Tokom 700 godina mala konfederacija „naoružala“ se neutralnošću, „direktnom“ demokratijom, humanitarnim uslugama i finansijskim interesima. U Švajcarskoj „neposrednoj demokratiji“ vlast je podeljena između slabe savezne vlade, neprofesionalnog saveznog parlamenta, 26 centara sa sopstvenim skupštinama i oko 3000 komuna. A to je inkompatibilno sa težnjom EU ka političkoj uniji. Švajcarci se zato nalaze u agoniji krize identiteta koja preti dezintegracijom pod spoljnim pritiscima iako nova ujedinjeni Nemci izdvajaju Švajcarsku konfederaciju kao model sopstvene budućnosti.

Današnja Belgija objedinjuje viziju jedinstvene Evrope sa unutrašnjom fragmentacijom, koja žuri da dovrši prenos vlasti u regije i izdejstvuje donošenje zakona pomoću kojih će Belgija postati konkurentnija. Belgijanci teže daljoj decentralizaciji nezgrapne zgrade u pravcu naviše ka EU, kao nadnacionalnoj strukturi, i naniže ka tri regije (Valonija, Flandrija i Brisel). Za stanovnike francuskog, holandskog i nemačkog jezičkog područja važan je federalistički tabor. U evrofederalizmu sada Belgija teži da usidri sopstveni suverenitet i privilegovano mesto u „centru Evrope“ bez direktorata velikih zemalja.

Separatizmi, secesionizmi, regionalizmi i nacionalizmi jesu nova evropska jeres čija eksplozija nije samo posledica dugotrajnog jednoumlja i despotije srušenih komunističkih režima, već i zatvaranja samodovoljne, bogate i kontradiktorne evropske familije EU. „Novootkriveni“ podaci već pokazuju da na starom kontinentu ima 46 etničkih žarišta i da na tlu Evrope deluje 600 različitih nacionalističkih, separatističkih, fundamentalističkih grupa i pokreta, koji u ostvarivanju i avanturističkim ciljeva posežu institucionalna i demokratska sredstva, ali i teror i oružana nasilja.

U Evropi se gotovo svi dele i rasparčavaju, osim Nemaca koji se ujedinjuju i po cenu polarizacija na starom kontinentu. Homogenizacija germanskog sveta teži da otkloni „nepravde“ u granicama na Odri i Nisi („samoopredelenjem“ Nemaca s one strane granice) i stvaranju posebne nemačke republike usred bivšeg Sovjetskog Saveza na Volgi. Trijumfalizam bi mogao da otvari vrata haosu i to bez izglednog gašenja separatističko-nacionalističke vatre. Lavina se kreće od Baltika, naročito od priznavanja Baltičkih republika (Litva, Letonija i Estonija), koje još ne obelodanjuju svoje „veze“ sa Nemačkom, Ukrajinom, Belorusijom, Kazahstanom, Moldavijom, Grazijom, Jermenijom, Azerbejdžanom i Nagorni Karabah iz velike sovjetske imperije su, poput političkih vulkana, stvorile nove državice ili nove saveze (pripajanjem).

Najvećoj kopnenoj državi modernoga sveta preti opasnost da svoje mesto ustupi arhipelagu suverenih celina u formi „nešto između“ federacije i konfederacije. „Gorbi-

jev nacrt“ sovjetskog saveznog ugovora faktički je torpedovao još uvek „važeći“ sovjetski ugovor, „lenjinski“ iz 1922. godine. Veliki eksperiment je, dakle, na međunarodnoj sceni na promenama istorijskih obrisa uspeo: umro je atomski džin SSSR - vaskrsala je vazalna Rusija.

Separatizmi, regionalizmi, nacionalizmi i secesionizmi nisu samo plod komunističkog totalitarizma već i bogatih nastoga parlamentarne demokratije, ljudskih sloboda i blagostanja. Pritajeni nacionalistički zov se oseća među Bretoncima i Korzikancima u Francuskoj (ali i među Baskima, Alžašanima, Lorencima i Antilcima). IRA ne prestaje sa svojim akcijama sve dok se ne stvori autonomija za Severnu Irsku u sklopu V. Britanije. ETA ne miruje ni posle davanja velike autonomije Baskiji od Španije, jer teži stvaranju nezavisne baskijske države, koja bi okupila četiri španske i tri francuske oblasti. Da li je to znak da Evropi ipak preti opasnost da umesto „jedne i jedinstvene Evrope“ politički nikne „Evropa regionala“, kao spasonosna opcija i „nova formula“ za stabilan mir. Pariska povelja i petnaestogodišnji napor od Helsinkija do Pariza jesu danas na ozbiljnoj probi, jer je srpska drama pravi test za Evropu i ispit savesti za čitavi savremeni svet. Dekonzerviranje starih teritorijalnih pretenzija preti „staroj dami“ da po treći put u istom veku postane poprište svetske katastrofe. Degradirana jugoslovenska politička drama, koja je zapanjujuće brzo eskalirala u pravcu potpunog raspada YU-države, nedvosmisleno je upela Austriju, Nemačku, Italiju, Mađarsku, Češku, Slovačku, Albaniju i Bugarsku sa nepobitnim dokazima o materijalnoj pomoći nosilaca secesije u srušenoj Jugoslaviji, i otvorila maksimalnu obazrivost za oslobođenje od iluzija o idiličnom stanju evropskog jedinstva na progresivnim osnovama.

„Post-Jugoslavija“ je danas nalik na raspadnuti boljševički paket „kominternovskog luksa“, jer titoizam nije uspeo da nametne jedinstvo putem staromodnog centralizma ili centralno diktiranog komunističkog federalizma. Ali, izrastanje novog balkanskog komonvelta na srpsko-jugoslovenskom zgarištu samo je naivno sanjanje o razvoju etničkih zajednica na krilima evropske demokratije i civilizacijskog prosperiteta.

Zbog toga je i neodmereni poziv za stvaranje balkanske ekonomске unije formalistički utemeljen na saznanju da su profit i kvalitet života „lek“ za novu budućnost naroda koji stupa u profitni savez blagostanja. Savez iz profita po pravilu briše granice nevolja, koje istorijski blede između Rumunije, Bugarske, Grčke, Makedonije, Srbije, Crne Gore, Turske i Albanije.

Stvaranju balkanske ekonomске unije trebalo bi da prethodi stvaranje balkanskog saveza privatnih preduzetnika. To bi tobože doprinelo akceleratorskoj internacionalizaciji koprodukcije Istoka i Zapada, odnosno SAD i Rusije, poput potajne pripreme zakona o slobodnoj trgovinskoj zoni sa Rusijom, Ukrajinom, Belorusijom i Kazahstanom od strane nemačke vlade. Ideja o stvaranju balkanske asocijacije preduzetnika, stoga repre-

zentuje novu fatamorganu za večno naivne srpske privrednike koji su se jedva spasili od sitnih potkupljivačkih provizija zapadne antisrpske koalicije sa bivših - otuđenih atara.

U aktuelnoj secesionističkoj euforiji Kanadski federalni premijer je među prvima u svetu podneo novi predlog za rešavanje tzv. problema jedinstva Kanade, ugroženog secesionističkim planovima frankofonskog Kvebeka. Malrunijev plan sadržao je 28 tačaka, među kojima se posebno ističe prenošenje niza nadležnosti na provincije, kao što su imigracija i kulturna politika. Eskimi i Indijanci bi tokom naredne decenije dobili određene oblike samouprave. Simultano, provincije bi naknadno izgubile određene nadležnosti na području trgovine i ekonomske politike. Plan pokreće i relativno obimnu deregulaciju tako da bi se sve prepreke u kretanju robe, usluga, ljudi i kapitala stavile van snage.

U Evropi, međutim, danas i Flamanci žele nezavisnost, pošto se Belgija lagano rastače. Decentralizacija kao da ima podsticajne efekte, jer se Flandrija očito trudi da se potpuno distancira od belgijske reputacije i da, na taj način, izađe iz Belgije. U protekле dve decenije razlaganje Belgije na tri provincije (Flandrija, Valonija Brisel) obavljen je kroz tri faze ustavnih reformi iz 1970, 1980 i 1988. godine. Spoljni poslovi, odbrana, ustavna pitanja, socijalno osiguranje, pravosuđe i monetarna politika ostali su u kompetenciji centralne vlade. Pokrajine već uređuju pitanja i probleme planiranja, infrastrukture, puteva, regionalnog razvoja, vođe, energije i opština. Holandske, Francuske i Nemačke jezičke zajednice vođe sektor usluga, socijalnu pomoć, TV i radio, kulturu i obrazovanje. Gotovo 40% fiskalnih prihoda pripada regijama i komunama. Ali, deobe ne bi bile deobe kada ne bi iziskivale korak dalje. Biznismeni budućnosti Flandrije već vide sebe u Evropi regija. Stoga se svakodnevno povećava broj evroregionalista u okviru same Belgije.

Međutim, teži je problem tzv. lige sa severa koja teži da na prostoru današnje Italije skroji tri nezavisne države pod zajedničkim imenom Italijanska unija. Nova Italijanska unija predstavlja slobodno udruženje Padanske, Etrurske i Južne Republike, kojima se priključuju autonomne pokrajine Sicilija, Sardinija, Vald Aosta, Fiorentino-Altoadidje i Venecija-Julijска krajina. Unija bi imala nadležnosti za spoljnu politiku, odbranu, monetarno-kreditnu politiku i opšte ekonomske programe. Upravljanje poreskim prihodima se namerno prepusta republikama u zavisnosti od teritorije ubiranja poreza (koji bi se koristili i za pokriće opštinskih troškova). Direktorijum, kao kolegijum, stvarao bi se da budžetski troškovi unije ne predu 50% društvenog proizvoda. U osnovi, radi se o tužnoj kopiji bivšeg Predsedništva pokojne SFRJ kao laboratoriji za pripremu recepta za građanski rat.

Već uzavrela Evropa iznenada mora da računa na eventualne nacionalne deobe i raspade stabilnih država. Austrija se ne odriće Južnog Tirola u sastavu italijanske jurisdikcije. Upornim beskrupuloznim delovanjem po oprobanom receptu sopstvene škole,

Beć sada teži da odigra poslednju presudnu ulogu u razvijanju tzv. srpskog ostatka jugo-slovenske države nastale na raševinama njegove nekadašnje moći i slave. „Stara lija“ Austrija želi da u alpski raj uvuče brdoviti Balkan, pošto je Slovenija ionako stara austrijska zemlja, koju je valjalo spasiti od pancirkomunizma. Time se svakako podgrejava čežnja Mađara koji se ne odriču Transilvanije, Albanaca koji se ne odriču Kosova, Bugara koji se ne odriču Makedonije. Podgrejani i pregrejani Hrvati i Slovenci nastojali su da što pre steknu evro državnost, pa makar kasnije „potpali“ pod uticaj suvereniteta Austrije i Nemačke unutar Evropske unije.

Ranjivi evropski jugoistok iznova se ukazuje kao zgodan poligon za isprobavanje dugoročnih političkih opcija. Refleksi nemačkog ujedinjenja na sveže nacrtanoj evropskoj karti već sežu dotle da trulo raspadnuta Jugoslavija iz versajske torbe ne zaslužuje više državnu egzistenciju u prostoru Srbije. Nicanje novog Rajha između Rajne i Dunava, odnosno od Litve do Slovenije refleksija je svojevrsnog okupljanja katoličkih sna-ga od Baltika do Jadrana u čijoj strukturi treba da dominira ekonomski jaka ujedinjena Nemačka od neprocenjive važnosti za oporavke opustošenih postkomunističkih regija, ali i za idelano proširenje tržišta za ekspanzivnu nemačku privrodu. Ekonomija „kataličkog lanca“ predstavljala bi sasvim novi, drugačije strukturirani, „sanitarni kordon“, koji bi se, u skladu sa novokomponovanim američkim interesima, efikasno suprotstavio eventualnom povampirenju privredno-političkog bauka Sovjetskog Saveza oličenog za sada u bednoj Rusiji, ali i blokiranju velike ideje o ujedinjenoj Evropi. Sva je sreća što u integrisanoj Evropi ustaje „mediteranska Evropa“: Italija se plaši germanskog prodora na Balkan, Francuska zazire od nove nemačke ekspanzije, Španija strahuje od razmaha sopstvenih separatističkih tendencija, V. Britanija uočava germansku opasnost po svoje stare saveznike.

Secesionistički i antijugoslovenski potezi separatističkih republikanizama izazvali su polemičke polarizacije u Španiji, pošto „jugoslovenski predsedan“ potencijalno potpiruje nacionalističke vatre u Kataloniji i Baskiji, iako Španija nije organizovana na federalističkom principu. U jedinstvenoj državi sa regionalnim, pokrajinskim autonomijama nije lako i jednostavno seći i razvezati španski ustavni čvor, ali seizmički talasi jugoslovenskog nacionalističkog zemljotresa mogu da povuku proces fragmentacije države. Raspad Jugoslavije neminovno se odražava na Bugarsku, Tursku i Grčku zbog tzv. makedonskog pitanja, na Italiju zbog Istre (posle pada Osimskih sporazuma), na Austriju zbog slovenačke naklonosti i na Hrvatsku zbog formiranih srpskih kućica, ali i na ponasanja vojvođanskih Mađara, sandžaklijskih muslimana, kosovskih Albanaca (Šiptara) i hercegovačkih Hrvata. I Kurdistan bi uvukao u „ratnu mrežu“ Tursku, Irak i Iran, ako bi se jednostrano izdvojio iz bivšeg SSSR, sa težnjom da se nekom prikloni.

Na pragu trećeg milenijuma hrišćanske ere u Evropi, kao svojevrsnoj kolevci ci-

vilizacije, narodi se ubijaju iz etničkih razloga. Slovenija, Hrvatska i BiH uzdrmale su stari kontinent sa pretnjom da, poput domino efekta, pospeši talase nacionalnog iracionalizma širom srimašne potkomunističke Evrope. Preteći bauk nacionalizma kruži Jugoistočnom i Istočnom Evropom. Zbog toga, Budimpešta optužuje Transilvaniju, gde žive rumunski Mađari, Francusku zbog Korzike i Bretanje, Španiju zbog Baskije i Katalonije, Italiju zbog Sardinije i Južnog Tirola i V. Britaniju zbog Severne Irske - želimo da verujemo - ne mogu da upadnu u klopku patološkog, nepodnošljivog zajedništva dojučerašnjeg jugoslovenskog tipa sa kompleksom „malih naroda“, manjinske invalidnosti i vampirske projekcije suprotstavljenih nacionalnih i religioznih ekstremizama.

Duvači u balkansku vatu odbijaju da se okanu antisrpske histerije i senzacionalističkih rasturanja Srbije ugnjetene dominacijom srpskog primitivizma u militantnom galimatijasu. Verovatno, stoga, Nemci i Austrijanci smatraju da više nemaju nikakvih moralnih razloga da se čvrsto drže principa konačnosti evropskih granica, bez obzira na to što se moralnom ekvilibristikom posredno preskaču više od četrdesetak neuralgičnih tačaka. U novom balkanskom brodolomu trebalo je preduhititi Slovence koji bi mogli da postave pitanje Koruške, Pruske, Šlezije, Južnog Tirola, Transilvanije, Kosova, Katalonije, Sicilije, Litve. Zato je novokomponovana Austrougarska koalicija požurila da uzbogaja teorije o mogućnosti mirnog menjanja evropskih granica i da inovira pravo naroda na samoopredelenje do vrhovnog principa otcepljenja. Brojnima verovatno ne odgovara ideja o sjedinjenim državama Evrope. Ali, Jugoslavia nije opstala, jer su Slovenija, Mađarska, BiH i Hrvatska postale nezavisne. Zašto bi onda Italija mirno prepustila Istru ili zašto bi Hrvatska pripala ujedinjenoj Nemačkoj kada je ona, moliću lepo, oduvek bila Mađarska. Ali, zašto bi se stara lija Austrija permanentno sakrivala iz svoje večne neutralnosti sa imidžom dobrotvora kada otvoreno nudi „mocart kugle“ slovenačkoj kasti.

Sa kartom integrisane Evrope, eurokratija je podeljena u separatističke nacionalne ćelije koje teže da se infiltriraju u nove enklave sa suptilnim diplomatskim etikecijama. Slovenija i Hrvatska čeznu da upadnu u austrijsku i nemačku orbitu da bi doprinele tzv. teutonskom bloku. Da li onda Evropa treba da se kreće prema federalnoj strukturi, a da ta reč previše ne obavezuje?

U aktuelnom trenutku, EU može postati okosnica evolucije evropskih zemalja ka demokratiji i tržišnoj privredi kako bi se definitivno okončala Jalta. Širenje i produbljanje EU zemljama, koje ispunjavaju geografske, ekonomске, kulturne i političke uslove za prijem, može dovesti do zajednice „tridesetpetorice“, uključujući i „nezaslužene“ pridošlice, koje bi doobile funkciju „cordon sanitaire“ prema negiranim pravoslavnim nacijama Rusije i Srbije.

No, stvaranje evropske nacionalne države suočilo bi se u startu sa tzv. kulturnim i geo-

grafskim „obimom“ Evrope:

- od Atlantika do Urala (Degol)
- od San Franciska do Vladivostoka (Vajczekerova Evropa)
- uže podračje zapadnoevropske civilizacije (karolinška, odnosno katolička Evropa)

Najveća bi bila ipak Dirosel-ova Evropa u vidu četvorougaonika čije granice idu od Norveške, preko istočnih granica Finske, baltičkih zemalja, Varšave, Budimpešte, sredinom doskorašnje Jugoslavije, do italijansko-albanske granice, Sicilije do Gibraltara, zapadnih obala Portugalije, Irske i Norveške. Tu, dakako, nema mesta za Rusiju, veći deo dosadašnjeg SSSR i balkanske zemlje, koje su naslednice Vizantije i Otomanske imperije. No, kolika bi bila korist od „razvodnjavanja EU“, koja se neselektivnim prijemom novih članova pretvara u „gigantsku zonu slobodne trgovine“, ostaje da se vidi tek nakon sloma integracionih procesa. Evropa '99, kao ideja panevropske integracije na osnovama političke demokratije i tržišne privrede, ne može ipak da vrati postsocijalističke zemlje u „privredno stanje“ slobodnog preduzetništva i političkog pluralizma na folkloran način i da draštva u tranziciji približi civilizovanom miljeu socijalnog blagostanja i ekonomskog prosperiteta bez finansijske pomoći i svežeg novca.

Evropa već u svojoj „rođendanskoj“ godini doživela je iznenadenje u vidu provokativnog pitanja ima li mesta na Apeninskom poluostrvu za još jednu državu uz Italiju, San Marino i Vatikan, čije ime glasi Evropska Regija Tirol. Ta nova država bila bi u početku država protektorat zasnovana na međunarodnom sporazumu i u prvoj fazi pod tutorstvom Italije i Austrije. Država protektorat Južni Tirol imala bi u nadležnosti administrativnu i zakonodavnu oblast. Spoljna politika, politika poreza, odbrana i monetarna politika ostale bi u kompetenciji Italije. Ovaj tip provokacija ne reprezentuje faktor iznenadenja, jer nedoumica dolazi sa sličnih (mada nepodudarnih) terena. Istra je problem Italija, Kosovo Evropi. Formula za rešavanje starog istorijskog istarskog problema traži se, dakle, u dvorištu srpskog Kosova za koga stranci traže autonomiju „po analogiji“. Tako Evropa ulazi u novu fazu u kojoj osnovni uzrok sukoba nije ni ideološki ni ekonomski nego civilizacijski. Da li postoji sukob civilizacija, čiji identitet postaje sve značajniji u široj istoriji (koja predstavlja u stvari istoriju civilizacije). Civilizacije, po pravilu, imaju i uspone i padove, ali i svoje dezintegracije i spajanja. Savremeni svet već je uobičio interakcije između osam glavnih civilizacija: zapadna, konfučijanska, japanska, islamska, hindu, slovenskopravoslavna, latinskoamerička i afrička civilizacija. Zapadne civilizacije inkorporiraju svoje dve varijante, i to: evropsku i američku. Islamska civilizacija deli se pak na arapsku, tursku i malajsku potcivilizaciju. Između ovih civilizacija postoje borbene linije koje se odnose na kulturu, istoriju, tradiciju, jezik religiju. Najznačajnije

razlike tiču se shvatanja odnosa između roditelja i dece, boga i čoveka, vlasti i slobode, države i građanina, jednakosti i hijerarhije. A one su se vekovima taložile i učvršćivale civilizacijsku svest, koja je diversifikovala interakcije između naroda različitih civilizacija. Pod dejstvom ekonomске zbilje i socijalnih promena, ljudi su postepeno odvajani od lokalnog identiteta, što je vešto iskoristila religija u vidu fundamentalističkih pokreta u islamu, judaizmu, hinduizmu, budizmu i zapadnom hrišćanstvu. Azijatizacija, hinduizacija i reislamizacija sa vesternizacijom, po definiciji, ne mogu unaprediti vrednosti demokratije i liberalizma, kao i univerzalne vrednosti. Moderan čovek može imati dva državljanstva i može biti pola Francuz i pola Nemac, ali nikako ne može biti i katolik i pravoslavac ili protestant i musliman (jednako isto kao što Rus ne može biti Estonac). Komumsti mogu postati demokrate i siromašni mogu postati bogati, ali Srbin ne može nikako i nikada postati Šiptar. Uspešni ekonomski regionalizam ojačao je civilizacijsku svest, kojoj sada odgovara kulturna podela Evrope između hrišćanstva i islama, kao različitih civilizacija, čiji sukobi mogu kad-tad da prerastu u velike ratove razorne snage upravo duž linije raseda između civilizacija. Moderni analitičari, stoga, već zaključuju da sledeći svetski rat - ako do njega dođe - biće rat između civilizacija. U tom kontekstu, sadašnji Zapad (koliko danas) mora težiti ograničenju ekspanzije vojne moći potencijalno neprijateljski nastrojenih civilizacija, a u prvom redu konfučijanske i islamske. U protivnom, taj isti Zapad moraće se prilagođavati - dugoročno gledano - nezapadnim savremenim civilizacijama, čiji se vrednosni interesi razlikuju od zapadnih (a i ekonomska i vojna moć se približava moći Zapada). Univerzalne civilizacije moraju da nauče da koegzistiraju, i/ili kohabituju.

Bivše sovjetske republike na Kavkazu (Centralna Azija) i Balkan predstavljaju „nove granice“ Turske, čiji glavni cilj ostaje i dalje EU. Granice velike strategije Ankare prolaze kroz nove centralno-azijske republike (Kazahtstan, Kirgistan, Tadžikistan, Turkmnenistan, Uzbekistan), koje imaju čvrste etničke kulturne, jezičke i religiozne veze sa Turskom, osim Tadžikistana, koji nagnje Iranu. A pošto granica prolazi i preko Kavkaza (Azerbejdžan) u pravcu antičkih imperijalnih granica Srednje i Istočne Evrope, Turska za balkanske zemlje postaje liberalni i demokratski model moderne države. Time se indiskretno dokazuje da postoji jedan turski svet, koji se prostire od Jadrana do Velikog kineskog zida. Megalomanske neo-otomanske ambicije iznova plediraju na teritorijalni kontinuitet između Turske i tzv. turskih republika u Centralnoj Aziji i srcu Balkana, i na ponovnom oživljavanju stare zajednice turskog porekla. Južni stub NATO pakta tako ide dalje: osnovao je (tokom 1992. godine), sa još 11 zemalja. Organizaciju za ekonomsku saradnju područja crnog mora (CEN). Turska je, dakle, kao član islamske konferencije i član Evropskog saveta, stvorila neku vrstu Azijske EU, sa neskrivenim ambicijama da postane član Evropske zajednice.

Tokom 80-tih godina prohujalo je vreme posvećeno Bogu Novcu i Misteru Menadžmentu. Sada Gospodin Marketing otvara proces uvođenja novih vrednosti za novo doba u kome se forma radije prima od sadržine. Zbog toga se i Evropa već deli na „sever“ koji se usmerava na ekonomiju i na „jug“ koji zastupa kulturu. Evropa sutrašnjice mora da drži kulturu, kao sopsvenu vrednost (marlbora, kao simbola, opuštenosti, „livajsa“, kao simbola oslobođenosti i „Mekdonalda“, kao simbola olakšice). No, evrocinizam je, opet, tu da presudi i to na poslednjem sastanku Saveta Evropske zajednice. Naime, pripadanje demokratskoj zajednici liberalne ekonomije od 1.1 1995. godine mogu da očekuju „svi“ u Evropi, ali ne i Turska i Srbija. Na red dolaze čak i Hrvatska, Bugarska i Rumunija, čim ispune postavljene uslove (institucionalna stabilnost, demokratske garantije, poštovanje ljudskih prava i prava manjina, tržišna ekonomija i sposobnost da se bez administrativnih mera odgovori na konkurentske pritiske iz EU). Kuriozitet je, doista, izostajanje Turske, koja decenijama strpljivo čeka pred vratima EU. Gruba istina ujedinjenja Nemačke pokazala je da na vreme valja spustiti raširene rake, pošto zagrljav može biti koban. Evropa se opekla i zato ne želi da razveže kesu. Čak i Evropska banka za obnovu i razvoj ne finansira više secesionizam, izuzev ako se ne radi o stvaranju neke nove ekonomske asocijacije istočnoevropskih zemalja. Federalistički pogled na svet iznova postaje atraktivna zona finansiranja „buntovnika“ Z. Evrope. Federalistička/konfederalistička projugoslovensk Srbija, opet, karta na zelenom stolu. Da li će i to Evropska banka za obnovu i razvoj finansirati, ostaje da se vidi, poput ponuđenog programa stvaranja „nove“ ekonomske asocijacije istočnoevropskih zemalja.

Septembarski sastanak (1993. godine i 2003. godine) bivših članica SSSR mogao je da označi „povratak otpisanih“, koji bi se konsultovali o stvaranju „ekonomske unije“, koja bi povezala neprirodno pokidane prirodne veze. Zapad je gromko najavljinim obećanjima učinio medveđu uslugu novorođenim režimima na Istoku, koji sada revidira zablude da se samo institucionim promenama automatski menja i materijalni položaj ljudi. Ispumpani medijski baloni o ekonomskoj svemoći Zapada omogućili su „istočnjacima“ da steknu pravu predstavu o tome da je zapadni ekonomski sistem samo efikasniji, ali na i svemoguć i čaroban. Rasputla pojednostavljena verovanja i brzo otrežnjenje bez ekonomskih tragedija pomogli su da se Istok ponovo vrati samom sebi. To što trenutno danas radi Istok nije više poznato tradicionalno kašnjenje za svetom nego sučeljavanje sa golom istinom da raj kapitalizma ne postoji. Da nema nikakve „Zemlje dembelije“ ni na kakvom Zapadu, jasno je svim zemljama koje su već pohitale prema tzv. carinskoj uniji ili zoni slobodne trgovine. Ali centrifugalne sile „proradie su i u međunarodnom kontekstu“ bivšeg SSSR. Zato Rusija, Ukrajina, Belorusija, Kirgizija, Tadžikistan, Uzbekistan i Kazahstan već neguju ambicije prema ekonomskoj uniji.

Jedna nova-stara avet kruži Evropom. Avet secesionizma. Šta je uopšte secesio-

nizam i da li je secesionistički trend snažan i opasan? Secesionizam je staračka bolest nacionalizma. U pitanju je paroksistički oblik (mikro) nacionalističkog ekskluzivizma u potrazi za korenima u kojima će zasnovati svoj identitet. On sa nivoa nacionalne države prelazi na niži, regionalni ili još niži, lokalni nivo. Secesionizam, zapravo, reprezentuje konačnu ekstrapolaciju principa samoopredeljenja naroda. To je izum Lenjina i Vilsona, čija je idoeologije ponovo u modi posle kraha Sovjetskog Saveza, Čehoslovačke i Jugoslavije, i ponovnog ujedinjenja Nemačke (što je opravdano pravom naroda na samoopredeljenje). Da li to isto pravo treba uskratiti Velšanima, Ircima, Škotlandžanima, Korzikancima, Kataloncima, Baskijcima, Šležanima, Lužičkim Srbima.

Prema tome, na putu od autonomije do separatizma leži „nova“ činjenica da bogate regije ne žele više da dele kolač sa siromašnim regijama ni u istoj državi - naciji. Savojska i katalonska industrija ne moraju više da izvoze preko Pariza i Madrida, jer centralna vlast tu nije neophodna bez obzira na to da li se radi o federalnim ili unitarnim državama. Za Rosiju je važno da Italija nezavisna Padanija zaživi pre 2005. godine. Za Belgijance je važno da se njihova država što pre raspade. Korzikanski separatisti ne misle da odlože oražje. Savojska liga moli UN za oslobođanje od „okupatora“ iz Pariza. U Španiji Baski ne odustaju od terorizma. Katalonci su već uspeli da se nagode sa Vladom u Madridu oko svojih autonomističkih zahteva u zamenu za koalacione usluge. Isti je slučaj sa Ircima u V. Britaniji, Škoti i Velšani u Ujedinjenoj Kraljevini nisu bez izgleda za dobijanje autonomije. Laponci koji žive u Norveškoj, Švedskoj i Finskoj iznova traže svoje, što je novi virus regionalizma. Skanija u Švedskoj traži svoju „trostruku“ autonomiju (političku, ekonomsku i kulturnu). I tako redom, u začaranom krugu, sve dok se ne pronađe pravi lek za spašavanje Evrope od regionalnog raspada.

Geopolitička, ekomska i institucionalna struktura nacionalnih država sve je manje sposobna da izade na kraj sa izazovima ovih teških vremena. Za sada nije stvoren nijedan moćan organizacioni oblik koji bi obezbedio miran zajednički život, slobodu i demokratiju. Separatiste, doduše, to i ne interesuje. Njih interesuje samo njihova buduća država za koju se inače bore. Uzavrele strasti je, ipak, teško stišati, pogotovu ako postoje „nevidljive“ sile koje forsiraju „sukobe“.

U nas, međutim, nestanak Jugoslavije označava sumrak federalne koncepcije njenog uređenja. Sada doskorašnja Jugoslavija i njen federalizam pripadaju prošlosti. Pokušaj preuređenja državne zajednice, pod nazivom Savezna Republika Jugoslavija, sa tzv. žabljackim ustavom iz 1992. godine, reprezentuje potpuni promašaj. Rešenja, svakako, je trebalo tražiti ili u unitarno uređenoj državi ili u regionalnoj državi. Konfederacija nije prihvatljivo rešenje, jer bi ono reprezentovalo savez dve suverene države (Srbije i Crne Gore), koje su se jedva spasle od tragičnog Ustava iz 1974. godine. Gore rešenje od konfederacije bila bi samo famozna secesija Crne Gore. Jer, stavljanje ograde između Srbije

i Crne Gore je isto što i stavljanje pregrade između velikog i malog mozga kod čoveka. Jedini spas za nas jeste regionalna država koja je „nešto između“ unitarne i federalne države, koja integriše dobre strane oba oblika državnog uređenja i eliminiše lose strane dativih oblika uređenja. Regionalizacija bi predstavljala implementaciju načela demokratije u vidu visoke decentralizacije i široke autonomije delova, kao i principa racionalnosti i efikasnosti u obavljanju državnih poslova. Nova regionalna država bi umesto federalnih jedinica anglobirala regione. Region bi predstavljao područje sa dovoljno kohezionih elemenata za samostalno organizovanje i za autonoman razvoj. Regioni ne bi imali svojstva kvazidržavnosti, jer bi njihove interese u parlamentu štitili izabrani predstavnici u tzv. Veću regiona, koje bi osiguralo jedinstvo u različitostima.

Institucionalno bi se izvršila podela nadležnosti između države, regiona i lokaliteta na principu poluneposredne demokratije (referendum i narodna inicijativa) i na istorijskim, geografskim, kulturnim, finansijskim, ekonomskim i socijalnim kriterijumima. To bi moglo da liči na španski i italijanski model u koje egzistira 18 autonomnih zajednica, odnosno 20 regiona. Pitanja novca, poreza, carina, doprinosa, vojske, policije, sudstva, školstva, zdravstva, kulture i penzija, rešila bi se izborom modela iz postojeće evropske prakse. Manjinska prava rešila bi se po normama OEBS-a (bivše KEBS), čije bi države članice preuzele obavezu da pripadnicima nacionalnih manjina omoguće korišćenje prava na upotrebu sopstvenog jezika u javnom životu, školovanje na maternjem jeziku, negovanje sopstvene kulture, ispoljavanje religioznih osećanja, pravo na političko organizovanje i održavanje veza sa zemljom maticom. I upravo ta nova regionalna država nominovala bi se kao Unija regiona SCG. No, Ustavna povelja, Državne zajednice SCG (iz 2002. god.) otišla je stranputicom i otvorila altruističke kapije razdvajanja referendumskog tipa (već u 2005. god.) na principu Stand bay - Good bay.

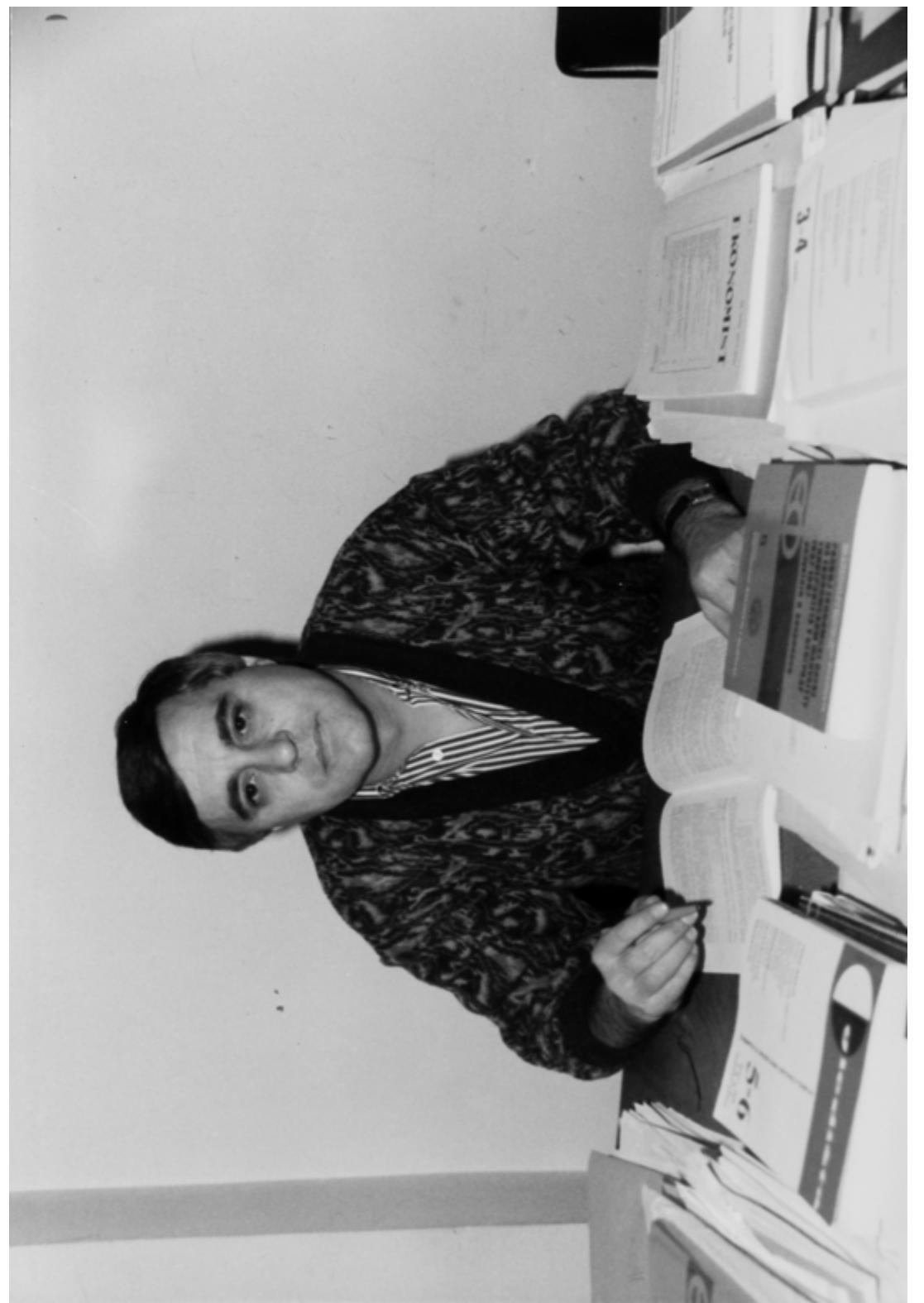
Stvaranje i raspad postojećih država, imperija i regionalnih saveza omiljena je tema istoričara, pravnika i politikotoga. Procvat ekonomskih integracionih aranžmana postao je predmet interesovanja ekonomista i teoretičara ekonomskog razvoja i međunarodnih ekonomskih odnosa, pošto se radi o subnacionalnim regionalnim aranžmanima u globalnim promenama. Ato već prevazilazi klasičnu teoriju integracije i implicira novi multilateralizam koji podrazumeva veću simetriju u odnosima regiona. „Novi regionalizam implikuje multidimenzionalni oblik integracije sa identitetom i kohezijom. Sadašnji proces regionalizacije ide odozdo i iznutra, i nije samo ekonomski, razvojni“. Današnji regionalizam je ekstrovertan sa zahtevima veće međuzavisnosti u svetskoj privredi. U osnovi, reč je o multipolarnom globalnom poretku bez primera hegemo-nističkog regionalizma koji je vladao Evropom u doba hladnog rata.

Danas u svetu postoje dva tipa procesa regionalizacije:

- regioni-centri-Evrope, Severna Amerika i Istočna Azija, koje predstavljaju centre moći u novom poretku
- periferni regioni - bivše socijalističke zemlje, Bliski Istok, Afrika i Južna Azija, koji su politički uzavreli, ekonomski stagnantni i razvojno marginalizovani.

Regionalizacija se odvija na nivou svetskog sistema, međuregionalnih odnosa i interne strukture svakog regiona:

- države-nacije
- subnacionalnih etničkih grupa
- mikroregiona

Delegat.

DA LI JE EKONOMIJA SUMORNA NAUKA?

Problemi razvoja i uloge nauke u privredi i društvu jesu posledica dugog zastoja kritičke bespoštendnosti, posrtanja u razvoju autentične teorijske misli, idejne ogrezlosti u rutinerstvu i pragmatizmu, i mentalne samouverenosti i zaljubljenosti u sebe. To je dovelo do deformacije naučnoistraživačkog rada i degradacije nauke, koja se volontariistički prilagođavala zahtevima političkih centara. Stoga danas plaćamo danak za improvizatorstvo, za imitatorstvo, za neinventnost.

U ekonomskoj nauci naš iroko su procvetali lažno-kritički radikalizmi prema društvenoj, ekonomskoj i socijalnoj stvarnosti, ali i sa izuzetno rafiniranim apstrahovanjima sopstvene nedoraslosti da se visokostručno i visokoekspertske uhvate u koštač sa izazovima vremena. Stvaralačkog tu nema ništa (izuzev ukoliko se jalovost ne reinterpretira kao doprinos); a ako ga, tu i tamo, ima, onda je to pregršt racionalnog sa ogromnom količinom jalovine u inače plitkim istraživanjima. Snaga „nauke“ jedino se ispoljava ako „istrčali“ pojedinac dobro „nasedne“. Tada nastupa pravo etiketiranje i gaženje bez milosti i po cenu sahranjivanja. Nauka i njeni predstavnici su, dakle, samo tada moćni.

Intelektualna pometnja među akademskim ekonomistima, koji neograničeno veruju u delotvornost svojih teorija, dovela je do prave zbrke u pogledu uzroka inflacije i krize. A kada nema saglasnosti među ekonomistima, oficijelni kreatori ekonomske politike obično ne znaju šta da preduzmu u otklanjanju uzroka i saniranju posledica.

Trzavice potresaju ekonomsku nauku i to upravo sada kada se ekonomisti trude da budu na dobrom glasu; oni čak i drskošću čuvaju svoje akademske visove konvencionalnog modela ekonomije ponude versus tražnje. Ali, ekonomisti u suštini nisu na dobrom glasu, jer se uporno trude da dokažu da se zemlja okreće oko sunca, a ne da odgovore na pitanje zašto je ekonomska profesija skrenula u okean sa opasnim strujama i virovima. Ekonomska teorija je odavno prestala da reprezentuje skup radnih hipoteza o ponašanju privrede u realnom svetu, pošto su se profesionalni ekonomisti okrenuli teoriji licitacije cena preko političkih funkcija.

Svaki ekonomista danas zna da nešto nije u redu sa makroekonomijom, jer više

nije kadar da shvati agregtne probleme niskog privrednog rasta, visoke inflacije i rastuće nezaposlenosti, a kamoli da njima upravlja u željenom pravcu. Makroekonomija je tako postala nesigurna iz razloga što se zasniva na nezdravoj mikroekonomskoj teoriji. Zato i jedna i druga ekonomska disciplina nisu sposobne da reaguju na šokove, jer napetosti postoje između njih samih. To nimalo ne služi na čast ekonomskim teorijama čiji se tvorci zaklanaju iza sopstvenih konstrukcija za preduzeće i privredu ispod staklenog zvona.

Dominirajuća ekonomska teorija nije dinamična. Ekonomisti, stoga, nisu sposobni da prate privredna zbivanja tokom vremena. Zato nastaje sveopšta pometnja među neuspešnim ekonomisima u ekonomskim događajima. Dijametalno suprotna ekonomska gledišta, u inače neeksperimentalnoj ekonomskoj nauci, idu čak dotele da otkriju problem „da li se uopšte nešto zna“. Stoga se i insistira da se stvarnost prilagodi ekonomskoj teoriji, pošto su sve naučne prognoze o ekonomskim događajima u praktičnom svetu pogrešne.

Ekonomisti ne teže redukciji ekonomske nesigurnosti uz pomoć države u formi podsticaja delovanja na privredni rast. Intervencije države ne shvataju se kao preuzimanje ekonomskih jemstava i garantovanja socijalnog mira preko monetarnih i fiskalnih pravila. Ekonomisti se, pored toga, neangažovano zalažu za ukidanje tradicionalne razdvojenosti politike konjunkture i politike rasta kako bi se jasno pokazalo da stabilizaciona politika omogućava planiranje ekonomskih tokova i „hvatanje“ jaza između ponude i tražnje. Ekonomisti ne mogu da reše metodski sukob u teoriji u smislu povezivanja mikro i makro analize, prvenstveno usled odsustva ubedljive teorije formiranja cene i dohotka. Tu ne pomaže ni tzv. nova kejnzijska mikroekonomika niti tzv. nova neokejnzijska makroekonomika. Razlike između valrasijanskih stavova, koji teže da makroekonomiju prilagode mikroteoriji, i kejnzijskih teorija, koje teže da mikroekonomiju prilagode makroteoriji, tako ostaju bez nove racionalne formulacije, jer je ekonomska nauka sklona da se bavi uzvišenim temama bez kontakta sa praksom. Zato je naša ekonomska nauka nalik na onoga ko „traži izgubljeni novčanik upravo onde gde ulični fenjeri osvetljavaju ulicu umesto u tamnom uglu gde je novčanik nestao.“

Sve namere naših ekonomista su provokativne za javnost čim se preokupiraju za probleme efikasnosti instrumentarijuma ekonomske politike u suzbijanju inflacije. Ekonomist i u traganju za odgovorom u suzbijanju inflacije pokreću sve mere: smanjenje potrošnje, redukovanje stope monetarnog rasta, smanjenja poreza i doprinosa, redukovanje javne potrošnje, uvođen je široke kontrole cena i ličnih dohodaka, instituisanje realne kamatne stope i realnog deviznog kursa, smanjenje investicija, restrikcija uvoza, revalorizacija (indeksacija) i sapinjanje efektivne tražnje bez povećanja realne ponude. U igri su, dakle, gledišta četiri velike škole: neoaustrijanci, postkejnzijanci, neoklasika i

marksisti, čiji se stavovi međusobno razlikuju u pogledu najvažnijih makroekonomskih problema: novac, ravnoteža, očekivanja i mikro osnove. U osnovi, na površinu izbijaju dva modela mišljenja, i to: kartezijsko-euklidovski i vavilonski. Marksist, postkejnzijanci i neoklasici, uvažavajući istorijsko vreme, skloni su vavilonskom holizmu i odbacivanju rigoroznih teorijskih modela u korist klase (marksisti), institucija i grupa (postkejnzijanci) i inicijative pojedinaca (neoaustrijanci); dok su neoklasici (teorije opšte ravnoteže) skloni euklidovsko-kartezijskom redukcionizmu i dualizmu, koji zamenjuje istorijsko vreme i socijalni milje (Sh. Dow).

A to je suprotno od stavova neoklasične maticе, koja nauku određuje na osnovu Popovog internacionalističkog i nacionalnog pristupa napretku, koji implikuje strogo razgraničenje nauke od nenauke, razlikovanje opservacija od teorija i kumulisanje znanja. Pri tome, različita mišljenja u nauci po definiciji treba da predstavljaju prirodnu pojavu u civilizovanom svetu iz razloga što je to jedini i osnovni komunikacijski kanal na putu razvoja naučne misli.

Ekonomska teorija je veoma značajna iz dva jednostavna razloga, i to:

- zato što objašnjava funkcionisanje privrede
- zato što predstavlja okosnicu formulisanja ekonomske politike.

Ekonomska teorija ne bi bila toliko „teška i komplikovana“ da ne zbumuje javnost istovremenim postojanjem različitih i međusobno suprotstavljenih teorija o jednom te istom fenomenu ili jedna jedina monistički usaglašena teorija o brojnim pojavama međusobno kontradiktornim. Razgraničenje onog što je trajno i prolazno, razlučivanje istine i retorike, utvrđivanje empirijskog i hipotetičkog, identifikovanje pozitivne heuristike rađanja novih hipoteza (i teorija) i degenerisanih pojedinačnih teorija u strukturi tzv. lakatoševog naučnoistraživačkog programa, otkrivanje vremenske i prostorne lokacije pojedinačnih teorija u grozdovima teorija jeste neophodnost filozofije ekonomske nauke sa tzv. tvrdim jezgrima u mikroekonomiji (individualizam, racionalnost, privatna svojina, tržisna privreda) i makroekonomiji (državna intervencija, monetarna i fiskalna politika, politika dohodaka, strukturna i tehnološka strategija). Činjenica je, međutim, da je ekonomija „meka“ nauka sa nižim stepenim rigoroznosti u odnosu na prirodne nauke. To pak nameće potrebu objektivne i empirijski utemeljene metodološke procedure pomoću koje je moguća evolucija različitih ekonomskih teorija. Nemogućnost davanja definitivnih odgovora mora se ipak pripisati postojanju konfliktnih teorija, koje valja analizirati sa stanovišta njihove unutrašnje koherentnosti i spoljašnje konkurenčnosti. Uspon novijih modela filozofije ekonomskih nauka vezuje se za ograničenost i prevaziđenost induktivnog mišljenja gde je skok od empirijski verifikovanog posebnog

slučaja ka teorijski izvedenoj opštoj hipotezi ili teoriji apriorno postavljen. Najvažniji nedostatak je ipak agregiranje empirijski potvrđenih pojedinačnih iskaza u opšti model. Labavost induktivističko-instrumentalističkog mišljenja isprovocirala je rađanje tzv. Po-petrovog načela falsifikovanja po kome se dobacuje činjenica „da je teorija tačna ako je dokazana“ i prihvata princip „da teorija nije netačna dok nije osporena“.

Makroekonomija je prvenstveno naukao ekonomskoj politici, koja se predomino-nantno oslanja na monetarnu i fiskalnu politiku, na politiku dohotaka i na strukturu politiku. A da li se naslanjati na novac i primat davanju nominalnim varijablama ili se pak oslanjati na budžet i poreze i prvenstvo dati realnim varijabilama, sve zavisi od opcije iz središta monetarističko-kejnzijske kontroverze. No, redukcionistički pogled na svet naše „moderne“ ekonomiske nauke razara tradicionalne vrednosne sisteme i, na taj način, degradira sopstvenu validnost. U saradnji sa „etosom industrijalizma“ ju-nauka je već imala razorne efekte na prirodnu sredinu i iracionalan odnos prema bogatstvu, ali na supstanciju ekonomskih znanja visokostručnog kadra.

Potreba „transformacije ekonomске teorije“ nagnala je savremene teoretičare da u postmodernoj ekonomiji unesu koncept noosfere, koji reflektuje koncept globalnog lumanizma i koji nominuje studijom evolucije biosfere na kome čovek postaje svestan sposobnosti da utiče na njenu evoluciju. Razni fundamenti noosfere nalaze se u ideji o jedinstvu prirode, zemlje i kosmosa, ali i u ideji o njihovoj koevolutivnoj međuzavisnosti. U tom kontekstu, čovek prihvata odgovornost za taj dalji razvoj, koji implicira formulisanje strategije korišćenja prirodnih izvora i menjanja i usavršavanja svoje institucije. Epoha noosfere jeste postmodernizam i vera u globalni humanizam i racionalizam, ali bez mirenja sa slomom ljudskog uma. Stoga se moderna ekonomija može inovirati sa istorijskog, socijalnog, političkog, filozofskog i ekološkog stanovišta.

Ekonomija se po pravilu definiše kao nauka o alternativnom korišćenju retkih resursa sa mikroekonomskom analizom (koja proučava tražnju, ponudu i cene i troškove) i makro-ekonomijom (koja u svom središtu drži analizu nacionalnog dohotka i principe ekonomске politike). Ekonomija, kao takva, implicira načelo homogenosti po kome su relativne i apsolutne cene razdvojene kao u valrasijanskom modelu. To pak za ekonomsku politiku znači da se monetarnim impulsima, kamata i ponudom novca ne može uticati na relativne cene. Monetaristi, prihvatajući ovu postavku, smatraju da se novčanom iluzijom na kratak rok mogu nominalnim impulsima izazvati realne promene. Kejnesijanci se pak nalaze na sasvim drugaćijim pozicijama, pošto smatraju da i na dugi rok deluje novčana iluzija i da se dinamiziranjem agregatne tražnje može permanentno povećavati proizvodnja i zaposlenost. U makroekonomskoj politici svaka monetarna ekspanzija izaziva rast dohotka, pad kamata i rast inflacije. U slučaju fiskalne ekspanzije rastu i kamate i inflacija. U tom kontekstu, razlike između kejnesijanaca i monetarista

mogu se čak i slikovito prikazati poput razlike između horizontalaca i vertikalaca, Kejnesijanci su horizontalisti, pošto polaze od horizontalnih krivih TS (odносно AS), gde je moguće dinamiziranjem tražnje povećati dohotak i bez rasta cena i kamata. Monetaristi su pak vertikalisti, jer polaze od vertikalnih krivih LM gde dolazi samo do rasta cena i kamata bez željenih efekata rasta dohotka i zaposlenosti. No, isključivim osloncem na nominalne aggregate ne mogu se dinamizirati ni proizvodnja ni zaposlenost na dugi rok. Pretpostavke monetarista o opštoj fleksibilnosti i kejnesijanaca o rigidnosti ukazuju na različite transmisione mehanizme koji bi početne impulse trebalo da predoče u žejene efekte.

Generalnim društvenim naporima ekonomisti daju „doprinos“ ostvarenju masovnih ekonomskih škola za obrazovanje inferioraca za stabilizacionu lingvistiku, jer jezikoslovci uspevaju da očevide ekonomске drame i socijalne tragedije pretvore u lingvističko lebdenje oko „smisla“. Nedavno je britanska vlada ponudila univerzitetima po milion funti kao podsticaj da promene svoje nastavne planove i stil predavanja kako bi studente obrazovali da budu više preduzetnicki nastrojeni i da steknu znanje potrebno u privredi.

U Čitavom svom radnom veku ekonomisti teže da unaprede shvatanje o delovanju ekonomije i da utiču na ekonomsku politiku. Ekonomisti, u nastojanju da utiču na ekonomsku politiku, u pravilu usvajaju gledište da svaka vlada radi za opšte društvene interese s težnjom da ustanove kako to učiniti, da odluče šta treba uraditi i da uvere javnost da rade za opšte dobro. No, teorija javnog izbora pledira ne samo da ekonomisti opisuju stvarnost nego i da utiču na društvenu politiku. I, doista, zadatak ekonomskih naučnika je da shvate kako svet funkcioniše pre nego da utiču na njega, jer jednostavno opisivanje činjenica nije krajnji cilj nauke. Ekonomski, po Fridmanu, mogu da utiču na društvenu politiku na tri načina. Najstariji način jeste nastojanje da se javnosti da bolja ideja o društvenom interesu sa ekonomskog stanovišta. Drugi način jeste taj da ekonomisti to mogu učiniti analiziranjem promena u institucionalnim aranžmanima koje bi dovele do željenih rezultata.

Konačno, treći način uticaja ekonomista na društvenu politiku jeste da za vreme- na krize drže otvorene opcije. Ali, u tom nadimanju, ekonomisti otvaraju i otklanjaju i sopstvene slabosti u vidu sopstvenih interesa, koji ne mogu biti drugaćiji od onih koje analiziraju (jer se ne mogu uvek smatrati izuzecima). Ne kažem da ekonomist i u većoj meri od ostalih ljudi namerno i eksplicitno stavljaju sopstvene interese iznad opšteg interesa. Ali, svako od njih zna da ono što je dobro za ekonomiste, dobro je i za društvo i za privredu, i obratno; jer niko od njih eksplicitno ne koristi svoj položaj da bi naneo štetu društvu ili privredi. Bitno je ovde naglasiti da su ekonomisti kao analitičari trebalo da shvate da su i oni živa ludska bića koja sopstvene interese znaju bolje od bilo čega

drugog i koja svoje interese slede. No, ovde sopstveni interes ekonomista nije ograničen na usko materijalni interes iz prostog razloga što njihov interes obuhvata i želju da služe društvenom interesu. Zato je za ekonomiste esencijalno pitanje kako su oni u prošlosti uticali na ekonomsku politiku, kako oni danas utiču i kako će u budućnosti uticati na ekonomsku politiku. Ključ za razumevanje samog odgovora na postavljanje pitanja nalazi se unaučnim istraživanjima i stručnim rešenjima koja odbacuju željene efekte u prirodi i društvu.

Ekonomski gurpui poput Fridmana, Samuelsona, Modiljanija, Dornbuša, Krugmana, Grinspena, Masgrejva, Malenvoa, Šulca, Štiglica, Hajeka, Milera, Lukasa i Bjukenena, kao ekonomski proroci, koji decenijama inspirišu vlade, centralne banke i institucije i svojim savetima uplivišu na život miliona ljudi širom sveta, gube sve više i više na prestižu. I ako bi se izvršio monitoring o njihovoj popularnosti onda bi neko od njih izvršio samoubistvo zbog ogromnog pada sopstvenog rejtinga i imidža. Razlog je i suviše jednostavan. Velikani su previše grešili i nijednu prognozu nisu pogodili. Recepti Čikago bojsa, kao predstavnika konzervativne ekonomске misli, trebali su da od Meksika, Brazila, Argentine i Čilea naprave privredna čuda, pokrećući ih ka neograničenom prosperitetu posle dugotrajnih hiperinflacionih nereda. Realnost je, međutim, išla drugim pravcem, koji je iznudio ublažavanje forsiranog liberalizma i postepeno uvođenje mera protekcionističke kontrole. Skupo prodavani recepti ne samo da nisu doneli obećani ekonomski Eldorado nego su nametnuli veoma visoku socijalnu cenu s njihovom apsolutnom rigidnošću. Čile je jedina zemlja koja je uspela da se izvuče iz kandži konzervativne terapeutike.. Kao „loš đak“ Čile je ublažio, uobličio i izmenio recepte u skladu sa zahtevima realne stvarnosti. I zato ova zemlja danas prolazi vrlo dobro. Džon Kenet Galbrajt, kao mitski korifej ruzveltijanstva i kenedizma, glasno ljutito pita gde su ti vajni latinoamerički ekonomisti bili kada je kriza bila na vidiku. Oni su samo spremni da daju svoje savete, da lansiraju svoje recepte i da „kidnu“ sa scene čim njihovi recepti dalje ne funkcionišu. Zato se oprezno povuku i više se ne čuju. Nažalost, iste kritike danas trpe i neumoljivi superbirokrati MMF koji dva puta godišnje obilaze siromašne i prezadužene zemlje, sastavljajući im nemilosrdne recepte ekonomskog diktata. Opasne su, zatim, greške usledile u zemljama Centralne i Istočne Evrope, koje su bile primorane da prihvate aplikaciju modeia velikih tržišnih privreda na svoju realnost, koja je tek ispiivala na površinu posle 75-godišnjeg bivstvovanja planske privrede.

Ekonomisti su zapljenuti modom „ljubavi prema samoci“, zahvaljujući „nezainteresovanosti“ i „zaboravnošću u promašenim prognozama“ i stanju „akademskom sramaštu“, opterećeni samo interesom konkurentnog stvaralaštva. Oni stanuju duboko u „akademskom samoštu“ i gledaju sami u sebe iako se ne vide i ne čuju. Oni se „oseća-

ju“ na istim greškama koje su sami napravili i „pokajnički“ prodali u oblandi ekonomskе nauke, kao patent, izum, rešenje. Pa, šta se to desilo sa ekonomskom naukom. Da li je ta, nekada, „tužna nauka“ (kako je konstatovao istoričar Tomas Karlajl) sada pretvorena u „neverodostojnu nauku“ (kako sa jezikom žaoke govori jedan od najpoznatijih svetskih ekonomista današnjice Pol Krugman). Prof. Krugman, zapravo, govori o velikom nazadovanju u pristupu raznih ekonomskih škola, koje se kao „glupost šire nalevo i nadesno“. Krugman prosto galami sa otvorenim ocenama: „Izvesni ekonomisti prodaju crtiće, a ne ideje“. Današnji veliki ekonomisti i nisu naučnici, već reklamni bukači koji novinskoj i televizijskoj publici pričaju ono što političari, kao njihovi naručiocci, želete dačuju.

Greške čuvenih ekonomista se povećavaju, gomilaju i šire meteorskom brzinom. Gotovo da više nigde nemaju prođu, jer njihovu „robu“ neće više niko da kupi. Da li je to sve baš tako? Današnje ekonomске teorije su zasigurno sve manje prikladne za objašnjavanje golih ekonomskih činjenica i nezgodnih finansijskih istina, pošto su neshvatljivo napustile razboritost realnosti (koja odlazi ili dolazi - svejedno). To je posledica razrada, na naučnom nivou, veoma elegantnih modela (konceptualno) sa otvorenim udaljavanjem od stvarnosti. Zbog svoje apstraktnosti i ekonomisti greše i nezaustavljivo srljavaju iz greške u greške. Zašto? Zato što su veliki ekonomisti pomodni intelektualci koji ostaju zatvoreni u hladovini na svojim fakultetima (i univerzitetima), pišu teško razumljive knjige iz snova, kroje ekonomsku misao za nebesku ekonomiju i stepuju „šap“ finansija (finansijska slinavka u oblasti novca, kamatnih stopa, deviznih kurseva, poreskog pritiska i fiskalnog deficit-a). A da bi običan ekonomista sve to razumeo, mora da podje od prejasne evolucije same profesije ekonomista, koja je tokom poslednjih 30-tak godina „sve i svašta“ doživela i preživela. Na kraju, ipak, je prevagnula ili nadmeno pobedila tzv. američka ekonomска škola koja je na otpad poslala sve kejnzijske teorije, koje su se veoma pažljivo odnosile prema socijalnim i praktičnim stvarima. I, upravo, ta američka škola želeta je da od ekonomije napravi nauku analognu fizici ili matematici, odnosno da izgradi potpuno egzaktnu nauku. Američka škola se mnogo trudila da napravi modele koji bi simultano bili validni i za Afriku i SAD, i za Rusiju i za Nemačku, i za Beograd i za Čikago. I tu su se veliki ekonomisti prevarili i sami sebe obmanuli (mada oni još to ne znaju kako). Očigledno, pretenzije američke ekonomске škole sa praktičnog stanovišta su napravile dar-mar, zakočivši dalji razvoj ekonomске nauke. Stvarnost, nažalost, postaje, iz dana u dan, sve složenija i neizvesnija u pogledu ishoda. Ekonomisti su više nego nesposobni da tumače i objašnjavaju stvarnost.

Činjenica je da ne postoji neka supstitutivna disciplina, ekonomisti greše što ne obavljaju svoje zanimanje u onom smislu da predstavljaju socijalne inženjere, što je i najdelikatniji aspekt uloge ekonomista. Prepreka za to su, ipak, velika imena, koja su se

usidrila u „starom sistemu“ i koja u svakoj TV emisiji, svakoin listu i časopisu, kao nadobudni eksperti, nešto objašnjavaju, osporavaju, predviđaju, prognoziraju, ohrabruju, kritikuju, teoretišu i lansiraju „bajate žvake“. Kao duhovni vodiči po užim grupama lobista prosto crtaju ekonomsku misao poput modnih kreatora. A njihovi slepi sledbenici šiju i prodaju tako skrpljena odela vladama i institucijama po basnosnosnim cenama. Takva imena stvaraju generalni ekonomski konsensus koji se svakodnevno širi kao opojna droga po svetskim medijima. Kao preplaćene Biblijе insistiraju da se njihova misao prenosi kao njihov kredibilitet koji stvara tendenciju u razvoju ekonomске misl i po čitavoj zemaljskoj kugli, i kad se dokopaju „toga“, prestižni informativni organi objavljuju, a masovni mediji preuzimaju i rasprostiru. I tako propovednički recept postaje kredo, tendencija i moda, i ako je pogrešan. U pravu je, stoga, Pol Krugman kada je profesiju ekonomista definisao na sledeći način: „To je način, kao i svaki drugi način, da se čovek osloboди pogrešnih ideja“.

Danas svi pitaju zašto je ekonomija sumorna nauka. Savremeni ekonomisti, saterani uza zid, stidljivo odgovaraju: možda zato što se bavi negativnim posledicama nezaposlenosti i robne nestašice, fluktuirajućim kamatnim stopama, deviznim svingovima, inflacionim euforijama, platnobilanskim poremećajima, spoljnom prezaduženošću, socioekonomskim tenzijama. No, i pored toga, mnogi obrazovani ljudi o ekonomiji neznaaju uglavnom ništa. Oni samo znaju da je to sumorna nauka, dok ostali neekonomski intelektualci šire negativnu predstavu o ekonomskoj nauci i diletantski razmišljaju o ograničenjima u ekonomskoj teoriji i politici.

U kom smislu je ekonomска nauka sumorna? Niko nezna korektno da to objasni i sve, opet, ostaje nejasno. Koliko dugo to može da traje. Inače, sam pojam „sumoran“ reflektuje nešto što je izgledom i karakterom izaziva tugu i depresiju, nešto što mračno, turobno, snuždeno i suviše blago i cmo. Ali, taj pojam može da važi za svaki segment društvenih nauka, koji je, po prirodi stvari, neveseo i žalosan. Ekonomija je sumorna nauka, veli istoričar Tomas Karlaj, samo zato što je to nauka koja tajnu Univerzuma otkriva samo u ponudi i tražnji, i ništa više i ništa dalje.

Klasični ekonomisti su mnogo voleli da istaknu da svakog pojedinca pokreće želja da, u najvećoj mogućoj meri i u kontinuitetu, permanentno uvećava svoje prihode, a trud (rad), koji u to ulaže, određuje sve odnose među ljudima; jer, svaki čovek zna bolje od bilo koga drugoga da iskoristi sopstvena sredstva, i ukoliko mu je omogućeno da ih slobodno razmenjuje sa drugim ljudima, zajedno sa njima će ostvariti i najbolje moguće rezultate u smislu obima, strukture i načina proizvodnje, kao i relativnih cena. Zbog toga su klasični ekonomisti, kao leseferisti smatrali da je samo ispravna politika nemešanja države u ekonomski tokove. Karlajlu se, međutim, to nije dopadalo, pošto je smatrao da slika života postaje veoma turobna ukoliko se svi međuljudski odnosi zasnavaju na

„novčanim sponama“, a ljudi kao „nomadi“ neprestano lutaju u potrazi za zaradom. S tim u vezi Alfred Maršal je napisao: „Da su ekonomisti stare škole bili jasniji, u pogledu toga da materijalno bogatstvo ne smatraju glavnim ciljem čovekove delatnosti, izbegli bi mnoga pogrešna tumačenja, a Karlajlova (i Raskinova) tumačenja ciljeva čovekovog pregalashtva i korišćenja bogatstva ne bi bila praćena žestokim napadima na ekonomsku nauku zasnovanim na uverenju da ona ne uzima u obzir ni jedan drugi motiv izuzev sebične žudnje za bogatstvom i promocije bezične sebičnosti“.

Šta današnji ljudi obično misle kada kažu da je ekonomija sumorna nauka. Laici, obično ne misle ništa, a i ostali intelektualci (neekonomski) ponavljaju samo tu otrcanu frazu bez nekog logičnog razmišljanja. A šta bi ljudi mogli da misle ukoliko bi, doista, nešto razmišljali ili, prosto, i šta mislili? Najjednostavnije, moguće je da kažu da je ekonomija dosadna, što za fiziku, astronomiju i medicinu neće da kažu. Zašto? Zato što ljudi smatraju da se ekonomija bavi pitanjima sa kojima su i laici upoznati iz svakodnevice, života i rada; te, stoga, imaju pravo da od ekonomista očekuju da im govore „narodnim“ jezikom, koji će biti razumljiv i zanimljiv. To, pak, podseća na staru priču o ekonomistima kao čoveku koji dobro računa, ali nije dovoljno spretan da postane računovođa.

Generalna konstatacija da je ekonomija sumorna nauka teža je i gora od samih prideva „dosadna“ i „nezanimljiva“. Ekonomija, doduše, i mora biti tegobna, jer se svakodnevno susreće sa problemom neograničenih potreba naspram ograničenim resursima. Ekonomski nauka, koja doprinosi prilagođavanju „nestašicama“ time što iznalazi načine za najbolje moguće solucije korišćenja ograničenih sredstava, i treba da se nominuje turobnom, depresivnom i sumornom naukom. U današnjem svetu, gotovo nikо i ne smatra da ostvareni ekonomski napredak duguje ekonomistima. Ekonomisti nisu ni dokazali ko je zaslužan za povećanje proizvodnje po glavi stanovnika. Doduše, oni nisu ni tražili javno priznanje, jer su previše radili za svoju ličnu korist. Objektivno gledano, niko nije ni zaslužio iz prostog razloga što oni sami (ekonomisti) „proizvode“ inflaciju, krizu, nezaposlenost, nestabilnost, nestašice.

Međutim, realnost, po pravilu, ne odgovara idealizovanoj slici iz udžbeničke verzije klasične ekonomije iz razloga:

- što konkurenčija nije savršena
- što informacije nisu potpune
- što sistem zavisi od fluktuacija u proizvodnji i prinudne nezaposlenosti
- što privatne odluke ne moraju da budu optimalne
- što raspodela prihoda može da bude nepravedna
- što državna politika može da ispravi takvu situaciju
- što tržište stvara monetarni standard koji dovodi do razumne ekonomski stabilnosti.

I, pošto u ekonomiji „nema besplatnogručka“, ostaje i dalje da važi floskula o sumornoj ekonomskoj nauci.

Makroekonomijom se još uvek vredi baviti i to baviti dobro i požrtvovano, uspešno i dugoročno, i ako su kontraverze veoma naglašene i jake između postojećih ekonomskih škola (kejnzijsanci, monetaristi, novi klasičari i novi kejnzijsanci). Uvođenje nevoljne nezaposlenosti, osporavanje automatizma opšte ravnoteže, intervencionizam i makroekonomski perspektiva jesu obeležja kejnzijske škole. Kvantitativna teorija novca, Filipsova kriva, odbacivanje aktivizma i monetarni pristup platnom bilansu jesu glavne karakteristike monetarističke škole. Prelazak od adaptivnih ka nacionalnim očekivanjima jeste kredo novih klasičara. Najzad, prelaz sa kvantitativnih na cenovne reakcije jeste „srce“ novih kejnzijanaca. Epicentar kejnzijske makroekonomije je deficit agregatne tražnje; recesije su produkt pada egzogenih izdataka i rešenje je indukovani stimulans-povećavanje izdataka i smanjivanje poreza, bez pridavanja značaja monetarnoj politici. Fridman i Bruner su toku novca, međutim, dali središnje mesto, ukazali na značaj tzv. prirodne stope nezaposlenosti i istakli da su neophodne nove mikroosnovne makroekonomije, i da se privreda vraća u ravnotežu i bez makroekonomije. Konačno, novi klasičari su napustili adaptivna, ex post očekivanja u korist racionalnih, ex ante očekivanja, što je izazvalo novokejnzijsku reakciju i njihovo dokazivanje da agregatna ponuda nije na kratak rok vertikalna, da aktivistički indukovane promene tražnje mogu stimulisati proizvodnju, i da naglasak kejnzijske agregatne tražnje treba prenesti na rigidnosti tržišta rada, koje nije fleksibilno. Osnovna reafirmacija kejnzijske ekonomije jeste svojevrsni odgovor na monetarističku filozofiju da „svi problemi proizlaze iz isuviše visokih nadnica“ i novoklasičarima da je „tržište rada fleksibilno“.

Karl Brunner i Alan Meltzer u svojim istraživanjima najveću pažnju ipak pridaju neizvesnosti, i troškovima pribavljanja informacija (pošto su monetarni impulsi glavni faktor varijacije proizvodnje, uposlenosti i cene). Zbog toga se insistira da društvo razvije institucije poput novca, kao medijum razmene, jer pojedinci efikasno koriste sve informacije i uče iz proteklog iskustva; oni više nisu okrenuti ka prošlosti, niti ekstrapoliranju proteklog ponašanja, već gledaju u budućnost i na vreme predviđaju eventualne nepovoljne posledice.

U debati šta treba učiniti, ekonomisti (true to forum), do sada, su se usredsređivali na makrostvari, kao što su javni dug i spoljni deficit, oni su postali potpuno nemni o mnogim pitanjima mikroekonomije. Na površini, ekonomija uvek nudi način da se o tome razmišlja: troškovno-dobitna analiza, koja se dobro nosi sa rizikom. Ali, u bavljenju neizvesnostima troškovno-dobitna analiza je loša.

Nastojeći da raskinu zavisnost od sumrune ekonomije ljudi postaju privrženici,

robovi nekog od postojećih modela mišljenja (kejnzijsanci, monetaristi, novi klasičari, neokejnzijsanci), kako je nekada pisala Džoan Robinson. Želju da izbegnu posledice sumorne ekonomije oni prikrivaju zaštitnim omotačima retorike. Zato se svi zovu ekspertri. Ekonomija, dakle, nije tvrda zaštićena nauka.

Lester Thurow tvrdi da gotovo sve industrijski razvijene zemlje sve više žive po zakonitostima „privrede znanja“. Stoga se ekonomski privlačna radna mesta otvaraju u branšama čiji glavni kapital su umne glave (komputerski softver, informatički menadžment i konsultantska aktivnost). Samo znanje i kvalifikacije u modernoj privredi mogu trajno da opravdaju razlike u dohotku. Društvo greši kada pravi veliki jaz između elite radnika sa znanjem i radne snage bez odgovarajućeg obrazovanja. Bogati se povlače u izolovane rezidencijalne četvrti i gube svoj interes za zajednicu. Oni zaboravljaju da njihov uspeh zavisi od toga da li društvo u dovoljnoj meri obrazuje masu zaposlenih. Zato Thurow obavezuje državu na stalnu obrazovnu ofanzivu, a preduzeća na investiranje u razvoj i obrazovanje svojih zaposlenih. Spas se ne vidi u slobodnom delovanju tržisnih snaga nego u aktivnoj ekonomskoj politici koja poveća snagu društva putem ulaganja u budućnost i sutrašnje platioce doprinesu (jer „radnici znanja“ svoje znanje uvek nose sa sobom).

Profesor Paul Krugman se, u poslednje vreme, bavi krizom ekonomске nauke i mnogo voli da razgraniči dva tipa ekonomista, i to:

- profesori
- politički preduzetnici.

Profesori, u pravom smislu reci, jesu akademski ekonomisti zatvoreni u okvire sopstvenih knjiga i časopisa u kojima pišu i raspravljaju o pojedinim ekonomskim pitanjima i to uglavnom sa naučno rigoroznim, nepopularnim i teškim stilom pisanjem i sa malim uticajem u javnosti. Politički intelektualci su, međutim, spretni profesionalni intelektualci različitih vrsta, koji pišu za široku čitalačku publiku (a ne kao profesori koji „pišu“ za druge profesore). Politički preduzetnici lako i brzo pišu. Oni ne haju na naučne opreznosti niti su nesigumi kada daju odgovore iz rukava. Ekonomsko neznanje je, po Krugmanu, osnovni razlog zbog čega ekonomска nauka nije u stanju da se suoči sa izazovima modernog doba. Ekonomski stvarnost već godinama zbujuje akademske ekonomiste i praktičare. Javili su se, naime, problemi koje ekonomisti nisu očekivali, kao što su usporavanje privrednog rasta, povećanje nejednakosti u raspodeli dohotka i porast budžetskog deficita. Pa, sta je onda funkcija ekonomista? To je aktivnost koja je neophodna da se odbacuju loše ekonomski ideje sa ciljem da dobre ideje prežive, zaključuje Krugman.

Inflacija nije samo monetarni fenomen - kako su inače kruto verovali monetaristi. Novac nije samo uzročnik inflacije već transmisija. Zato nije jasno zašto vlade dopuštaju da se novac po inflatornoj stopi uvećava. Nije jasno ni to zašto država i sama postaje žrtva inflacije koja je sama indukovala: ubrzavanje inflacije ubrzava opticaj, smanjuje tražnju za novcem i sužava bazu inflatornog poreza na dugi rok. Zato i država „grabljivica“ gubi. Visoka inflacija je ipak simptom duboke krize javnih finansija, raskoraka između neefikasnog poreskog sistema, neprimerenog poreskom potencijalu, i javnih izdataka. Ovaj „fiskalni sindrom visoka inflacija“ je svojevrsni začaranji krug; visoka inflacija je produkt političke nesposobnosti da se javne finansije postave na zdravu i regularnu osnovu. Visoka inflacija onemogućava racionalno fiskalno upravljanje time što remeti budžet. Zato je „budžetsko ograničenje“ raskorak između želenog nivoa izdataka i prikupljenih poreskih prihoda. Realizacija fiskalnog deficit-a i rasta novca može biti čvrsta (ili labava), a spremnost javnosti da apsorbuje državni dug postavlja okvire mogućem kumulativnim dugu, bez pribegavanja pozajmljivanja od centralne banke. U uslovima visoke inflacije država gubi kredibilitet, a dugoročno tržište kapitala postaje segmentirano. Prostori za zaduzivanje se sužavaju. Vlade tada pribegavaju kvazi fiskalnim deficitima kada je vrlo teško povući granicu između monetarne i fiskalne politike. Vlade mogu, uvećavajući bazni novac (sinjoraž), pokrivati svoj deficit, ali se pokreće inflacija koja umanjuje realnu kupovnu moć novokreiranog novca kojim treba zatvoriti deficit. Samim tim, i vlade podležu inflatornom porezu. Otuda je inflacija porez na realne novčane bilanse. Pri tome, realna vrednost novca pada, što proističe iz prava vlade da štampa novac.

Takva praksa postoji u zemljama u kojima je doskorašnja naglašena korelacija „politička demokratija - tržišna privreda“ supstituisana novom korelacijom „politička demokratija - kresanje budžetskog deficit-a“. Sintetizovani indikator toga jeste indeks fiskalnog zdravlja, koji faktički nominuje učešće izdataka javnog sektora u društvenom proizvodu. „Fiskalno zdravlje“ podrazumeva određeno učešće izdataka javnog sektora i kreće se u uskoj margini 30-40% za gotovo celokupnu „masu“ razvijenih tržišnih privreda. Smanjivanje fiskalnog deficit-a, u tom kontekstu, smatra se ključnom polugom obnavljanja međunarodne konkurentnosti i, obuzdavanja inflacije i učvršćivanja poverenja u nacionalnu valutu. Razlozi su jednostavniji: ukoliko država pokaže odlučnost u odnosu na samu sebe i svi ostali će podlegati tvrdom budžetskom ograničenju.

To je dobar „povod“ da se ustanove određene „pravilnost“ i u procesu uspostavljanja „odnosa“ između političke demokratije i fiskalnog deficit-a, i to:

- sa kresanjem budžeta počinje se u vreme krize koja nameće neodložna i brza rešenja
- prvi na „udaru“ je javni sektor u nastojanjima da se učini efikasnijim

- posle jednokratne prodaje državne imovine i punjenja državne kase, sledeći korak je fiskalno prilagođavanje oslonjeno na restriktivnu monetarnu politiku i izbor prioriteta.

Naša epoha je ipak najbliža snu o generalnom skoku čovečanstva iz vladavine potreba u vladavinu slobode zahvaljujući toj savremenoj ekonomskoj nauci, koja je na planu ekonomske instrumentalizacije (modeliranje) „mnogo“ doprinela za opštu ekonomsku politiku (bez obzira što nije razrešila dilemu između pune uposlenosti i monetarne stabilnosti ili probleme „uravnoteženog rasta“ koji nastoji da eliminiše krize, ako ne i ekonomske cikluse). To je, naravno, i socijalna duša ekonomske nauke (zašto je ekonomija smatrana moralnom науком).

No, nemiri vremena na ekonomskom planu traže alternativne solucije i pokreću čitav niz gotovo nerešivih pitanja (problema):

- kako na brzinu radikalno smanjiti siromaštvo
- kako smanjiti jaz u dohotku između društvenih slojeva
- kako obezbediti da vlada racionalno troši sredstva
- kako očuvati i prirodne resurse i čovekovu okolinu
- kako rešiti „opasne“ probleme urbanizacije
- kako rešiti problem pune zaposlenosti i monetarne stabilnosti
- kako očuvati uravnoteženi razvoj itd.

Za davanja generalnih odgovora ipak su potrebna nova seriozna istraživanja i nova traganja, i da ekonomist i konačno shvate da duguju doprinos napretku novog društva.

Zbog toga se ekonomisti okreću ekonomiji preduzetništva (i menadžerstva) koja se bazira na pokretačkoj „draži“ ekonomskega života slobodnih ljudi, na inicijativi zapošljenih i firmi, i na stvaranju nacionalnog bogatstva. Nova ekonomska strategija, međutim, pobija efikasnost konzervativne i liberalne politike.

Konzervativna politika se zasnivala na prepostavkama da se raspodela sredstva i dobiti najbolje ostvaruje na tržištu i da se najbolja uloga, koju država igra u privredi, sastoji u pomoći firmama da investiraju u nove fabrike i opremu, u održavanju uravnoteženog budžeta, u smanjenju poreza na profit investitora i prihode firme, i u održavanju inflacije blizu „nule“. No, u novoj globalnoj privredi, ova politika je osuđena na neuspeh, pošto politika nemešanja gubi svoj smisao upravo onda kada stopa rasta celokupne privrede pokazuje tendenciju opadanja. Za razliku od konzervativne strategije, liberalna strategija polazi od prepostavke da država može da drži stabilan rast podešavanjem uticaja budžetskog deficit-a na ukupnu ekonomsku tražnju. Usporavanje privrednog rasta

liberali vide kao rešenje u većim budžetskim rashodima, koji povećavaju kupovnu moć potrošača.

Od liberala se inogu uzeti tri ideje, i to:

- tržište samo po sebi ne omogućava stabilan rast, ali pravo rešenje treba potražiti u jačanju tržišta putem državnih investicija u zajedničke ekonomske resurse, a ne u preraspodeli dobiti
- jednakost je neraskidivo povezana sa rastom, ali pravilan pristup predstavlja pružanje šanse prosečnim ljudima, a ne obećanju jednakih rezultata
- održavanje ukupne tražnje podstiče privredni rast, ali u globalnoj privredi ovaj napor treba usmeriti ka ukupnoj svetskoj tražnji i na usaglašavanju ekonomskih politika

U celini posmatrano, ekonomija preduzetništva počiva na sledećim „stubovima“:

- Čvrsto opredeljenje za investicije u zemlji
- Nova finansijska i monetarna disciplina
- Nova strategija za povećanje konkurenčnosti i oslobađanja tržišta
- Novi sporazum sa radnicima i firmama
- Novo strateško opredeljenje za slobodnu svetsku trgovinu

Obezbeđenje resursa potrebnih firmama i radnicima za povećanje produktivnosti je cilj preduzetničke ekonomije. Sa većim ulaganjima u zajedničke privredne resurse vlada treba, paralelno, da ograniči izdatke za potrošnju. Vlada bi, takođe, mogla da postepeno ukine subvencije i zaštitne mere u privredi, i da, na taj način, ne destimuliše tržišnu utakmicu, koja postiže inovacije i povećanje produktivnosti. Doduše, vlada bi mogla da pomogne i stručno usavršavanje radnika, a da firme brže prihvate inovacije i tehnološki napredak. Konačno, vlada treba da pomogne u procesu povećanja ekonomskih mogućnosti i obnovu održivog privrednog rasta kako bi radnici i firme došli do obezbeđenja visoko plaćenih poslova, porasta životnog standarda i većeg profita.

Makroekonomija jeste najdinamičnija naučna disciplina današnjice (pored finansijskog monetarnog, fiskalnog i berzanskog menadžmenta), koja uključuje bheviorističke elemente ekonomije, kao što su očekivanja, kredibilitet i informacije. Informacije, po pravilu, uplivu na očekivanja i kredibilitet jednako isto kao sto antiinflaciona reputacija vlade determiniše stabilizacioni kredibilitet, koji „hrani“ razvojno poverenje i neinflatorna očekivnaja. U tom lancu, svi stiču iskustvo i svi uče kroz „grešku i pokušaj“

(tzv.kriva učenja - histerizis). No, nepredvidivost makroekonomske politike je ipak moguća i to ponajviše zbog okruženja. Naime i vlada je prinuđena da nagomilani budžetski deficit (zbog nemoćnosti smanjenja javnih izdataka i povećanja poreskog opterećenja), koji neminovno provocira akceleraciju monetarnog rasta da bi se deficit monetizovao. Zbog toga, kamatne stope padaju, a proizvodnja počinje privremeno da raste. To pak pokreće inflatornu spiralu i „gura“ radnike da ugovaraju više nadnice da bi se obezbedili od inflatornog poreza. Država se sada okreće emisiji obveznica, koje provociraju rast kamatnih stopa, sa odloženim efektom naplate. Stabilno tržište obveznica „guši“ inflaciju bez rasterećenja transaktora od depresirajuće valute posle minimiziranja izloženosti inflatornom porezu. Učenje u inflatornom okruženju sada postaje ključno u rastućem trendu poverenju subjekata iz razloga što njihove obveznice u duhu Ricardovo-Baro-ove teoreme postaju bogatstvo, pošto im duguje država. Tu je u potpunosti eliminisan budući porez koji bi naknadno razrezala država da bi vratila dug. Eliminisana je, istovremeno, i strepnja da se vrednost domaće valute u trenutku vraćanja duga naglo smanji zbog inflatornog poreza pomoću koga se „snalažljiva“ država „razdužuje“. Tako kredibilitet vlade iznova raste, jer je pragmatizam kreatora ekonomske politike „pobedio“ očekivanja „pozitivnim“ informacijama iz okruženja o neinflatatom rastu.

U tom smislu, savremenu maticu makroekonomije ne treba više tumači ti kao dugotrajajući sukob monetarizma i kejnizianizma nego kao razvoj jedinstvenog neovalrasijanskog istraživačkog programa i kao usmerenje ka novim pojавama i fenomenima unutar jednog te istog istraživačkog projekta, koji otkriva sličnost i bliskost ideja sa konvergentnom i divergentnim stavovima. Time se u pravilu izbegavaju zamke besplodno uglačanih modela opšte ravnoteže, koji jedino službe za stvaranje novih i novijih ekonometrijskih modela. Jer empirijski dokazi nikada do kraja i nikada potpuno nisu potvrdili (niti odbacili) bilo koju postojeću teoriju niti su otkrili neku novu premisu. Zato je i beskonačni spor između monetarista i kejnizjanaca (sa utrkom u procesu naknadnog uvođenja novih naučnih argumenata i empirijskih fakata) postao bespredmetan i nekoristan. Jer, stare teorije nikada ne umiru: one se samo nadograđuju i inoviraju. To je jednostavno zato što je ekonomija „meka nauka“ i počiva na tzv. mirdalovskim vrednosnim sudovima. Između apriorističkog testiranja koherentnosti teorija i aposteriornog prezivljavanja testova (modela) „bitiš“ pluralizam ideja, koji se u makroekonomiji ispoljava samo kao neovalrasijanski istraživački program. Zato teoriju valja predstavljati samo kao istraživačku strategiju, a ne kao zaokruženi (zatvoreni) skup prepostavki modela. Ekonomska nauka nikada neće ni imati „tvrdo jezgro“ i to će trajati sve dok ne „popuste“ rigidne prepostavke o našem „potpunom znanju“ i „nečijim“ zanosnim sklonostima ka modelskim prognozama.

Da li bi svet bio bolji da njime upravljaju ekonomisti. Za očekivati je da tako misle ekonomist i i da tako i pišu ekonomski časopisi. Gotovo sve u politici, za šta se ljudi, u pravilu, bore, svodi se, ipak, u suštini na ekonomiju. A tiče se, u biti, radnih mesta, zarada, penzija, štednje, investicija, rasta, izvoza, konkurencije, blagostanja. Zbog toga, profesionalni ekonomist i većito kritikuju one koji i upravljaju svetom što od njega prave toliki haos. Jednostavno, ekonomisti žarko žele da promene način razmišljanja ljudi kada bi se njima upravljalo više po njihovom ukusu. Zato i poznatom Samuellsonu ni je važno ko sastavlja (piše) zakone u zemlji već da li on može da piše ekonomiske udžbenike u toj zemlji. Nova izdanja ekonomskih udžbenika uticala su na promenu ekonomskih pogleda na politiku i na ljude koji utiču na ekonomsku profesiju, koja je, tokom poslednje decenije, gotovo u potpunosti eliminisala i najgore vidove ekonomске nekompetentnosti. Naučna ekonomска mudrost odnela je prevagu, a nove ideje zbrisale su mogućnost povratka starog u ekonomskoj praksi. Tako i jeste ako se hvalimo. Ali, ko je kreirao raniju ekonomsku politiku koja je katastrofalno delovala i neminovno, stoga, propala. Samo ili najviše ekonomisti. Gde su one dugo hvaljene teorije planiranje, upravljanja tražnjom, dirigovanja industrijom i državnog vlasništva koje su tako sugestivno formulisane i vešto skrivale šte tu. U ekonomskim udžbenicima, naravno.

Danas se, međutim, daju bolji savet i, koji se, doduše, opasno iskriviljuju u samom procesu prenošenja. Zbog toga su i političke odluke slabo fundirane zokretanjem unazad časovnika liberalnog izbora. Ali, danas se i dobre političke zamisli zasnivaju na lošoj ekonomiji. Argument nalazimo u tome sto se privatizacija češće shvata kao način da se zaradi, a ne kao način da se unapredi konkurenca. Na tim osnovama i vlade često prikazuju deregulisanje kao nešto na šta ih prisiljava globalno tržište, a ne kao način da se poveća efikasnost privređivanja i podigne životni standard. Zbog toga su i politički programi loši programi ; a loši su zato što se zasnivaju na lošoj ekonomiji. Ekonomisti su, u tom kontekstu, skloni da druge krive što ne razumeju njhove udžbenike, a ne sebe zašto ekonomija nije donela bolje rezultate.

Ekonomiju je, naravno, veoma teško dobro predavati. Neupućenima ekonomija često deluje iznenadujuće (naročito zbog onoga sto se ne može) i čudno (zbog onoga što se nepotrebno zatupljujuće matematizuje). Ekonomска profesija je za to odgovorna, jer modele malo ko shvata, a činjenice ekonomist nerazumno objašnjavaju. Osnovna načela mikroekonomije i bazični stavovi o ulozi cena i tržišta nisu spora među današnjim ekonomistima. Ekonomisti samo nepotrebno trače vreme, vodeći polemike o spornim pitanjima, koja na manje - više diskutabilan način, proističu iz zajedničkih temeljnih principa. Stvar je u tome da javnost to dokuči, pogotovu kad joj je namera da razborito sudi o državnoj politici. „Javnost i njeni političari uvučeni su u večite prepiske o stvarnim efektima podizanja kamatnih stopa ili smanjenja poreza na kamatnu dobit i sl. da bi

zaključili da se ekonomisti u svemu razilaze i da nista ne shvataju. Dok god ekonomisti najglasnije raspravljaju o stvarima koje najmanje razumeju, a čute o temeljnim idejama koje ih objedinjavaju, male su šanse da se nešto promeni“ (Economist).

Najveća greška ekonomista je, ipak, ta što su dozvolili da je ekonomска politika najviše očekivala od vlada, koju su i sami savetovali. Statičnost je gotovo uvek nailazila na svesrdnu podršku ekonomista. Jedva čekaju da se pojave inflacija, nezaposlenost i tržišni propusti, pa da grunu iz svih topova. Ali, ekonomisti obično ne žure mnogo da postave pitanje da li će eventualni lek vladine intervencije u privredi pogoršati ekonomsku situaciju. Ekonomisti „stare škole“ na tržišnu ekonomiju gledaju sa strahopostovanjem. Oni i dalje smatraju da je tržište čudesna stvar, jer ljudi koji rade bez vidljive koordinacije i vođeni pretežno sopstvenim interesom uspevaju da ostvare bravuzorno korisne rezultate. Danas su, međutim, takvi udžbenici retka stvar da svoje čitaocu doveđu do takvog nadahnuka. Moderni udžbenici, ipak, poručuju da tržišta nisu savršena i da to mogu biti samo vlade, savetovani od ekonomista. Pa, koja je onda najbolja stvar za javnost: ekonomisti, vlade ili tržište. Jadno je to pitanje, nema šta.

Nekada je Pol Samuellson pisao da se ne treba zanositi modelima iz Azije, gde se uspeh privrede plaća gotovo ropskim položajem zaposlenih, već gledati na Austriju i Norvešku kao primere razvoja podobne za ljude koji pripadaju zapadnoj civilizaciji sa visokim poštovanjem individualizma. I kada su tada priupitali ondašnjeg austrijskog kancelara Krajskog kako uspeva da tako stabilno vodi ekonomiju, Krajski je mudro odgovorio da je to zato što su svi ekonomisti sa svetskom reputacijom otišli u veće i razvijene zemlje da ih usrećuju svojim idejama. Danas je američka stabilnost i uspon, koji traju, u pravilu, su posledica pragmatične politike, koju vode profesionalci, koji se ne zanose monetarizmom ili kejnzijanizmom. Rabin i Grinspen jesu antiheroji ekonomske teorije. U SAD zato niko više i ne poriče da američku privredu ne vode više velike revolucionarne ideje nego pragmatizam. I, doista, sve to je manje revolucionarnih ideja, to je ekonomija zdravija. Doduše, ovaj zaključak je moguć samo za već stabilne ekonomije iza kojih стојi i podjednako stabilna ekonomска politika. Zato Dornbuš, kao pripadnik „Nove paradigmе“, „peva“ odu performansama ekonomije, koja, ipak, počiva na pragmatici i koja mnogo ne respektuje velike ekonomске teorije. Projekti nove radikalne transformacije zasnovani na površnim „ekonomskim teorijama“ imaju relativno mali intelektualni značaj i gotovo nikakvu empirijsku potvrdu. tzv. veliki ekonomisti izgubili su skromnost u predlozima i opreznost pred „strelovitom“ generalizacijama (Pol Krugman) : Džefri Saks je svojim „metodama“ kumovao socijalnoj katastrofi u Rusiji , međunarodne finansijske institucije su,takođe, svojim „Specijalnim metodama“, dosta je urađeno na planu pretvaranja privreda azijskih tigrova u latinoamerički haos, a lider današnje „konzervativne revolucije“ Njut Grinič, koji previše veruje u slobodno tržište,

za gladnu decu kaže da „ona treba da se nauče odgovornosti i disciplini, i da shvate da im niko ništa ne duguje; oni treba da dobiju samo ono što mogu da dobiju na tržištu i ništa više“ (Noam Čomski). Na svetskoj ekonomskoj sceni, dakle, vlada kolekcija cinika koji kreiraju i nameću ekonomske teorije na „plaćenim“ projektima tranzicije, privatizacije i liberalizacije u formi globalizacije „neznanja“ i mondijalizacije „izdate profesije“.

U tom kontekstu, globalni jastrebovi tragaju za uspostavljanjem sveobuhvatne kontrole nad građanima, prirodnim bogatstvima i kapitalom u formi demokratske regulacije planetarnih tokova i transnacionalnih poslova (interesa). Takav mondijalistički trend prati opasan jaz između isforsiranog „kraja nacionalne države“ i grandomanskih težnji ka „proliferaciji slabih država“ uz odsustvo efektivnih globalnih demokratskih institucija. Da li je to „globalizacija sa ljudskim likom“ i šta ostaje od teorije „održivog razvoja“, koja propagira ekološki podnošljivu socijalnu pravednu i efikasnu privrednu.

Globalistički (nominalistički) pogled na svet logičan je nastavak liberalizacije, koja je povezana sa privatizacijom državnih (javnih) preduzeća, povećanjem uloge privatnog sektora i preduzetničke inicijative smanjenjem uplitanja države u privredne tokove (deregulacija), povećanje slobode protoka finansijskih stranih ulaganja. Globalizacija je, samim tim, novo ishodište ponašanja transnacionalnih korporacija, promene u tehnologiji proizvodnje i distribucije, ekonomije obima, ponašanja potrošača, liberalisanje spoljne trgovine i protoka kapitala, proširenja geranica za lociranje preduzeća i ignorisanja važnosti blizine sirovina, proizvodnje i tržišta, i, naročito, ekonomske uloge nacionalnih granica. Simbol globalizacije jesu transnacionalne korporacije kojima se i domaće vlade udvaraju zbog stranih ulaganja u „globalnom trendu“ širenja pseudo-vrednosti (globalni standardi za hranu), poput teletine (u čijoj se proizvodnji koriste hormoni) i genetički izmenjene hrane (hrana za stoku i semenska roba). Globalizacija, kao takva, ruši katedrale nacionalnih vrednosti i nacionalne pripadnosti, i uništava lokalne zajednice da bi popločala stazu ka globalnom kapitalizmu (poput političke levice koja je permanentno hranila internacionalistički pogled na svet). Globalizacija, doduše, može da poveže nacionalne privrede, proširi tržište, omogući pristup novim tehnologijama u proizvodnji i distribuciji, osigura priliv stranog kapitala. Ali, globalizacija donosi i nesreće: povećava ranjivost ekonomski slabijih, ubrzava zahteve za prilagođavanjem i modernizacijom privrede, unosi nepredvidiva kretanja u tokovima kapitala, pridonosi špekulativnim napadima na domaću valutu, izaziva finansijske krize, brza prebacivanja proizvodnje i zaposlenosti iz zemlje u zemlju, i povećava ekonomsku i socijalnu ranjivost malih zemalja u razvoju.

Globalitarizam nudi nadu za jedan bolji život i tehničku sreću čoveka. Ali, globalizacija nudi perfidno osvajanje vlasti i kontrolu nad kapitalom. Zato je invazija bogatih na ekonomskoj unificiranosti u trendu sa stihijom nagomilavanja kapitala. Nagon za bo-

gačenjem vodi u totalitarizam, pošto bogatstvo postaje nova agresija. A radi se o tome da se ekonomija ipak mora spiritualizaovati, jer siromašne valja staviti pod zaštitu. Etičko je pitanje ravnopravnija i ravnomernija raspodela bogatstva, a ne samo ekonomsko ili socijalno (i ako je novac već postao religija). Globalitarizam ne sme da bude doktrinama razbarušen samo u ekonomskom smeru, jer bi na scenu mogla da nastupi politika „upotreba čoveka“. Tada bi, doista, etiku i prirodu zamenili politika i profit, što bi gurnulo ljude u ropstvo plastične misli. Po prvi put, mondijalistički intelektualci već ne mogu da prepoznačaju vlasnike vlasti kapitala, a njihova reč gubi bitku u odnosu na ekonomsku moć.

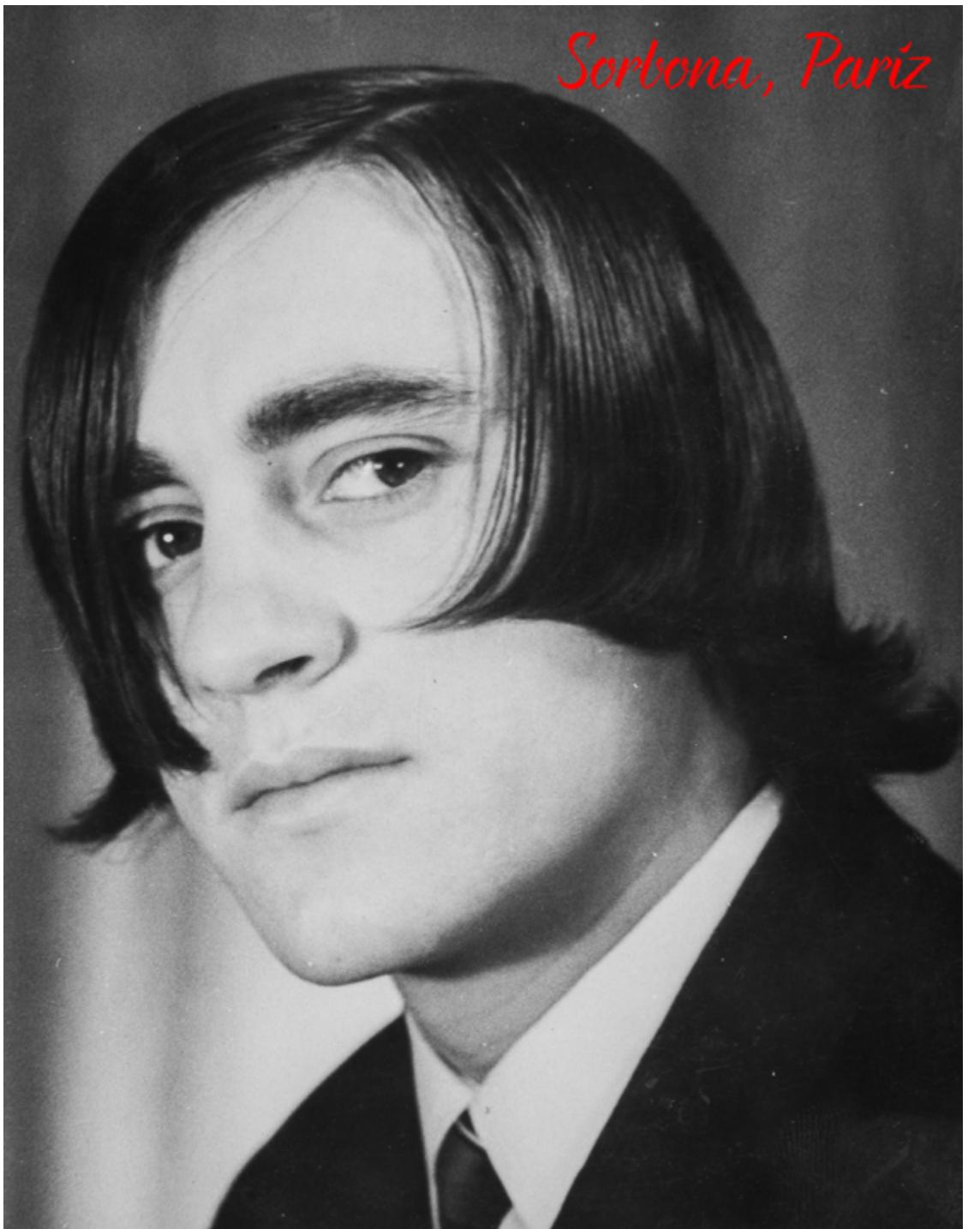
Jasno je da Evropska Unija želi da postane velesila (pored SAD) na ekonomskom, političkom i vojnem polju, jer poseduje jedinstveno tržište, zakonodavstvo, parlament, vladu (Ekonomski komisija), monetu (evro), vojsku (mimo NATO). Jedino se nezna kakva će biti država: federalna, konfederalna, savez država ili evropska država od koje „svi“ očekuju korist (subvencije u poljoprivredi, sredstva budžeta za prestrukturiranje privrede, resursi fondova za razvoj nerazvijenih područja, zaštita od konkurenčije, stabilna valuta, priliv nove radne snage, odbrambena zaštita, unapređenje ljudskih prava, istinsku demokratiju, uravnotežen budžet, harmonizirane poreze, kontrolisan javni dug, veći životni standard i stabilan nivo cena i zaposlenost, nove tehnologije, priliv stranog kapitala, infrastruktura).

Nadaleko čuveni saveti Melona da treba likvidirati deonice i likvidirati nekretnine da bi se pročistio sistem od truleža- nije daleko od istine, pošto je sadašnja globalna kriza udarila kao grom iz vedra neba, iako je većina učenih glava predviđala nastavak ekonomskog uspona. Time je nobelovac Krugman iznova dokazao da su postojeća konvencionala ekonomska rešenja neuspešna, čak i kontraproduktivna. Između Džona Majnarda Kejnsa i Miltona Fridmana nismo dovoljno naučili kako bi se sprečilo da se nešto ne ponovi, jer tzv. napredne ekonomije sa tzv. stabilnim vladama nisu imale nikakav odgovor na produženu stagnaciju i deflaciiju. Scenarij globalne propasti kao da je prepisan iz ekonomske istorije tridesetih, a vešti bankari MMF- a nisu sastavili pakete spasonosnih mera. Ali, ekonomska zgrada treba da je ozidana razumljivim jezikom, a ne jednačinama i dijagramima formalne ekonomije, koje su samo skele za podizanje intelektualne zgrade.

Nobelovac Lukas tvrdi da je makroekonomija nastala kao odgovor na Veliku depresiju i da je njen glavni problem prevencija depresije. Rečju, moderna makroekonomika politika je konačno razrešila problem cikličnog ekonomskog kretanja- kako inače voli da zaključi Ben Bernake. Stoga, ljudi mrze MMF, jer „on ne radi svoj posao kako treba“ : zahteva uvođenje mera fiskalne štednje, povećanje poreza, kresanje javne po-

trošnje i reduciranje budžetskog deficit-a, s jedne strane, i zahteva strukturne reforme, s druge strane, kao preduslov za odobravanje zajmova privredama u krizi. I, ako je to bila teorija, pokazala se, nažalost, prilično pogrešnom (Krugman), pošto je MMF, u ulozi spasitelja, „zabrljao“ dvostruko: udario na kamatne stope i nalegao na devizni kurs. Naime, tzv. hedž fondovi, po Krugmanu, ne slede etimološko značenje engleske reči „to hedge“ - umanjiti gubitak putem uloga, odnosno investiranja. U finansijama se „hedžuje“ da bi se obezbedila sigurnost za tržišne fluktuacije ne okrnje bogatstvo. U praksi, međutim, hedž fondovi reprezentuju biznis transakcije da se izvuče što veća korist iz tržišnih fluktuacija. Sam prelazak iz „duge“ u „kratku“ poziciju, tj. špekulativna prodaja zajmljene, pa potom, prodate aktive sa očekivanim padom cena jeste u stvari „prazna“ prodaja, koja provokira pucanje „mehurića“ i povratak u carstvo ekonomije depresije. Povratak depresije, stoga, označava da se neuspeli ekonomike tražnje (nedovoljnost privatne potrošnje za iskorišćavanje punih proizvodnih kapaciteta) nedvosmisleno postali kočnica prosperiteta zbog čega je primetno došlo do pomeranja fokusa ekonomске misli sa ekonomije potražnje na ekonomiku ponude. Rezultat teorijskih rasprava, u krajnjoj konsekventnosti, glasi: manjak ukupne tražnje uspešno bi se samorazrešio kada bi plate i cene u situaciji rasta nezaposlenosti rapidno pale. Ali, cena u situaciji nadolezeće recessije ne padaju brzo, a ekonomisti neuspjevaju da se slože zašto je to tako. Zato su rešenja ekonomista u javnosti izgubila kredibilitet, a „veliki“ ekonomisti neznaju da se usmere na dugoročni rast iz razloga što konvencionalna rešenja ekonomске politike nemaju nikakav uticaj. Globalna paraliza globalne recessije globalne ekonomije iscrpila je globalne rezerve megakapitala. Rekapitalizovati recessionu finansijsku ekonomiju sa investicionim dopingom proizvodne strukture i tržišne konkurentnosti profitne ekonomije nove zaposlenosti faktor rada i kapitala jeste globalni izazov, koje „desetkovano“ znanje ekonomista ne može da reši zbog neznanja „ekonomije zasnovane na znanju“.

**PROF. DR
ŽARKO RISTIĆ,
EMERITUS**

BIOGRAFIJA

Rođen je u Požarevcu, gde je i završio osnovnu i srednju ekonomsku školu. Školske 1964/65 godine upisao je studije na Ekonomskom fakultetu u Beogradu - odsek Opšta ekonomija. Po završetku studija na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, proveo je akademsku godinu u Evropskom univerzitetskom centru, NJNSU Francuska, izučavajući problematiku planiranja kibernetike i monetarne ekonomije.

Na Ekonomskom Fakultetu u Beogradu, završio je poslediplomske studije, smer Problemi privrednog razvoja. Tokom 1974. godine, proveo je godinu dana na studijskom boravku u Francuskoj (Univerzitet u Parizu „Pantheon-Sorbone“ i Ministarstvo za privredu i finansije), izučavajući savremenu problematiku finansijske ekonomije. Aprila 1975. godine odbranio je magistarski rad na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, pod nazivom Finansijski sistem u svetlu opšte teorije velikih ekonomskih sistema. Na istom fakultetu, marta 1983. godine, odbranio je doktorsku disertaciju, pod nazivom Ekonomija opšte i zajedničke potošnje.

Početkom 1970. godine, izabran je za asistenta na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, na predmetu Finansije II, odnosno Finansijska teorija i politika. Tokom rada, izvodio je vežbe iz predmeta Finansije II, Finansije I i II i Finansijska teorija i politika, kako na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, tako i na njegovim odeljenjima u Kragujevcu, Šapcu, Užicu, a učestvovao je i u izvođenju vežbi iz predmeta Sociologija i Međunarodni ekonomski odnosi. Nastavu i ispite iz predmeta Finansijska teorija i politika izvodio je i na Vojnoj akademiji u Beogradu.

Za docenta na predmetu Fiskalna ekonomija na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, izabran je 1987. godine. Od školske 1987. godine, izvodio je nastavu i ispite na predmetu Ekonomika društvenih delatnosti (izborni predmet). Nastavu je obavljao i na predmetu Zdravstvena ekonomika na poslediplomskim studijama na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, i na inovacionim kursevima iz predmeta Finansijska ekonomija na Komandnoštabnoj akademiji u Beogradu. Na Višoj poslovnoj školi u Beogradu (sada Beogradskoj poslovnoj školi) predavao je i držao ispite iz sle-

dečih predmeta: Finansije, Finansijsko poslovanje, Poslovne finansije, Finansijski menadžment i Javne finansije. Na Višoj Ekonomsko - komercijalnoj školi u Novom Sadu predavao je i držao ispite iz sledećih predmeta: Poslovne finansije, Sistemi plaćanja, Finansije i Javne finansije.

Po izboru za vanrednog profesora Ekonomskog fakulteta u Beogradu, predavao je i držao ispite na predmetima: Finansijski menadžment na Prirodno - matematičkom fakultetu u Novom Sadu, Javne finansije i Finansijski menadžment na Višoj Poslovnoj školi u Beogradu, Berze i finansijska tržišta na Poslovnoj školi „Megatrend“ u Beogradu, Monetarne i javne finansije i Finansijske strategije korporacija na Fakultetu za menadžment u Zaječaru i Fiskalnu ekonomiju na Vojnoj akademiji u Beogradu.

Po izboru za redovnog profesora Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, na poslediplomskim studijama u Nišu predavao je i držao ispite iz predmeta Monetarni i fiskalni menadžment, a na Prirodno - matematičkom fakultetu u Novom Sadu Finansijski menadžment. Na poslediplomskim studijama na Ekonomskom fakultetu u Beogradu predavao je Fiskalnu politiku, Javne finansije, Makroekonomiju i fiskalnu politiku, Finansiranje poljoprivrede, Organizaciju i finansiranje penzionih fondova, Komparativne poreske i budžetske strukture, Menadžment društvenih i socijalnih delatnosti, Fiskalni menadžment i Menadžment javnog sektora.

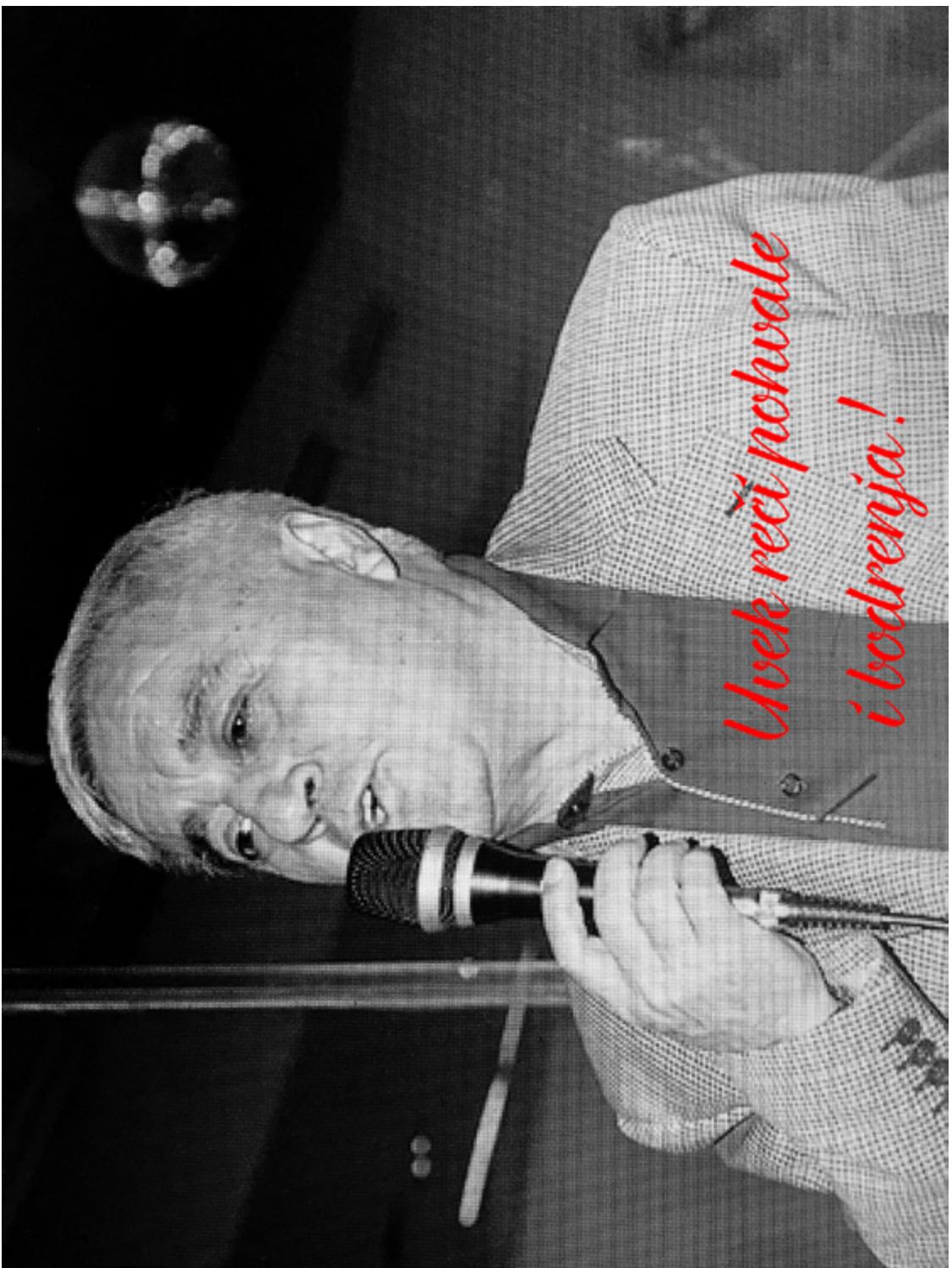
Od 2000. do 2003. godine predavao je Javne finansije na Fakultetu za trgovinu i bankarstvo Univerziteta BK u Beogradu. Od 2000. do 2004. godine predavao je Finansijski menadžment, Menadžment ljudskih resursa, i Finansije i finansijska tržišta na Fakultetu za uslužni biznis u Novom Sadu. Od 2005. godine predavao je na Višoj poslovnoj školi u Čačku: Monetarne i javne finansije, Finansijska tržišta i berzanski menadžment, Finansijski menadžment, Fiskalna ekonomija, Berze i berzansko poslovanje, Menadžment javnog sektora i Menadžment ljudskih resursa.

Od 2006. godine predaje na Univerzitetu za poslovne studije, Banja Luka, kao redovni profesor na predmetima: Berze i berzansko poslovanje, Međunarodno bankarstvo i institucionalna investitura, Sistem carina i poreza u EU i Državni menadžment. Od 2007. godine na Univerzitetu za poslovne studije Banja Luka predaje Bankarski menadžment, Poreski menadžment i poreski konsalting, Poslovne finansije, Osnove finansijskog menadžmenta, Makroekonomija i Monetarne i javne finansije, Upravljanje poslovnim finansijama, Monetarna ekonomija i bankarski menadžment, Fiskalna ekonomija i menadžment javnog sektora, Međunarodne javne finansije i budžetska politika EU, Globalni finansijski menadžment, Međunarodno bankarstvo i institucionalni investitori, Finansijski menadžment medijskih kompanija, Tržište novca i kapitala i Ekonomija kapitala i finansiranje razvoja. Od 2007/08. godine, kao član senata Univerziteta za poslovne studije, izabran je za rukovodioca poslediplomskih i doktorskih studija a na

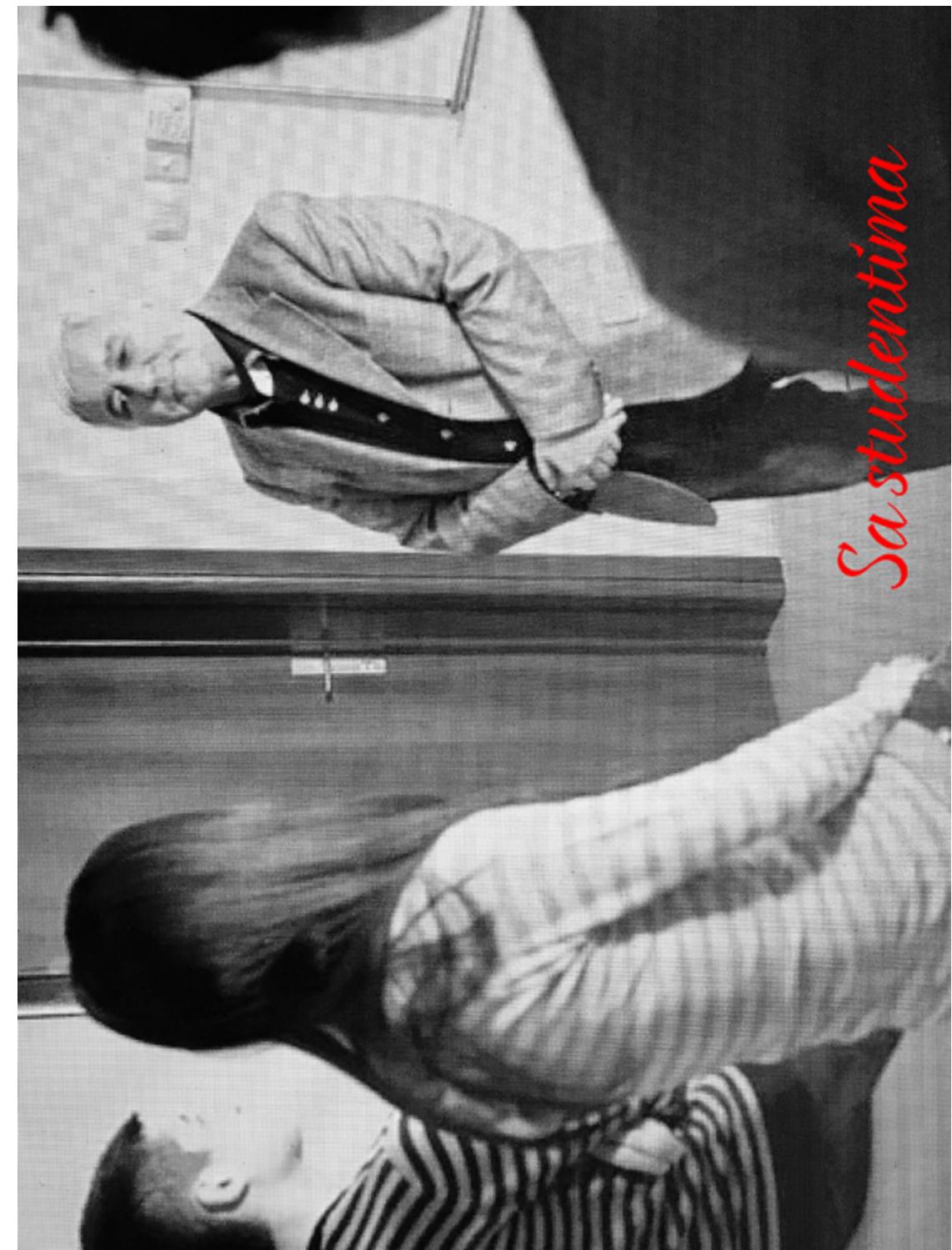
istom Univerzitetu i za prorektora za nastavu i nauku Univerziteta. Od 2012. - 2014. obavlja funkciiju rektora Univerziteta.

U dosadašnjem naučno-istraživačkom radu, učestvovao je sa referatima i saopštenjima na brojnim domaćim i međunarodnim skupovima i u izradi projekata preko NICEF-a. Objavio je veći broj naučnih radova (knjiga, udžbenika, monografija, studija, članaka i prikaza), što se vidi iz spiska publikovanih (selekcioniranih) radova u prilogu. Govori francuski i poljski jezik, a služi se ruskim i engleskim jezikom.

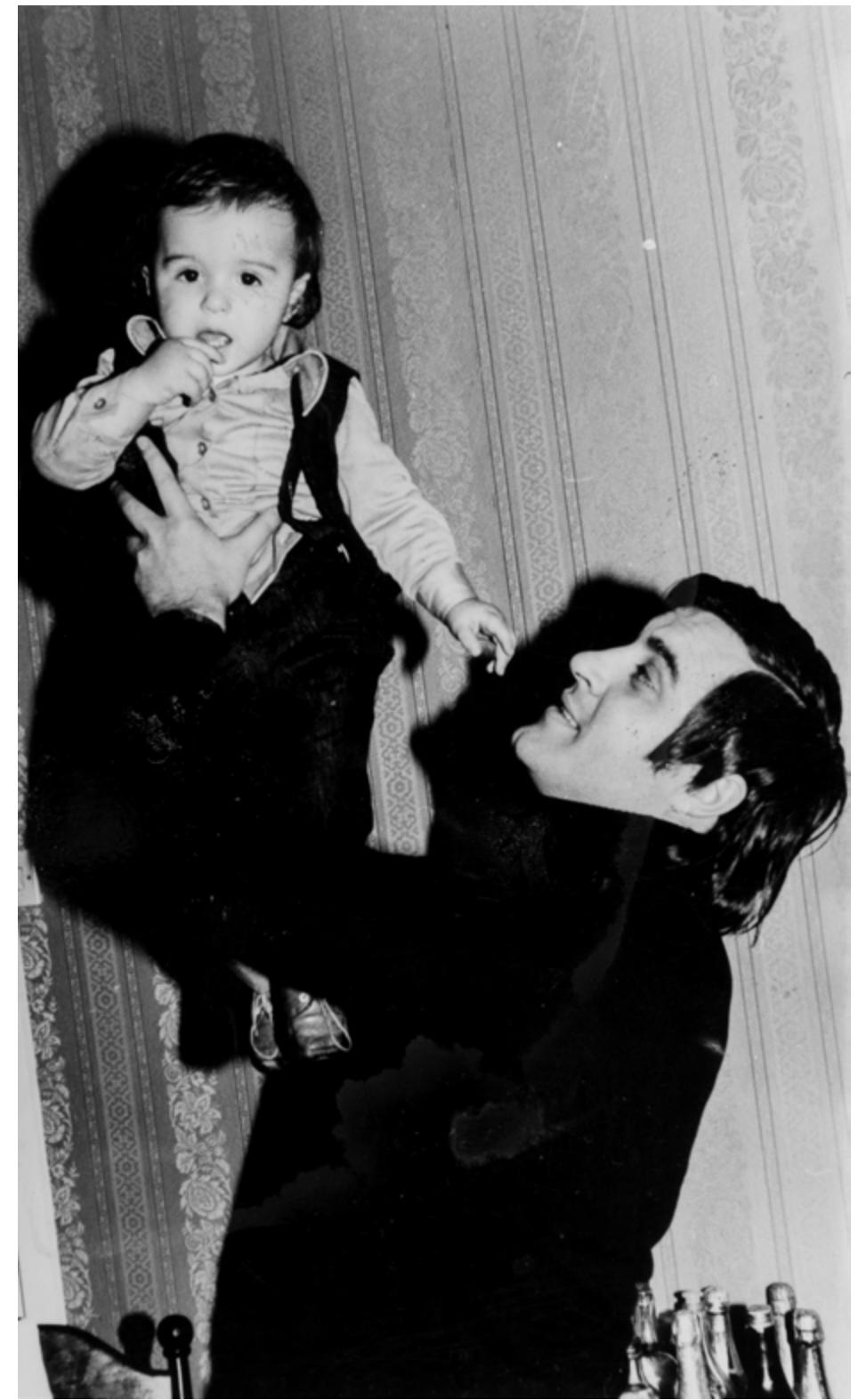
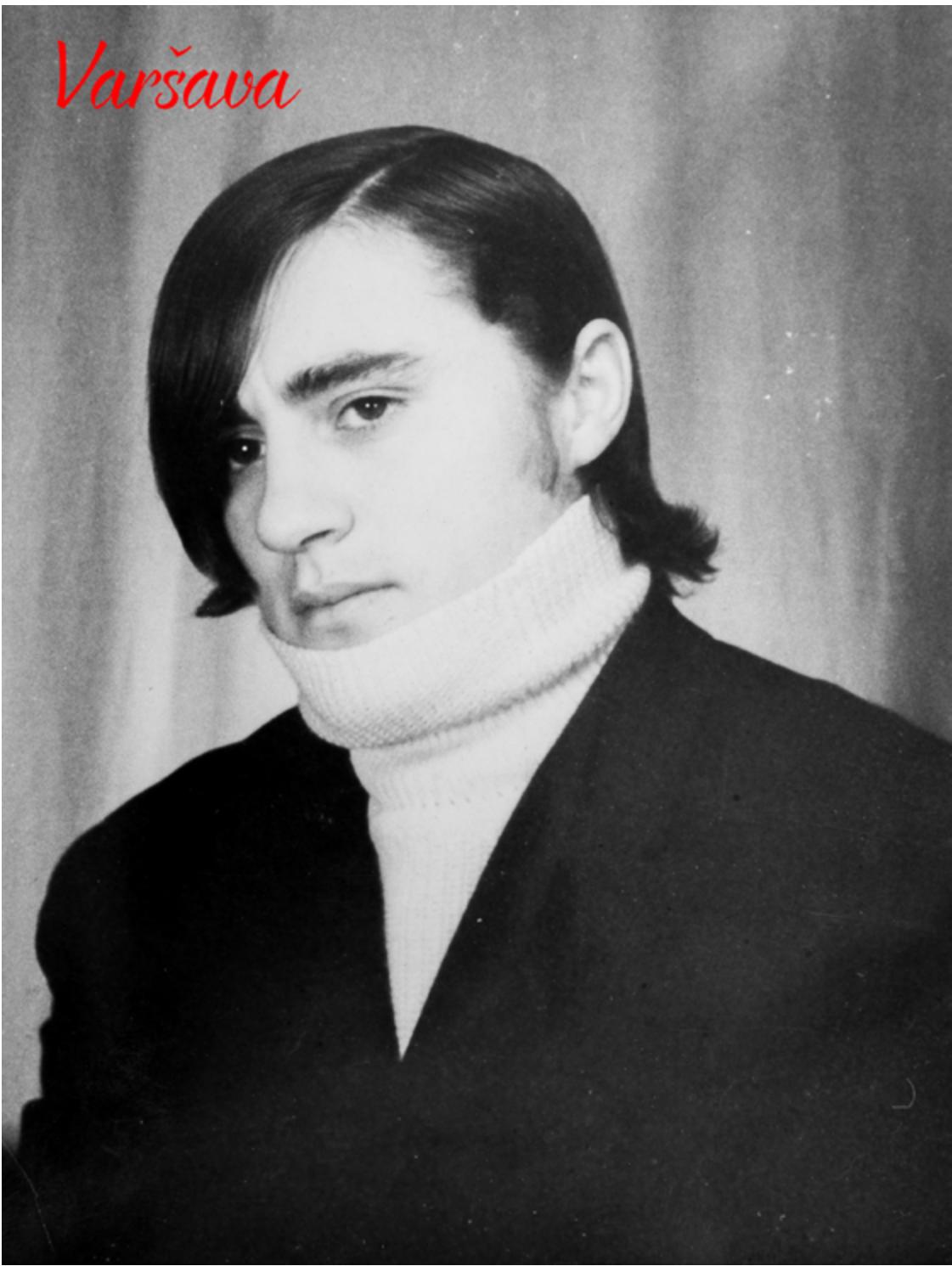
U javnom i stručnom radu, participirao je u radu eksertskog tima Udruženja banka Jugoslavije i NBJ za Organizaciju i funkcionisanje platnog prometa u Jugoslaviji i obavljao je funkciju člana Naučnog saveta Službe za platni promet Jugoslavije. Obavljao je i poslove člana saveta Prve Ekonomiske škole u Beogradu, člana Upravnog odbora preduzeća „Jugodrvo“ iz Beograda i člana odbora eksperata Savezne komisije za hartije od vrednosti i finansijsko tržište. U međuvremenu, postao je član NDEJ-a, član redakcije časopisa „Finansije“, član redakcije časopisa „Ekonomski anali“, član redakcije časopisa „Nauka i biznis“ i član redakcije časopisa „Poslovne studije“.

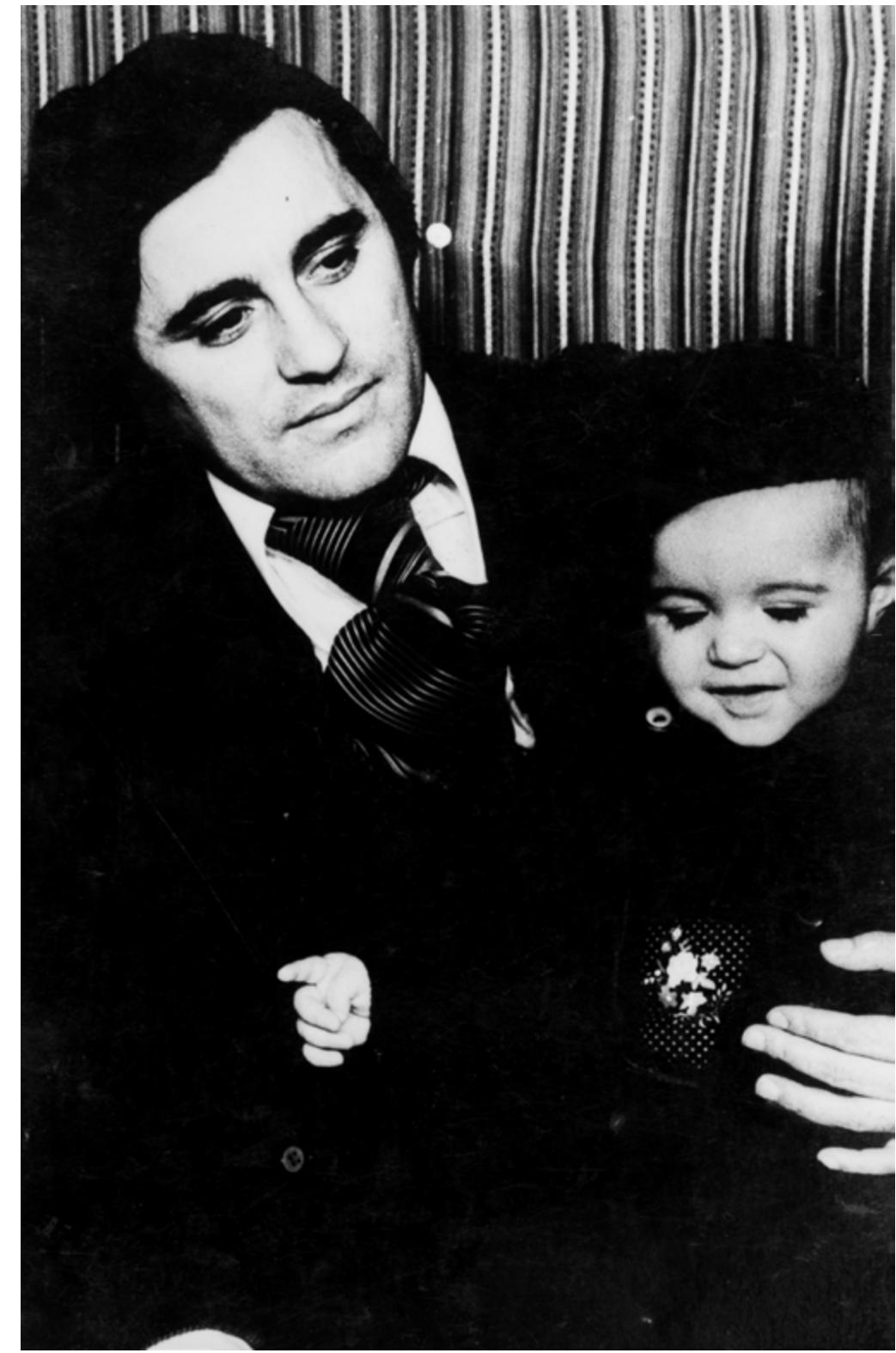

*Uvek reči pruhvale
i boderenja!*

Sa studentima

REKLI SU

Pamtim ga po modernom odelu iz Pariza koje je nosio kada smo se prvi put upoznali davne 1979. godine, po tome da je voleo da slavi studentske magistrature i doktorate u kiafani Kruševac, kod Cige, i po tome da u društvu nije bilo veselja bez njega. Uvek će mu biti zahvalan zato što me je nagovorio da nastavim obrazovanje, na optimizmu koji je širio svuda oko sebe na prilici da zajedno pišemo knjige i udžbenike i na drugarstvu koje mi je pružio kroz život.

Prof. dr Konstantin Pušara

Pamtim ga po osmehu izuzetno inteligentnog čoveka. Bio je dobar prijatelj, za neradnike ne shvatljiv, za vredne poštovan. Rad je bio njegov način za bolji svet. Ostavio je pečat na akademski život Beograda i Banja Luke.

Prof. dr Sokol Sokolović
akademik

Moj nekadašnji profesor i prijatelj, gospodin i šmeke. Pamtim ga po dobrim delima i uvek vremena za prijatelje. Zahvalan do neba.

Prof. dr Milija Bogavac

Bili smo zajedno kada se njegov sin Kristijan rodio i kada je sa nestrpljenjem čekao da stignu vesti iz klinike Narodni front. Na Kristijana je uvek bio ponosan, posebno na njegove osobine i životni put nauke i obrazovanja.

Prof. dr Hasan Hanić,
emeritus

Kum mi je bio gromada.

Prof. dr Aleksandar Živković

Kada je bio u prilici, svima je priliku i davao.

Prof. dr Vujo Vukmirica,
emeritus

Teško je bilo izlagati na konferencijama posle Žaretovog izlaganja.

Prof. dr Danilo Ž. Marković

SPISAK OBJAVLJENIH RADOVA AUTORA

Izvod: - Narodna biblioteka Srbije
- Izveštaj o izboru u zvanje emeritusa,
Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka

KNJIGE I UDŽBENICI

- Poslovne finansije i bankarsko poslovanje, udžbenik za IV razred usmerenog obrazovanja, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1980. (koautorstvo)
- Finansije, udžbenik za IV razred usmerenog obrazovanja, Stručna knjiga, Beograd, 1980. (koautorstvo)
- Društveni prihodi, udžbenik za IV razred usmerenog obrazovanja, Stručna knjiga, Beograd, 1980. (koautorstvo)
- Poslovne finansije i bankarsko poslovanje, udžbenik za IV razred usmerenog obrazovanja, II izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982. (koautorstvo)
- Finansijsko poslovanje trgovinskih OUR-a, skripta za V stepen stručnosti trgovinske struke, Centar za obrazovanje kadrova u robnom prometu, Beograd, 1983. (koautorstvo)
- Finansijsko poslovanje sa evidencijom, skripta za V stepen stručnosti trgovinske struke, Centar za obrazovanje kadrova u robnom prometu, Beograd, 1984. (koautorstvo)
- Finansijski federalizam, Napredak, Arandjelovac, 1984.
- Fiskalna strategija, Sloboda, Beograd, 1984.

- **Opšta i zajednička potrošnja**, Partizanska knjiga, Beograd, 1985.
- **Ekonomija slobodne razmene rada i udruživanja rada i sredstava**, Napredak, Aranđelovac, 1985. (koautorstvo)
- **Poslovne finansije i bankarsko poslovanje**, udžbenik za IV razred usmerenog obrazovanja ekonomsko – komercijalne struke, III izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1983. (koautorstvo)
- **Monetarna i fiskalna ekonomija**, Partizanska knjiga, Beograd, 1986. (koautorstvo)
- **Fiskalna politika**, Institut za unapređenje robnog prometa, Beograd, 1986. (koautorstvo)
- **Stabilizaciona politika**, Institut za unapređenje robnog prometa, Beograd, 1986. (koautorstvo)
- **Fiskalne finansije i fiskalno pravo**, Prosveta, Požarevac, 1987.
- **Ekonomika Jugoslavije**, Partizanska knjiga, Beograd, 1987. (koautorstvo)
- **Finansiranje zajedničkih potreba**, Partizanska knjiga, Beograd, 1987. (koautorstvo)
- **Poslovne finansije i bankarsko poslovanje**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1987. (koautorstvo)
- **Samoupravne poslovne finansije**, Institut za unapređenje robnog prometa, Beograd, 1988. (koautorstvo)
- **Reforma privrednog, finansijskog i političkog sistema**, Naučna knjiga, Beograd, 1989.
- **Ekonomika društvenih delatnosti**, Institut za unapređenje robnog prometa, Beograd, 1989. (koautorstvo)
- **Ekonomija finansiranja nauke i obrazovanja**, Jugoart, Zagreb, 1989.

- **Makroekonomska analiza**, Institut za unapređenje robnog prometa, Beograd, 1989.
- **Monetarizam**, fiskalizam, strukturalizam, Institut za unapređenje robnog prometa, Beograd, 1989. (koautorstvo)
- **Fiskalna ekonomija**, Savremena administracija, Beograd, 1989.
- **Finansijsko poslovanje**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad i Zavod za unapređenje vaspitanja i obrazovanja, 1989. (koautorstvo)
- **Finansije preduzeća**, Privredni pregled, Beograd, 1990. (koautorstvo)
- **Poreski sistem i fiskalna reforma**, Istraživački centar SSO Srbije, Beograd, 1991.
- **Politička ekonomija**, Ekspres, Zrenjanin, 1991. (koautorstvo)
- **Ekonomija društvenih delatnosti**, Prosveta, Beograd, 1991.
- **Finansijsko poslovanje**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad i Zavod za školstvo, Titograd, 1991. (koautorstvo)
- **Fiskalna ekonomija**, Savremena administracija, Beograd, 1991.
- **Javne finansije, Menadžment javnog sektora**, Naučna knjiga, Beograd, 1991. (koautorstvo)
- **Politička ekonomija**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1991. (koautorstvo)
- **Finansijski menadžment**, Naučna knjiga i Viša poslovna škola, Beograd, 1992.
- **Komparativni fiskalni sistemi**, Službeni list SRJ, Beograd, 1992.
- **Međunarodne finansije**, Viša ekonomsko-komercijalna Škola, Novi Sad, 1992. (koautorstvo)
- **Inflacija i kriza**, Institut za finansije i razvoj, Beograd, 1994. (koautorstvo)

- **Ekonomika javnog sektora**, Institut za finansije i razvoj, Beograd, 1992.
- **Monetarna i fiskalna strategija**, Institut za finansije i razvoj, Beograd, 1992. (koautorstvo)
- **Poslovno finansiranje**, Viša poslovna škola i Naučna knjiga, Beograd, 1992. (koautorstvo)
- **Bankarstvo**, Viša ekonomsko – komercijalna škola, Novi Sad, 1992. (koautorstvo)
- **Politička ekonomija**, Viša ekonomsko – komercijalna škola, Novi Sad, 1992. (koautorstvo)
- **Bankarstvo**, Viša ekonomsko – komercijalna škola, Novi Sad, 1992. (koautorstvo)
- **Politička ekonomija**, Viša ekonomsko komercijalna škola, Novi Sad, 1992. (koautorstvo)
- **Antiinflaciona strategija**, Naučna knjiga, Beograd, 1992. (kautorstvo)
- **Poslovne finansije i sistemi plaćanja**, ABC Glas, Beograd, 1992. (koautorstvo)
- **Instruktor za poreze**, Benian Economic, Beograd, 1992. (koautorstvo)
- **Bankarska ekonomija**, ABC Glas, Beograd, 1992. (koautorstvo)
- **Savetnik za poreze**, Benian Economic, Beograd, 1992. (koautorstvo)
- **Menadžerske finansije**, ABC Glas, Beograd, 1992. (koautorstvo)
- **Deficitarno finansiranje**, ABC Glas, Beograd, 1992. (koautorstvo)
- **Alternativne makroekonomske politike**, ABC Glas, Beograd, 1993. (koautorstvo)
- **Finansijska ekonomija**, Savremena administracija, Beograd, 1993. (koautorstvo)
- **Savremene teorije stabilizacione politike**, ABC Glas, Beograd, 1993. (koautorstvo)

- **Strategija poslovnog finansiranja**, Viša poslovna škola, Beograd, 1993. (koautorstvo)
- **Menadžment ljudskih resursa**, ABC Glas, Beograd, 1993. (koautorstvo)
- **Poreska ekonomija**, ABC Glas, Beograd, 1993. (koautorstvo)
- **Lavirinti dužničke ekonomije**, ABC Glas, Beograd, 1993. (koautorstvo)
- **Fiskalna teorija i politika**, ABC Glas, Beograd, 1993. (koautorstvo)
- **Budžetska ekonomija**, ABC Glas, Beograd, 1994. (koautorstvo)
- **Finansijski menadžment**, ABC Glas, Beograd, 1994. (koautorstvo)
- **Monetarne i javne finansije**, ABC Glas, Beograd, 1994. (koautorstvo)
- **Poreske strukture**, ABC Glas, Beograd, 1994. (koautorstvo)
- **Menadžment društvenih delatnosti**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1994.
- **Finansije**, ABC Glas, Beograd, 1994.
- **Fiskalni menadžment**, Savremena administracija, Beograd, 1995.
- **Finansijsko i devizno poslovanje**, ČIP štampa, Beograd, 1993. (koautorstvo)
- **Finansijske institucije i tržište**, Viša poslovna škola, Beograd, 1995. (koautorstvo)
- **Fiskalna strategija**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1995.
- **Bankarstvo**, Čigoja, Beograd, 1995. (koautorstvo)
- **Strategije finansiranja privrednog razvoja**, ABC Glas, Beograd, 1996. (koautorstvo)
- **Finansijski menadžment**, Megatrend, Beograd, 1996.
- **Menadžment javnog sektora**, ABC Glas, Beograd, 1996. (koautorstvo)

- **Ekonomija**, Megatrend, Beograd, 1996. (koautorstvo)
- **Fiskalna (ne)ravnoteža**, ABC Glas, Beograd, 1996.
- **Međunarodni finansijski menadžment**, Čigoja, Beograd, 1997. (koautorstvo)
- **Moderan finansijski menadžment**, Čigoja, Beograd, 1997. (koautorstvo)
- **Finansijska tržišta i berze**, Čigoja, Beograd, 1997. (koautorstvo)
- **Finansijski menadžment**, Čigoja, Beograd, 1997. (koautorstvo)
- **Fiskalna strategija**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1997.
- **Poslovna politika banaka**, Čigoja, Beograd, 1997. (koautorstvo)
- **Menadžment ljudskih resursa**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1997.
- **Monetarne i javne finansije**, Čigoja, Beograd, 1997. (koautorstvo)
- **Monetarna ekonomija**, udžbenik za III razred ekonomске škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997. (koautorstvo)
- **Finansije, udžbenik za III razred ekonomске škole**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Javne finansije**, udžbenik za III razred ekonomске škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Poslovne finansije**, udžbenik za III razred ekonomске škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Fiskalni menadžment**, Savremena administracija, Beograd, 1998.
- **Finansijska makroekonomija**, Čigoja, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Poreski menadžment i budžetski inženjerинг**, Čigoja, Beograd, 1998. (koautorstvo)

- **Funkcionalne javne finansije**, Čigoja, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Monetarni menadžment**, Čigoja, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Finansijska tržišta i berze**, Jantal, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Međunarodni finansijski menadžment**, Čigoja, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Bankarski menadžment**, Čigoja, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Fiskalna strategija**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1998.
- **Menadžment ljudskih resursa**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1998.
- **Globalni finansijski menadžment**, Čigoja, Beograd, 1998. (koautorstvo)
- **Monetarne i javne finansije**, Čigoja, Beograd, 1999. (koautorstvo)
- **Monetarne i javne finansije**, Jantar, Beograd, 1999. (koautorstvo)
- **Javne finansije**, Viša poslovne škola, Beograd, 2000. (koautorstvo)
- **Menadžment ljudskih resursa**, Ekonomski fakultet, Beograd, 2000.
- **Tržište novca i kapitala**, Viša poslovna škola, Beograd, 2000. (koautorstvo)
- **Globalni finansijski menadžment**, Viša poslovna škola, Beograd, 2000. (koautorstvo)
- **Strategija razvojne fiskalne politike**, Jantar, Beograd, 2000. (koautorstvo)
- **Upravljanje finansijskim i deviznim poslovanjem**, Ekonomski fakultet, Beograd, 2000. (koautorstvo)
- **Monetarne i javne finansije**, Čigoja, Beograd, 2000. (koautorstvo)
- **Poreski sistem i politika**, Viša poslovna škola, Beograd, 2000. (koautorstvo)

- **Ekonomija kapitala i finansiranje razvoja**, Viša poslovna škola, Beograd ,2000. (koautorstvo)
- **Fiskalna strategija**, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001.
- **Monetarni i fiskalni menadžment**, Ekonomski fakultet Niš, 2001. (koautorstvo)
- **Finansijski menadžment**, Čigoja, Beograd, 2001. (koautorstvo)
- **Menadžment znanja**, Etiketa, Beograd, 2001.
- **Socijalna ekonomija**, Etiketa, Beograd, 2001.
- **Javne finansije**, Viša poslovna škola, Beograd, 2001. (koautorstvo)
- **Bankarstvo**, Viša poslovna škola, Beograd, 2001. (koautorstvo)
- **Makroekonomija**, tom I i II , Viša poslovna škola, Novi Sad, 2002. (koautorstvo)
- **Menadžment finansijske ekonomije**, Viša poslovna škola, Novi Sad (koautorstvo)
- **Fiskalni menadžment**, Savremena adminstracija, Beograd, 2002.
- **Berzanski i bankarski menadžment**, Viša poslovna škola, Beograd, 2002. (koautorstvo)
- **Finansijski menadžment**, Viša poslovna škola, Beograd, 2002. (koautorstvo)
- **Javne finansije**, udžbenik za III razred ekonomskih škola, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002. (koautorstvo)
- **Javne finansije**, udžbenik za IV razred ekonomskih škola, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002. (koautorstvo)
- **Osnovi finansija**, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2004. (koautorstvo)

- **Makroekonomske politike**, Etiketa, Beograd, 2004. (koautorstvo)
- **Monetarne i javne finansije**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Makroekonomija**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Berze i berzansko poslovanje**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Finansijski menadžment**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Poreska i carinska politika**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Menadžment javnog sektora**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Finansijska tržišta i berzanski menadžment**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Poreski menadžment**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Ekonomija nauke i obrazovanja**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Menadžment ljudskih resursa**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Monetarna ekonomija i bankarski menadžment**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo)
- **Upravljanje finansijama socijalnog, zdravstvenog i penzijskog osiguranja**, VPŠ, Čačak, 2006. (koautorstvo).
- **Finansijski menadžment**, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2006. (koautorstvo)
- **Menadžment ljudskih resursa**, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2006. (koautorstvo)
- **Tržište novca i kapitala**, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2006. (koautorstvo)

- **Državni menadžment**, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2007. (koautorstvo)
- **Međunarodni finansijski menadžment**, VPŠ, Čačak, 2007. (koautorstvo)
- **Fiskalna ekonomija**, VPŠ, Čačak, 2007. (koautorstvo)
- **Međunarodne javne finansije i budžetska politika Evropske unije**, VPŠ, Čačak, 2007. (koautorstvo)
- **Socijalni menadžment**, Liber, Beograd, 2007. (koautorstvo)
- **Poreski i carinski sistem i politika**, Grafopak, Aranđelovac, 2007. (koautorstvo)
- **Monetarne i javne finansije**, VPŠ, Čačak, 2007. (koautorstvo)
- **Poreski menadžment i poreski konsalting**, Grafopak, Aranđelovac, 2007. (koautorstvo)
- **Geofiskalni menadžment**, Liber, Beograd, 2007. (koautorstvo)
- **Bankarski menadžment**, Grafopak, Aranđelovac, 2007. (koautorstvo)
- **Finansijska tržišta**, Grafopak, Aranđelovac, 2007. (koautorstvo)
- **Javni menadžment i javni marketing**, Liber, Beograd, 2007. (koautorstvo)
- **Teorija menadžerske ekonomije**, Liber, Beograd, 2007. (koautorstvo)
- **Menadžment znanja**, Grafopak, Aranđelovac, 2007. (koautorstvo)
- **Savremene ekonomske teorije**, Liber, Beograd, 2007. (koautorstvo)
- **Budžetski deficit i javni dug**, Grafopak, Aranđelovac, 2007. (koautorstvo)
- **Monetaristička i fiskalistička makroekonomija**, Grafopak, Beograd, 2007. (koautorstvo)

- **Ekonomija humanog kapitala**, Liber, Beograd, 2007. (koautorstvo)
- **Fiskalna makroekonomija**, Liber, Beograd, 2007. (koautorstvo)
- **Socijalni i zdravstveni menadžment**, Poslovni fakultet, Jagodina, 2007. (koautorstvo)
- **Utvrđivanje i naplata javnih prihoda**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Bankarski menadžment**, Univerzitet za poslovne studije 2008. Banja Luka (koautorstvo)
- **Međunarodno bankarstvo i institucionalni investitori**, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2008. (koautorstvo)
- **Finansijsko. tržište i berze**, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, 2008. (koautorstvo)
- **Poreski menadžment i poreski konsalting**, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, 2008. (koautorstvo)
- **Globalizacija makroekonomske politike**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Monetarni i fiskalni menadžment**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Makroekonomija**, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, (koautorstvo)
- **Monetarne i javne finansije**, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, (koautorstvo)
- **Fiskalna ekonomija i menadžment javnog sektora**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Fiskalna strategija**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Utvrđivanje i naplata javnih prihoda**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2009. (koautorstvo)

- **Poreska i budžetska politika EU** Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2008. (koautorstvo)
- **Međunarodne monetarne i finansijske institucije**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Međunarodne javne finansije i budžetska politika EU**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Menadžment osiguranja i hartije od vrednost**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Međunarodno poslovanje, špedicija, transport i osiguranje**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Budžetska ekonomija**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Socijalna ekonomija i javni menadžment**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Menadžment poslovnih finansija i ekonomija korporativnog finansiranja**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Ekonomija javnog sektora**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Menadžment znanja i ekonomija obrazovanja**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Fiskalna analiza**, Liber, Beograd, 2008. (koautorstvo)
- **Akcionarstvo i hartije od vrednosti**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Monetarna i fiskalna politika i ekonomski rast**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Budžet i trezor**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Budžetska politika i fiskalno finansiranje**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Deficitarno finansiranje javnog sektora**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)

- **Ekonomija kapitala i finansiranje razvoja**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Menadžment ljudskog kapitala**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Monetarna ekonomija i bankarski menadžment**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Poreska i budžetska kontrola i revizija**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Pravo Evropske unije**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Finansijska makroekonomija**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Finansijski menadžment**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Fiskalna politika, stabilizacija i rast**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Menadžment monetarnih i javnih finansija**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Makroekonomija**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Ekonomija kapitala i finansiranje razvoja**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Monetarna ekonomija i bankarski menadžment**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Finansijska tržišta i berzanski menadžment**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Globalna ekonija**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Međunarodna ekonomija i finansije**, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka 2008. (koautorstvo)
- **Strategijski menadžment javnih finansija**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)
- **Ekonomija javnih finansija**, Etnostil, Beograd, 2009. (koautorstvo)

- **Budžetska politika i fiskalna revizija**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Fiskalni dezekvilibrijum i javno finansiranje**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Ekonomija socijalnog, zdravstevog i penzijskog osiguranja**, Viša poslovna škola, Čačak, 2008. (koautorstvo)
- **Ekonomija**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Socijalna ekonomija i zdravstevi menadžment**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Globalna ekonomija fiskalnog upravljanja**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Ekonomski teorije fiskalnog menadžmenta**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Stabilizaciona i ravojna fiskalna politika**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Globalna finansijska ekonomija monetarizma i fiskalizma**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Makroekonomска fiskalna analiza**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Ekonomija, pravo i finansije hartija od vrednosti**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Ekološka ekonomija**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Ekonomija znanja**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Međunarodna ekonomija i internacionalne finansije**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Socijalni i zdravstveni menadžment**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Ekonomija socijalnog, zdravstvenog i penzijskog osiguranja**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)

- **Poslovne i preduzetničke finansije**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Upravljenje socijalnim finansijama**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Međunarodno bankarstvo**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Evropske javne finansije**, Etnostil, Beograd, 2010. (koautorstvo)
- **Finansijska makroekonomija monetarizma i fiskalizma**, Etnostil, Beograd, 2011. (koautorstvo)
- **Finansijske institucije: budžet i trezor**, Etnostil, Beograd, 2011. (koautorstvo)
- **Globalni finansijski menadžment**, Etnostil, Beograd, 2011. (koautorstvo)
- **Globalna ekonomija i globalne finansije**, Etnostil, Beograd, 2011. (koautorstvo)
- **Međunarodne javne finansije i budžetska politika EU**, Etnostil, Beograd, 2011. (koautorstvo)
- **Monetarna ekonomija i bankarski menadžment**, Etnostil, Beograd, 2012. (koautorstvo)
- Poslovne finansije versus finansiojski menadžment, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2013. (koautorstvo)
- **Fiskalni menadžment i ekonomija javnog sektora**, Etnostil, Beograd, 2014. (koautorstvo)
- **Ekonomija kapitala i finansiranje razvoja**, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2015. (koautorstvo)
- **Međunarodno bankarstvo i institucionalni investitori**, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, 2016. (koautorstvo)

STUDIJE, MONOGRAFIJE I ZBORNICI RADOVA

- **Teorija i politika deficitarnog finansiranja**, Studija u koautorstvu, Ekonomski Institut, Zagreb, 1980.
- **Razvoj trgovine i prometa do 2000-te godine**, Studija za Podrinjsko - Kolubarski region, Ekonomski fakultet, Institut za ekonomiku industrije, Beograd, 1981. (koautorstvo)
- **Razvoj društvenih delatnosti i društvene infrastrukture do 2000-te godine**, Studija za Podrinjsko - Kolubarski region, Ekonomski fakultet, Institut za ekonomiku industrije, Beograd, 1981. (koautorstvo)
- **Samoupravno organizovanje udruženog rada u funkciji efikasnijeg privređivanja u SR Srbiji**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1984. (studija u koautorstvu)
- **Problemi finansiranja poslovanja i razvoja materijalne osnove Studentskog centra, u „Razvoj Studentskog centra Univerziteta u Beogradu“**, Ekonomski fakultet, Beograd. (studiju koautorstvu)
- **Projekcija razvoja Opštine Kosjerić do 2000-te godine**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1986. (studija u koautorstvu)
- **Samoupravni sistem finansiranja opšte i zajedničke potrošnje**, u Zborniku radova „Problemi samoupravnog privrednog sistema“ tom I i II, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1982.
- **Strategie of Financing the Economic Development of Developing Countries**, u Zborniku radova „International Financing of Economic Development“, Republički zavod za međunarodnu naučnu, kulturnu, prosvetnu i tehničku saradnju, Beograd, 1982.
- **Udruživanje rada i sredstava u društvenim delatnostima**, u „Udruživanje rada i sredstava na Univerzitetu“, Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1983.

- **Kriteriji i nosioci politike smanjivanja opšte i zajedničke potrošnje**, u Dr M. Ćirović (red.), „Problemi i metodi sprovođenja antiinflacionog programa“, Marksistički centar OSK u Beogradu i NIO Poslovna politika, Beograd, 1983.
- **Društvena potrošnja, fiskalna politika i motivisanost ekonomskih subjekata u raspodeli, privređivanju i tržišnoj konkurenciji**, u „Motivacijska osnova u organizacijama udruženog rada za proizvodnju, razvoj i samoupravljanje“, Marksistički centar Konferencije SKH zajednice općina Split, Split, 1985.
- **Ekonomika nauke**, u Dr Z. Pjanić (red.), „Ekonomска enciklopedija“, tom II, Savremena administracija, Beograd, 1986.
- **Obeležja i očekivane intervenntne mere u materijalnom finansijskom položaju Univerziteta**, u Zborniku radova „Slobodna razmjena rada u visokom obrazovanju“, Zajednica univerziteta i Sveučilište u Osijeku, 1985.
- **Projekcija razvoja Opštine Kosjerić do 2006-te godine**, NICEF, Beograd, 1986. (koautorstvo)
- **Društveno - ekonomski i socijalno - finansijski program mera politike povećanja zaposlenosti i smanjenja nezaposlenosti**, Formulisanje nove strategije zapošljavanja, u Zborniku radova „Zapošljavanje i tehnološki razvoj u funkciji samoupravljanja“, Marksistički centar, Split, 1988.
- **The Study of Fiscal System in Yugoslavia**, Institut za ekonomiku industrije, Beograd, 1987. Studija rađena za Svetsku banku u Vašingtonu. (koautorstvo)
- **Akumulativna i reproduktivna sposobnost i finansiranje razvoja PTT saobraćaja**, NICEF i Institut za ekonomiku saobraćaja, Beograd, 1987. (koautorstvo)
- **Država i upotreba viška rada**, u Zborniku radova „Samoupravljanje i raspoređivanje viška rada“, Marksistički centar Međuopštinske konferencije SKH za Dalmaciju, Split, 1987.
- **Problemi opšte i zajedničke potrošnje u samoupravnom socijalizmu**, u Zborniku radova „Karakteristike robne proizvodnje i sistem cena u savremenim uslovima razvoja proizvodnih snaga Jugoslavije“, Niš, 1987.

- Neki aspekti društveno - ekonomskog položaja nauke i visokog obrazovanja, u Zborniku radova „Nauka, obrazovanje i udruženi rad“, Centar za marksizam Univerziteta i Ekonomski fakultet, Beograd, 1987.
- Stanje u stambenoj izgradnji, stambena politika i predlozi za rešavanje problema, u Zborniku radova „YU dani stambenog zadružarstva 1987.“, Novi Sad, 1987.
- Operativni program ekonomskih i finansijskih mera za povećanje zaposlenosti, u Zborniku radova „Produktivno zapošljavanje - stanje i mogućnosti“, Centar za marksizam Univerziteta i Ekonomski fakultet, Beograd, 1987.
- Prilog stabilizacionog programa, u Zborniku radova „Kamata, inflacija stabilizacija“ Centar za marksizam Univerziteta, Beograd, 1988.
- Kriza i program konsolidacije spoljnih dugova, u Zborniku radova „Marksizam i kriza u jugoslovenskom društvu“, Centar za marksizam Univerziteta, Beograd, 1988.
- Delovanje poreskog sistema na raspodelu dohotka i socijalnu diferencijaciju, u Zborniku radova „Socijalna diferencijacija i aktiviranje faktora razvoja usavremenom jugoslovenskom društvu“, Marksistički centar Međuopštinske konferencije SKH za Dalmaciju, Split, 1988.
- Reforma politike zaposlenosti, u Zborniku radova „Problemi privrednog rasta i (ne)zaposlenosti u SR Srbiji“, Institut za ekomska istraživanja Ekonomskog fakulteta u Kragujevcu, Kragujevac, 1988.
- Porez na dodatu vrednost versus jednofazni porez na promet i fiskalni federalizam u Jugoslaviji, Međunarodna konferencija o porezu na dodatu vrednost i fiskalnom federalizmu, Sekretarijat komiteta za fiskalna pitanja OECD u Parizu i Institut za javne finansije u Zagrebu, Zagreb, oktobar 1988.
- Revitalizacija društvene svojine kao koncept rušenja temelja dogovorne ekonomije, u Zborniku radova „Društveno vlasništvo i preduzetništvo“, povodom knjige Dr A. Bajta „Samoupravni oblik društvene svojine“, Kulturni radnik broj 06/1988.

- Poljoprivreda - večni problem socijalizma, u Zborniku radova „Agrarne i seljačko pitanje u savremenim uslovima razvoja socijalizma, sa posebnim osvrtom na Jugoslaviju“, knjiga I, Ekonomski fakultet i Institut za ekonomска istraživanja, Kragujevac, 1989.
- Fiskalna politika, akumulacija i društvena reprodukcija, u Zborniku radova „Aktuelni problemi sistema proširene reprodukcije Jugoslavije“, Institut za ekomska istraživanja Ekonomskog fakulteta, Kragujevac, 1989.
- Problemi finansiranja zajedničke potrošnje, u Zborniku radova „Teorijski i praktični problemi finansijskog sistema Jugoslavije“, Institut za javne finansije, Zagreb, 1989.
- Fiskalna politika, u Projektu „Projekat SIV-a, junski program mera“, Beograd, Benian Economic, 1990.
- Oporezivanje malih i srednjih preduzeća, Beograd, 1990. Rađeno za SIV - Agencija za mala i srednja preduzeća i preduzetništvo
- Budućnost nauke i visokog obrazovanja i njihov uticaj na prosperitet privrede i društva, u Zborniku radova „Univerzitet na pragu XXI veka“, Centar za marksizam Univerziteta, Beograd, 1990.
- Obrazovanje kao činilac privrednog razvoja, u Zborniku radova „Nauka, obrazovanje i privredna reforma“, Centar za marksizam Univerziteta, Beograd, 1990.
- Oporezivanje dobiti preduzeća: fiskalne beneficije i dedukcije, u Zborniku radova „Oporezivanje dobiti preduzeća“, Institut za javne financije, Zagreb, 1990.
- Fiskalna politika, u Zborniku radova „Projekat SIV-a: program mera za 1991. godinu“, Benian ekonomic, Beograd, 1991
- Poreska politika, reprivatizacija i prestrukturiranje, u Zborniku radova „Privatizacija i prestrukturiranje“, Savez ekonomista Jugoslavije.
- Savetnik za poreze, Zbornik radova, Benian ekonomic, Beograd, 1997. (koautorstvo)

- **Centralna banka u novim uslovima tržišne ekonomije**, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1992. (studija u koautorstvu)
- **Finansijski menadžment**, u Zborniku radova Više ekonomsko - komercijalne škole, Novi Sad, 1992.
- **Fiskalizam i makroekonomija**, Grupa autora: „Ekonomска политика у Србији - Problemi makroekonomске координације“, Ekonomika i Ekonomski fakultet, Beograd, 1993.
- **Fiskalni menadžment i budžetski inženjering**, u Zborniku radova Više ekonomsko - komercijalne škole, Novi Sad, 1992.
- **Fiskalni podsticaji novčanih plasmana: oporezivanje kamata i dividendi**, u Zborniku radova „Finansijska tržišta, struktura i funkcionisanje“, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1992.
- **Finansiranje izgradnje, održavanje i eksploracijacija komunalnih objekata**, u Zborniku radova „Gradska komunalna infrastruktura“, Savez društva inženjera i tehničara, Beograd, 1992.
- **Štedno - kreditno zadrugarstvo Srbije**, studija, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1992.
- **Ekonomski i poslovna enciklopedija (esej. Poreski stimulansi)**, Savremena administracija, Beograd, 1994.
- **Finansiranje vrhunskog sporta**, Savezno ministarstvo za sport i fizičku kulturu i Ekonomski fakultet, Beograd, 1994.
- **Platni promet u monetarno - finansijskom, kontrolnom i informacionom sistemu**, studija, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1994.
- **Sportska banka**, Savezno ministarstvo za sport i fizičku kulturu, Beograd, 1994.

- **Kapitalna finansijska snaga, efikasnost i pravci transformacije bankarstva u Jugoslaviji**, studija, Institut ekonomskih nauka - Centar za novac, bankarstvo i finansijska istraživanja, Beograd, 1995. (koautorstvo)
- **Društveno - ekonomski opravdanost osnivanja Trust banke**, studija, NICEF, Beograd, 1995. (koautorstvo)
- **Ekonomski politici u Srbiji i Jugoslaviji**, Ekonomski fakultet, Beograd, 1995. (Fiskalna politika u funkciji razvoja finansijskog tržišta)
- **Deformacije monetarnih tokova i pravci usavršavanja monetarno - finansijskog upravljanja**, studija, SPP, Beograd, 1995. (koautorstvo)
- **Ekonomski opravdanost formiranja jugoslovenske državne banke**, studija, Služba za platni promet Jugoslavije, Beograd, 1995. (koautorstvo)
- **Javni sektor, poreska zahvatanja i novčani tokovi - (ne)koordinacija monetarne i fiskalne politike**, u Zborniku radova „Jugoslovenska privreda posle sankcija“, Savez ekonomista Jugoslavije, Beograd, 1996.
- **Javni sektor, poreska zahvatanja i novčani tokovi - (ne)koordinacija monetarne i fiskalne politike**, u „Privreda u tranziciji“, Savez ekonomista Srbije, Miločer, 19.- 21.juna 1996.
- **Da li je ekonomski nauka sumorna i koliko greše ekonomisti**, u Dr M Jakšić (red.), „Ekonomski politici stabilizacije“, Ekonomski fakultet, Beograd, 1997.
- **Sanacija poslovnog bankarstva**, u „Transformacija jugoslovenske privrede, privredni sistem, preduzeća i banke“, Kongres ekonomista Jugoslavije, Miločer, 11. - 13. juna 1997. (koautorstvo)
- **Strukturalistična fiskalna politika, privatizacija i prestrukturiranje privrede u tranziciji**, u „Finansijska tržišta Jugoslavije“, Savez ekonomista Srbije, Miločer, 24. - 26. septembar 1997.

- Alternativna, biznis orijentisana, strukturalna fiskalna politika, u „Finansijski i bankarski menadžment u savremenim uslovima privređivanja“, Ekonomski fakultet, Priština, 1997.
- Novčani tokovi, raspodela i fiskalna politika, u „Ekonomска политика између стабилизације и раста“, Ekonomski fakultet, Beograd, 1997.
- Transformacija poslovnog bankarstva u tranzitornoj ekonomiji, u „Finansijski i bankarski menadžment u savremenim uslovima privređivanja“, Ekonomski fakultet, Priština, 1997. (koautorstvo)
- Upravljanje aktivom i pasivom poslovnih banaka, u „Jugoslovenska preduzeća i banke“, Savetovanje ekonomista Jugoslavije, Naučno društvo ekonomista Jugoslavije i Ekonomski fakultet, Beograd, 22. - 23. april 1998. (koautorstvo)
- Finansijski menadžment i finansijski inženjering, u Zborniku radova za II internacionalni simpozijum iz Projekt menadžmenta „Project management - nove metode i tehnike“, YUPMA '98, Zlatibor, 22. - 24. april 1998. (koautorstvo)
- Finansijski menadžment globalne ekonomije, u Dr B. Maričić i Dr G. Petković (red.), „Izazovi menadžmenta i marketinga u globalnom okruženju“, Ekonomski fakultet, Beograd.
- Transformacija poslovnog bankarstva privrede u tranziciji, u Zborniku radova „Ekonomski odnosi sa inostranstvom i tranzicija jugoslovenske privrede“, Naučno društvo ekonomista Jugoslavije, Herceg Novi, 24. - 26. jun 1998. (koautorstvo)
- Socijalna strategija u uslovima privatizacije, deregulacije i liberalizacije, u „Privatizacija, finansijsko tržište i finansijske institucije“, Ekonomski fakultet i Naučno društvo ekonomista Jugoslavije, Beograd, 28. i 29. septembra 1998.
- Socijalni menadžment, u Zborniku radova „Transformacija privrede i menadžmenta“, Međunarodni naučni skup, Ekonomski fakultet, Niš, 15. i 16. oktobar 1998.

- Socijalne rekonsideracije stabilizacije i rasta, u Zborniku radova „Tranzicija i privredni razvoj - kratkoročni i dugoročni aspekti“, Ekonomski fakultet, Beograd, 14.XII. 1993.
- Upravljanje investicijama u ekonomiji ljudskih resursa, u Zborniku radova „Investiciona odlučivanja u uslovima tranzicije“, Ekonomski fakultet, Priština, 22. - 23. januar 1999.
- Socijalna strategija u uslovima privatizacije, deregulacije i liberalizacije, u Zborniku radova „Privatizacija, finansijsko tržište i finansijske institucije“, Miločer, 2000.
- Fiskalni menadžment, u Zborniku radova „Menadžment u privredama u tranziciji“, Ekonomski fakultet, Niš, 2000.
- Mere fiskalne politike kao stimulans razvoja penzijskog osiguranja, u Zborniku radova „Privatizacija i perspektive osiguranja u zemljama u tranziciji“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003.
- „Politički“ socijalni sistem i „antiekonomска socijalna politika“, Zbornik radova „Društvena kriza i prevazilaženje siromaštva u RS i BiH“, Banja Luka, 2009.
- Menadžment znanja na principu tolerancije i nediskri-minatorski održivog humanog razvoja globalnog društva, Zbornik radova „Kako prevazići govor mržnje i netolerancije u interesu što bolje političke kampanje i demokratskoh rezultata na parlamentarnim izborima 2010. godine u Republici Srpskoj i BiH“, Defentologija centar, Banja Luka, april 2010.
- Finansijska politika u funkciji razvoja imidžai promo-visanja turističkih brendova srpske privrede, Zbornik radova „Turistički imidž Srbije kao faktor razvoja privrede“, Institut za međunarodnu politiku i privedu, Beograd, april 2010.

ČLANCI

- Stabilizacioni aspekti fiskalne politike, Finansije, 9-10/1972.

- Sinhronizovana aplikacija monetarne i fiskalne politike, Jugoslovensko bankarstvo, 9/1972.

- Aktivna fiskalna i fleksibilna budžetska politika, Gledišta, 2/1973.

- Fiskalna dejstva na akumulaciju i uslove privredivanja, Ekonomika udruženog rada, 1/1974.

- Sistemski pristup u reformaciji i dekompoziciji budžetskog sistema, Pregled, 11/1974.

- Finansijski sistem u svetlu opšte teorije velikih ekonomskih sistema, Pregled 11/1974.

- Fiskalni sistem Sovetskog saveza, Praksa, 1-2/1974.

- Naučni sistem NR Mađarske i DR Nemačke, Ekomska revija, 4/1974.

- Novine u sistemu oporezivanja, Direktor 11/1974.

- Ekonomski i finansijski mehanizam savremene kapitalističke reprodukcije, Socijalizam, 12/1974.

- Budžetski sistem kao podsistem fiskalnog sistema, Privredna izgradnja, 3-4/1974

- Predviđanje spoljne trgovine, Problemi spoljne trgovine i konjunkture, 1/1974.

- Delovanje fiskaliteta na platni bilans, Problemi spoljne trgovine i konjunkture, 2/1974.

- Samoupravna, ekonomска и fiskalna politika u funkciji očuvanja ljudskog okruženja, Poslovna politika, 1/1975.

- Porez na promet kao instrument ekonomske i finansijske politike, Nova trgovina, 2/1973.

- Makroekonomska fiskalna dejstva u teoriji i praksi, Ekonomski glasnik, 5/1975.

- Reforma sistema lokanih poreza i taksa u Francuskoj, Komuna, 6/1973.

- Analiza fiskalnih dejstava u društvenoj reprodukciji, Ekonomski anali, 8/1975.

- Reforma fiskalnog sistema Jugoslavije, Opština, 6-7/1975.

- Socijalistički samoupravni koncept fiskalnog sistema, Socijalizam, 10/1975.

- Ekonomска и finansijska politika ekološkog segmenta društvene reprodukcije, Ekonomski misao, 3/1975.

- Kvantitativna analiza fiskalne politike u makroekonomskim modelima rasta, Ekonomski anali, 49/1976.

- Sistemska analiza javnih, odnosno društvenih rashoda, Produktivnost, 7/1976.

- Fiskalni i vanfiskalni resursi, Tržište, novac, kapital, 1/1976.

- Sistemska analiza fiskalnih prihoda, Ekonomika, 1/1976.

- Finansijski sistem kao podsistem velikog ekonomskog sistema, Pogledi, 19/1976.

- Korišćenje mineralnog bogatstva i zaštita čovekove okoline, Direktor, 12/1978.

- Analiza savremenih ekonomsko - finansijskih odnosa u razvijenim kapitalističkim zemljama, Marksistička misao, 6/1978.

- Društveno - ekonomski i socijalno - finansijska dimenzija slobodne razmene rada, Opština, 11-12/1979.

- Finansijski resursi opšte i zajedničke potrošnje i politika raspodele i preraspodele dohotka, Ekonomski anali, 68-69/1980.

- **Zadovoljenja zajedničkih potreba u društvenim delatnostima,**
Ekonomski anali, 68-69 1980.
- **Strategija finansiranja ekonomskog razvoja zemalja u razvoju,**
Međunarodni problemi, 4/1980.
- **Finansijski tokovi budžeta federacije tokom poslednjih deset godina,**
Komuna, 2/1981, (koautorstvo)
- **Konfliktnost u ekonomiji slobodne razmene rada,** Direktor, 9/1981 (koautorstvo)
- **Društveno - ekonomski i socijalno - finansijski čini-oci slobodne razmene rada kao samoupravne osnove sticanja dohotka u društvenim delatnostima,**
Komuna 9/1981. (koautorstvo)
- **Finansiranje subregionalnog privrednog razvoja,** Poslovna politika, 9/1981.
- **Slobodna razmena rada u ekonomiji naučno - istraživačkog rada,**
Samoupravna interesna zajednica, 9/1981. (koautorstvo)
- **Analiza društvenih prihoda i opšte i zajedničke potrošnje u postustavnom periodu,** Opština, 1-2/1982.
- **Ekonomija finansiranja nauke i naučno - istraživačkog rada,** Socijalizam, 7-8/1982
- **Pravci reforme sistema finansiranja opštedoruštvenih i zajedničkih potreba,**
Direktor, 8-9/1982. (koautorstvo)
- **Finansiranje mesnih zajednica i međuopštinskih regionalnih zajednica,**
Opština, 7-8/1982.
- **Društveni karakter i ekomska sadržina rada u delatnosti obrazovanja,**
Samoupravljanje, 12/1982. (koautorstvo)
- **Analiza finansijskih tokova obrazovanja,** Tehnika, 17/1982.

- **Samoupravni model finansiranja zajedničke potrošnje,**
Samoupravna interesna zajednica, 2/1982.
- **Slobodna razmena rada u ekonomiji obrazovanja,** Ekonomika, 10/1982.
- **Fiskalna politika i spoljnotrgovinski i platni bilans,**
Problemi spoljne trgovine i konjunkture, 4/1982.
- **Slobodna razmena rada u ekonomiji društvenih delatnosti,**
Naše gospodarstvo, 1/1983. (koautorstvo)
- **Finansiranje zajedničkih potreba u materijalnoj sferi društvene reprodukcije,**
Komuna, 4/1983.
- **Spoljnotrgovinska i platnobilansna politika i politika zaduživanja Jugoslavije u postustavnom periodu,** Direktor, 6/1983.
- **Ekomska i finansijska politika u funkciji povećanja zaposlenosti,**
Komuna, 7- 8/83.
- **Strategija finansiranja regionalnog privrednog razvoja,** Poslovna politika, 9/1983. (koautorstvo)
- **Društvena akumulacija u finansiranju razvoja,** Poslovna politika 10-11/1983. (koautorstvo)
- **Kako smanjiti opštu i zajedničku potrošnju,** Komunist broj 1370 od 17. VI. 1983.
- **Samofinansiranje opšte i zajedničke potrošnje,** Finansijska praksa 9/1983.
- **Efekti opšte i zajedničke potrošnje na nivo i dinamiku cena,**
Poduzeće - banka, 11- 12, 1983.
- **Samoupravno planiranje opšte i zajedničke potrošnje (1),** Ekonomika, 12/1983.
- **Teorijske osnove sistema društvenog finansiranje opšte i zajedničke potrošnje,**
Komuna, 12/1993.

- Politika opšte i zajedničke potrošnje u procesu sprovođenja antiinflacionog programa, Finansijska praksa, 12/1993.
- Empirijska verifikacija Marksovog naučnog doprinosa u sferi opšte i zajedničke potrošnje, Ekonomski anali, 78-81/1983.
- Samoupravno planiranje opšte i zajedničke potrošnje (II), Ekonomika, 1/1984.
- Bilansiranje sredstava za opštedoruštvene i zajedničke potrebe, Knjigovodstvo, 1 / 1984
- Samoupravni koncept budžetskog sistema, Ekonomika, 2/1984.
- Fiskalna neravnoteža i budžetski debalansi u ekonomskoj teoriji (komparativne rekonsideracije), Naše gospodarstvo, 2-3/1984.
- Vizija poreske reforme u SFRJ - prilog operacionalizaciji Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije, Komuna, 4/1984.
- Finansijska koordinacija i harmonizacija u ekonomiji opšte i zajedničke potrošnje Ekonomski glasnik, 3/1984. Samoupravni sistem doprinosa u strukturi društvenih prihoda u SFRJ, Komuna, 12/1984.
- Društveno finansiranje opšte i zajedničke potrošnje, Finansije, 11-12/1984.
- O povećanju zaposlenosti, Marksistička misao, 3/1984.
- Društvena potrošnja i ekonomska stabilizacija - Efekti za interni ekvilibrijum, Ekonomski analiza, 2/1984.
- Pravci fiskalne reforme - prilog operacionalizaciji Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije, Finansijska praksa, 9/1984.
- Finansijska koordinacija i harmonizacija u sistemu društvenog finansiranja, Finansijska praksa, 2/1985.

- Fiskalni federalizam i samoupravni fiskalni odnosi vertikalnog i horizontalnog tipa (I), Ekonomika, 1/1985.
- Fiskalni federalizam i samoupravni fiskalni odnosi vertikalnog i horizontalnog tipa (II), Ekonomika, 2/1985.
- Deficitarno finansiranje u savremenim ekonomskim politikama, Jugoslovensko bankarstvo, 3/1985. (koautorstvo)
- Politika jakog dolara i visokih kamata - analiza savremenih trendova, Poduzeće - banka, 1-2/1985. (koautorstvo)
- Samoupravna ekonomija finansiranja društvene potrošnje: prednosti i slabosti, Naše gospodarstvo, 1/1985.
- Ekonomske i finansijske performanse udruženog rada: 1965-1983, Ekonomika udruženog rada, 45/1985.
- Nauka i visoko obrazovanje kao faktori društveno - ekonomskog razvoja, Marksističke teme, 1/1985. (koautorstvo)
- Reafirmacija monetarističke politike, rehabilitacija keunesijanske ekonomije i nova sinteza monetarizma, keunesijanizma, neoklasicizma i ekonomike ponude, Ekonomika, 3/1985. (koautorstvo)
- Reafirmacija monetarističke politike, Ekonomika, 4/1985. (koautorstvo)
- Svetski fiskalni sistem, Tržište, novac, kapital, 2/1985.
- Efekti opšte i zajedničke potrošnje na raspodelu nacionalnog dohotka, Komuna, 9/1985.
- Formulisanje strategije zapošljavanja, Ekonomika, 11/1985.
- Politika međunarodnog zaduživanja i kriza svetskog duga, Socijalizam, 9/1983.

- Konvengirajuće i divergirajuće teorije i empirije monetarista, fiskalista i strukturalista, Ekonomski misao, 3/1985.
- Politika međunarodnog zaduživanja i kriza svetskog duga, Socijalizam, 9/1985.
- Samoupravno planiranje u društvenoj potrošnji i društvenim delatnostima
- Planiranje i analiza poslovanja, 7/1986. (koautorstvo)
- Fiskalna politika i jedinstveno jugoslovensko tržište, Robni promet, 1/1986.
- Porez na ukupan prihod građana: nedostaci i predlozi, Komuna, 6/1986.
- Indikatori razvoja naučno - istraživackog rada i politika finansiranja nauke: Komparativna analiza, Istraživač, 1/1986.
- Predviđanje društvenih prihoda i rashoda SIZ-ova društvenih delatnosti do 1990. Ekonomika, 2/1986.
- Monetarizam, strukturalizam i ekonomika ponude, Finansijska praksa, 5-6/1986. (koautorstvo)
- Država i upotreba viška rada, Pogledi, 3-4/1986.
- Program razdalžitve Jugoslavije, Bančni Vestnik, decembra 1987.
- Ekonomski i finansijski program mera za razvoj poljoprivrede i sela, Finansijska praksa, 9-10/1987.
- Bančna (ne)strokovnost i (ne)doslednost, Bančni vestnik, 31/1987.
- Fiskalni deficit, javni dug i crowding-out, Finansijska praksa, 1-3/1987.
- Poreska reforma, Ekonomika, 5/1988.
- „Politički“ socijalni sistem i „antiekonomski“ socijalna politika, Naše gospodarstvo, 4/1988.

- Stambena reforma, Stambena i komunalna privreda, 6-7/1988. (koautorstvo)
- Stambena reforma - Program finansijskih mera, Finansijska praksa, 6-8/1988.
- Redefinisanje samoupravnog federalizma: ustavnom reformom do AVNOJ-a, Marksistička misao, 6/1988.
- Program ukrepov na razvoj drobnega gospodarstva, Bančni vestnik, 12/1988.
- Komunalna reforma, Stambena i komunalna privreda, 8-9/1989. (koautorstvo)
- Reformisanje sistema finansiranja robnih rezervi, Finansijska praksa, 1- 2/1989.
- Reprivatizacija i deregulacija, Finansije, 1-2/1991.
- Oporezivanje malih i srednjih preduzeća, Finansije, 5-6/1991.
- Poreski stimulansi, Ekonomski anali, 109/1991.
- Amortizacija i oporezivanje, Ekonomski privreda, 9-10/1991.
- Tri godine vladinog ekonomskog programa, Ekonomika 9/1991.
- Menadžment ljudskih resursa, Finansije, 11-12/1991.
- „Perestrojka“ ekonomiske nauke, Ekonomika, 3/1992.
- Finansijski marketing, Ekonomski anali, 114/1992.
- Dinar kroz istoriju, Berza, 1/1993.
- Finansijski menadžment u teoriji i praksi, Direktor, 3/1993 (koautorstvo)
- Mikroekonomski fiskalni politika, Ekonomski anali, 116/1993.
- Ekonomski edukacija za 21 vek, Direktor, 7-8/1993.

- **Fiskalni menadžment, poreski konsalting i budžetski inženjering,** Finansije, 3-4 od 1992.
- **Javni marketing,** Marketing, 5-6/1993.
- **Berze i berzansko poslovanje,** Nova trgovina, 5-6/1993
- **Strukturalistička fiskalna politika,** Finansije, 3-4/1993.
- **Oporezivanje biznisa,** SDK, 136/1993
- **Fiskalni deficit, javni dug, kamatna stopa i devizni kurs,** Finansije, 7-8/1993.
- **Finansijski menadžment: nauka ili umetnost,** Poslovna revizija, SB, 3/1994.
- **Finansijske organizacije,** Jugoslovensko bankarstvo, 1-2/1995.
- **Ekspertni sistemi za upravljanje porezima,** Finansije, 1-2/1995.
- **Fiskalna politika i finansijska tržišta,** Berza, 2/1995.
- **Interakcija deviznog kursa i fiskalnog deficit-a,** Berza, 6/1995.
- **Javni dug i kamatne stope: međuzavisnost,** Jugoslovensko bankarstvo, 5-6/1995.
- **Ekonomika obrazovanja i finansiranja obrazovne delatnosti,** Finansije. 9-10/1995. (koautorstvo)
- **Javni marketing,** Finansije, 7-8/1995
- **Ekološki menadžment,** Novac i razvoj, 22/1995.
- **Upravljanje fiskalnim deficitom,** Finansije, 11-12/1995.
- **Sanacija poslovnog bankarstva,** Direktor, 10/1995.
- **Budžetski inženjering,** Finansije, 3-4/1996.

- **Transformacija poslovnog bankarstva,** Finansije, 1-2/1996.
- **Javni sektor, poreska zahvatanja i novčani tokovi,** Finansije, 7-8/1996.
- **Ekonomski mehanizam i deformacije u raspodeli,** Novac i razvoj, 29/1996
- **Novčani tokovi i revitalizacija monetarnog prava,** Berza, 11-12/1997.
- **Stabilizaciona politika,** Finansije, 9-10/1997.
- **Ekonomija znanja i kadrovski menadžment,** Finansije, 11/12/1997
- **Oporezivanje off-shore biznisa,** Nova trgovina, jubilarni broj, 1997.
- **Stabilizaciona politika i državna intervencija,** Ekonomist, 1-2/1997.
- **Monetaristički i kejnjizjanski transmisioni mehanizam,** Finansije, 5-6/1998. (koautorstvo)
- **Bankarski menadžer lider,** Direktor, 3/1998.
- **Državna regulativa, pravna država i revitalizacija bankarskog i monetarnog prava,** Finansije, 3-4/1998.
- **Fiskalna kontrola i revizija,** Revizija, 1/1998.
- **Strategijski i finansijski menadžment,** Strateški menadžment, 1/1990. (koautorstvo)
- **Sportsko preduzetništvo i sportsko bankarstvo,** Finansije, 7-8/1998.
- **Socijalni menadžment,** Ekonomiske teme, 2/1998.
- **Inflacija resurs nezaposlenost,** Finansije, 1-2/1999.
- **Socijalna tržišna privreda,** Ekonomski anali, 142/1999.
- **Ekonomija levice i privatno preduzetništvo,** Ekonomski anali, 143/1999.

- Inflacija versus nezaposlenost: teorijski zaokreti u makroekonomiji, Ekonomski anali
- Managing the microeconomic fiscal policy, Economic Themes, 1/2000.
- Socijalni menadžment, Ekonomске teme, 2/2002.
- Upravljanje socijalnim troškovima, Finansije, 1-4/2002.
- Menadžment znanja, Nauka i biznis 1/2006.
- Menadžer vereus domaćin: Pravoslavna ekonomija, Nauka i biznis, 2/2007.
- Porez na dodatu vrednost, Nauka i biznis, 2/2007.
- Menadžment znanja, Student, Sarajevo br. 71, novembar, 2009.
- Preduzetnička i menadžerska edukacija: ekspertska znanja, Poslovne studije 1-2/09.
- Megadržava, globalni kapitalizam i makroekonomski menadžment, Poslovne studije 1-2/09, (koautorstvo)
- Fiskalni federalizam, Poslovne studije, 2011.
- Upravljanje fiskalnom politikom, Menadžment 2012, FPIM
- Preduzetničko finansiranje istraživanja i razvoja, Međunarodna naučna konferencija, Ekonomski fakultet Podgorica, 2013.
- Globalizacija i neoliberalizam, Međunarodna naučna konferencija, Univerzitet Educons, Novi Sad, 2015.
- Ekomska i finansijska anliza EU, Međunarodna naučna konferencija, Institut za finansije i makroekonomsku politiku, Beograd, 2016.

REFERATI, SAOPŠTENJA I UVODNA IZLAGANJA NA NAUČNIM SKUPOVIMA, SAVETOVANJIMA, SIMPOZIJUMIMA I OKRUGLIM STOLOVIMA

- Aktuelni problemi u reformaciji monetarne i finansijske sfere društvene reprodukcije, Referat na Savetovanju o razvoju dinarsko - kreditnog in bančeg sistema po novi ustavi, Narodna banka Slovenije i Savez ekonomistov Slovenije, Opatija, 1974.
- Ekonomski i finansijski aspekti iskorišćavanja rudno - mineralnog bogatstva SR Srbije u funkciji zaštite čovekove okoline, Referat na savetovanju Saveza komunista Srbije, Bor, februar 1977.
- Finansijske strategije ekonomskog razvoja zemalja u razvoju, Saopštenje na Svetskom naučnom bankarskom skupu, Dubrovnik, maj 1977.
- Ekonomija slobodne razmene rada, Referat na jedanaestom susretu samoupravljača „Crveni barjak“, Kragujevac, februar 1979.
- Fondovski modeli alokacije resursa i strategija finansiranja ekonomskog razvoja zemalja u razvoju, Referat na II svetskom naučno - bankarskom skupu, Dubrovnik, maj 1980.
- Samoupravni sistem finansiranja opšte i zajedničke potrošnje, Referat na savetovanju Crnogorske akademije nauka i umetnosti, Herceg Novi, maj 1982.
- Međuzavisnost nauke, visokog obrazovanja i društveno - ekonomskog razvoja, Referat na tradicionalnom skupu „Univezitet danas“, Dubrovnik, jun 1982. (koautorstvo)
- Društveni karakter i ekomska sadržina rada u društvenim delatnostima, Referat na naučnom skupu „Marks i savremena nauka“, Ekonomski fakultet, Kragujevac, maj 1983.
- Empirijska verifikacija Marksovog naučnog doprinosa u sferi opšte i zajedničke potrošnje, Prilog za naučni skup „Aktuelnost Marksove ekonomiske misli“, Ekonomski fakultet, Beograd, mart 1983.

- **Kriteriji i nosioci politike smanjenja opšte i zajedničke potrošnje**, Referat na skupu „Problemi i metodi sprovodenja Antiinflacionog programa“, Marksistički centar organizacije SK Beograda, Beograd, mart 1983.
- **Poreski sistem i DPES**, Referat na naučnom skupu „Ekonomski i socijalni aspekti poreskog sistema u uslovima stabilizacije“, Marksistički centar CK SKS, Sava centar, novembar 1989.
- **Finansiranje višeg i visokog školstva u SR Srbiji**, Uvodno izlaganje za „Okružli sto Univerziteta“, Institut za razvoj Univerziteta, Beograd, februar 1983.
- **Društvena potrošnja, fiskalna politika i motivisanost ekonomskih subjekata u raspodeli, privredivanju i tržišnoj konkurenciji**, Referat na znanstvenom skupu „Prvi radnički savjet“, Split, decembar 1984.
- **Fiskalna politika i jedinstveno jugoslovensko tržište**, Referat na simpozijumu Instituta za unapređenje robnog prometa, Beograd, jun 1984.
- **Finansijska strategija zapošljavanja**, Referat na naučnom skupu „Prvi radnički savjet“, Marksistički centar SK u Splitu, Split, decembra 1985.
- **Nauka, obrazovanje i udruženi rad**, Referat na naučnom skupu Ekonomskog fakulteta u Beogradu i Marksističkog centra Univerziteta u Beogradu, Beograd, decembar 1986.
- **Država i upotreba viška rada**, Referat na naučnom skupu „Prvi radnički savjet“, Marksistički centar konferencije SKH za Split, Split, decembar 1986.
- **Državna režija, društvena nadgradnja i upotreba viška rada - zašto je skupa samoupravna država**, Referat na naučnom skupu Pravnog fakulteta, Mostar, decembar 1986
- **Program mera za razvoj poljoprivrede i sela**, Referat na jugoslovenskom savetovanju „Planiranje razvoja sela“, Beograd, maj 1987

- **Program ekonomskih i finansijskih mera za unapređenje razvoja stambene izgradnje**, Referat na savetovanju „Krov za beskućnike - novi odgovori na stambenu krizu“, pod pokroviteljstvom UN, Beograd, maj 1987.
- **Stambeno zadružarstvo**, Referat na prvoj konferenciji zadružara Jugoslavije, Beograd, april 1987
- **Stabilizaciona fiskalna politika**, Referat na savetovanju Saveza ekonomista Srbije, Kupari, juni 1987.
- **Uticaj fiskalnih faktora na (dez)integraciju jugoslovenske privrede**, Referat na savetovanju „Putevi integracije jugoslovenske privrede“, Sava centar, Beograd, juni 1987.
- **Stambena reforma**, Referat na Sekciji za stambenu politiku i komunalne delatnosti GKSSRN, Beograd, maj 1987.
- **Kako brže do stana**, Uvodno izlaganje u Republičkoj konferenciji SSO Srbije, juli 1987.
- **Program mera za razvoj poljoprivrede i sela**, Referat na jugoslovenskom savetovanju „Planiranje razvoja sela“, Beograd, maj 1987 ..
- **Delovanje poreskog sistema na raspodelu dohotka i socijalnu diferencijaciju**, Referat na naučnom skupu „Prvi radnički savjet“, Split, decembar 1987.
- **Uvodno izlaganje na raspravi o izmenama i dopunama Zakona o udruženom radu, sa posebnim osvrtom na pitanja iz oblasti društveno-ekonomskih odnosa**, Veće saveza sindikata Beograda, Beograd, juli 1987.
- **Formulisanje nove strategije zapošljavanja**, Referat na naučnom skupu „Privredni rast i problem (ne)zaposlenosti u Srbiji, sa posebnim osvrtom na opština Kragujevac“, Ekonomski fakultet, Kragujevac, novembar 1987.
- **Program mera za razvoj stambene izgradnje i reformisanje stambene politike**, Referat na Sekciji GKSSRN, Beograd, juli 1987.

- **Budućnost ekonomske i finansijske saradnje između SFRJ i EEZ**, Referat na naučnom skupu „YU i EEZ“, Institut za unapređenje robnog prometa, Beograd, 1988.
- **Finansiranje razvoja turističke infrastrukture i finansijski marketing u turizmu**, Referat na naučnom skupu „Marksistički marketing“, Radenci, april 1988.
- **Porez na dodatu vrednost versus jednofazni porez na promet u trgovini na malo i fiskalni federalizam u Jugoslaviji**, Referat na međunarodnoj konferenciji o porezu na dodatu vrednost i fiskalni federalizam u Jugoslaviji, Institut za javne financije u Zagrebu i Sekretarijat Komiteta za fiskalna pitanja OECD u Parizu, Zagreb, oktobar 1988.
- **Poreski sistem Srbije: kritika i predlozi**, Referat na savetovanju Privredne komore Vojvodine, Novi Sad, decembar 1991.
- **Porez na profit korporacija, porezi na dohodak građana i oporezivanje kapitala (štednje)**, Referat na Savetovanju Saveza štedno - kreditnih zadruga, Beograd, mart 1992.
- **Fiskalni podsticaji novčanih plasmana: oporezivanje kamata i dividendi**, Referat na naučnom skupu „Finansijsko tržište - struktura i funkcionisanje“, Centar za interdisciplinarme i multidisciplinarme studije i istraživanja Univerziteta „Svetozar Marković“ u Kragujevcu, mart 1992.
- **Reforma Centralne banke**, sa osvrtom na novi Zakon o Narodnoj banci Jugoslavije, Referat na Okruglom stolu kluba bankara i Tržišta novca i kratkoročnih hartija od vrednosti, Beograd Septembar, 1992.
- **Poreski paket Srbije**, Referat na savetovanju u organizaciji Više ekonomsko - komercijalne škole, Novi Sad, maj 1992.
- **Privredni razvoj i edukacija ekonomista**, Referat na savetovanju, Kluba privrednika, Ilok, februar 1993.
- **Promene u fiskalnom sistemu**, Referat za okrugli sto „Finansijska konsolidacija jugoslovenske privrede“, Ekonomika 11/989.

- **Ustavna i poreska reforma**, Referat na savetovanju u organizaciji Ekonomskog fakulteta i Marksističkog centra GSKS, Beograd, decembar 1989.
- **Finansijski marketing**, Referat na savetovanju u organizaciji Ekonomskog fakulteta, Beograd, decembar 1989.
- **Aкционарство, менаджерство, друштвена својина и самуправљање**, Referat na naučnom skupu „Prvi radnički savjet“, Split, decembar 1989.
- **Problemi zajedničke potrošnje**, Referat na savetovanju u organizaciji Instituta za javne finansije, Brioni, maj 1989.
- **Ekološka kriza**, Referat na savetovanju „Ekosocijalizам“, Maribor, oktobar 1989.
- **Nauka, obrazovanje i privredna reforma**, Referat za Okrugli sto u organizaciji Marksističkog centra Univerzitetskog komiteta SK, Beograd, januar 1990.
- **Oporezivanje dobiti preduzeća**, Referat na savetovanju Instituta za javne finansije, Zagreb, april 1990.
- **Zadrugarstvo, zadružna svojina, kreditiranje i oporezivanje**, Referat na Simpozijumu o zadrugarstvu, Beograd, maj 1994.
- **Ekonomika obrazovanja i finansiranje obrazovne delatnosti**, Referat na jugoslovenskom Kongresu o obrazovanju, Beograd, januar 1995. (koautorstvo)
- **Fiskalna politika, berze i finansijska tržišta**, Referat na Savetovanju ekonomista, Miločer, septembar 1995.
- **Finansijski i bankarski menadžment u funkciji razvoja preduzetništva i privatizacije**, Referat na Savetovanju „Menadžment u zemljama u tranziciji“, Leskovac, oktobar 1995.
- **Javno versus privatno obrazovanje**, Referat za okrugli sto, Poslovna škola „Megatrend“, Beograd, 1996.

- **Aktuelni problemi privatizacije**, Referat za okrugli sto,
Viša poslovna škola, Beograd, 1997.
- **Strategijski i finansijski menadžment**, Referat na savetovanju ekonomista,
Ekonomski fakultet, Subotica, 17-18. jun 1998. (koautorstvo)
- **Funkcionalna i razvojna konsolidacija i sanacija poslovnog bankarstva**, Referat na
Savetovanju ekonomista Beograda, maj 1998. (koautorstvo)
- **Finansijski menadžment i finansijski inženjering**, Referat za međunarodni
simpozijum YUMPA 2000, „Projekat Management - nove metode i tehnike“,
Zlatibor, 22-24 april 2001.
- **Mere fiskalne politike kao stimulans razvoja penzij-skih fondova**, Referat na
savetovanju Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Vrnjačka banja, 9-11 maja 2003.
- „**Politički“ socijalni sistem i „antiekonomika“ socijalna politika**,
Referat na međunarodnom naučnom skupu „Društvena kriza i prevazilaženje
siromaštva u Republici BiH“, Banja Luka, 2009
- **Finansijska politika u funkciji razvoja imidža i promovisanja turističkih brendova
srpske privrede**, Referat na međunarodnoj naučnoj konferenciji Instituta za
međunarodnu politiku i privredu i nemačke fondacije „Hans Seidel“,
Prolom Banja, april 2010.
- **VALUE ADDED TAX: YES OR NO?**, The Proceedings of the 2nd International
Conference „Vallis Aurea“: focus on Regional Development, Editor: B. Katalinic,
Publisher Polytechnic of Pozega, DAAAM International Vienna, 2010.
- **SOCIAL MARKET ECONOMY**, The Proceedings of the 2nd International
Conference „Vallis Aurea“: focus on Regional Development, Editor: B. Katalinic,
Publisher Polytechnic of Pozega, DAAAM International Vienna, 2010.
- **Knowledge management in macroeconomics of science and education**,
Twelfth Annual International Conference of the Global Business and Technology
Association in Kruger National Park Vicinitw, Mpumalanga,
South Africa, July 5-9, 2010

- **SOCIAL MARKET ECONOMY**, Twelfth Annual International Conference of the
Global Business and Technology Association in Kruger National Park Vicinitw,
Mpumalanga, South Africa, July 5-9, 2010
- **Tranziciona recesija/Transitional recession**, Collection of papers, From First
International Scientific Conference, „Crisis of transition and transition of crisis“,
Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, april 28-29, 2011

PRIKAZI

- Z. Jašić, **Fiskalna politika zemalja u razvoju**, Finansije, 11-12/1972.
- S. Jankov, **Savremeni privredni sistemi**, Gledišta, 7-8/1977.
- P. Lalumiere, **Finances publiques**, Ekonomski anali, 40/1972.
- **Anatomija jednog univerzitetskog udžbenika**, Gledišta, 11-12/1973.
- LJ. Madžar, **Optimizacija u teoriji proizvodnje i privrednog rasta**,
Ekonomist, 3-4/1973.
- R. Stojanović, **Optimalna strategija privrednog razvoja**, Ekomska misao, 3/1975
- OECD, **Politique monétaire au Japon**,
Analji Ekonomskog fakulteta u Subotici, 102/1973.
- **Položaj opština u novom finansijskom sistemu**, Ekonomski anali, 39/1973.
i Opština, 102/1973
- R. Stojanović i I. Izrael, **Finansije**, Ekonomski anali, 38/1975
- P. M. Gaudemet, **Precies de finances publique**, Tom I. Les operations sur deniers
publiques, Budget et Tresor, Ekonomski anali, 44-45/1974
- **Evropske zemlje u razvoju**, Socijalizam, 8-9/1976

- V. Rašković, **Sociologija**, Ekonomski anali, 52-53/1976
- **Međunarodno finansiranje ekonomskog razvoja, I i II tom**, Ekonomist, 3/1979 (koautorstvo)
- R. Šoškić (red.), **Problemi i kretanja u savremenoj ekonomskoj nauci**, Ekonomist, 1/1978
- N. Malenović, **Razvoj proizvodno - poslovnog sistema u uslovima budućeg tehničkog progrusa**, Ekomska misao, 1/1978
- M. Radić, **Proizvodnja, dohodak i dohodovni odnosi u poljoprivredi SFRJ**, Ekonomika politika, 1419/1979
- M. Ćirović, **Monetarno - kreditni sistem**, Opština, 1/1981. (koautorstvo)
- Z. Špoljar, **Zadovoljavanje zajedničkih potreba**, Ekonomika, 6/1984.
- L. Pejić, **Uvod u makroekonomsku analizu**, Politika, 21. juli 1984.
- B. Jelčić, **Razvoj javnih finansijskih sredstava u Jugoslaviji**, Finansije, 7-8/1986. (prikaz)
- S. Komazec, **Društveni kapital, finansiranje reprodukcije i ekonomska stabilnost**, Finansijska praksa, 10-12/1986. .
- M. Korać, **Problemi sticanja i raspodele dohotka u SFRJ**, Finansije 9-10/1987
- Č. Petrović i M. Čurčić, **Privredni sistem Australije**, Finansije, 1-2/1988
- P. Jovanović, **Fiskalna politika u ekonomskoj teoriji i praksi**, Finansije, 11-12/1989
- LJ. Madžar, **Suton socijalističkih privreda**, Finansije, 11-12/1990
- A. Vldenov, **Sociologija poslovanja i preduzetništva**, Ekonomika politika, 2836/1994
- B. Stavrić i S. Vučićević, **Osnovi menadžmenta**, Finansije, 5-6/1994

- D. Dragišić, B. Ilić, B. Medojević i M. Pavlović, **Politička ekonomija**, Ekonomski anali 3-4/1995.
- B. Ilić, **Aktuelna pitanja savremene političke ekonomije**, Finansije, 7-8/1996.
- R. Kovačević, **Međunarodne finansije**, Finansije, 9-10/1998.
- S. Komazec, **Monetarna ekonomija i bankarstvo**, Viša poslovna škola, Novi Sad, 2002.
- D. Ž. Marković, **Globalistika i kriza globalne ekonomije**, Grafiprof, Beograd, 2010.

„Posmatrajte drvo u šumi. Videćete kako njegovi listovi, njegove grane i njegovi korenji rade harmonično, da bi razvili njegov život. Ni jedan od njegovih cvetova ne traži da zaseni druge, jer oni znaju da su lepi samo u jedinstvu sa svojim drugovima. I, ako ih istrgnete sa grane, oni će uvenuti i umreti.

Gledajte kako plod misli samo na to da se sam predra, kako bi sa ljubavlju ispunilo delo, koju mu je namenilo drvo koje ga nosi. Posmatrajte delove svog tela: prsti rade sa prstima, ruka pomaže ruku, gornji zubi sarađuju sa donjim. Svaki deo radi za dobro celog tela.

Posmatrajte kapljicu vode izgubljenu u okeanu, čiji glas doprinosi velikoj pesmi talasa, a koja, takođe, ima svoj ideo u lagrenom i neprekidnom radu, koji čini da se jednog dana odrone gromade stena sa obale.

Tada ćete osetiti duboku solidarnost koja sjedinjuje sva bića; shvatićete da su misli i želje koje vas stavljaču nasuprot i naoružavaju protiv drugih, u stvari samo varljiva iluzija i da se zlo koje se nanosi drugima, čini samom sebi, svom suštinskom biću, koje je samo delić jedne velike celine svih bića sveta.“

Pierre Salet

Iz knjige: Globalna ekonomija i geofinansije, 2010.

... ti spavaš, a srce ti je budno i gle' kao da si svuda prisutan.

Kristijan i Ljubica

Kontinuitet Ristića iz oka akademika
prof. dr Sokola Sokolovića

Beograd, 2018.

MALO VLAŠKO KOLO

Serbia

J = 180

B b B b F

B b D b G

B b

G B b

*„...Na ovu zemlju sam suratio
da ti namignem malo.
Da za mnom ostane nešto
kao lepršav trag.
I zato: ne budi tužan.
Toliko mi je stalo
da ostanem u tebi
budalast i čudno drag.*

*Noću,
kad gledaš u nebo,
i ti namigni meni.
Neka to bude tajna.
Uprkos danima sivim
kad vidiš neku kometu
da nebo zarumeni,
upamti: to ja još uvek
šašav letim, i živim. “*

*Besmrtna pesma
Mika Antić*

